ملير کان مالمو

الطاف شيخ

ملير كان مالمو

مليرڪان مالمو

(يورپ جو سفرنامو)

الطاف شيخ

نيو فيلڊس پبليڪيشنس
ٽنڊو ولي محمد، حيدرآباد سنڌ.
1994ع

نيو فيلڊس پبليڪيشنس جو ڪتاب نمبر هڪ سؤ ستاسي

ڇپائيندڙ	نيو فيلڊس پبليڪيشنس ٽنڊو ولي محمد، حيدرآباد سنڌ.
ڇپيندڙ	القادر پرنٽنگ پريس، ڪراچي.
ڪمپيوٽر ڪمپوزنگ	عبدالبرادرس ليزر ڪمپوزنگ سينٽر، لجپت روڊ، حيدرآباد سنڌ.
ٽائيٽل ڪئليگرافي	سڪندر نقوي "جهانيان"
پهريون ايڊيشن	جولاءِ 1994ع
قيمت	[redacted]/- رپيا

NEW FIELDS HYDERABAD SIND
100

(سڀ حق ۽ واسطا قائم)

MALIR KHAAN MALMO- A Travelogue of Europe (Sweden) by ALTAF SHAIKH. Published by New Fields Publications, Tando Wali Mohammed, Hyderabad Sindh. Pakistan. First Edition, July 1994. Price per Copy Rs. [redacted]/-
Book No. 187

فهرست

نمبر	عنوان	صفحو
1-	پيش لفظ ۽ انتساب - الطاف شيخ	9
2-	پيش لفظ - ڊاڪٽر نواز علي شوق	11
3-	پيش لفظ - ڊاڪٽر نبي خان بلوچ	15
4-	ٽڪئري ڪول	17
5-	سر ڪپيو وڃي	19
6-	تون مذهب کي وچ ۾ آڻيندين	20
7-	هيڪاندي ماٺ مايوسي ڪري ٿي	23
8-	جنهن کي رستي جي خبر نہ	24
9-	ڪليم ڪوڙو قبضو سچو	24
10-	ماجرا ڇا آهي	26
11-	سيارو ۽ خودڪشي	29
12-	ٿرماميٽر ڏسڻ بنا گهران نہ نڪرجي	30
13-	پنجابي ضرور سکي وينداسين	33
14-	ملڪ جي خوشحاليءَ جو ماپو	35
15-	هينئر اسين ٻنگي چوڪيدار بہ نہ آهيون	37
16-	پوسٽ مان چوري	41
17-	سسٽم ڊانا بول ٿي ويو آهي	44
18-	نئون آيل ڦاسيو وڃي	46
19-	پاڪستاني ڪهڙا ذليل آهن	47

-20	ويزانتا ڏيو ته يونيورسٽي چو ٿا ناهيو	48
-21	جانورن کان بدتر سمجهڻ	49
-22	هيءَ ڪهڙي ملڪ جي چوڪري آهي؟	52
-23	يلا هيءَ ڪٿي جي آهي؟	56
-24	ان معاملي ۾ تڏائي تڏائي آهي	58
-25	لاڏين ڪوڏين آنڊو آهي	59
-26	وڏي آفيسر هجان ها	61
-27	رمبوت حطام	62
-28	سنگل پيرنٽ	65
-29	ڏوه ڪنهنجو آهي	65
-30	پاڻ وٽ ڪهڙا مهمان ايندا	68
-31	ڪمپليٽ سوٽ خريدڻ	73
-32	ونڊر جي ونڊر	74
-33	غلط جانورن جي ڪلّ جو چئمپل	77
-34	اسانجي T.V ڪِلَ ۽ خواري:	78- 112
-35	ڇا هي اسلام آهي	80
-36	ڇا واپڊا جو ڏوهه آهي؟	81
-37	رڌ پچاءَ ۽ زور ڏيڻ لاءِ مائي رکان ها	84
-38	ڪڪڙ ۽ واڱڻ جي دعوت	86
-39	پنهنجي پراڻي پروگرام تي رهندؤ؟	88
-40	يو جسٽ ويٽ ائنڊ سي	90
-41	عالم برزخ ۾	94
-42	تصويرون	97
-43	سنڌ ۾ رهڻ جنجال ڪيو پيو وڃي	113
-44	ڪڏ ۾ هڻ اِنهن ڳالهين کي	114
-45	ٽوڙ وڏي يير مان پائجي	119
-46-	بنگلاديش جي مفروحا ۽ ملائيشيا جي ديزي	120
47	ريفريجريٽر نہ پر ديپ فريزر	123
-48	خطرناڪ ماڻهوءَ جي ملڪ جي آهين	124

49- ها بابا سپ متي چڙهي ويندا	126
50- فيلي باهمت عورت آهي	128
51- مڊا گاسڪر جي لالائو	130
52- ڪجهہ مڊاگاسڪر بابت	134
53- يو.اين.او ۽ آءِ. ايم.او	135
54- سمنڊ تي ڪيترن ئي جو ئي واسطو آهي	137
55- دنيا جي ماڻهن سان ڏيٺ ويٺ	139
56- موراڪو جو اڪوح عبدالوهاب	142
57- تنزانيا، زنجبار ۽ دربيلو	145
58- عمان جو سلطان ۽ آغاخاني	149
59- گلوبل وارمنگ	151
60- قيامت ۾ يقين رکين ٿو؟	153
61- ڪُجهہ عيدي امين ۽ يوگنڊا بابت	156
62- هوم ميڊ هيئرڪٽ	157
63- ڪهڙو مٿو ڪنهنجو آهي	159
64- هرڻ (Rein-Deer) ۽ بگهڙ	161
65- ڪوئي مهانڊو جانور	162
66- بيماريون ۽ موت آدمشماري کي صحيح رڻ لاءِ آهن	163
67- سهڻي سيڪريٽري	164
68- نانگ جهڙو نالو	167
69- نيپالي گورکا يا شيدي غلام	169
70- هتي جي بائبلوٽيڪ	170
71- سئيبن جو ادب ۽ شاعري	173
72- يونيورسٽي ۾ اليڪشن	176
73- فڪرجي ڳالهہ ناهي	179
74- نوابشاه جي اليڪشن ۾ بهڻ جو ڪٽڻ	180
75- پنجابي فلمن جو ولين	184

الطاف شيخ جا ڇپيل ڪتاب

1- انامڪا
2- منهنجو ساگر، منهنجو ساحل
3- پيار جي گهُٽ
4- وايون وڻجارن جون
5- سي ٻيڙيون رڪيون پاڇهه سين
6- دنيا آهي ڪاڪ محل
7- سمونڊ جن ساٿيهه
8- بندر بازاريون
9- سمونڊ جن سيوين
10- سي ٿي جوين ڏينهن
11- بندر ديسان ديس
12- خبرون ڪيڙائن جون
13- ڪويت ڪنارا
14- ڇاجو ديس، ڇاجو وديس
15- جاني ته جهاز ۾
16- جپان جن جيءْ جيءَ سان
17- ڳالهيون تنهن جپان جون
18- خدا ڏي خط
19- جپان رس
20- سانباهو سمونڊ جو
21- موج نه سهي مڪڙي
22- الطاف شيخ جي نوٽبڪ تان
23- بهترين سفرناما
24- لنڊن تائين لفٽ
25- ٻارن جون آڪاٽيون
26- مس سدا بهار چنبيلي
27- مڪليءَ کان ملاڪا تائين
28- سنگاپور ويندي ويندي
29- ڪوالالمپور ڪجهه ڪوهه
30- ماستر هريامر جو بئنڪاڪ وڃڻ
31- دنگيءَ منجهه درياهه
32- ڏاهي جهرڪي ۽ ٻيون آڪاٽيون
33- جت جر وهي ٿو جال
34- يادين جي اندلٺ
35- ڳالهيون آهن ڳچ
36- اي جرني ٿو ٿائلينڊ
37- سوزيءَ سان پيار
38- *Proverbs of Far-East*
39- اوهريا جي عميق ڏي
40- اچن جي ملڪ ۾ اسين ڪارا

پيش لفظ ۽ انتساب

لکڻ جو ڪم ان لاءِ سولو آهي جنهن کي نه نوڪري ڪرڻ جي ضرورت هجي نه ڏنڌي ڌاڙيءَ جي. لکڻ ان لاءِ به سولو ڪم آهي جنهن کي لکڻ لاءِ اجورو ملي ٿو- چڱو خاصو- ايترو جو هن کي ڪنهن نوڪري يا پورهئي جي ضرورت نه پوي.

سنڌي اديبن ۾ شايد ئي ڪو اهڙو فل ٽائيم اديب هجي، نه ته سڀ اسان جهڙا آهن. جن کي پيٽ گذر لاءِ نوڪريون به ڪرڻيون آهن ته گهر جا ڪم ڪار به. ۽ اهڙي صورت ۾ لکڻ ڏاڍو ڏکيو ڪم آهي. لکڻ لاءِ دل چاهيندي به وقت ڪٿان ڪڍجي؟! آفيس به ضروري آهي. ان بعد آرام/ ننڊ به ضروري آهي. ۽ گهر جي ڪمن لاءِ ٻج ڊڪ- سيڌو سامان آڻڻ، ٻارن کي اسڪول ڇڏي اچڻ، وٺي اچڻ، ۽ ٻيا ڪيترا ڪم جيڪي دنيا جو گاڏو گهلڻ لاءِ ضروري آهن. ماٺهن سان ٻير ٻرڻ- يعني دوستن يارن سان ملڻ ۽ سندن خوشين غمين ۾ شريڪ ٿيڻ پڻ زندگيءَ جو اهم ڪم آهي. ان ڪانپوءِ لکڻ لاءِ وقت ڪٿان آڻجي-؟ نوڪريءَ مان-؟ پر منهنجي نوڪري اهڙي قسم جي Demanding ۽ Dangerous آهي جنهن ۾ يا نوڪري ٿي سگهي ٿي يا ڪو ٻيو ڪم. پورا ڪلاڪ ذهني ۽ جسماني طرح ماڻهوءَ کي ڊيوٽيءَ ۾ Concen-trate ڪرڻو پوي ٿو. منهنجي نوڪري يا ڊيوٽي ڪجهه اهڙي قسم جي آهي جنهن ۾ يا نوڪري ٿي سگهي ٿي يا ڪو ٻيو ڪم. اها، ڪار جي ڊرائيور يا سرجن وانگر آهي. هو جي ڪار جي اسٽيرنگ ويل مان هٿ يا ڌيان ڪڍي ٻيو ڪم ڪندو ته ڪار ٻيهي رهندي يا حادثو ٿيندو. ساڳي طرح هڪ سرجن آپريشن کي اڌ ۾ ڇڏيندو ته مريض مرندو. سو نوڪريءَ مان وقت ڪڍڻ مون لاءِ مشڪل آهي. ها البت ننڊ آئون گهٽ ڪريان ٿو. سو ٿورو وقت اهو مليو وڃي. ڪڏهن رات جو پهريون اڌ سمهان ٿو ته پوئيون جاڳي لکان ٿو. يا دير تائين لکي پوءِ سمهان ٿو. يا ڪڏهن ته سڄي رات ويٺو جاڳان.

گهر جي ڪم ڪار کي صفا گهٽائي ڇڏيو اٿم يا ان ۾ منهنجي زال مدد ڪري ٿي. اهڙي طرح ڪجهه اهو وقت به لکڻ لاءِ مليو وڃي. ۽ ٻيو وقت دوستن يارن سان گهٽ ملڻ ڪري مليم ٿو. ڪيترائي ننڍپڻ جا، پيٽاڙو جا، نيويءَ جا، ادبي

دنيا جا دوست هن شهر ۽ پاڙي اوڙي ۾ رهن ٿا. ڪين هر وقت ياد رکان ٿو. ساڻن ملڻ لاءِ دل چاهي ٿي پر ساڻن ملڻ کان پاڻ کي جهلينديو اچان، جيئن اهو وقت به لکڻ پڙهڻ کي ڏئي سگهان. ان ڪري هيڏانهن هوڏانهن نڪرڻ بدران اڪيلو پنهنجو پاڻ کي ڪرسيءَ ۾ قيد ڪري لکڻ ويهان ٿو. منهنجي ان ڳالهه کان ڪي دوست رُسي ويندا آهن، ڪي دل ۾ ڪندا آهن، ڪي چڙ ڪندا آهن، پر پوءِ وري پرچي سرچي ويندا آهن.

"ابا توکي ڪنهن سان پير پنڌ پرڻو به آهي يا نه؟" اقبال ترڪ نون تي ڪاوڙ ڪندو آهي.

"هڪ ته هتي آهين ڪونه. جيڪو وقت آهين، ان ۾ به نه ملڻ ٿو اچين ۽ نه اسانکي ٿو گهرائين." ڪمانڊر علي مراد ڳوراهو چوندو آهي.

"پيٽاڙو جي ساليانه ڊنر تي به جيڪڏهن نٿو اچين ته تهنجي لائيف ميمبرشپ ڪئنسل ڪنداسين." اسانجي Petarian ايسوسئيشن جو صدر آفتاب ميمڻ وارننگ ڏيندو آهي.

"تو ته اسان دوستن کي وساري ڇڏيو آهي" ڪئپٽن ايس- ايم عالم چوندو آهي، "اهڙو به ڪو دوست بچيو اٿئي جيڪو مرڻ بعد جنازي کي ڪلهو ڏيئي؟"

۽ منهنجو مڙني دوستن کي اهو جواب هوندو آهي ته وسارڻ بدران توهان هر وقت منهنجين دلين تي آهيو. ۽ توهان يارن جي قرب ۽ دل ۾ نه ڪرڻ ڪري ئي ته هي سڀ ڪجهه لکڻ لاءِ وقت ملي ٿو. ۽ پوءِ اهڙي طرح لاڙڪاڻي جي اختر عباسيءَ کان وٺي خيرپور جي ميجر نجم قاضيءَ جهڙا خار باز به سرچيو وڃن.

بهرحال هي ڪتاب اهڙن ئي يارن نالي منسوب ڪريان ٿو جن هميشه منهنجي سستين ۽ اوڻاين کي درگذر ڪري پنهنجي دوستي ياري قائم رکي آهي ۽ مونکي لکڻ جهڙي شوق لاءِ وقت مهيا ڪيو آهي. سندن لسٽ ته وڏي آهي پر مٿين نالن کان علاوه باقي مان ڪجهه هن ريت آهن:

شاهه پنجوءَ جو ابراهيم سومرو ۽ غلام محمد سومرو
ميرپورخاص جو ڪموڊور اشفاق بيگ
سيوهڻ جو ڪئپٽن/ ڪموڊور زيڊ- اي- شاهه
دادوءَ جو ظهير بابر PNSC
جهلم جو برگيڊيئر اڪرم
دادوءَ جو عبدالقادر قريشي لالا
پيٽاڙو جو نول راءِ اوڏ ، ڪموڊور انيس رحمان، اقبال جماڻي، عالم هاليپوٽو.
هالا جو شمس الدين ميمڻ، عبدالحميد 'شهيد' ، ڊاڪٽر عبدالرحمان قريشي، ڪئپٽن رشيد ابڙو...

الطاف شيخ

پيش لفظ

جڏهن ڪنهن ڊگهي قد وارو سهڻو سيبتو شخص ڏسو ۽ سندس اکين تي عينڪ پاتل هجي ۽ کلندي وڏي پيار ۽ پاٻوهہ سان اچي ملي، تہ پڪ سمجهو اهو الطاف شيخ آهي. نمرتا ۽ نماڻائيءَ جو پتلو، ڏاڍو پيارو ۽ خلوص وارو دل پٽي گهرندي تہ وينو رهي، ساڻس ڪي گهڙيون روح رهاڻ ڪجي. جو تہ هر جملي تي سندس موهيندڙ مُرڪ ايئن لڳندي آهي تہ جڻ ڪا مکڙي ٽڙڻ واري آهي. ٻہ ٽي جملا پورا ڪرڻ ڪانپوءِ سندس وڏو ٽهڪ ائين لڳندو آهي جڻ ڪو گلاب ٽڙي پيو هجي. هو جڏهن ٻڌا ٽهڪ ڏيندو آهي، تہ سندس سهڻا ڏند ائين چمڪڻ لڳندا آهن، جڻ تہ گوگڙن مان اچي ڪپهہ ڦٽي نڪري رهي هجي.

سڄي دنيا جو سير ڪري آيو آهي، ان ڪان علاوہ پنهنجي مضمون ۾ وڏيون ڊگريون وٺي آيو آهي. پر ان هوندي بہ مجال جو منجهس ڪا وڏائي يا غرور نظر اچي، يا ويهي ٻاڙون ٻٽاڪون هڻي. هتي اسان وٽ ائين آهي تہ شل نہ ڪو ٻاهران ٽي اچي. سندس حُليو توڙي هلت چلت ئي بدلجي ويندي. ٻاڙون ٻٽاڪون، ”مان هيئن“، ”مان هونئن“ رڳو پيو ”مان“، ”مان“ جي ٻولي ٻوليندو، اصل وَٺُ ئي ڪونہ ڏيندو.

اڄ اهڙو ڪو گُنبذ جو واءُ گهليو آهي، جو نہ وڏن جو لحاظ، نہ استادن جو ادب، شاگرد استادن کي چٽ ۽ جاهل پيا سڏين. پر الطاف تي اُن واءُ جو ڪو اثر ڪونہ پيو آهي، سندس اک ۾ حياءُ، طبيعت ۾ هيناهين ۽ نوڙت، هر ڪنهن سان پيار ۽ محبت سان ملندو، مان ساک سان چوان ٿو تہ الطاف اهو سٻاجهڙو ۽ سُرت وارو سنڌي آهي، جنهن ڪن جي بہ دل نہ رنجائي هوندي، ڪنهن سان ٻاڙو نہ ٻوليو هوندو. نہ تہ هتي تہ ڪنهن همراهن جڻ ان ڳالهہ جو ٺيڪو ڪٽي چڙيو آهي تہ ڊاڪٽر بلوچ هجي، يا شيخ اياز، ابراهيم جويو هجي، يا الانا، نواز علي شوق هجي، يا شمشير الحيدري هر ڪنهن جي پڳ ۾ هٿ هوندا. اهو جڻ هڪ قسم جو فيشن ٿي ويو آهي. ڪو علامہ آفتاب جانداهي سڏائي، وينو پاڻ پڏائي، ڪو اڌ انچ ڏاڙهي رکائي، مُلان نُورو گهڙيالوي بڻجي وينو ٺڳيءَ جا ٺاهہ ٺاهي تہ ڪو وري گُلڻ مان غلام حسين بڻجي وينو گند غلاظت جو گندو ڪاروبار ڪري. اهي سڀ ٿوم مان زعفران بڻجي وڃن ٿا يعني بہ اکر لکي دانشوريءَ جو دهمان ٻڌن ٿا.

الطاف شيخ، جنهن هن وقت تائين 30 ڪل سفرناما لکيا آهن، سندس سفرنامن هڪ لحاظ سان سنڌي ٻوليءَ کي شاهوڪار بڻايو آهي. هڪ ئي صنف تي هيترا سارا ڪتاب لکڻ وارو دنيا جو واحد اديب آهي، جيڪو سنڌي آهي، جنهن لاءِ اسان کي فخر آهي. پر هن شخص ڪڏهن به ڪا علمي اڪابري يا دانشوريءَ جي دعوئ ڪانه ڪئي آهي. پنهنجو قلم ڪمپيوٽر وانگر هلائي، پنهنجي جيجل جي جهولي ماڻڪ موتين سان ڀريندو ئو رهي.

آئي ڏنائون، هيرا لعل هٿن ۾

۽ اهي الطاف جا هيرا لعل ۽ فيروزا، سنڌي زبان ۽ ادب جو خاموش خدمتگار فيروز احمد نيو فيلڊس وارو ڀيو گهر گهر ورهائي. هن الطاف جا 28 ڪن سفرناما ڇپرائي پڌرا ڪيا آهن. پر اسان ڪيڏا نه بي حِس ٿي ويا آهيون، ڪيڏي نه بي قدري آهي جو اسان جي هن پياري اديب جا هيترا سارا ڪتاب ڇپيا، نه ته سندس ڪنهن ڪتاب جي پڌرائي ڪنهن پنج تاري (Five Star) هوٽل ۾ ٿي ۽ نه وري ڪنهن مجتا طور سندس مانَ ۾ ڪا دعوت ڪئي. حقيقت ۾ هن سنڌي ادب تي ۽ اسان سنڌ واسين تي ايڏو وڏو احسان ڪيو آهي، جو سندس تاج پوشي ڪرائي ڪيس وڏو ايوارڊ ڏيون ها، ڀيو نه ته ساڻس هڪ شاندار شام ته ملهائڻ ڪپندي هئي. پر هي مولائي نه مشهوريءَ جو بکيو، نه پئسي جو لالچي، ڪنهن به پبلشر کان ڪو معاوضو ڪونه ورتائين، مان سمجهان ٿو ته ڪجهه وٺڻ بدران اجان ڪنهن کي چار ڏوڪڙ ڇپائيءَ لاءِ ڏنا هوندائين.

محترم الطاف شيخ جو هيءُ سفرنامو "ملير کان مالمو" سندس نئون سفرنامو آهي. مالمو، سئيڊن جو ڏکڻ وارو هڪ شهر آهي، جتي جڳ مشهور ورلڊ مئريٽائيم يونيورسٽي آهي. جيڪا دنيا ۾ واحد يونيورسٽي آهي، جتي اٽڪل ڏيڍ سؤ کن ملڪن جا ساموندي دنيا سان واسطو رکندڙ مئرين انجنيئر، ڪئپٽن، پورٽ مئنيجر، مئرين اڪيڊمين جا ليڪچرار وغيره پنهنجي ساموندي سکيا ۾ وڌيڪ علم ۽ هنر حاصل ڪرڻ ايندا آهن. ٻن سالن جي تعليم ڪاميابيءَ سان مڪمل ڪرڻ کانپوءِ کين ايم. ايس. سي جي ڊگري ملندي آهي.

الطاف شيخ ٻه به سال ان يونيورسٽيءَ ۾ تعليم حاصل ڪري Maritime Administration ۾ ڊگري ورتي. هيءَ يونيورسٽي I.M.O (انٽرنيشنل مئريٽائيم آرگنائيزيشن) وارن طرفان سئيڊن ۾ قائم ڪئي وئي آهي. I.M.O يونائيٽيڊ نيشن

جي هڪ خاص شاخ آهي، جيڪا دنيا جي سمنڊن ۾ جهاز رانيءَ جي سلامتيءَ ڏانهن ڌيان ڏئي ٿي.

الطاف مالمو ۾ ٻه سال گذاريا. ٻه سال ڇڳو وقت آهي، ههڙي ڏاهي گهڻو ڪجهه ڏٺو هوندو. ان مان ٿورو ڪجهه پڙهندڙن آڏو پيش ڪيو اٿائين. سندس اهي ٿورا ڪي ٿورا، ڪين آهن، جو گهر ويٺي پيو دنيا جا سير ڪرائي. حُسن جون ڳالهيون، عشق جون ڳالهيون، ڪن يارن دوستن جون يڌ اڻتاليون مطلب ته نراليون ئي نراليون ڳالهيون پيو سُڻائي. سندس طنز و مزاح واري تحرير سبب سندس سفرناما وڌيڪ وڻندڙ ۽ اثرائتا ٿيڻ پيو ٿا. پڙهڻ مهل ايئن لڳندو آهي ڄڻ الطاف آڏو وينو هجي ۽ وينو اُلڪ مُلڪ جا احوال اوري.

الطاف شيخ هن سفرنامي ۾ سٽيڊن بابت ڀرپور ڄاڻ ڏني آهي. هُو سنڌي ماڻهوءَ جي مزاج کان واقف آهي. تنهن ڪري ڪيس خبر آهي ته هُو ڇا ڇا چاهي ٿو؟ انهي لاءِ ضروري ڳالهيون ضرور بيان ڪري ٿو. سندس بيان ڪرڻ جوا نداز نهايت ئي پيارو آهي. هو ڪا ڳالهه هڪ لس بيان ته ٿو ڪري. هُو ڪنهن نه ڪنهن سان گفتگو ڪندو نظر ايندو، پر اها گفتگو گهڻو ڪري هو ڇوڪرين سان ڪري ٿو. ضروري نه آهي ته اها ڇوڪري نوجوان ۽ حسين هجي، پرواهه نه آهي بس اسٽاپ تي انتظار ڪندي ڪا حسين ڇوڪري نظر نه آئي، ته ڪنهن ڪاري ڪوجهي يا ڪراڙيءَ سان ڳالهه ٻولهه ڪري انهن جي زباني پڙهندڙن لاءِ وڏي معلومات پهچائي ٿو. ويندي ٻيرن کان حال احوال وٺي معلومات مهيا ڪري ٿو. مطلب ته جيڪو مليو ان کان ٿورو گهڻو پڇي، ڪانه ڪا مطلب جي ڳالهه پڙهندڙن تائين پهچائي ٿو.

سٽيڊن جو اهو قانون ڪهڙو نه سهڻو ۽ صحيح آهي ته ويزا ان کي ملندي، جيڪو سٽيڊش زبان سکندو. اسان وٽ سنڌ ۾ انگريزن جي غلاميءَ واري دور ۾ سنڌي سرڪاري زبان هئي. جيئن ته لک پڙهه سنڌي ۾ هلندي هئي، تنهن ڪري انگريزي ڪامورن لاءِ ٻه سنڌي سکڻ لازمي هوندي هئي. سنڌيءَ ۾ مهارت ڪامورن جي ترقي (Promotion) جو سبب بڻجندي هئي. پر اڄ پياري پاڪستان ۾ ڪا جهل پل ڪانه آهي. دنيا جي ڪيترن ئي ملڪن مان ڀاڄوڪڙ، چور، ڌاڙيل، اسمگلر، هيروئن ۽ هٿيارن جا واپاري اچي ڪنا ٿيا آهن. جيڪي نه سنڌي ڄاڻن ۽ نه وري سنڌ سان ڪين محبت آهي. هُو ته هن ملڪ جي تباهي ۽ بربادي‌ءَ لاءِ آيا آهن، يا موڪليا ويا آهن.

اسان جا ڪيترائي اهڙا پاڪساني ڀائر آهن، جيڪي جڏهن اعليٰ تعليم حاصل

ڪرڻ يا نوڪري ڪرڻ لاءِ ڪنهن ڌارئي ملڪ ويندا آهن، ته اتان جي زبان ڪين ضرور سکڻي پوندي آهي، جتي ڪين فقط ٻه چار سال رهڻو پوندو آهي. پر جتي ڪين سڄي عمر رهڻو آهي، جيڪا پاڪستاني زبان آهي، جيڪا دنيا جي قديم زبانن مان هڪ آهي، جيڪا صوفي سونهارن شاهه لطيف، سچل سرمست ۽ سامي پارن پلارن جي زبان آهي، سا ڪونه ٿا سِکن. اهوئي سبب آهي جو ايڏا ويڇا پئجي ويا آهن. پاڪستان سرڪار کي اهڙو قانون پاس ڪرڻ کپي ته قومي زبان سان گڏوگڏ ان صوبي جي زبان سکڻ لازمي قرار ڏئي. مثلا جيڪي سنڌ ۾ رهن ٿا، اهي سنڌي جي تعليم حاصل ڪن. يا ائين ٿيڻ کپي ته چئني صوبن جي يونيورسٽين ۾ جيڪي پاڪستان اسٽڊي سينٽر آهن، تن کي پابند بڻايو وڃي، ته اهي ان صوبي جي ٻوليءَ کان سواءِ باقي ٽن صوبن جون ٻوليون سيکارڻ جو اهتمام ڪن. مثلا پشاور يونيورسٽيءَ جي پاڪستان اسٽڊي سينٽر لاءِ لازمي هئڻ گهرجي ته اتان جو ڊائريڪٽر پشتو بجاءِ سنڌي، پنجابي ۽ بلوچي زبانون سيکارڻ جو بندوبست ڪري. ڇو ته پشتو جو اتي شعبو آهي، پشتو اڪيڊمي آهي، تنهن ڪري پشتو بجاءِ ٻيون پاڪستاني زبانون پڙهايون وڃن. اهڙيءَ ريت ٻين صوبن جي پاڪستان اسٽڊي سينٽرن کي پابند بڻايو وڃي، ته اهي به ائين ئي ڪن، ان عمل سان قومي ايڪي ۽ ڀائيچاري کي هٿي ملندي ۽ نفرتن کي گهٽي پاڙ پُٽجو اچي ويندو ۽ هڪ ڀائپي ۽ محبت واري فضا پيدا ٿيندي.

الطاف جي سفرنامن جي خاص خوبي اها آهي ته هو وطن پرست آهي. هو ڪٿي به هجي، ڪيس سنڌ ضرور ياد اچي ٿي. ڪنهن کي ڏکيو ڏسي ٿو، ته سنڌ واسين جا سُور ڪيس ياد اچي وڃن ٿا. پر جيڪڏهن ڪي سک ڏسي ٿو، ترقي ۽ خوشحالي ڏسي ٿو ته هڪدم سندس دل ۾ خيال اُڀري ٿو ته ڪاش سنڌ ۾ به ائين سَرهائي ۽ خوشحالي هجي. اسان سڀ الطاف جي اهڙين آسُن اميدن ۽ دعائن سان شامل آهيون. شل ڪو سڪار ۽ سٺائي جو واءُ گُهلي ڏڪار ۽ ڏولائو ڏور ٿئي:

سائينم! سدائين، ڪرين مٿي سنڌ سُڪار،
دوست مٺا دلدار، عالم سڀ آباد ڪرين.

حيدرآباد سنڌ
30 آگسٽ 1994ع

نواز علي شوق

پيش لفظ

پنهنجي سفر جو تورو گهڻو احوال تہ سيڪو لکي سگهي ٿو، پر ’سفرنامو‘ اهو جو ڪو رنگ ڍنگ سان لکي. الطاف شيخ هڪ تہ اعليٰ تعليم يافتہ نوجوان، ۽ ٻيو وري ’مَرين انجنيئر‘ جي حيثيت ۾ سامونڊي سفر جي سهوليتن ڪي نت نَوَن ڏيهن جا نوان ڏيک ڏيکاريا، سو وڏي چاھ ۽ ذوق سان سفرناما لکيائين. سندس سفرناما ادبي توڙي فني اعتبار سان معياري آهن.

الطاف نہ رڳو پاڻ دنيا گهمي آهي پر ٻين کي بہ گهمائي آهي. ’سيئي جوين ڏينهن‘ ۽ ’سانباهو سمونڊ جو‘، ’خبرون ڪيڙائن جون‘ ’جت جَرُ وَهي ٿو جال‘؛ هڪ ’بندر بازاريون‘، ٻيون ’وايون وڻجارن جون‘؛ جي ’اوهريا عميق ڏي‘، تن لاءِ ’بندر ديسان ديس‘!

پر الطاف جي سفرنامن جون ’ڳالهيون آهن ڳچ‘. سمنڊ سان سندس ناتو ۽ سمنڊ ڪي هن سڃاتو! بس پوءِ ’منهنجو ساگر، منهنجو ساحل‘! هڪ طرف ’مڪلي کان ملاڪا تائين‘ تہ ٻئي طرف سنگاپور کان ڪوالالمپور؛ بعضي ’لنڊن تائين لفٽ‘ تہ بعضي ’جرمني کان نَڪ ٿائيلينڊ‘. اهي سڀ سندس سفرنامن جا موضوع، ۽ اهي سڀ ’بهتر سفرناما‘.

الطاف منهنجي پياري دوست جو لائق فرزند آهي، پر سفرنامن جي حوالي سان بہ هو مونکي ويجهو آهي. جيئن جواني واري وقت کان وٺي ڪيس ٻاهرين ملڪن ڏسڻ جو موقعو مليو جنهن ڪيس سفرنامن لکڻ تي آماده ڪيو. تئن 1946ع ۾ اعليٰ تعليم لاءِ جڏهن آءٌ آمريڪا ويس تہ سنڌ کان سمنڊ رستي سئن فرانسسڪو ويندي مون سفرنامو لکيو، جيڪو ان وقت جي رسالي ’مهراڻ‘ ۾ ڇپيو. مون واري ان سفرنامي ۽ الطاف جي ڪن سفرنامن ۾ ڪجهي خاصي هڪ جهڙائي آهي.

الطاف هن وقت تائين ٽن ڏَرنن کان وڌيڪ ڪتاب لکيا آهن جن مان ويهارو کن سفرناما آهن. سندس هيءُ تازو ڪتاب ”نيو فيلڊس پبليڪيشنس“ ادارو شايع ڪري رهيو آهي جيڪو گذريل 17 سالن ۾ پوڻن ٻن سَوَن کان وڌيڪ ڪتاب ڇاپي چڪو آهي. هن اداري جو باني ۽ هلائيندڙ ادو فيروز احمد هڪ جفاڪش ۽ اڻٿڪ پبلشر آهي ۽ هر وقت انهيءَ ڳولا ۾ هوندو آهي تہ، معياري ڪتاب ملي تہ هو ڇپائي. نيو فيلڊس ادارو الطاف شيخ جو خاص الخاص پبلشر ٿو ڏسجي، جنهن هن وقت تائين سندس پنجويهن کان مٿي ڪتاب ڇاپيا آهن. هيءُ ڪتاب ان سلسلي جو هڪ اڳتي قدم آهي، ۽ اميد تہ، اڃان بہ اڳتي قدم، وارو سلسلو جاري رهندو.

حيدرآباد سنڌ

10- ربيع الاول 1415هہ- 18- آگسٽ 1994ع

مخلص

ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

ٿُ ڪئري ڪول ....

ايڪانامڪس جي پروفيسر پيٽرڪ الڊرٽن ڪلاس ۾ ٻڌايو تہ پاڻيءَ جي جهازن جي مستقبل جي ڪا خبر نٿي پوي. ڪو زمانو هو ماڻهو پاڻيءَ جي جهاز ۾ سفر ڪندا هئا. پر هاڻ غريب غربو هوائي جهاز کي پسند ڪري ٿو. اهڙي طرح قيمتي ۽ اهم سامان، جنهن جو گهٽو ياڙو ٿئي ٿو، هاڻ هوائي جهازن رستي اچي وڃي ٿو. اسان جڏهن ننڍا هئاسين تہ ويهہ پنجويهہ هزار ٽن جو جهاز وڏي ڳالهہ سمجهيو ويندو هو. سئيز ڪئنال بند ٿيڻ تي جهازن جي مالڪن Economics of Scale جي تحت وڏي ڪان وڏا ٽئنڪر جهاز شروع ڪيا، جو پنجويهہ هزار ٽن واري جهاز ڪان هڪ لک ٽن واري جهاز چئوٽو سامان ڍوئيو ٿي، پر سندس تيل پاڻي ۽ جهاز هلائيندڙن جي پگهار وغيره تي ڪو ٻيٽو خرچ مس آيو ٿي. يعني تيل (سامان) جو ٽن ڍوئڻ تي گهٽ خرچ آيو ٿي ۽ پوءِ ڏسندي ئي ڏسندي ٻن لکن، ٽن لکن ۽ چئن پنجن لکن ٽنن جا جهاز نهڻ لڳا. پوءِ سئيز ڪئنال کلڻ تي سيني کي احساس ٿيو تہ هي وڏا جهاز تہ سئيز ڪئنال اڪري نہ سگهندا جو انهن لاءِ هي سوڙهو آهي.

”سائين هڪ دفعو وري ننڍا جهاز مشهور ٿيڻ لڳا، جيڪي سئيز ڪئنال مان لنگهي سگهن. وڏن جهازن جا مالڪ انهن کي نيڪال ڪرڻ جي ڪوشش ۾ لڳي ويا. پر ڪنهن لوهہ جي اگهہ تي بہ نٿي ورتا. آئون هڪ جهاز ران ڪمپنيءَ جو ايڪانامڪ ائڊوائيزر هوس. هو هڪ وڏي جهاز ٺاهڻ جو آرڊر جرمن شپ يارڊ کي ڏئي چڪا هئا. سئيز ڪئنال کلڻ جو ٻڌي پهريون ڪم اهو ڪيم جو پڳس ان جهاز ٺاهڻ واري ڪارخاني (شپ يارڊ) ڏي. جيئن آرڊر ڪئنسل ڪرائي سگهان. جهاز جو اڃان ترو (Keel) ٺاهيو هئاٺون. پڇيومان

اسان جي ڪمپنيءَ جو هي آرڊر ڪئنسل ڪري سگھندؤ؟"

"ضرور ڪنداسين. نو پرابلم." شپ يارڊ وارن وراڻيو.

"ڇا ڪاڏ (Compensation) ڏيڻي پوندي؟" مون پڇيومان.

"سڄي جهاز جي قيمت!" شپ يارڊ وارن چيو.

پوءِ سڄي جهاز جي ته قيمت نه ڏنيسين پر چڱو خاصو معاوضو ۽ منٿ ميڙ سان ان جهاز مان جند ڇڏائيسين. نه ته ايڏو وڏو جهاز ڪنگال ڪري ڇڏي ها. ننڍن جهازن وارا سئيز ڪئنال مان شارٽ ڪٽ ڪرڻ تي هڪ ٽن جي ڊوراڻي پنج ڊالر وڌن ته به ڪمائين، اسين اٺ وڌون ها ته به گهران ڇٽي پري ڏيون ها. ان وقت جا ڪيترائي وڏا جهاز اڄ بار ڪٽڻ بدران هڪ هنڌ بيٺا آهن ۽ ڪين ڪٽ لڳي رهي آهي."

وري هڪ دؤر آيو جنهن ۾ هرڪو "ڪارون ڍوئڻ جا جهاز" ٺهرائڻ لڳو، جو تيل جي مهنگائيءَ ڪري يورپ توڙي آمريڪا ۾ جپاني ننڍڙيون ڪارون وڪڻ کپڻ لڳيون. جپان کان ڪارون وٺڻ لاءِ هن قسم جا خاص جهاز مشهور ٿيڻ لڳا جن ۾ ڪار کي ڪٽي رکڻ بدران ڊرائيو ڪري اندر جهاز ۾ بيهاريو ويو ٿي. پر هاڻ ڪجهه سالن کان اهڙو دؤر اچي ويو آهي جو جپان ۾ پورهيتن جي وڌڻ پگهارن ڪري اهي جپاني ڪارون جپان ۾ ٺهڻ بدران ايشيا جي مختلف ملڪن ۽ يورپ آمريڪا ۾ ٺهڻ لڳيون آهن. هاڻ ڪار ڪٽندڙ جهازن (Car Carriers) جي ڪا ضرورت ئي نه رهي آهي.

"اڳ ۾ دنيا جي سمنڊن تي رڳو برطانيا جو راڄ هو. پر هاڻ ته هر هڪ ملڪ کي جهازران ڪمپنيون آهن. پر هڪ عمل اڃان تائين ساڳيو آهي ته غير ترقي يافته ملڪن مان ڪچو مال يورپ ۽ آمريڪا ڏي وڃي ٿو ۽ اتان ٺهيل ٺڪيل مال واپس اچي ٿو. پر ان ڏينهن کان يورپ جا ترقي يافته ۽ ڪارخانيدار ملڪ ڏڄي رهيا آهن جڏهن آفريڪا ۽ ايشيا جا ڪچو مال موڪليندڙ ملڪ انڊسٽري/ ڪارخانن ۾ اڳتي وڌي ويندا ۽ پنهنجي ڪچي مال، مثال طور ڪپهه، ڪٽڪ، ڪمند، لوهي پٿر مان پنهنجن ئي ملڪن جي ڪارخانن ذريعي ڌاڳو، ڪپڙو، بسڪيٽ، کنڊ ۽ لوهه ٽامو ٺاهي وٺندا. ان صورت ۾ نه فقط جهازن جي وڏي تعداد جي ضرورت گهٽجي ويندي پر جهازن جي عمل دخل تي انهن ملڪن جي گهٽي هلندي جن وٽ ڪچو مال پيدا ٿئي

ٿو. انهن ڳالهين کان علاوه مزدورن جي وڌن پگهارن ۽ يونين بازين به مال جي آمدرفت جو نقشو ڦيرائي ڇڏيو آهي.“

۽ پوءِ اسان کان پڇيو: ”توهان ننڍي هوندي ته اهو پهاڪو پڙهيو هوندو ته To Carry Coal to New Castle يعني ان جاءِ تي اها شيءِ کڻي وڃڻ جيڪا اتي اڳهين گهڻ ۾ موجود آهي ۽ سستي ملي ٿي. هِن لفظن ۾ بيوقوفيءَ جو ڪم ڪرڻ. پر هاڻ توهان کي تعجب لڳندو ته نيوڪئسل ۾ آسٽريليا کان ڪوئلو گهرايو وڃي ٿو. ان ڪري نه ته ڪو انگلنڊ ۾ ڪوئلي جون کاڻيون خالي ٿي ويون آهن پر ان ڪري ته ڪوئلي جي کوٽائي ڪندڙ مزدورن جون وڌيون پگهارون ۽ ٻيون گهُرجون پوريون ڪرڻ تي ايڏو خرچ اچي ٿو جو آسٽريليا جو ڪوئلو سستو پوي ٿو.

سر ڪپيو وڃي

اسان جو هي پروفيسر الدرٽن انگريز آهي. سندس آمريڪن سان هرگز نٿي پوي. ڳالهه ڳالهه ۾ کين ته ٽوڪيندو آهي پر پنهنجن انگريزن کي به نه بخشيندو آهي. ٽائيٽنڪ جهاز جيڪو اڄ کان مٿي صدي اڳ ٻڏي ويو ان بابت چيائين:

”ٽائيٽنڪ جهڙا ٻيا جهاز به ٻڏندا رهيا آهن ۽ رهن پيا، پر پريس جي گهٽي گوڙ شور ڪري ٽائيٽينڪ جهاز کي مشهوري ملي ۽ ان بعد جهاز جي سلامتي بابت بين الاقوامي قانون SOLAS ٺهيو.“

هڪ ڏينهن اڳ انگلنڊ جي اليڪشن جي نتيجي تي ٽيڪاٽپڻي ڪندي چيائين: ”جان ميجر هرگز نه کٽي ها ۽ نه کٽڻ کپيس. سندس مخالف ڪانئس تمام وڌيڪ بهتر آهي.“ پر جان ميجر فقط ان ڪري انگلنڊ جو وزير اعظم ٿي ويو جو ڪيس ٿي ويءَ تي ڳالهائڻ جو ڍنگ اچي ٿو. ماٿو امپريس ٿي ويا ۽ اڪيون پوري ڪيس ووٽ ڏنائون.“

حادثي جي پاليسي بابت چيائين: ”جهازن جي مالڪن جي ڪنجوسيءَ ڪري سندن خراب جهازن کي هلائيندڙ موت جي منهن ۾ هليا وڃن ٿا. اهڙن حادثن لاءِ دنيا جا ملڪ ڪوشش ۾ آهن ته ڪو آفيسر يا خلاصي سمنڊ تي حادثي جو شڪار ٿي وڃي ته گهٽ ۾ گهٽ هن جي فئمليءَ کي به ٿي لک ربيا

تہ ملن.“ ۽ پوءِ ساھہ کڻي چيائين، ”۽ جي اھو آمريڪن آھي تہ پوءِ پڪ ويھہ ٽيھہ لک.“

آسٽريليا وارن لاءِ ھڪ ڏينھن چيائين: ”آئون نٿو سمجھان تہ ڪي اھي وري شريفن جا پٽ آھن. اڳئين زماني ۾ جيلن جي ڪوٺ ڪري جيڪو چوري چڪاري ڪندي پڪڙبو ھو ان کي آسٽريليا موڪلبو ھو.“ ۽ پوءِ ڪجھہ سوچي چيائين: ”اھا بي ڳالھہ آھي تہ انھن ڏينھن ۾ پنھنجو قاعدو قانون ھو. ننڍي ننڍي ڳالھ لاءِ بہ عجيب سزائون ھيون. ڪنھن پاڙي واري جي ڪڪڙ چورائي تہ حاڪم اھو فيصلو ڏيندو ھو تہ ھن جو سر ڪپيو وڃي، يا آسٽريليا موڪليو وڃيس يا رايل نيويءَ جي جھاز تي اٺن مھينن لاءِ سفر ڪرايو وڃيس. ۽ ڪيترا دفعا چور پنھنجي لاءِ اھوئي بھتر سمجھندو ھو تہ سر ڪپيو وڃي.“

تون مذھب ڪي وچ ۾ آڻيندين

مئنيجمينٽ جو پروفيسر ھڪ ستر اسي سالن جو پوڙھو فرينچ ڪئپٽن حوسن نالي آھي. ھڪ ڏينھن جھازي ڪمپنين جي نقصانن بابت ٻڌائيندي اسان کان سوال ڪيائين:

”جھازن کي نفعي ۾ ھلائڻ لاءِ ڪھڙيون شيون ضروري آھن؟“

”سائين سٺا جھاز.“ اڳئين ڪرسيءَ تي ويٺل ٽيونيشيا جي شاگرد اياز جواب ڏنس.

”ٻيو ڇا ضروري آھي؟“ پروفيسر پڇيو.

”ڍوئڻ لاءِ گھڻي ڪان گھڻو سامان.“ ڪنھن ٻئي شاگرد وراڻيو. پر پروفيسر جواب مان اجان مطمئن نٿي لڳو.

”سائين آئون ٻڌايانوَ؟“ نائيجر جي آفريڪن شاگرد علي جمبا پڇيو.

”ھا. ڪوبہ ٻڌائي.“ پروفيسر چيو.

”سر! ان ملڪ جا خلاصي ۽ آفيسر جيڪي گھٽ پگھار وٺن.“

پروفيسر کي اجان سٺي جواب جي ضرورت ھئي. ھو ھال جي ٻي ڪنڊ ڏي نظر ڊوڙائڻ لڳو. اتان ملاوي (آفريڪا) جي شاگرد مسٽر چيزاليءَ اٿي چيو:

”اھڙا بندرگاھہ جتي جھاز کي گھڻو ترسڻو نہ پوي.“

”مثال طور ملاويءَ جا بندرگاهه.“ ترڪيءَ جي حسن بقال وچ ۾ زور سان چيو ۽ سڀ کلڻ لڳا ڇو جو آفريڪا جو ملڪ ملاوي افغانستان وانگر آهي. جنهن کي پنهنجو بندرگاهه يا سمنڊ ناهي.

پروفيسر اسان کي ماٺ ڪرائي ۽ پوءِ نيٺ پاڻ ئي ٻڌايائين، ”جهازن توڙي ڪنهن هوٽل، ڪارخاني يا واپار وڙي کي سٺي طرح هلائڻ لاءِ سٺي مئنيجمينٽ پڻ ضروري آهي. سٺي مئنيجر تي خرچ ڪرڻ تي ڪڏهن به نه گهبرائجي.“

”سائين ايمانداري ۽ خدا جو خوف به ته ضروري آهي.“ هڪ ايراني شاگرد اٿي چيو.

”ايمانداري، نيڪ نيتي، انصاف، محنت، ڪم جي ڄاڻ، وقت جي پابندي، اهي سڀ هڪ سٺي مئنيجر جي خوبين مان ڪجهه آهن.“ پروفيسر وڌيڪ بحث ۾ پوڻ کان پاڻ بچائڻ لاءِ ايراني شاگرد کي وهاريندي چيو.

هڪ ڏينهن، پورهيت کي ڪم ۾ دلچسپي ڏيارڻ Motivation جي عنوان تي مٿيون پروفيسر ڳالهائي رهيو هو ته ’موٽيويشن‘ ڇا آهي. ”انسان جي گهرج وارين شين جو پورائو ڪرڻ“ هن ٻڌايو.

”مسلو Maslow نالي هڪ عالم جي ٿيوري مطابق انسان جي سڀ کان اول گهرج کاڌو آهي. بکئي پيٽ تي انسان گل گلڪارين باغ بستانن جو نٿو سوچي. ان بعد سلامتي آهي. ان بعد سماجي ضرورتون آهن. ان بعد سوسائٽيءَ ۾ عزت- وغيره وغيره.“

موراڪو جي شاگرد اڪوح عبدالوهاب هٿ مٿي ڪيو.

”آئون ان ٿيوريءَ سان Agree نٿو ڪريان.“

”ڇو يلا؟“ پروفيسر سبب پڇيس.

”هيئنر نٿو ٻڌائي سگهان جو هن وقت ڪجهه Lady-Students (عورتون) به ويٺيون آهن“.

”ڇگو هاڻ ويهه. مون تنهنجي ڳالهه سمجهي.“ پروفيسر بيزاريءَ مان، هٿ جي اشاري سان کيس وهڻ لاءِ چيو.

پروفيسر هن کي وهاريو ئي مس ته ايراني شاگردن مان هڪ هٿ مٿي ڪيو.

”سائين! انسان لاءِ ڪاڏو، سلامتي، يا عزت ڪان بہ وڌيڪ هڪ ٻي شيءِ آهي.“ ايرانيءَ چيو.

پروفيسر پنهنجي واچ ۾ وقت ڏٺو. سندس پيرڊ ڪڏهوڪو ختم ٿي چڪو هو ۽ اجان تہ ڪيس ہ ٿي ٻيون ڳالهيون بہ ٻڌائيٺيون هيون ۽ هي وقت ڪو بحث مباحثي جو نہ هو. هن ايرانيءَ کان سندس فلسفو پڇڻ بدران هٿ جي اشاري سان ڪيس وهڻ لاءِ چيو.

”ويهي رهہ. هاڻ تون وري مذهب ڪي وچ ۾ آٽيندين.“

ساڳئي مٿين پروفيسر هڪ ڏينهن واهہ جي ڳالهہ ڪئي. چيائين: ”ڪيترن ايشيائي ۽ آفريڪي ترقي پذير ملڪن ۾ پڙهيل لکيل يا هوشيار ماڻهن مان فائدو نٿو ورتو وڃي. گهڻو ڪري سرڪاري ۽ نيم سرڪاري ادارن ۾ ڪيترا صاحب پنهنجي هيٺان ڪم ڪندڙن کي اعليٰ تعليم يا هنر سکڻ لاءِ موقعا نٿا ڏين. يونائيٽيڊ نئشن جي ڪيترن ادارن جون مفت جون اسڪالرون ائين ضايع ٿيو وڃن پر صاحب جونئرن کي ان ڪري نٿا موڪلين تہ متان هو وڌيڪ علم حاصل ڪرڻ ڪري ڪانئن وڌيڪ پڙهيل لکيل نہ سڏجن ۽ نہ وري پاڻ اهڙي موقعي مان فائدو وٺن ٿا جو ڪين ڊپ آهي تہ سندن غير حاضريءَ ۾ متان سندن ڪرسي ڪانئن کسجي وڃي يا متان ڪو جونيئر ڪانئن مٿانهون ٿي وڃي.

خوش قسمتي سان ڪو نوجوان اعليٰ تعليم يا هنر سکي اچي ٿو تہ هن جي اها قابليت اداري جي فائدي لاءِ ڪم ۾ آڻڻ بدران ضايع ڪئي وڃي ٿي. هن کي جوڳي Post ڏيڻ بدران ڪا اهڙي ڪنڊ پاسي واري پوسٽ ڏني وڃي ٿي جنهن ۾ هو پنهنجو حاصل ڪيل علم ۽ قابليت استعمال ڪري نٿو سگهي. هو نمايان ٿيڻ بدران ڏينهون ڏينهن گمنام ٿيو وڃي ۽ آهستي آهستي سکيل ڪم وساريو ڇڏي. يا اهڙي قابل ماڻهوءَ کي ڪم ۾ اوور لوڊيڊ يا انڊر لوڊيڊ رکي خوار ڪيو وڃي ٿو. اهو هن ريت: پڙهيل ڳڙهيل ۽ چاڻو نوجوان کي حد کان وڌيڪ ۽ ڳولي ڳولي اهڙو ڏکيو ڪم ڏنو وڃي ٿو جو هو پورو ڪري نٿو سگهي ۽ پوءِ هر وقت هن کي خوار ڪيو وڃي ٿو تہ ڪجهہ نٿو اچيس. ٿورو ڪم بہ نٿو پڄيس. يا وري هن کي ڪجهہ بہ ڪم نٿو ڏنو وڃي. وينو مکيون ماري. ماٺ ماٺ ۾ ويهي نيٺ اباسيون ۽ جهوٽا ڪائڻ لڳي ٿو يا

آفيس ڇڏي هيڏانهن هوڏانهن ڦيريون پائي ٿو. ۽ پوءِ سندس صاحب هر هڪ ڪي اهوئي چوي ٿو تہ همراه پنهنجي سيٽ تي ئي نظر نٿو اچي ڪيس ڪو ڪم ڪرڻ لاءِ ڏوڙ ڏجي.

هيڪاندي مات مايوس ڪري ٿي

هڪ ٻئي عنوان تي ساڳي پروفيسر ڳالهائيندي، هڪ ڏينهن چيو تہ جهازي اوورلوڊ ۽ انڊرلوڊ ڪميونيڪيشن ڪري نفسياتي مسئلن جو شڪار ٿين ٿا.

جهاز ٻن بندرگاهن جي وچ ۾ ڪيترائي ڏينهن سمنڊ تي جڏهن هوندو آهي تہ جهازيءَ کي نہ برابر خبر چار ملي ٿي. پهريون ڏينهن اڌ سندس ڏاڍو سڪون سان گذري ٿو. ڊيوٽي ۽ ننڊون ڪندو رهي ٿو. پر پوءِ ذهن ڪجهہ ڳالهائڻ ٻولهائڻ، ٻڌڻ سٽڻ، فيصلو ڪرڻ جو سوچي ٿو. پر ڪجهہ نہ آهي. ائٽلانٽڪ پئسفڪ جهڙن سمنڊن ۾ ٽي وي، نہ اخبار نہ ريڊيو. هڪ ٻئي سان گذريل بندرگاهہ ۾ ڊربيش آيل ڳالهين جو هڪ ٻہ دفعا ذڪر ورجائي ورجائي مات ٿيو وڃي ۽ پوءِ هن جو دماغ عجيب ڪيفيت هيٺ رهي ٿو جيڪا ڪيفيت جيل جي تنهائي يا لڳاتار ڊگهيون ننڊون ڪرڻ ڪري ٻہ محسوس ٿئي ٿي. ۽ پوءِ هڪ ڏينهن جيئن ئي بندرگاهہ اچي ٿو تہ هن جي هڪ نارمل ماڻهوءَ جيان وري ٻہ زندگي نٿي رهي. هو بندرگاهہ وارا سمورا ڏينهن اوور لوڊيڊ ڪميونيڪيشن (گفتگو ۽ چاڻ) جو شڪار رهي ٿو. جهاز جو جيٽيءَ سان لڳڻ سان جهاز جو ايجنٽ ٽپال کڻي ايندو جنهن ۾ گهرو ڳالهيون ۽ مسئلا هڪ طرف هوندا تہ هيڊ آفيس طرفان آيل حڪم احڪام ۽ مسئلا ٻئي طرف. جهاز جي انشورنس ڪمپنيءَ ۽ سروي سان واسطو رکندڙ الڳ اچي نڪرندا. جهاز جي مشينري جو نقص ناهڻ لاءِ ورڪ شاپ وارا الڳ پنهنجي فلاسافي ٻڌائڻ ۾ لڳي ويندا ۽ فيصلي لاءِ ترڻ تي بهشت وارو حساب گهرندا. جهاز جي اڳتي جي سفر لاءِ گهربل تيل پاڻي وغيره جي ضرورت جو حساب ڪتاب معلوم ڪرڻ لاءِ آئل ڪمپني وارا بحث مباحثو ڪرڻ لاءِ بيٺا هوندا. مطلب تہ هڪ منٽ ٻہ ساهہ کڻڻ جي فرصت نہ پئي ملندي آهي ۽ آهستي آهستي مٿي ۾ سور ۽ دماغ مائوف ٿيڻ لڳندو آهي. ڪجهہ ڏينهن ۾ جهازيءَ جو اهڙو حال

تي ويندو آهي جو هو دعا گهرندو آهي تہ هھڙي بندرگاھہ جي زندگيءَ کان سمنڊ ڀلو. پر سمنڊ تي بہ سندس حال نارمل نہ هوندو آهي. اتي وري هيڪاندي ماٺ کيس مايوس ڪندي آهي.“

جنهن کي رستي جي خبر نہ

۾ هڪ انڊين پروفيسر- ڪئپٽن وانچيسور پڻ آهي. پاڻ Ph.D هجڻ ڪري ڊاڪٽر پڻ سڏجي ٿو. يعني ڊاڪٽر پروفيسر ڪئپٽن وانچيسور. پاڻ ڏهن سالن کان هن يونيورسٽيءَ ۾ آهي. اسان کي بين الاقوامي معاهدا (Conventions) ۽ شپنگ ائڪٽ پڙهائيندو آهي. وچ وچ ۾ پنهنجي سامونڊي زندگيءَ جا قصا ۽ حادثا ٻڌائي پنهنجو خاص جملو ورجائيندو آهي.

There is no favourable wind for some one who doesn't know what Course to Steer."

ڪليم ڪوڙو قبضو سچو

يونوچ سمنڊ(Mediterranean Sea) ۾ مالٽا نالي هڪ ٻيٽ آهي جتي دنيا جي واحد انٽرنيشنل مئريٽائيم لا اڪيڊمي آهي. هر سال وانگر هن سال بہ اتان جو پروفيسر مکرجي هفتي لاءِ اسان کي مئريٽائيم لا پڙهائڻ آيو آهي. پاڻ قدبت ۽ ذات مان ٺيٺ بنگالي لڳي ٿو. پروفيسر ڪئپٽن مکرجي ڪلڪتي ۾ ڄائو. اتي جي ٺي اسڪول ۽ ڪاليج ۾ بنيادي تعليم وٺڻ بعد بمبئي جي ڊفرن اڪيڊمي مان ڪئڊٽ تي سال بہ هندستان جي جهازن تي نوڪري ڪئي. ان بعد 1968ع کان 1973ع تائين جرمني ۽ هالنڊ جي جهازن تي Sail ڪيو. 1973ع ۾ ڪئناڊا هليو ويو جتي آمريڪن ’بلڪ ڪئريئر‘ (Bulk- Carrier) جهازن تي Sail ڪيو. ڪئپٽن جو امتحان بہ اتان ڏنائين. ان بعد ڊالهوس يونيورسٽي ڪئناڊا مان 1977ع ۾ ايل ايل بي ڪيائين ۽ 1980ع ۾ اونٽاريو مان بار ڪيائين. 1989ع کان وٺي IMLA انٽرنيشنل مئريٽائيم لا اڪيڊمي ۾ پروفيسر آهي جيڪو ادارو پڻ هن اسان جي يونيورسٽي W.M.U سئيڊن وانگر بين الاقوامي آهي ۽ I.M.O طرفان ٺهرايل آهي. پاڪستان جا بہ ڄڻا: ربينا خرم ۽ ڪمانڊر محمد يار گذريل سالن ۾ هن اڪيڊميءَ مان L.L.M ڪري چڪا آهن.

پروفيسر مڪرجي بيحد هوشيار ۽ ڪلمڪ آهي. پاڻ سٺو ڪئپٽن ۽ وڪيل پڻ رهي چڪو آهي. ڪيس پڙهائڻ جو اهڙو تہ ڏانءُ آهي جو وچ ۾ سموڪنگ جا ڏهہ منٽ نہ ڏيندو آهي تہ بہ ڪو ڪڇندو نہ آهي. چارٽرنگ جي عنوان تي پڙهائيندي ٻڌائين تہ چارٽرنگ (يعني مقاطي تي ڪنيل جهازن) جو ڌنڌو ۽ ان سان واسطو رکندڙ ڦڏي بازيون ۽ قانوني مسئلا ايترو تہ پيچيده ٿين ٿا جو ان لاءِ سڀ وڪيل اهوئي چوندا آهن تہ چارٽرنگ هڪ منجهائيندڙ شيءِ آهي. جنهن کي سمجهڻ هر هڪ جي وس جي ڳالهہ ناهي.

ان تي مونکي هميشه پنهنجو ڳوٺائي ڪئپٽن رشيد ابڙو ياد ايندو آهي جيڪو چارٽرنگ جو ذهين مئنيجر سمجهيو وڃي ٿو ۽ سالن کان ان فيلڊ ۾ ڪم ڪري رهيو آهي. ۽ جيتوڻيڪ اسان جي حساب ۾ هو هيستائين هر ڳالهہ جو ايڪسپرٽ چئي سگهجي ٿو پر بقول سندس:

"چارٽرنگ جو واپار ايڏو اونهو آهي جو ان کي سمجهڻ لاءِ ڏهہ زندگيون بہ ٿوريون آهن."

مٿيون پروفيسر هڪ ٻيو سبجيڪٽ Salvage (ٻڏل جهاز کي بچائڻ) جو عنوان پڙهائيندي No Cure No Pay جملو ڏاڍو استعمال ڪندو آهي. جهازن جي ٻڏڻ يا حادثي وقت ڀرپاسي ۾ سال ويج ڪمپنين وارا جهاز کي بچائڻ لاءِ اچي نڪرندا آهن، جن جو ڪم ئي اهو هوندو آهي. هو صبح جو اٿڻ سان اهائي دعا گهرندا هوندا تہ ڪو طوفان لڳي جهاز ٻڏي يا ٽٽي تہ ان کي بچائي انعام اڪرام حاصل ڪجي. ڪڏهن ڪڏهن نقصان رسيل جهاز کي بچائي ڪناري تائين آڻيندي اهو ٻـڏي وينـدو آهي ۽ پـوءِ بچائڻ وارا (Salvor) جهاز جي مالڪ کي چوندا آهن تہ ڪجهہ تہ خرچي ڪراءِ اسان ٻہ ته ڏينهن جهاز کي ڇڪي ڇڪي هيستائين تہ آندو. هاڻ اها ٻي ڳالهہ آهي تہ آخر ۾ اچي ٻڏي ويو ۽ صحيح سلامت نہ پهتو. هاڻ غريب مالڪ هڪ جهاز ۽ غرق ٿيل ڪارگو جي ڏک ۾ بي حال ٻيو هنن کي ٿل تي انعام ڏئي، نہ تہ وڃن ٿا ڪورٽ ۾ ڪيس ڪرڻ.

سو ان ڳالهہ کي مدِنظر رکي بين الاقوامي طرح اهو قاعدو ٺاهيو ويو آهي تہ بچائڻ واري کي انعام تڏهن ملندو جڏهن هو ڪاميابي سان بچائي ايندو. پوءِ سڄو جهاز ۽ سڀ سامان تہ نہ پر ڪجهہ حصو پٽي انهن مان ڪيس

خرچي ڪرائي سگھجي ٿي. يعني جيسين مريض کي تندرستي حاصل نٿي ٿئي تيسين في نہ ڏبي No Cure no Pay. بهرحال اها خرچي يا چانهہ پاڻي بہ لکن ۾ نٿي ٿي. ڪڏهن تہ اڌو اڌ سالويج Salvage وارن کي ملي ٿو.

مٿين جملي کان علاوه ڪئپٽن مڪرجي جي زبان تي هڪ ٻيو جملو پڻ هوندو آهي:

Finders keepers Loosers weepers.

جن لڌو سي ٿيا جن وڃايو سي رڙيا

خطري جي حالت ۾ جيڪڏهن خلاصي ۽ ڪئپٽن جهاز ڇڏي، Abandon ڪري ڇڏين تہ ان بعد ان تي جنهن بہ قبضو ڪيو تہ اهو جهاز ان جو ٿيو. جيتوڻيڪ ڪڏهن ڪورٽ ۾ ان مالڪيءَ جي سلسلي ۾ عجيب نوعيت جا ڪيس اچن ٿا. جيئن اڄڪلهہ هتي هڪ اهڙي جهاز جو مالڪ 25 سالن بعد ڪيس ڪري رهيو آهي. يا اڄ کان اسي سال کن اڳ ٻڏل ٽائٽينڪ جهاز جي ٻڏل سامان سمنڊ جي تري مان ملڻ تي، جهاز جي مسافرن جا پوٽا پوٽيون ڪيس ڪري رهيون آهن تہ ان مال ۾ ڪين بہ حصو ڏنو وڃي.

”توهان جو ڇا خيال آهي تہ ٻڏي ويل/ ڇڏي ڏنل شيءِ تي ڪنهن جو حق آهي. جنهن کي ملي ان جو يا جنهن هڪ وار ان کي ڇڏي ڏنو، ان کي موٽائي ڏجي.“ ڪنهن شاگرد وڪيل پروفيسر ڪئپٽن مڪرجي کان پڇيو.

ڪئپٽن مڪرجي کلي چيو، ”آئون تہ اهوئي چوندس، فائينڊرس ڪيپرس، لوزرس ويپرس.“ ۽ اسان سڀ شاگرد کلڻ لڳاسين.

منهنجي خيال ۾ ان جملي جو نعم البدل جملو: ”ڪليم ڪوڙو، قبضو سچو“ چئي سگھجي ٿو.

ماجرا ڇا آهي

خط استوا (Equator) اهو خيالي ليڪو آهي جو هن ڌرتيءَ جي گولي کي اتر اڌ گول Northern Hemisphere ۽ ڏکڻ اڌ گول Southern Hemisphere ۾ ورهائي ٿو.

اهي ملڪ جيڪي خط استوا تي يا ان جي ويجهو آهن انهن تي

سج جا ڪرڻا سڌا پون ٿا. اونهاري توڙي سياري ۾ سخت گرمي ٿئي ٿي. انهن ملڪن ۾ ٻارهوئي ڏينهن رات هڪ جيڏا ٿين ٿا سج اڀرڻ سان تکي روشني ٿي ويندي آهي ۽ لهڻ شرط اونداهہ ڪانيار. پره ڦٽي، باک ڦٽڻ يا سج لهڻ بعد شفق جي لالائي ۽ منهن اونداهي جهڙيون شيون ٿين ئي ڪونہ. ملائيشيا، انڊونيشيا، سنگاپور، ڪينيا، زائر، اڪيڊار ۽ ڪولمبيا وغيره جي اها موسم ۽ ڏينهن رات جو حساب ان ريت آهي.

جيئن جيئن خط استوا کان پري اتر ڏي يا ڏکڻ ڏي وڃبو تہ اونهاري ۾ ڏينهن ويندا وڏا ٿيندا راتيون ننڍيون. تان جو اتر قطب ۽ ڏکڻ قطب ۾ هڪ هيڪاندو وڏو تہ ٻي ٻنهہ ننڍي نہ برابر. مثال طور اونهاري ۾ اتر قطب جي ويجهن ملڪن ۾ ڏينهن ذري گهٽ چوويهہ ڪلاڪن جو ٿئي ٿو ۽ رات نہ برابر. بلڪ لڳندو ائين ٿي تہ يڪو ڏينهن ئي ڏينهن لڳو پيو آهي ۽ سياري جو مهينو کن وري يڪي رات (اونداهہ) پئي هلندي آهي.

پاڪستان خط استوا کان ڪو تمام گهڻو پري ناهي پر تڏهن بہ ايترو آهي جو اونهاري ۾ ڏينهن چوڏهن ڪلاڪن جو وڃيو ٿئي ۽ رات ڏهن ڪلاڪن کن جي. ڪجهہ متيرو اتر ۾ يعني افغانستان، تاجڪستان، ازبڪستان ڪزاخستان ۽ ترڪي يونان بلغاريا ڏي هلبو تہ ڏينهن رات ۾ اجان بہ وڏو فرق ايندو ۽ موسم ويندي تڏي ٿيندي. هي ملڪ سئيڊن، جتان هي مضمون لکي رهيو آهيان خط استوا کان تمام گهڻو پري اتر ۾ آهي. بلڪ ائين سمجهڻ کپي تہ آخري اسٽاپ آهي. ان بعد اتر قطب- دنيا جي چوٽي اچي ٿي جتي ٻارهوئي برف لڳي پئي آهي. هتي سئيڊن ۾ ڏينهن رات جو تمام وڏو فرق آهي. اڄڪلهہ وچ اونهارو آهي ۽ ڏينهن ويهہ ٻاويهہ ڪلاڪن جو ٿئي ٿو. پنهنجي ملڪ ۾ اڄڪلهہ سج سوا ستين بجي ڌارين لهندو هوندو ۽ ماڻهو رات جي ماني انين نائين کائيندا هوندا. هتي بہ رات جي ماني انين نائين بجي ڌاري کائون ٿا پر سج لهڻ جو نالو نہ وٺندو آهي. ٻئي ڏينهن موڪل نہ هوندي آهي تہ دريءَ تي تلها پڙدا ڏئي خيالي رات جو سوچي سمهي رهندا آهيون. پر ٻيو ڏينهن جي موڪل جو هوندو آهي تہ مانيءَ بعد وري والي بال يا فٽ بال راند لاءِ نڪري ويندا آهيون. ڏهين يارهين موٽڻ تي بہ روشني هوندي آهي. ڇو جو اڄڪلهہ هتي سج رات جو يارهين سوا يارهين لهي ٿو. سانجهي نماز بعد بہ

ڪافي روشني هوندي آهي. جيتوڻيڪ سج لهي چڪو هوندو آهي. ٻارهين هڪ ٻجي ڌاري تارا ڪٽيون ٽيرو آسمان تي نظر ايندا آهن پر سگهوئي ڪلاڪ اندر سڀ غائب ٿي ويندا آهن ۽ صبح جو ٻي ٻجي ڌاري تائين سج اڀري ايندو آهي. يعني سمهڻي نماز جو وقت هڪ وڳو ته فجر جو پوڻا ٻه هوندو آهي. هتي رهندڙ مسلمانن جو صحيح طرح امتحان هوندو آهي جن کي ڪلاڪ ٻه سمهڻ بعد فجر لاءِ اٿڻو پوي ٿو ۽ انهن لاءِ فجر ائين آهي جيئن تهجد.

سو هتي سئيڊن ۾ اڄڪلهه اونهارو آهي. سج ٻارهين ڪان پوءِ لهندو آهي، اونده ٻارهين ٻجي ڌاري ٿيندي آهي. سج ٻين ٻجي ڌاري اڀري پر ان کان اڳ ئي روشني ٿي ويندي آهي. يعني صحيح معنيٰ ۾ اونداه ڪانپار ڪا ڪلاڪ ٻه مس ٿي ٿئي. آئون ڪوشش ڪري ڏهين ٻجي سمهي رهندو آهيان. جلدي اک کلڻ تي، بنا واچ ڏسڻ جي، سمجهه ۾ نه ايندو آهي ته آيا رات جا ٻارهن ڪن ٿيا آهن ۽ سج اڃان غروب ئي نه ٿيو آهي يا صبح جا ٽي ٿي ويا ۽ سج اڀري ٻه.چڪو آهي. چو جو ٽين چئين ٻجي ڌاري سج ڪافي مٿي چڙهي ايندو آهي ۽ ائين لڳندو آهي ڄڻ ڏينهن جا ڏهه ٻارهن ٿي ويا آهن. پر چوڌاري ماڻ دڪان بند ۽ رستا سنسان ڏسي وري سمهي رهندو آهيان. هنن ملڪن ۾ ماڻهو سج اڀرڻ لهڻ تي نه پر واچ ۾ ٽائيم ڏسي هر ڪم ڪن ٿا.

ڪڏهن ڪڏهن سوچيندو آهيان ته خط استوا ئي ملڪن مان - يا ويندي اسان جي ملڪ مان ڪنهن ماڻهوءَ جون اکيون بند ڪري رات جو ٽين ٻجي هتي آڻي پوءِ کيس ان وقت بنا گهڙيال ڏسڻ جي شهر ۾ ڇڏجي ته هو ته واٽڙو ٿي ويندو ته هن شهر کي ڇا ٿي ويو آهي جو هيڏو سج اڀري آيو آهي پر ڪو ماڻهو ڇيٽو نظر نه پيو اچي. رستي تي لاري موٽر ناهي. دڪان بند ٿيا پيا آهن ۽ ڪتا ٻلا توڙي پکي پکڻ اکيون پوري ڇپ هٽيو وينا آهن. ماجرا ڇا آهي.

ڏينهن رات جو ايڏو فرق هجڻ ڪري مجبوراً هتي هر ڪم واچ جي ڪانٽن مطابق ڪرڻو پوي ٿو. اسان جي مرحوم ڏاڏي جيڪا اصولن جي سخت هئي ۽ سج لهڻ تي ڏيو ٻاري ڪلمو پڙهي اسان کي مانيءَ تي ويهاريندي هئي ۽ سج لٿي ڪان پوءِ گهڻي ۾ هرگز ڪيڏڻ نه ڏيندي هئي. هن جو فرمان هوندو هو ته سج لهڻ جو جيئن ئي وقت ٿئي ته گهر موٽو ۽ سانجهي نماز کان

پوءِ يڪدم ماني کائي سمهي رهو.

هن کي واچ جا ڪانٽا ۽ انگ سمجهه ۾ نہ ايندا هئا پر ڏينهن جو سج جي ۽ رات جو تارن جي چرپر مان صحيح صحيح وقت جو اندازو لڳائي وٺندي هئي. مرحومہ جي هتي هجي ها تہ ڪڏهن فائدي ۾ ڪڏهن نقصان ۾ هجون ها. اونهاري ۾ راند لاءِ سو وقت ئي وقت هجي ها. پر ماني ضرور دير سان ملي ها ڇو جيسين سج لهي ۽ رات جو ٻہ ڪلاڪ ڪن مس سمهون ها تہ فجر لاءِ اٿاري ها. اها ٻي ڳالهہ آهي تہ سياري ۾ سمهڻ لاءِ ڪافي وقت ملي ها جو سيارو ٽيڻ سان ڏينهن تڪو تڪو سسڻ لڳي ٿو ۽ رات انگهي ٻاويهہ ڪلاڪن جي ٿيو پوي.

سيارو ۽ خودڪشي

اڃان بہ سئيڊن جا شهر مالمو ۽ اسٽاڪهوم ايترو اتر ۾ نہ آهن جيترو سنڊوال (Sundsvall) يا ترنابي (Tarnaby) آهن. ڪرونا (Kiruna) يا ڪاريسئاڊو شهر تہ بنهہ اتر ۾ آرڪٽڪ سرڪل کان بہ گهٽو متي ستر ڪن ڊگرين تي آهن. انهن شهرن ۾ اونهاري جو مهينو ٻہ، تہ ڏينهن ئي ڏينهن لڳو پيو هوندو آهي رات ڪا نالي ماتر ٿئي. (ڪرونا کان آيل هڪ پاڪستاني رمضان مهيني لاءِ دانهون ڪري رهيو هو تہ اونهاري ۾ ڏينهن ٽيويهہ ڪلاڪن جو ٿيڻ ڪري هن کي وڏا روزا رکڻا پيا هئا) چي: "الله تعاليٰ کي روزي جو وقت مقرر ڪرڻ کان اڳ ڪرونا جي ماڻهن جو سوچڻ کپي ها."

هو اڄڪلهہ اسان واري شهر مالمو ۾ رهي ٿو جتي وري بہ ڪجهہ ننڍو روزو ٿئي ٿو. بهرحال رمضان جو مهينو ڦرندو رهي ٿو. اونهاري ۾ جي ڏينهن وڏا ٿا ٿين تہ ڪجهہ سالن بعد سياري ۾ جڏهن رمضان ٿئي ٿو تہ پوءِ تمام ننڍا روزا ٿين ٿا. هن پاسي جي ماڻهن کي اهو شڪر ڪرڻ کپي تہ هتي اونهاري ۾ بہ سخت سيءُ هجڻ ڪري روزي ۾ اها اڃ نٿي لڳي جيڪا اسان وٽ سياري ۾ لڳي ٿي. باقي بک جون ڪيترائي دانهون ڪن ٿا جو سيءَ ۾ هوندي بہ بک لڳي ٿي.

هنن قطبي ملڪن ۾ اونهاري ۾ ڏينهن وڏو ۽ چٽي روشني ٿئي ٿي ۽ سياري ۾ ڏينهن ننڍو سو بہ ڪڪرن سان ڀريل هجڻ ڪري اونده انڌوڪار

هوندو آهي. اهوئي سبب آهي جو هتي جي گهرن کي ٻن قسمن جا پڙدا ٿين ٿا. هڪ تمام ٿلها جيڪي اونهاري ۾ ڏئي اونده ڪري سمهڻو پوي ٿو ۽ ٻيا جاري (Lace) جا سنها جيڪي سياري ۾ ڏنا وڃن ٿا. جيئن ٿوري گهڻي روشني اچي. اونهاري جي اس ۾ گرمائش ڪٽي نہ هوندي آهي پر برف تي پوڻ ڪري اکين تي گهڻي روشني لڳندي آهي. ان ڪري اونهاري ۾ هتي هرڪو ڪوشش ڪري ٻاهر نڪرڻ وقت اس جو چشمو Sun Glasses پائي ٿو ۽ ان چشمي ۾ اهي شيشا استعمال ڪيا وڃن ٿا جيڪي سج جا الٽراوائليٽ (Ultra Violet) ڪرڻا واپس ڪن. هونءَ تہ پاڪستان ۾ بہ اس لاءِ اها عينڪ پائجي جيڪا Ultra Violet ڪرڻن کان بچائي. جو اهي ڪرڻا اکين توڙي جسم لاءِ نقصان ڪار آهن. بهرحال اها تي هڪ سائنسي ڳالهہ. ان تي هرويرو گهڻو سندرو ٻڌڻ ضروري ناهي. خاص ڪري اسان جهڙن ملڪن جي ماڻهن کي جيڪي زهر مار دوائن جي ڇٽڪار واري ڀاڄي ۽ ميوو کائين ٿا. ولائتي ياڻ تي پوڪيل ڪٽڪ کائين ٿا. جراثيمن سان ڀرپور پاڻي پيئن ٿا. دونهاٽيل هوا جو ساهہ کڻن ٿا. سو ظاهر آهي انهن اهم ڳالهين جو تہ خيال نہ ڪريون باقي وتون عينڪن لاءِ UV Protection وارا شيشا ڳوليندا .عجيب بيوقوفي چئبي.

سياري جون راتيون نہ فقط وڏيون پر اونداهيون ۽ ٿڌيون ٿين ٿيون. ائين لڳندو آهي ڄڻ ماڻهو ڪنهن غار ۾ پيو آهي. اونداه ڪري گهٽيءَ ۾ ٻار ٻچو بہ نظر نہ ايندو آهي. اونهاري ۾ رات جو دير دير تائين سج جي هجڻ ڪري ٻارن جو ڳوڙ گهمسان لڳو رهي ٿو ۽ مائرون ڪين شام جو ائين کان وٺي ڇڪڻ شروع ڪنديون آهن تہ هلي ماني کائي سمهو جو ٻئي ڏينهن اسڪول لاءِ اٿڻو اٿانوَ. پر ڪيترا ٻار رات جا ٻارهن ڪريو ڇڏين. جيسين سج غروب ٿي وڃي.

سياري ۾ ڪيترن کي ڊپريشن بہ ٿئي ٿي. خاص ڪري عورتن کي. هتي جي يورپين جو پوءِ گهڻو زور شراب تي هوندو آهي. ٽي وي وارا ڪوشش ڪري سياري ۾ ٽي وي تي سٺا پروگرام ڏيندا آهن جيئن ماڻهو- خاص ڪري اڪيلا، گهرن ۾ سوچي سوچي مايوسيءَ جو شڪار ٿيڻ بدران ياڻ کي ٽي وي ڏسڻ ۾ مشغول رکن. اونداهي، سيءُ ۽ ڊگهيون راتيون مايوسيءَ جو سبب آهن يا نہ پر اها حقيقت آهي تہ هتي سيئڊن ۾ خودڪشيءَ جا گهڻا واقعا سياري ۾ ٿين ٿا.

ٿرماميٽر ڏسڻ بنا گهران نه نڪرجي

سئيڊن ۾ 19 جون تي مڊسمر هاليڊي ٿيندو آهي. اها موڪل وچ اونهاري جي موڪل سڏبي آهي. سئيڊن جو اونهارو ڇا ٿيندو آهي؟ بس ائين سمجهو ته ٻه چار هفتا سيءُ ڪجهه گهٽبو آهي ۽ ڪڏهن ڪڏهن سج نڪرندو آهي. اهي ٻه ٽي هفتا ڪوٽن سئيٽرن مان جان ڇٽندي آهي- سو به فقط منجهند ڌاري. صبح جو ۽ رات جو پنهنجي سياري واري سردي هوندي آهي. نالي ماتر ان اونهاري جي ٻن ٽن هفتن ۾ به ڪو ڪو سڄو ڏينهن جهڙ ۽ سيءُ پڻ ٽي ويندو آهي ۽ هڪ دفعو وري ٿلهن اوور ڪوٽن ۽ سوَڙهين جهڙين جئڪيٽن جي ضرورت پوندي آهي.

هن دفعي به چار ڏينهن لڳاتار اس نڪرڻ ۽ سيءُ گهٽجڻ تي اسان سمجهيو ته هاڻ ڪوٽ سئيٽرن جي ضرورت نه پوندي- يعني گهٽ ۾ گهٽ اونهاري جا هي ٻه ٽي هفتا. پر ڇنڇر آچر هاسٽل اندر ئي موڪل گذارڻ بعد سومر ڏينهن ڪو سيءُ ٽي پيو جنهن جو اندازو گرم هاسٽل ۾ اندر ويهي نه لڳائي سگهيس. يونيورسٽيءَ لاءِ ٻاهر نڪرڻ کان اڳ، نيرن تي هاسٽل ميس ۾ ڪئپٽن عاشق ۽ حميد قاضيءَ کي ٽائي ڪوٽ ۾ ڏسي پڇيومان:

”ابا خير ته آهي. طبيعت صحيح ناهي ڇا؟“

”ڇو ڀلا؟“ جواب بدران هنن سوال ڪيو.

”اڄ ڪوٽ پائي پيا وڃو؟“ مون پڇيومان ۽ هو ويچارا ان جو صحيح جواب ڏين ته ”موسم جي تازي رپورٽ موجب اڄ ٻاهر سيءُ آهي“، ان کان اڳ مون ٽوڪيو مان:

”ڪو سيمينار يا نوڪريءَ لاءِ انٽرويو آهي ڇا؟“ ۽ اهو چئي ڪانٽن پري خالي ٽيبل.تي نيرن وجي ڪيم.

ميس ۾ نيرن لاءِ اچڻ مهل، يونيورسٽي وڃڻ لاءِ ڪتابن جو ٿيلهو يا بريف ڪيس کڻي ايندا آهيون جيئن نيرن بعد وري ڪمري ۾ اچڻ بدران اتان ئي يونيورسٽي لاءِ هليا وڃون. سو ان ڏينهن نيرن بعد جهڙو هاسٽل کان ٻاهر نڪتس ته ٿڌين هوائن پنهنجو اثر ڏيکاريو. پر هاسٽل کان ايترو پري ۽ بس اسٽاپ جي ايترو ويجهو اچي پهتو هوس جو هاسٽل ڏي موٽي گرم ڪپڙا پائڻ

لاءِ فيصلو نہ ڪري سگهيس. پنيان پنيان علوي پٺي آيو. اهو بہ ڪوٽ مفلر ۾ هو. ڪيس چيم:

"يار اڄ ڏاڍو ڪڇو ڪم ڪيو اٿم. هتي جي موسم جي نخري جو تہ سوچيو ئي نہ هوم."

"اڪثر ائين ٿيندو آهي،" علويءَ چيو، "موڪل وارن ڏينهن بعد موسم ڪي ڌيان ۾ رکڻ وسري ويندو آهي. هتي يورپ ۾ هر وقت موسم کي ڌيان ۾ رکجي تہ هن وقت ٻاهر ڪيترو سيءُ آهي ۽ هوا جي ڇا رفتار آهي ۽ مينهن پوڻ جا آثار آهن يا نہ."

آئون ھڏتر ۾ بس اسٽاپ ڏي وڌندو رهيس. سمجهہ ۾ نہ آيو تہ گرم ڪپڙن لاءِ هاسٽل موٽي وڃان يا سيءَ ۾ ائين ئي ڏڪندو ڏڪندو يونيورسٽي پهچان. اهو ضرور آهي تہ هاسٽل يا يونيورسٽي جي بلڊنگ- توڙي هتي جون آفيسون، دڪان، بسون، ريل گاڏيون ايترو تہ گرم رهن ٿيون جو اندر پلي چڊي ۽ گنجيءَ ۾ پيو هل پر ٻاهر جي سيءَ جي خبر بہ نہ پوندي آهي ۽ اڄ جيڪو سيءُ هو اهو ڪو سياري جهڙو سخت، زيرو ڊگرين کان بہ ڪو هيٺ نہ هو تہ بہ چڱو خاصو هو. بلڪ سيءَ لاءِ تہ اهوئي چيو ويندو آهي تہ سيءَ جو مدار توهان جي ڪپڙن تي آهي. پلي ڪيڏو بہ سخت سيءُ هجي پر جي پنهنجي جسم کي چڱيءَ طرح گرم ڪپڙن سان ڍڪي هلندؤ تہ توهان کي گرمي محسوس ٿيندي. پر جي جسم تي پورا پنا ڪپڙا نہ آهن تہ ٿورو سيءُ بہ گهڻو آهي جيئن ان ڏينهن مونسان ٿي رهيو هو.

الله الله ڪري بس اسٽاپ تي پهتس ۽ بس جو انتظار ڪرڻ لڳس. يونيورسٽي جلدي پهچڻ کان وڌيڪ سيءَ کان نجات حاصل ڪرڻ لاءِ اڄ بس جو انتظار هوم. چوڌاري نظر ڊوڙايم تہ ويندي هتي جا جيڪي بہ چار ڏينهن اڳ قميصن ۽ بشرٽن ۾ نظر اچي رهيا هئا سي ڪوٽن سئيٽرن ۾ ڍڪيل هئا. اسان جهڙن ڏارين کي تہ هونءَ بہ سيءُ گهڻو ٿو لڳي ۽ مڪاني ماڻهن کان هڪ اڌ وڌيڪ ئي آٿر پاڻ تي چاڙهيندا آهيون پر اڄ تہ مڪاني ماڻهو بہ ڪوٽ پائي پئي هليا. هڪڙو آئون چرين وانگر بنا ڪوٽ سئيٽر جي فقط قميص ۾ ڪن ڪڍيو بيٺو هوس. ايتري ۾ بس آئي ۽ سڀ کان اڳ آئون اندر گهڙي ويس ۽ شڪر ڪيم تہ هاسٽل کان بس ٽائين جي اڌ منزل تي پوري ٿي باقي هاڻ

يونيورسٽي بس اسٽاپ کان يونيورسٽي جي عمارت تائين جو فرلانگ ٻه کن پنڌ. علويءَ کي چيم: ”بس اڄ رڳو خير سان شام جو گهر پهچان. باقي آئندي مجال آهي جو بنا ٿرماميٽر ڏسڻ يا ٽي وي تان Weather Report ٻڌڻ جي ٻاهر نڪران.“ بهرحال يونيورسٽي کان شام جو موٽندي خير هو جو منجهند تائين آسمان ڪڪرن کان خالي ٿي ويو ۽ سج ڌرتيءَ کي چڱي تپش ڏني ۽ صبح وارو سيارو اونهاري ۾ بدلجي چڪو هو.

سو ان قسم جي مهيني کن جي اونهاري جو اڌ 19 جون تي ٿيندو آهي. اهو ڏينهن موڪل ٿيندو آهي ۽ هتي جا ماڻهو مائٽن مٽن، دوستن سان گڏ گهٽو ڪري پڪنڪ يا پارٽيون ملهائيندا آهن. هفتو کن اڳ ذوالحج جي عيد ٿي هئي سو هن موڪل مان فائدو وٺندي پاڪستان ايسوسيئيشن وارن عيد ملن پارٽي به هن تاريخ يعني 19 جون تي رکي. ايسوسيئيشن جو سيڪريٽري سرتاج ان قسم جي لکت ۾ دعوت به چار ڏينهن اڳ ڏئي ويو هو. گذريل عيد واري دعوت ۾ آئون وڃي نه سگهيو هوس پر هن ڀيري، مسعود پنهنجي ڪار ۾ هتي رهندڙ پاڪستاني شاگردن کي وٺڻ لاءِ آيو ته آئون به ساڻن روانو ٿيس.

پنجابي ضرور سکي وينداسين

سئيڊن جي هن شهر مالمو جي ميونسپالٽي جي قبضي ۾ ڪجهه گهر آهن جيڪي هوءَ مسواڙ تي ههڙن ملاقاتين ۽ شادين مرادين لاءِ ڏيندي آهي. جاگيرسرو روڊ تي اهڙي ئي هڪڙي گهر ۾ شام جو ڇئين بجي ملاقات رکي وئي هئي. جتي گذريل عيد جي ملاقات پڻ ٿي هئي.

اسان کي مسعود ڇئين بجاءِ پنجين وٺڻ آيو پر اتي سادي پنجين پهچڻ تي به اجان ڪڪڙو-تو لڳي پئي هئي. پوءِ آهستي آهستي سئيڊن ۾ رهندڙ اسان جا پاڪستاني اچڻ شروع ٿيا ته ايندا ئي رهيا. نائين بجي ڌاري ماني ٿي ۽ ان بعد ڏهين بجي ڌاري جڏهن وڃڻ لڳاسين ته ان وقت به ڪي اچي رهيا هئا ۽ ايسوسيئيشن جا مڙيئي عهديدار سندن مانيءَ جي بندوبست لاءِ پيچ ڊڪ ۾ آخر تائين لڳا رهيا. وقت تي نه اچڻ هوڻ ته ڪا نوٽ ڪرڻ جهڙي ڳالهه ناهي پر ههڙي ملڪ ۾ جتي بيون شيون ته ٺهيو پر سرڪاري بس به جيڪڏهن هڪ منٽ دير ڪري ٿي ته تعجب جهڙي ڳالهه سمجهي وڃي ٿي اتي ڇئين بجي اچڻ

بدران انهن نائين اچان به ذهين اچڻ هڪ حيرت ۾ وجهندڙ ڳالهه آهي. وقت جي پابندي ته اج ڪلهه محراب پور ۽ ميرپور ماٿيلو ۾ تيندڙ دعوتن ۾ به ڪافي حد تائين قائم رکي وڃي ٿي. هي ته يورپ جي سڌريل ملڪ سئيڊن جو مثالي شهر مالمو آهي!

انگريزي اکر ايل جي شڪل جو وڏو هال هو. ساڄي هال ۾ مردن لاءِ الڳ ته عورتن لاءِ الڳ وهڻ جو بندوبست هو. اسان جي پهچڻ سان ايسوسيئيشن جو سيڪريٽري سرتاج حسين، صدر عابد محمود ۽ ميمبرن مان محمد شبير آيل هئا ۽ پوءِ جيئن جيئن مهمان ايندا ويا- جن ۾ ميمبرن جو تعداد گهٽ سندن ٻارن جو وڌيڪ هو، تيئن تيئن گوڙ وڌندو ويو. ٻارن جون ٻاهر چيو تي ٻهرين ڊوڙون هيون پوءِ دانهون ڪوڪون، پوءِ جهيڙا جهٽا ۽ پوءِ ٻارن جي فيصلن لاءِ مائرن پيئرن وٽ اندر ڊوڙ ڊڪ هئي. فلاڻو هيئن ٿو مونکي چوي. فلاڻو منهنجي هيءَ شيءِ کڻي ويو آهي. ٻهرين هن مونکي ڌڪ هنيو ان بعد مون پتر هنيومانس. وغيره وغيره وغيره. بس وڏن ٻارن جون ڊوڙون ۽ دانهون هيون ته ٿج تي آيل ٻارن جو روڄ رانيات هو. بقول هڪ عام جائزي جي ايشيا جي ملڪن ۾ پاڪستان واحد ملڪ آهي جنهن جا ماڻهو وڏن جي دعوتن ۾ ٻارن کي به پاڻ سان وٺيو هلن ٿا. پر پاڪستانين جو به ڏوه ناهي. ڪنهن وٽ ننڍا ننڍا ٻار ڇڏين؟ ماءُ پيءُ سس سهرو پڦيون ماسيون ڳوٺن ۾ هتان ڪان هزارين ميل ڏور. آخر هو ڪن سو ڪن چا. ۽ پوءِ آهستي آهستي (شايد ٿڪاوٽ ڪري) ٻارن جي ڊوڙڻ ۽ دانهن ۾ ڪجهه ڪجهه ڍرائي ايندي وئي ۽ هاڻ ڊوڙڻ، پتر هڻڻ ۽ دانهون ڪرڻ بدران سڄو مارو پاڻيءَ جي ڪولر ۽ ڪاڪوس تي شروع ٿي ويو. هر ٻار ٻهرين ۽ ذري ذري پاڻي پيئڻ چاهيو ٿي. ڪوڪا ڪولا سيون اپ جو ڊبو هتي بيئر کان به مهنگو آهي ۽ ڪوڪا ڪولا جي وڏي بوتل جيڪا پاڻ وٽ پاڪستان ۾ ٻارهين رپئي ملي ٿي سا هتي سئيڊن ۾ ويهين ڪروني- يعني اسي رپئي ملي ٿي. ههڙي مهنگي ملڪ ۾ ڪوڪا ڪولا جهڙو شربت اميرن جي دعوتن ۾ ئي نظر اچي ٿو. پر اهو به سٺو جو ممنون ۽ مسعود جهڙن دور انديش ماڻهن هڪ وڏو شاهي ڪولر پاڻيءَ سان ڀري اچي رکيو هو جنهن جي چوڌاري ٻارن جو گهيرو هو يا وري هن بلڊنگ جي اڪيلي ڪاڪوس اڳيان قطار. ٻار هنگڻ، مٽڻ يا الٽيون ڪرڻ ۾

پورا هئا تہ سندن مائرون وري ڪين مارڻ ڪٽڻ يا نئپيون بدلائڻ ۾ بزم بزي هيون. پر سرسري طور سڀ خوش هئا جو سڄو وقت آفيس يا پاڙي وارن سان سئيڊش زبان ڳالهائڻ بدران اڄ ڪين اڙدو يا پنجابي ۾ گفتگو ڪرڻ جو موقعو مليو هو.

هتي رهندڙ پاڪستانين جو اسي سيڪڙو پنجاب پاسي جو آهي ۽ جيئن لاهور ۾ پنجابي عام ڳالهائي وڃي ٿي تيئن هتي بہ گهڻو پنجابي هلي ٿي ۽ پنجاب پاسي وارا هي مئجارٽيءَ ۾ همراهہ ڪراچي جي اڙدو ڳالهائيندڙن توڙي مون سان رکي رکي پنجابيءَ ۾ ڳالهائي رهيا هئا. قاضيءَ کي چيم تہ سئيڊن ۾ ٻہ سال رهڻ بعد هتي جي زبان سئيڊش اچي يا نہ پر پنجابي ضرور سکي ويندا سين.

ملڪ جي خوشحاليءَ جو ماپو

مانيءَ ۾ ڳائي جو ٻوڙ ۽ نان هئا ۽ مٺي (Sweet Dish) ۾ پتائي گجرن جو حلوو. ڳائي جو ٻگل ٻوڙ مسعود گهران نهرائي آيو هو. هتي ڳائو (Beef) کائڻ وڏي عياشي سمجهيو وڃي ٿو اهو گوشت ڪڪڙ ٻڪري جي گوشت کان بہ مهنگو آهي. نان عراقيءَ جي دڪان تان وٺي آيا هئا. جنهن ويجهڙائيءَ ۾ نانن جو دڪان سوبروان علائقي ۾ کوليو آهي جتي ڪيترائي سياسي پناهہ هيٺ آيل ايراني ۽ عرب رهن ٿا. نانن کي ايامڻ لاءِ هتي اڪثر خمير (Yeast) وڌو وڃي ٿو ۽ اهي نان هتي جي زبان ۾ 'پيتابريڊ' سڏجن ٿا. پر هن عراقيءَ زمين ۾ تندور ٺاهي ان ۾ نان پچائڻ شروع ڪيا آهن. في نان ستن ڪرونائن ۾ وڪئي ٿو. يعني ٽيهن رپئي هڪ نان. پر هن ملڪ ۾ جتي ڪوڪا ڪولا جي بوتل اسي رپئي کن آهي ۽ شهر جي سرڪاري بس جو هڪ اسٽاپ کان ٻئي اسٽاپ تائين ڀاڙو پنجاهہ رپيا آهي اتي ٽيهين رپئي جو نان هتي جي ماڻهن لاءِ سستو آهي. ڪين ڀگهار بہ اوڏائي وڌا آهن. باقي اسان لاءِ اهي سڀ شيون مهنگيون آهن ۽ اهڙين شين جي فقط قيمت پڇندا آهيون. باقي هي نانن جهڙيون شيون هتي سئيڊن ۾ وٺڻ بدران موٽي اچي بولٽن مارڪيٽ مان پٺاڻ جي هوٽل تان ڏيڍ رپئي وٺي کائڻ جو پروگرام ٺاهيندا آهيون.

ماني شروع ڪرڻ کان اڳ ايسوسيئيشن جي سيڪريٽري سرتاج

ڪانئس اڳ واري سيڪريٽريءَ کي اسٽيج تي اچي ٻه لفظ چوڻ لاءِ عرض ڪيو. هو تازو پاڪستان جو چڪر هڻي آيو هو سو اتي جون تازيون خبرون ٻڌائڻ لڳو.

”ياڙو ۽ ڀينرو!،“ هن پنجابيءَ ۾ تقرير شروع ڪئي. ”پاڪستان وڃي منهنجي ڏاڍي دل خوشي ٿي تہ اسان جو پيارو پاڪستان ڏينهن رات ترقي ڪري رهيو آهي. موجوده پرائيم منسٽر نواز شريف جي حڪومت ۾ پاڪستان بيحد سکيو ستابو ٿي رهيو آهي. (انهن ڏينهن ۾ نواز شريف جي حڪومت هئي). لاهور ۾ ڪيترن هنڌن تي مونکي آزربائيجان ۽ ترڪمنستان ۽ تاجڪستان جا واپاري نظر آيا. شهر ۾ صفائي سٺائي ۽ رونق اچي وئي آهي. رستا بہ عاليشان ٿي رهيا آهن. لاهور کان اسلام آباد جو هاءِ وي بہ ٺهڻ شروع ٿي ويو آهي اهڙي طرح پاڪستان جو واپار روس جي رياستن ۽ ٻين ملڪن سان هلي سگهندو. وغيره وغير.....“

منهنجو دماغ وڏيڪ ٻڌڻ کان پڙ ڪڍي بيهي رهيو. ۽ هي جو اسان جي مٽن مائٽن، دوستن يارن ڳوٺائين ۽ اوسي پاسي جي ماڻهن جي زندگي ڌاڙيلن ۽ دهشتگردن عذاب ڪري ڇڏي آهي، ۽ هي جو رڳو هالا ۾ سالن کان سوين گرئجيوئيٽ نوڪرين ۽ روزگار لاءِ واجهائي بي حال ٿي چڪا آهن ۽ هي جو شام ٿيڻ سان سڄي سنڌ ۾ آمدرفت بند ٿيو وڃي ۽ رستا سنسان ٿيو وڃن ۽ ڪنهن جي بہ مال ۽ جان جي ڪا سلامتي نہ رهي آهي ان جي تہ ڇڻ ڪا ڳالهہ ئي نہ. پر هن جهڙن ڪيترن ماڻهن لاءِ پاڪستان معنيٰ رڳو لاهور آهي ۽ هالا هوسڙي قمبر تہ ڇا سڄو سنڌ ائين آهي جيئن اسلام آباد ۾ رهندڙن لاءِ بلوچستان يا ٿر جو ڪو ڏورانهون ڳوٺ- جيڪو هنن لاءِ ڪابہ حيثيت نٿو رکي. هنن لاءِ لاهور خوش ۽ خوشحال آهي تہ پاڪستان ٺيڪ ٺاڪ پيو وڃي.۽ هوڏانهن سنڌي ماڻهو پنهنجي عزت ۽ آبرو، لڄن ۽ ٻچن جي حفاظت لاءِ بي حال آهن.

پنجاب جي هڪ ايم اين اي سان سنڌ جي صورتحال بيان ڪيم تہ وائڙو ٿي چوڻ لڳو: ”پر توهان جا ايم اين اي تہ اسيمبلي ۾ ائين ٿا اچيو سکون سان ننڍون ڪن ڇڻ سنڌن تر ۾ هر طرح سان خير خيريت آهي.“

ان وقت اهوئي احساس ٿيو تہ واقعي هڪ ڌارئين ۽ دور دراز رهندڙ کي ڪهڙو ڏوهہ ڏجي. اسان جو پنهنجو ماڻهو جنهن کي ووٽ ڏئي چڱو مڙس ڪري

چونديءِ اڳيان وڏايون تا ڇا ان کي معلوم آهي تہ سنڌس تر ۾ عوام جو ڇا حال آهي. سنڌس علائقي جا غريب مصيبت جي ڪهڙي جنڊ ۾ سڃو ڏينهن پيسجي رهيا آهن. توهان جي چونڊيل ميمبر ڇا ڪيو آهي؟ ڪيس ڪيتري قدر ڌرتيءِ ۽ ان تي رهندڙن سان پيار آهي؟ هن پنهنجي تر جي ڏکويل ماڻهن لاءِ اسيمبلي جي ايوانن ۾ ڪيترو دانهيو پڪاريو آهي ۽ ڳوٺ، تعلقي ۽ تر جي ماڻهن جي مسئلن جي معلومات رکي آهي. منهنجي خيال ۾ ڪانئس وڌيڪ عزت جو لائق سنڌس ڊرائيور آهي جنهن کي ڳهٽ ۾ ڳهٽ گاڏيءَ جي ڏکويل پرزن جي تہ ڄاڻ آهي ۽ هو گاڏي هلائي پنهنجي ڊيوٽي ايمانداريءَ سان تہ ڏئي ٿو.

هينئر اسين پنگي چوڪيدار بہ نہ آهيون

خبر ناهي ڪنهن وقت تقرير ختم ٿي. تاڙين جي آواز تي اسان جو رولاڪ ذهن وري اتي موٽي آيو ۽ اسان بہ ٻين سان گڏ تاڙيون وڄايون- خبر ناهي رسم نباهڻ لاءِ، يا پياري پاڪستان جي خوشحاليءَ جي خبر ٻڌي، خوشيءَ جو اظهار ڪرڻ لاءِ. (يا شايد تقرير مان جان ڇٽڻ تي سرهائي ڏيکارڻ لاءِ). بهرحال تاڙي وڄائي پر ۾ ويٺل همراه کي چيم:

"بهت خوب!"

"واقعي!" هن وراڻيو، "ملڪ جي ترقيءَ جو ان کان وڌيڪ ٻيو ڪهڙو اهڃاڻ ٿي سگهي ٿو تہ ڏينهون ڏينهن پاڪستاني ناڻي جو اگهہ هاڻ چڙهندو وڃي."

اسان جي ڳوٺ جي مرحوم مسعود مجاور، يار محمد منائي واري، محرم ڪاسائي ۽ صالح ساتيءَ جهڙن دلبر ماڻهن جهڙا سئيڊن ۾ رهندڙ هي اسانجا سادي طبيعت جا پاڪستاني نڪو پڙهن ٽائيم يا نيوز ويڪ رسالو ۽ نہ وري فار ايسٽرن ريويو يا ايڪانامسٽ. خبر ناهي ناڻي جي پيچيدگين بابت ڪٿان ۽ ڪهڙي دشمن کان ابتيون خبرون ۽ افواهہ ٻڌي اچيو هھڙن محفلن ۾ ڪن ۽ خوش ٿين.

آيل مهمانن ۾، ڪجهہ اهڙا چهرا جيڪي ٻنهي عيدن تي عيد نماز تي مسجد ۾ نظر آيا هئا پر هن محفل ۾ نہ هئا. پر ۾ ويٺل شبير کان انهن بابت پڇيم. خاص ڪري هڪ ٻن چهرن بابت جيڪي مسجد ۾ نمازين لاءِ غاليچا

وچائيندي ۽ صفون سڌيون ڪرائيندي ذري ذري نظر ايندا آهن.

”انهن اسان جي ايسوسيئيشن کي ڇڏي پنهنجي ڌار سوسائٽي ٺاهي آهي، جيڪا پاڪستان ڪلچرل سوسائٽي جي نالي سان سڏجي ٿي. اهي ههڙن موقعن تي ڌار گڏجاڻي ڪن ٿا ۽ منهنجي خيال ۾ انهن جي به اڄ ٿي گڏجاڻي آهي.“ شبير ٻڌايو.

”پر هن شهر مالمو ۾ پاڪستاني آهن ئي ڪيترا جو ٻن سوسائٽين جي ضرورت پيش آئي.“ مون پڇيومانس.

”دراصل ڳالهه هيءَ آهي ته هتي هن پاسي جي ملڪن ۾ اسان جي پاڪستانين ۾ مزور ۽ اڻ پڙهيل طبقو گهٽو آهي جنهن ۾ سهپ گهٽ ۽ ذري پرزي جي ڳالهه تي عزت جو سوال وديڪ محسوس ڪيو وڃي ٿو. پهرين پاڪستانين جي هڪ ئي سوسائٽي هئي. فلاڻو همراهه جيڪو هر سال سوسائٽي جي عهدي تي چونڊبو آيو تي سو گذريل سال گهٽ ووٽ ملڻ ڪري نه چونڊبيو. ان تان هو بگڙي ويو ته سوسائٽيءَ جو بنياد اسان وڌو ۽ هاڻ اسان کي ئي ووٽ نٿو ملي ته اسان کي اهڙي سوسائٽيءَ کان ئي بس آهي. اسان ٻي پنهنجي سوسائٽي ڪنهن ٻئي نالي سان وجي ٿا ٺاهيون ۽ سائين منهنجا چند حمايتي ساڻ ڪري هن پنهنجو ڌار ٽولو وڃي ٺاهيو آهي.“

مون کان ٽهڪ نڪري ويو، جنهن تي شبير به کلي چيو: ”بس يار! اهائي ته نشاني اسان جي پاڪستاني هجڻ جي آهي. اسان وٽ جمهوريت اها آهي ته پاور رڳو مون وٽ هجي. ملڪ ۽ ماڻهو ورهائجي ۽ چڙوچڙ ٿي وڃن. پر آئون لٽ سردار سمجهيو وڃان پڌٽپائي منهنجي ئي هلي.“

مانيءَ بعد ٽيبل تي هٿ اگهيل پني جا نئپڪن، هڏا، نان جا ٽڪرا ۽ اڌ کاڌل ۽ باقي اڌ بچيل ٻوڙ ۽ سلاد جا پن پکڙيل هئا. پنهنجي مدد پاڻ ڪريو جي اصول تي مون پنهنجي اردگرد جا ذرا پرزا هڪ پليٽ ۾ گڏ ڪرڻ چاهيا تي ته سيڪريٽري سرتاج چيو:

”پليٽون اتي ئي پيون هجن. انهن جي ڪٺڻ ۽ صفائيءَ جو هن پيري بندوبست آهي.“

ايتري ۾ به گورا همراهه پلاسٽڪ جي وڏي ٿيلهي، ڪچري لاءِ کڻي آيا. پليٽن ۽ ٽيبل تي بچيل ذرا پرزا ان ۾ وجهي، ڊوئڻ لاءِ پليٽون گڏ

ڪرڻ لڳا.

”هي انگريز ڪير آهن؟“

”هنن کي سؤ ڪرونا ڪلاڪ جي حساب سان ڏئي صفائي لاءِ گهرايو اٿئون. ٻن ڪلاڪن جا چار سؤ ڪرونا وٺندا پر پنهنجي جان ڇٽي ويندي. نہ تہ دعوت بعد هرڪو مهمان موڪلائڻ ۾ پورو رهي ٿو ۽ ٿانوَ ٿپا ڪير ڪٺي ڌوئي ۽ سڪائي.“

عجيب فئنسي ڊريس نمونو لڳي رهيو هو. اسان پاڪستاني ڪي شلوارن قيمصن ۾ تہ ڪي ڪالر ڦريل ڪوٽ پتلونن ۾ ڏند ڪوٽي رهيا هئاسين يا ٻارن جي رڙين جي بئڪ گرائونڊ ۾ سامهون واري ٽيبل تي وينل ٻين همراهن سان وات ڦاڙي خبرون ڪري رهيا هئاسين ۽ هي ٻہ يورپين همراهہ ڪمپليٽ سوٽن ۾ ٽيبلن جي صفائي ڪري رهيا هئا ۽ اسان جي بي افعالي ڪائڻ تي بہ ضرور سوچي رهيا هوندا.

”ڪير آهن؟ سئيڊش؟“ مون سرتاج کان پڇيو.

”نہ.“ هن وراڻيو.

”تہ پوءِ پڪ پولش هوندا.“ مون خاطريءَ سان چيو، ڇو تہ هن ٽر ۾ پولئنڊ جا ماڻهو غريب آهن. ٽرڪن تي بجري ڍوئڻ، رستن ۽ عمارتن جي صفائي ڪرڻ، يا هوٽلن، ڪارخانن ۽ دڪانن تي ٻئرا يا مزور ٿي ڪم ڪرڻ تي گهٽي پاڳي هن پر واري ملڪ پولئنڊ جا رهاڪو نظر اچن ٿا. پر سرتاج ٻڌايو تہ اهي يوگوسلاويا جا آهن.

”اڄڪلهہ يوگوسلاويا ۾ مسلمانن جو قتل عام ۽ هنگامو هجڻ ڪري اتي جا ڪيترائي ماڻهو هيڏانهن ايندا رهن ٿا. ۽ ڪين هتي بہ نوڪري نٿي ملي. پر اسان پاڪستاني ڪوشش ڪري انهن جي مدد ڪريون ٿا.“

ٽيبل ۽ ٿالهين چمچن جي صفائي بعد، اسان جي پويان پيل هڪ ننڍڙي ٽيبل تي هو جڏهن ماني ڪٺي اچي کائڻ لاءِ ويٺا تہ آئون بہ سائن وڃي ويٺس. هنن يوگوسلاوين ۽ سئيڊش زبانن کان علاوه ڪجهہ ڪجهہ انگريزي بہ ڳالهائي ٿي، جنهن ذريعي هنن پنهنجي اندر جو اظهار هن ريت ڪيو:

”وطن جا ڪک ڇڏڻ ڏاڍو ڏکيو آهي. ڌارئين ملڪ ۾ ڪير ڪنهن کي ڪيترو ڏيندو ۽ ڏيندو بہ تہ هر هر پيو ساهيندو. يوگوسلاويہ جي هر

هڪ صوبي ۾ ڇا ڇا نہ آهي. پيار محبت سان، حق انصاف سان ونڊي ورهائي جيڪر کائجي تہ هر هڪ جي حصي ۾ گهڻو ڪي ڪجهہ اچي سگهي ٿو ۽ سڀ امن امان سان رهي سگهون ٿا پر هوڏانهن ايشيا جا ننڍي پيل ملڪ سنگاپور ملائيشيا جهڙا هڪٻئي جي عزت ۽ حق انصاف تي هلڻ ڪري ڪيترين قومن، زبانن ۽ مذهبن جي مڪسچر هوندي بہ خوشحال زندگي گذاري رهيا آهن ۽ هيڏانهن يورپ جيڪو پاڻ کي سڀ کان گهڻو سدريل سمجهي ٿو ان ۾ اسان جهڙن ملڪن جا ماڻهو مذهب ۽ انساني جهڳڙن ۾ اهڙو تہ اچي الجهيا آهن جو ان جو دنگ پري پري تائين نظر نٿو اچي. هڪ هنڌ ويهي ٿڌي دماغ سان فيصلا ڪرڻ بدران هر هڪ اهو ٿو سمجهي تہ هن وٽ هٿي ڪان وڌيڪ هٿيار آهن. ان ڪري ان جي ئي هر ڳالهہ کي اهميت ڏني وڃي. حق انصاف، پيار محبت بدران هرڪو گوليءَ جي ٻولي کي نجات جي راهہ سمجهي رهيو آهي ۽ هاڻ ڏسندي ڏسندي انسانن بدران انهن ڪڪڙن جي ويڙهہ تي وڃي پهتو آهي، جنهن ۾ ڪڪڙ وڙهڻ بس ڪرڻ جو سوچين بہ ٿا تہ انهن جا مالڪ ۽ تماشبين 'هُش هُش- متان ويو اٿئي' ڪري کين وڌيڪ وڙهڻ لاءِ آماده ڪن ٿا. اهڙي طرح بہ ٽريون سنئين راهہ جو سوچين بہ ٿيون، ويڙهہ ۾ ناپر بہ اچي ٿي تہ اندر ۽ ٻاهر جون دشمن طاقتون ٻنهي کي ويڙهائڻ لاءِ سندرو ٻڌائين ٿيون. آخر هنن کي پنهنجا هٿيار پنهوارن، بندوقن، بمن جا ڪارخانا بہ تہ هلائڻا آهن ۽ هنن جي جيت ملڪن، صوبن، قومن جي ڪمزوري آهي. اهوئي سڀ ڪجهہ اسان وٽ يوگوسلاويا ۾ ٿي رهيو آهي،چيڪوسلاويڪيا ۾ ٿي رهيو آهي، پاڪستان هندستان ۾ ٿي رهيو آهي، نائيجيريا ڪينيا گهانا ۾ ٿي رهيو آهي، عراق ايران ۾ ٿي رهيو اهي ۽ اڃان خبر ناهي ڪهڙا ڪهڙا ملڪ ۽ قومون ان باهہ جي جپيءَ هيٺ ايندا ۽ بيروت، سري لنڪا، نبورو ڪاراباخ ۽ بوسنيا بنبا."

توهان تمام گهڻو پڙهيل ڳڙهيل لڳو ٿا." مون چيومان.

"شايد-!" هنن نهنائيءَ سان وراڻيو.

"هتي اچڻ کان اڳ پنهنجي ملڪ ۾ ڇا هئائو؟" مون پڇيومان.

"ماضيءَ جي متاهين مان ۽ رتبي کي ياد ڪري پاڻ کي مونجهاري ۾ رکڻ اجايو آهي. ماضي ماضي آهي. حال حال آهي. هينئر اسان ٻنگي چوڪيدار بہ نہ آهيون. ڪنهن کي دل ۾ پوي ٿو تہ ان ڪم لاءِ پارٽ ٽائيم نوڪري ڏئي

تو. پر اهو بہ شڪر آهي. حالتون جي توريون بہ صحيح مليون تہ محنت، ايمانداري، عقل ۽ حاصل ڪيل تجربي ۽ علم جي آڌار تي، اميد اٿئون تہ هڪ ڏينهن اهو مقام ماڻي سگهنداسين جنهن جي اهليت رکون ٿا."

پوسٽ مان چوري

سئيڊن ۾ رهندڙ پاڪستاني همراهہ سرتاج جي گهر ڳالهين ڪندي اوچتو ڪراچيءَ ۾ هلندڙ هنگامن ۽ ڪرفيو جي ڳالهہ اچي نڪتي.

ڪمال علويءَ چيو: "ٽي هفتا ٿيا آهن، نہ مونکي ڪراچيءَ کان خط مليو آهي ۽ نہ منهنجو ڪين مليو تو." ۽ پوءِ مون کان پڇيو: "توکي ملن پيا؟"

"هِتان هُتان جا تہ ملن پيا. مثال طور گذريل هفتي ملائيشيا ۽ هانگ ڪانگ مان پوسٽ ٿيل خط تہ ملي ويا پر پاڪستان کان مونکي بہ نہ مليو آهي. ٻيو تہ ٺهيو پر جاڳو اخبار باقاعدگي سان ايندي آهي سا بہ ٻن هفتن کان نہ آئي آهي." مون ڪين ٻڌايو.

"مون ٻڌو آهي تہ اڳ ۾ بہ ائين هفتو ڏيڍ ٽپال ڪاتو بند ٿيو هو. خطن جا مڻ گڏ ٿي ويا جيڪي پوءِ هنگامن ڪندڙن يا ٻين ٻاري ساڙي ڇڏيا. ڪن هنڌن تي تہ علائقي جي ٽپال جو پوسٽ آفيس ٻاهران ڍير لڳايو ويو. جنهن کي مليو سو مليو باقي هيٺ مٿي ٿي ويا هئا." راحت چيو.

"يار ائين بہ ٿيندو هجي تہ ٽپالي گهر ڪٽي وڃي ڪولي ڏسندا هجن. جنهن لفافي مان نوٽ نڪتو تہ رکي ڇڏيندا هوندا." ميزبان سرتاج چيو.

"پاڪستان ۾ ڇا لفافي ۾ نوٽ وجهي موڪلڻ جي اجازت آهي؟" مون تعجب مان پڇيو.

"نہ. اسان تہ بئنڪ جي معرفت پئسا موڪليندا آهيون، پر منهنجو مطلب آهي تہ پاڪستان جو پاڪستان مان ٽي سگهي ٿو ڪو ڏهہ ويهہ رپيا لفافي ۾ وجهي موڪليندا هجن. هاڻ اهي ڏهہ رپيا واپس ڪرڻ لاءِ ڪهڙا ويهي مني آرڊر ڪندو. مڪتبہ اسحاقيہ وارن کان نماز ۽ وضوءَ جي طريقي جي ڪتابڙي خريد ڪرڻ لاءِ ڪير ملير لانڍيءَ کان هلي جهونا بازار سندن دڪان تي ويندو يا ان جي قيمت جي ادائگي لاءِ ڇئين روپئي جو ڪهڙو ويهي مني آرڊر ڪندو. پنجين رپئي جو نوٽ لفافي ۾ ئي وجهي دڪان جي مالڪ

عبدالغني ڏي موڪليندو هوندو."

"ها اها ڳالهہ آهي. پر ٿپال جهڙو ڪاتو ان قسم جي چوري نہ ڪندو هوندو، جنهن جو نعرو ئي آهي "ديانت داري". مون چيو. جواب ۾ سرتاج شڪل ڇڀي ڪري بيزاريءَ جو اظهار ڪندي چيو:

"يار اهڙا نعرا ۽ سلوگن تہ پنهنجي ملڪ ۽ قوم جا ڪيئي آهن پوءِ؟ انهن تي ڪو هلي تہ پوءِ امن قائم ڪرڻ لاءِ هي فوج، هي ڪرفيو، هي چوري چڪاري ۽ دهشتگردي ڇو ٿئي."

"يار مونکي تہ فڪر منهنجي ڏهہ هزار رپين جي چيڪ جو اچي لڳو آهي جيڪو مون انهن هنگامن دوران هڪ دوست ڪي خط ذريعي موڪليو آهي." ڪئپٽن عاشق خان چيو.

"چيڪ تہ ڪڏهن بہ خط ذريعي نہ موڪلجي." راحت چيو.

"پر ايتري عقلمندي ڪئي اٿم جو دوست جو نالو لکي ڪراس ڪري موڪليو اٿم. هاڻ ٻئي ڪنهن ڪي نہ ملي سگهندو." عاشق چيو.

"يار ڪهڙيون وينو ڳالهيون ڪرين،" راحت چيو، "اها تہ ڪا وڏي ڳالهہ آهي ڪانہ. جنهن ڪي اهو چيڪ هٿ اچي ويندو سو ان نالي جو ڪنهن بئنڪ ۾ اڪائونٽ کولي، اهو چيڪ ان ۾ جمع ڪرائي ٻئي ڏينهن ڪئش ڪرائي وٺندو."

"اوه خانا خراب! ڇئبو تہ غريب جا پئسا هيٺ مٿي ٿي سگهن ٿا." عاشق رڙ ڪري چيو.

"بلڪل. ڪئين اهڙا فراڊي پلاٽي ماڻهو پيا آهن جن جي ڳالهہ ڪري ڪٿي بس ڪر،" راحت چيو، "هڪ دفعي اسان جو جهاز بريمن (جرمني) کان ڪراچي اچي رهيو هو. اتي اسان جي ڪراچي آفيس سان واسطو رکندڙ هڪ سرڪاري ڪاموري جو پاءُ ڪو ڪورس ڪري هاڻ پاڪستان موٽيو ٿي. موقعي جو فائدو وٺي هن پنهنجا ڪتاب، ڪپڙا رڌڻي جو سامان، پليٽون چمچا ڪانٽا وغيره ۽ ٻيو هلڪو ڦلڪو سامان ۽ ٻچيل پئسا اسان جي چيف انجنيئر بدر منير کي ڏنا تہ هو مهرباني ڪري ڪراچي ڪٽي وڃي، جيئن پاڻ ٻن هفتن بعد ٻين ملڪن جي ٽوئر هٽي هوائي جهاز رستي اچي."

"آئون انهن ڏينهن ۾ ان جهاز جو سيڪنڊ انجنيئر هوس. بدر منير

صاحب مونکي ۽ ٽرڊ انجنيئر کي گهرائي ڇيو تہ هي ڪم ڪرڻو آهي. ڪمرا نندا اٿئون سو ٿورو ٿورو سامان ورهائي پاڻ وٽ رکون. ٿورن ڏينهن جي ڳالهہ آهي. ڪراچيءَ مان اچي ڪٽي ويندو يا ڪٽائي وڃڻ جو بندوبست ڪندو.

”جرمنيءَ مان سامان روانو ڪري پاڻ پنهنجي پاءُ کي خط لکيائين تہ هي هي سامان ۽ هيترا پئسا روڪ آهن، جيڪي فلاڻي جهاز جي انجنيئر هٿان موڪلي رهيو آهيان. ڪو ماڻهو موڪلي گهرائي ونجو جيئن ڪو اجايو ڪسٽم نہ لڳي. هاڻ ڇا ٿيو جو اهو خط ڪنهن ٽپال جي ماڻهوءَ يا ڪنهن شاهينگ جي هٿ چڙهي ويو ۽ جهاز جيئن ئي ڪراچيءَ پهتو تہ ٻئي ڏينهن ئي اهو همراهہ خط سان جهاز تي پهتو ۽ سڌو مون وٽ آيو تہ آئون فلاڻي همراهہ جو سؤٽ آهيان ۽ سامان کڻڻو اٿم. هاڻ اسان کي ڪهڙي خبر. ويتر جو خط سندس هٿ ۾ هو جنهن ۾ هڪ هڪ شيءِ جو تفصيل هو تہ بحث ڪرڻ اجايو هو. پر خدا جو شڪر ٿو ڪريان جو هڪ ڪم چڱو اهو ڪيم جو يڪدم سامان ڪڍي ڏيڻ بدران ڪيس پنهنجي چيف انجنيئر وٽ وٺي ويس تہ هيءَ ڳالهہ آهي هاڻ ڇا ڪجي. تنهن بہ چيو تہ بلڪل صحيح آهي. ڪيس سامان ڏئي ڇڏيو ۽ پاڻ روڪڙا پئسا پڻ ڳڻي هن جي حوالي ڪيا. پوءِ هو ان ئي وقت پنهنجي ڪار ۾ ٿورو ٿورو ڪري سامان ڪڍڻ لڳو ۽ ٻئي ڏينهن تائين ڪڍي پورو ڪيائين. مونکي ۽ ٽرڊ انجنيئر کي بہ لالچ ٿي تہ ٻيلي هن جا تہ ڪي ڪسٽم وارا سڃاڻو آهن ڇو نہ ٿورو پنهنجو سامان بہ ڪڍرايون. سو گهر لاءِ ورتل استري، ريڊيو، رانديڪا ڪيس ڪڍڻ لاءِ عرض ڪيوسين. پاڻ وعدو ڪيائين تہ جيئن ئي صاحب جو سامان نڪري بس ٿيندو تہ اسان جي بہ مدد ڪندو. بهرحال پوءِ اسان جو سامان تہ نہ ڪڍيائين پر آخر ۾ اچي مهربانيءَ جا ٻہ لفظ بہ نہ چيائين ۽ ڇٽي بہ ڪيئن. چور ماڻهو پرايو سامان چورائڻ ۾ ئي پورو هو ۽ شڪر جو اسان جو نہ ڪڍيائين نہ تہ اهو بہ غائب ٿي وڃي ها.

”هاڻ اسان سڀ پنهنجي پر ۾ خوش تہ ڪنهن آفيسر جو ڪم ڪيو اٿئون. خبر تڏهن پئي جڏهن جهاز جي رواني ٽيڻ واري ڏينهن سامان جا اصل مالڪ اچي سهڙيا. پوءِ تہ جيڪا پشيماني ٿي ان جو بيان نٿو ڪري سگهجي. گهٽو ئي پوليس ۾ رپورٽون لکرايائون، اسان ان همراهہ جا منهن مهانڊا ٻڌايا پر اڄ تائين نہ مليو سو نہ مليو. سو اهڙا بہ چور پيا آهن جيڪي پوسٽ مان خط

چورايو وڃن.“

سسٽم ڊانا ڊول ٿي ويو آهي

اسان جي هاسٽل جون ڊريون پينٽ ڪرڻ وارو همراهه سٺي انگريزي ڳالهائي رهيو هو.

"Are you Swedish?" راحت ڪانئس پڇيو.

”بلڪل نج سئيڊش Born Swedish آهيان. ماءُ پيءُ ٻئي سئيڊن جا اٿم.“ هن وراڻيو.

”چو پلا ايترو ٻڌائڻ جي ڪهڙي ضرورت؟“ اسان ڪيس چيو.

”ڏسو نه! هتي ڪيترائي سئيڊش هلن پيا جيڪي رنگ ۾ اسان جهڙا گورا آهن، پر هنن جو هڪڙو Parent (ماءُ يا پيءُ) ڪو مس سئيڊش آهي نه ته ٻيو جرمن آهي يا پولش. انگريز آهي يا آسٽرين. ان کان علاوه هاڻ ته ڪيترائي يوگوسلاوين، ايراني، عراقي، ترڪ، آفريڪن اسان جي ملڪن ۾ ڊوڪي پيا آهن، جيڪي پاڻ کي سئيڊش سڏرائين ٿا. اميگريشن ۽ ويزا جي سختيءَ جي باوجود ڪيترائي غيرقانوني طرح ڏيرو ڄمائي ويا آهن.“ هن وراڻيو.

”ڇئبو ته توهان ڌارين جي هتي مستقل رهائش پسند نٿا ڪريو؟“ اسان پڇيس.

”هرگز نه. آفريڪن، ايرانين، ڪردن، عربن، ترڪن ۽ ٻين ايشيائي ماڻهن جي اچڻ ڪري اسان جي ڪلچر ۽ ماحول تي اثر پيو آهي. اسان اسڪينڊينيوين (قطبي) ملڪن جو يورپ جي ملڪن کان ئي نرالو اسٽائيل آهي. اتي آفريڪا ۽ ايشيا جي ايترن اميگرنٽس (ڌارين) اچڻ ڪري اسان جو سسٽم ئي ڊاناڊول ٿي پيو آهي.“

سئيڊن جي هن شهر مالمو جو ئي مثال ورتو وڃي ته چوڌاري ڪيترائي ڌاريان نظر ايندا. ايراني، عراقي، افغاني، ويٽنامي، پانامن وغيره وغيره. جن مان ڪي افغانستان جي جنگ ۾ هليا آيا ته ڪي خميني جي ڏينهن ۾. ڪي عراق- ايران جنگ دوران ته ڪي ناريڪا کي جهلڻ ۽ سياسي ماڻهن جي وٺ وٺان تي اچي هتي نڪتا. ڪي اٿوپيا، سوڊان، گهانا، نائيجيريا، صوماليا جي هنگامن، حڪومتن جي ڊاهه ڊوهه ۽ ڏڪار کان اچي هتي سياسي پناهه

ورتائون. ان ڪان علاوه ڪيترا اهڙا آهن جيڪي اچا هجڻ ڪري ظاهري طرح تہ لڳي ٿو تہ هتي جا ئي هوندا پر انهن ۾ بہ ڪيترائي يوگوسلاوين، الباني يا ترڪي، ايراني، عراق جا ڪرد، رومانيا، پولنڊ ۽ ٻين يورپي ۽ ڏکڻ آمريڪا جي غريب ملڪن جا آهن. بقول وزير سومري جي سياسي پناهہ وٺندڙ کي، هتي جي قاعدي موجب، سندن خرچ پکي لاءِ حڪومت ٿي چار هزار ڪرونا (ٻارهن پندرهن هزار رپيا) ماهانو خرچ ڏئي ٿي ۽ جيسين سال ٻن بعد ڪورٽ ۾ فيصلو ٿئي ان ۾ ئي هو امير ٿيو وڃي. پوءِ جي ڪيس هتي رهڻ جي موڪل مليو وڃي تہ بہ خوش پر جي واپس موڪليو وڃيس ٿو تہ بہ بچايل ٻن ٽن لکن مان هو خوشحال زندگي وڃيو گذاري."

"اڄ ڪان پندرهن ويهہ سال اڳ اسان هنن ملڪن ۾ ايندا هئاسين تہ ورلي ڪو ڏاريون نظر ايندو هو. آمريڪا انگلنڊ ڏي جام هئا پر هنن ٿڌن ملڪن ڏي ڪو ايڪڙ ٻيڪڙ رخ رکندو هو. بلڪ ڪيترن کي تہ هنن ملڪن جي ڪا گهٽي ڄاڻ بہ نہ هئي. پر هاڻ تہ واقعي تمام گهڻا ڏاريان نظر اچن ٿا." مون چيو.

"حڪومت باربرن تي تمام گهڻي سختي ڪئي آهي. ويزا بہ وڏي مشڪل ڪان پوءِ ڏئي ٿي، ان هوندي بہ ڪيترا لڪيو ڇپيو پهچيو وڃن." وزير ٻڌايو.

"انهن مڙني ۾ايراني تمام گهڻو نظر اچن ٿا. جيئن ڪراچيءَ ۾سبزي مارڪيٽ ۽ جمع مارڪيٽن تي پٺاڻ ڇانئيا پيا آهن تيئن هنن جي اهڙين مارڪيٽن ۾ايرانين جي ذات نظر اچي ٿي. لڳي ٿو تہ خمينيءَ جي انقلاب وارن ڏينهن ۾هنن سئيڊن ڏي ئي رخ ڪيو." مون پڇيو. "هائو. انهن ڏينهن ۾بہ. پر پوءِ ان ڪانپوءِ بہ ايندا رهيا. هنن ۾هڪ هتي جي رهاڪو ايراني همراهہ واپار طور سٽن جا سٽا ايران ڪان گهرايا. اسان پا ڪستاني يا ٻيا تہ اڪيلي سر فقط مرد ماڻهو آياسين پوءَ هتي جي رهائش وٺي پنهنجي وطن شادي ڪري زالون وٺي آياسين پر ايرانين جا تہ خاندانن جا خاندان هتي پهتا. ويندي پاڙن جا پاڙا. هي ايجنسين ذريعي ايرانين ڪان پئسا وٺي ڪين هتي غيرقانوني طرح لڪ ڇپ ۾ گهرائيندو ويو. پوءِ هتي جي حڪومت ڪيس پڪڙيو بہ پر ڪيس نهي نہ سگهيو ۽ ڇڏي ڏناٺونس. ٻاڻ اهوئي چيائين تہ هن پئسن تي اهو ڪم نہ ڪيو

آهي. هن انساني همدردي ڪارڻ ڏڪويل ۽ ڏتڙيلن جي مدد ڪئي آهي.

نئون آيل ڦاسيو وڃي

سرتاج جي گهر تي وي ڏسي رهيا هئاسين. خبرن ۾ يوگوسلاويا (بوسنيا) جي هنگامن جون فلمون ڏسي سرتاج چيو ته هاڻ يوگوسلاويا جي موقعي پرستن جو مزو ٿي ويو. جيڪي غريب ۽ ڏتڙيل آهن انهن جي پلئه ڪجهه نه پوندو. اٽڪل باز ۽ استاد قسم جا روج پٽڪو ڪري سئيڊن جهڙن ملڪن ۾ سياسي پناهه وٺندا ۽ هن ملڪن جو قاعدو اهڙو آهي جو اهڙن موقعن تي انسان ذات جي ڀلي لاءِ ڪين ڌارئين جي مدد ئي ڪرڻي پوندي."

ڌارئين ماڻهوءَ لاءِ سئيڊن ۾ رهڻ جا ٻه طريقا آهن يا پنهنجي ملڪ جي حڪومت جا ظلم ٻڌائي سياسي پناهه (Political Asylum) وٺي يا هتي جي ڇوڪريءَ سان شادي ڪري. يورپ جي ملڪن جا ماڻهو توڙي سعودي عرب، ملائيشيا، سنگاپور، جپان جا هن ملڪ ۾ بنا ويزا جي اچي سگهن ٿا ۽ پوءِ هتي پهچي موٽڻ ڪان پڙ ڪديو بيهن. باقي پاڪستان، هندستان، بنگلاديش جهڙن غريب ۽ بدنام ملڪن جا ماڻهو سئيڊن ۾ ائين اچي وڃي نٿا سگهن. هنن کي پنهنجو ملڪ ڇڏڻ کان اڳ سئيڊن جي سفارتخاني (Embassy) مان سئيڊن ۾ اچڻ جي ويزا (Visa) وٺڻ ضروري آهي. جيڪا هو جلد ڏيڻ بدران سوچي سمجهي ڏين ٿا ته آيا هي ڪنهن مقصد سان وڃي رهيو آهي جنهن ۾ سئيڊن جو فائدو آهي يا ائين ئي بهانو ڪري وڃي پيو ۽ پوءِ اتي پهچي لڪي ڇپي اتي جي رهائش لاءِ ڪوشش ڪندو. ٻين لفظ ۾ سئيڊن تي چٽي پوندو. ان معاملي ۾ جنهن جنهن ملڪ جا ماڻهو نڳيون ڪندا وڃن انهن لاءِ هتي جي حڪومت سخت ڪان سخت ٿيندي وڃي.

ڪيترا ماڻهو ٻيڙين ۽ پاڻي واري جهاز رستي هتي اچڻ جي ڪوشش ڪن ٿا ۽ جهلجڻ تي ان ئي وقت سندن يا سندن ملڪ جي سفارتخاني جي خرچ تي واپس ڪيا وڃن ٿا يا جيل ۾ رکي پوءِ موڪليا وڃن ٿا. ڪيترا ڦرين يورپ جي ڪنهن ملڪ- جرمني، فرانس، پولنڊ، انگلنڊ ۾ اچن ٿا ۽ پوءِ اتان سئيڊن، ڊينمارڪ، ناروي جو رخ رکن ٿا جو هنن اسڪئنڊينيوين ملڪن ۾ پورهئي جو اجورو گهڻو آهي ۽ هڪ دفعو ڪنهن کي شهريت (پاسپورٽ) مليو

وڃي ٿو تہ پوءِ ان کي بيروزگاريءَ جي حالت ۾ بہ کائڻ پيئڻ لاءِ حڪومت طرفان مليو وڃي. پر هنن ترقي يافتہ ملڪن ۾ پهچڻ ۽ لڪڻ ڇپڻ ايترو آسان ناهي جيترو آمريڪا، ڪئناڊا پاسي. هڪ تہ هتي سيءُ ايڏو سخت آهي جو پنجن ڪوٽن ۾ بہ ڪو ائين ٻاهر رستي يا پارڪ ۾ سمهي نٿو سگهي. هنن ملڪن ۾ رهائش لاءِ نہ فقط گهر هجي پر ان کي لڳاتار Heating System ضروري آهي. کاڌي پيتي جي هر شيءِ مهانگي آهي ۽ نہ ڪو پني سگهي ٿو ۽ نہ پنڻ جي همت افزائي ڪئي وڃي ٿي. ان ڪري نئون آيل هڪدم ڦاسيو وڃي.

پاڪستاني ڪهڙا ذليل آهن

ڪو زمانو هو پاڪستانين لاءِ سڀني جهڙا ملڪ عام طرح کليل هئا. ماڻهو گهمڻ ڦرڻ واپار وڙي لاءِ عام جام ايندا هئا. پر پوءِ سمگلنگ جا اهڙا واقعا ٿيا جو پاڪستانين جي ان آزادانہ اچ وڃ تي پابندي لڳائي وئي. مردن کان علاوه ڪيترين ئي عورتون بہ چرس، هيروئن جهڙيون نشي جون شيون آڻيندي جهليون ويون. پوءِ اها بي ڳالهہ آهي تہ ان ۾ ڪيترين ئي معصوم ۽ بي ڏوهيون بہ هيون جن کي ان ڪم لاءِ مجبور ڪيو ويو. مثال طور هڪ اهڙي عورت ڪورٽ ۾ ٻڌايو تہ ڪيس ان بابت ڪو علم نہ هو تہ سندس بريف ڪيس ۾ چرس آهي. هن کي تہ سندس صاحب هيڏانهن موڪلڻ وقت ڪٺي وڃڻ لاءِ چيو هو تہ جيئن سندس ڪنهن دوست جي امانت آهي ان کي ڏئي سگهان. اها عورت خوش نصيب نڪتي جو هن طرفان هتي سرڪار وڪيل ڪيا ۽ سندس بي ڏوهي هجڻ جو ثبوت ملڻ تي ڪيس آزاد ڪيو ويو. پر ڪيترين اهڙيون خوش نصيب يا بي ڏوهيون ثابت ٿي نہ سگهيون ۽ بقول هتي رهندڙ هڪ پاڪستانيءَ جي تہ هن وقت بہ ڪوپن هيگن (ڊئنمارڪ) جي جيل ۾ پنجاهہ کان مٿي پاڪستاني عورتون قيد ڪاٽي رهيون آهن. هونءَ جو هن پاسي، عورتون، بنا چڪاس جي ايئرپورٽ مان نڪري ايندڙ هيون، هاڻ سندن سامان ۽ جسم جي سختيءَ سان چڪاس ٿئي ٿي ۽ پاڪستان، افغانستان، ٿائلنڊ، لائوس، برما، ڪولمبيا، پاناما جهڙن ملڪن جي باشندن جي تہ هيڪاندي سختيءَ سان چڪاس ٿئي ٿي.

ان قسم جي هر بدناميءَ جو واقعو هتي رهندڙ شريف پاڪستانين کي

اهنج رسائي ٿو. بقول هڪ سئيڊن جي، پاڪستاني رهاڪوءَ جي ٽي وي يا اخبار ۾ جڏهن سمگلنگ وغيره جي ڪا خبر ايندي آهي ته يڪدم دل ئي دل ۾ دعا گهرندا آهيون ته شل ان ۾ ڪو پاڪستاني Involve ٿيل نه هجي. چو جو پوءِ ڪيترا ڏينهن سئيڊن ۾ رهندڙ اسين پاڪستاني پنهنجي آفيس توڙي پاڙي ۾ هتي جي سئيڊش رهاڪن کي منهن ڏيکارڻ جهڙا نه هوندا آهيون. چاهي ان ۾ اسان جو ڏوهه نه هجي ته به اهو سوچي ندامت محسوس ڪندا آهيون ته هتي جا ماڻهو ڇا چوندا ته پاڪستاني ڪهڙا ذليل آهن جو سڌرن ئي ڪونه ٿا.

ويزا نٿا ڏيو ته يونيورسٽي ڇو ٿا ناهيو

يونيورسٽي کان موٽندي گستاوو بس اسٽاپ تي هاسٽل وڃڻ لاءِ بس جو انتظار ڪري رهيو هوس. هي بس اسٽاپ بسين جي جڻ جنڪشن آهي جتان شهر کان چوڌاري آيل بسون اچيو گڏ ٿين. هڪ سنهي جسم واري عورت پنهنجي ڇهه ستن سالن جي ڇوڪريءَ سان ڪنهن ٻي ٻوليءَ ۾ ڳالهائي رهي هئي. رنگ ۾ اڇي هئي پر سئيڊن جي رهاڪن جهڙي به اڇي نه هئي ۽ زبان به جا مختلف ڳالهائي رهي هئي سو پڪ هيم ته ڪنهن ٻئي ملڪ جي هوندي. بس اچڻ ۾ اڃان ڪجهه وقت هو. وقت پاس ڪرڻ لاءِ ڪانئس سندس ملڪ جو نالو پڇيم:

”آئون پيرو Peru جي آهيان.“ هن ٻڌايو.

(پيرو ڏکڻ آمريڪا جو ملڪ آهي.)

”سئيڊن جي شهريت اٿئي يا هتي اٿين گهمڻ خاطر آئي آهين؟“ مون پڇيومانس.

”هتي جي رهاڪو نه آهيان“، هن ٻڌايو، ”منهنجو مڙس جهازن جو ڪئپٽن آهي اهو هتي جي ورلڊ مئيريٽائيم يونيورسٽي ۾ ايم ايس سي ڪري رهيو آهي. سندس نالو الفنسو آهي.“

”چئبو ته تون به اسان وانگر آهين. آئون به ساڳي يونيورسٽي ۾ آهيان ۽ پاڪستان جو آهيان. اتفاق سان تنهنجي مڙس سان ملاقات نه ٿي سگهي اٿم جو هو سيڪنڊ ييئر ۾ آهي ۽ هاسٽل ۾ رهڻ بدران ٻاهر رهي ٿو.“ مون ٻڌايومانس.

گذريل سال هاسٽل ۾ هو پوءِ منهنجي اچڻ بعد هاسٽل ڇڏيسين جو هاسٽل ۾ وڌ ۾ وڌ زال رهي سگهي ٿي. ٻين جي پڙهائيءَ ۾ رخنو وجهڻ جي ڊپ کان ٻارن کي رهڻ نٿا ڏين. تون اڪيلو آهين يا فئملي سان؟" هن پڇيو.

"في الحال اڪيلو آهيان. فئملي جي ويزا لاءِ Apply ڪيو اٿم. هاڻ ڇئن مهينن بعد مس مس ملي آهي. سو ٻئي مهيني منهنجي فئملي به پاڪستان کان اچي رهي آهي."

"سئيڊن وارا ويزا جي معاملي ۾ ڪيڏو تنگ ڪن ٿا. مونکي ته ستن مهينن بعد ويزا ملي. ايمبسي وارا ٽال مٽول ڪندا رهيا. پوءِ الفنسو موڪلن ۾ اچي هنن سان خوب جهيڙو ڪيو ته هيءَ يونيورسٽي يونائيٽيڊ نئشن طرفان آهي، جنهن ۾ سڄي دنيا جا شاگرد اچن ٿا ۽ جڏهن توهان کي ويزا نه ڏيڻي آهي ته پوءِ هن يونيورسٽيءَ کي پنهنجي ملڪ ۾ ٿهڻ جي موڪل نه ڏيو ها. ڇڏي ڏيو ها ته انگلنڊ آمريڪا يا بمبئي ٻئنڪاڪ يا ممباسا موريشس يا ڪنهي ٻئي ملڪ ۾ ٿهي ها جيڪي ملڪ مفاصلي جي حساب سان به ويجها رهن ها، موسم جي خيال کان به سيني کي موافق لڳن ها ته ويزا جو به ايترو چڪر نه ٿئي ها. پوءِ مس مس ويزا ڏنائون ۽ آئون ٻار ڪٺي اچي هتان نڪتس."

"بس سيني سان اڄڪلهه ائين پيا ڪن. بنگلاديش سريلنڪا ۽ فلپين وارن شاگردن جي فئملين کي به هاڻ ويزا پيا ڏين. ايڏي دير ڪرڻ نه ڪيين." مون چيومانس. ايتري ۾ سامهون ٻارهون نمبر بس کي ڏسي ڪيس خدا حافظ چيم:

"توکي ته خبر ناهي ڪيڏانهن وڃڻو هجي منهنجي منزل جي بس اچي رهي آهي." مون چيومانس.

"مونکي به ان ئي بس جو انتظار آهي جنهن ۾ هن شهر جي لئبرري (مالمو ٻائبلوٿيڪ) وڃڻو آهي پر آئون توهان جي هڪ ميڪسيڪو جي شاگرد ميٽ ڪاردووا جي زال جو انتظار ڪري رهي آهيان. اڃان نه پهتي آهي. هاڻ ٻي بس ۾ ٿي چڙهنديس." هن ٻڌايو ۽ بس ڊرائيور کي بس ڪارڊ ڏيکاري آئون بس ۾ چڙهي پيس.

جانورن کان بدتر سمجهڻ

اهڙي طرح هڪ ٻئي ڏينهن بس جو انتظار ڪري رهيو هوس تہ پاڻ
سان گڏ هڪ آفريڪن عورت کي ساڳي بس جو انتظار ڪندي ڏٺم. هيلو
هيلو ڪرڻ بعد هن ٻڌايو تہ هوءَ گهانا جي آهي ۽ هتي پنهنجي مڙس سان گڏ
رهي ٿي. جيڪو پڻ گهانا جو شيدي آهي. سندس مڙس Volvo ڪمپنيءَ ۾
نوڪري ڪري ٿو.

”تون ڪڏهن هتي آئينءَ؟“ مون پڇيومانس.

”ست اٺ مهينا ٿيا آهن.“ هن وراڻيو.

”تنهنجو مڙس؟“

”اهو اٺ نوَ سالن کان هتي رهيل آهي ۽ سئيڊش پاسپورٽ اٿس
گذريل سال گهانا اچي مون سان شادي ڪيائين ۽ هتي وٺي آيو. مون کي هر
جي آثار ٿي هتي جي شهريت ملي ويندي پر اميگريشن ڊپارٽمينٽ چيو آهي
هتي جي زبان (سئيڊش) سکڻ ضروري آهي. سو روزانو صبح جو هتي جي
هڪ اسڪول ۾ سئيڊش سکڻ ويندي آهيان. جتان هينئر موٽان پئي.“

”يلا هي شهر ۽ ملڪ توکي ڪيئن ٿو لڳي.“ مون ٻيو سوال
ڪيومانس.

آفريڪا جي ٽي ڪري سندس ملڪ ۽ شهر جي مقابلي ۾ سئيڊن جو
هي شهر مالمو هر لحاظ کان هزار دفعا بهتر چئي سگهجي ٿو. پر ايرا سيرا ه
هڪ کي پنهنجا ڪک وڏيڪ ياد اچن ٿا. سو هن بہ ان سوال جي جواب
کو گهڻو خوشيءَ جو اظهار ڪرڻ بدران ٿڌائيءَ سان وراڻيو:

”بس ٺيڪ آهي. چا ٿي چئي سگهان.“

”تنهن جي معنيٰ کو گهڻو پسند ناهي. پنهنجو ڳوٺ پنهنجو وطن ي
اچئي ٿو؟“ مون پڇومانس.

”سندس اکين مان سندس ساٺيهہ جي سک نمايان هئي، چپن ت
هلڪي مرڪ آئي چيائين، ”بلاشڪ.“

”ڪمال آهي!“ مون ڪانئس چڱي طرح جواب حاصل ڪرڻ لاءِ پڇيم
”هھڙي ماڊرن ملڪ، صاف سٿري هوا پاڻي، باغ بستان، عمارتون ماڊرن بسو
لاريون، گهمڻ جي جاين هوندي بہ توکي پنهنجو ڳوٺ ٿو وڻي.“

ڪنڌ جي ڌوڻ سان هائوڪار ڪندي هن اهو ٻڌائڻ چاهيو تہ انهن مڙني ڳالهين جي باوجود هوءَ پنهنجي فيصلي تي اٽل آهي. يعني هي سڀ ڳالهيون ڪانئس ڳوٺ لاءِ سڪ اوسيئڙو ۽ پيار ختم ڪري نہ سگهيون آهن.

”آخر ڇو ڀلا؟“ مون وري زور ڏنومانس.

”هن ملڪ جون هي ماڊرن ڳالهيون سڀ ڪجهہ نہ آهن. انسان رڳو ايئرڪنڊيشنڊ بس ۾ سفر نٿو ڪرڻ چاهي. هن لاءِ هي پرائيون عمارتون ۽ ڌارئين ملڪ جا باغ بهار پنهنجا ٻڌجي نٿا سگهن. انهن ڪان علاوه ۽ ان ڪان وڌيڪ مائٽ مٽ، دوستن ساهيڙين جي سڪ آهي. هتي جي سيني ڳالهين ڪان وڌيڪ منهنجي ديس جا رس پريا گيت، ڳوٺ جي ساهيڙين جيڏين جا ڪلڪا ٽهڪا ۽ مٽن مائٽن جو دلي پيار آهي.“

”بلڪل صحيح ٿي چوين. هتي هر شيءِ دولت ۽ مال ۾ ماپي وڃي ٿي. هتي هر انسان جسماني لست پويان آهي ۽ نہ روحاني راحت پنيان. پئسو ناهي تہ هتي پٽ پيءُ کي نٿو پڇي ۽ هتي جا ڏه پاسپورٽ هجڻ بعد بہ اسان هتي اوپرا محسوس ٿا ڪريون. اهوئي ڪجهہ ڪجهہ آهي جيڪو تون محسوس ٿي ڪرين ۽ ڇوڻ چاهين ٿي؟“ مون چيو.

”هائو.“ هن وراڻيو، ”هتي جا ماڻهو اسان ڌارين کي ڪيڏو نفرت جي نگاهہ سان ڏسن ٿا. هو اسان جي ملڪ ۾ اچن ٿا تہ اسين هنن جا سؤ نخرا ڪڻندي خوشي محسوس ڪريون ٿا. پر پاڻ اسان کي ڪيڏو نيچ سمجهن ٿا. وري بہ توهان جي چهري جو رنگ ڪارو نہ آهي ۽ توهان سان صحيح هلن ٿا. پر اسان آفريڪن ڪارن کي جانورن ڪان بہ بدتر سمجهن ٿا.“

سندس نالو ويدا آهي. پاڻ هتي ئي اسان جي هاسٽل ڪان ٿورو اڳيان رهي ٿي. ڳالهين ڪندي بس اچي وينئي هئي ۽ ڳالهين جو پويون اڌ بس ۾ ڪندا رهياسين. اسٽوڊنٽ گاڻن بس اسٽاپ اچڻ تي کيس خدا حافظ چئي هيٺ لٿس:

”حياتي رهي ۽ وري ملاقات ٿي تہ ضرور ڪچهري ڪنداسين. هر اهو ماڻهو جيڪو رنگ ڏسي ٻئي کي گهٽ سمجهي ٿو، ان کي اهو سوچڻ کپي تہ ڪاري تن واري جو اجرو من بہ ٿي سگهي ٿو. هو ڪانئس بہ وڌيڪ پڙهيل ڳڙهيل ۽ ڄاڻو ٿي سگهي ٿو.“

هيءَ ڪهڙي ملڪ جي ڇوڪري آهي؟

هڪ ڏينهن بس اسٽاپ تي سئيڊن ۾ مختلف ملڪن جي ماڻهن ۾ هڪ سترهن ارڙهن سالن جي گول مٽول ڇوڪري بيٺي هئي، جيڪا باوجود گوري چٽي رنگ جي، يورپين نٿي لڳي. ان ۾ ڪو شڪ نہ آهي تہ هوءَ سهڻي ۽ پرڪشش هئي. سندس منهن جا هڏا چينين ڪورين وانگر نمايان نہ پر جپانين، ٿائي ۽ انڊونيشين جهڙا گول هئا. پر قدبت ۾ ڪانئن وڌيڪ صحت مند لڳي ٿي، ان ڪري ان پاسي جي ٿي نٿي سگهي. عراقي، ايراني يا ڪنهن ٻئي عرب ملڪ جي بہ ڇئي نٿي سگهجي. جو ايران ۽ عراق پاسي جون ننڍيون ڇوڪريون توڙي عورتون اسان جي پاڪستاني عورتن يا سڪٽين جيان ڳچيءَ ۾ نوڙ جهڙي پوتي (دوپٽو) پائڻ بدران اڇي رنگ جو يا گلن واري ڪپڙي جو رومال (جنهن کي عرب 'حجاب' چون ٿا ۽ ايراني روسري) ٻوڪيءَ وانگر مٿي کي ٻڌي هلن جنهن مان هڪ وار بہ نظر نٿو اچي. (ملئي پڻ ان نموني جو رومال ٻڌن جنهن کي تودونگ سڏين ٿا) آفريڪا جي تہ ڪنهن بہ ملڪ جي نٿي ٿي سگهي جو سندس نہ رنگ ڪارو هو نہ وار گهنبيدار. ڪي ڪي آفريڪي ڇوڪريون پيءُ يا ماءُ جرمن فرينچ، انگريز، پورچوگالي هجڻ ڪري رنگ جون اڇيون بہ آهن پر منجهن پنهنجي اصليت جو ڪونہ ڪو اوسڻ ضرور هوندو آهي. پوءِ يا وار قرقلي ٽوپيءَ وانگر گهنڊي هوندا آهن يا چپ ٻي ڊولا- يا وري نڪ پڪوڙي جهڙو- جن کي اسان جا جهازي دوست اڇيون شيدياڻيون سڏيندا آهن.

پر هيءَ اڇي شيدياڻي بہ نہ هئي. سندس نقشن ۾ ڏاڍي ملاوٽ هئي جنهن ۾ عرب، پاڪستاني، ايران، جپان جهڙن ملڪن جي سهڻين ڇوڪرين جا سهڻا سروپا موجود هئا. قد جي قداور هجي ها تہ ڪيس روس جي ڪنهن رياست آذربيجان، تاجڪستان، ازبڪستان وغيره جي سمجهان ها. پاڻ لئٽن آمريڪا جي ملڪن چلي پيرو ڪولمبيا وغيره جي ڇئي سگهجي ها پر اتي جي ماڻهن جا نڪ سنها ۽ ڇهنباٽا ٿين، پر هن جو نڪ چپ اڪيون شاعر جي سونهن هئا. بهرحال ان قدبت، نڪ نقشي سان هاڻ منهنجي ڌيان ۾ جيڪي ملڪ هئا سي وچ آمريڪا جا اڪيدار ۽ گئاٽمالا هئا يا وري يورپ جو يونان.

سچي عمر دنيا جا ڌڪا کائڻ بعد ماڻهو سڃاڻڻ مون لاءِ ڏکيو ڪم نہ هئڻ کپي پر اڄ واقعي ڪيترن ڏينهن بعد پهريون دفعو منجهي پيو هوس. سنڌس ويجهو پهچي هيلو چئي ڪانئس سنڌس ملڪ جو نالو پڇيم. پاڻ مرڪندي رهي.

”وچ آمريڪا جي ملڪ سان تنهنجو تعلق آهي؟“ مون انگريزيءَ ۾ پڇيومانس.

پاڻ ٿهڪ ڏيئي ڪنڌ سان نهڪار ڪيائين.

”انگريزي تہ سمجهين ٿي نہ؟“ مون پڪ ڪرڻ چاهي تہ هوءَ واقعي جيڪي ڪجهہ آئون پڇي رهيو آهيان سمجهي پئي يا نہ. ڇو تہ ان اسٽاپ تي ذهني گهٽتائي وارا (MENTALY RETARDED) اسڪولي ٻار بہ بيٺل ملندا آهن جيڪي ڳالهہ هجي يا نہ، پيا ڏند ڪڍندا يا رڙيون ڪندا يا بس اسٽاپ جي شيشي جي پٺ ۾ منهن هڻي چپ ٿي چپ بيٺا هوندا آهن. بس اچي هلي ويندي آهي پر جيسين پور پوين تيسين مجال آهي جو چڙهن. ۽ هن پاسي جا ماڻهو وري اهڙا آهن جو هڪ ٻئي جي پرسان پلي ڪلاڪن جا ڪلاڪ بيٺا هجن پر ٻئي کان خيرعافيت يا نالو ڏنڊو بہ هرگز نہ پڇن. اهو آئون مڙيئي پيچ پيچ ڪندو رهندو آهيان. ڪنهن نئين ڳالهہ يا ڪهاڻي جي ڳولا ۾ اڪثر ڪوٽ ڪوٽ ڪندو رهندو آهيان. بهرحال منهنجي مٿئين سوال پڇڻ تي هن انگريزيءَ ۾ ئي جواب ڏنو:

"Yes. I can Understand English."

”تہ پوءِ ٻڌاءِ تہ ڪهڙي ملڪ جي آهين؟“ مون پڇيومانس.

”You Guess? - تون سَل تہ ڪهڙي ملڪ جي آهيان.“

”ڪنهن عرب يا ايراني ملڪ سان واسطو اٿئي؟“

”نہ.“ پنهنجي مرڪ قائم رکندي هن ورائيو.

”ڏکڻ آمريڪا جي ڪنهن ملڪ جي رهاڪو آهين؟“

”نہ.“

”يورپ يا آفريڪا جي تہ پڪ تون نہ آهين پر يونان ۽ مالٽا جي هجڻ ۾ شڪ اٿم.“

”نہ. انهن ملڪن سان بہ منهنجو واسطو ناهي.“

”تہ پوءِ تون ئي ٻڌاءِ.“ مون چيومانس پر ان ئي وقت وري منع ڪندي

چيومانس، ”ترس يلا هڪ ٻه پيو ڏڪو هٽي وٺان.“

”ضرور.“ هن چيو.

”يلا ايترو ٻڌاءِ ته تون ڪهڙي کنڊ جي آهين؟“

”ايشيا جي.“

”عرب ۽ ايراني ٻه نه آهين ته پوءِ ته تهنجو ملڪ ڳولڻ ڏاڍو ڏکيو ڪم آهي. يلا ڪرد ته نه آهين؟“

”نه.“

”واقعي تو مونکي اڇرج ۾ وجهي ڇڏيو آهي. گذريل ٽيهن سالن کان منهنجو مختلف ملڪن ۽ اتي جي ماڻهن سان واسطو رهندو اچي پر تو جهڙن نڪ نقشن واريءَ جو ملڪ سمجهه ۾ نٿو اچي. تون چوين ٿي ته ايشيا جي آهين پر مونکي يقين نٿو اچي..چو ته ترڪي ايران کان عربستان تائين جي جڏهن نه آهين ته پاڪستان، هندستان، بنگلاديش، انڊيا کان برما تائين جي ٻه ناهين. ٿائلنڊ، ملائيشيا، چين کان جپان تائين ملڪن مان ٻه ڪنهن سان تنهنجو پڪ واسطو ناهي. روس پاسي جي ٻه نٿي لڳين. پر جي انهن مان ڪنهن ملڪ مان آهين ته پڪ تهنجي ماءُ يا پيءُ ٻئي ملڪ جو هوندو.“

”نه. اهي ٻه ساڳي ملڪ جا آهن. هونءَ باءِ دي وي تون انڊين آهين.“

”نه. پاڪستاني. پر پاڪستاني، هندستانين ۽ بنگالين جا هڪ ئي جهڙا نقش آهن. سواءِ اتر ۾ رهندڙ پٺاڻن جي. تون جي پاڪستاني هجين ها ته آئون توکي پٺاڻ ئي سمجهان ها. بهرحال هاڻ تون ئي ٻڌاءِ ته ڪٿي جي آهين؟“

وڏو ٽهڪ ڏيندي چيائين، ”اچي ويجهو پهتو هئين. آئون افغاني آهيان. منهنجو ماءُ پيءُ ٻئي افغانستان جا آهن.“

”چئبو ته هن چوٽيءَ موجب ڪڪو ڪڇ ۾ ڏيڊورو شهر ۾، پنهنجي پاڙي جي ملڪ جو نالو وٺڻ بدران وڃي ڪوه قاف کان نڪتو هوس.“

”توهان ٻه هتي سئيڊن ۾ Settled آهيو؟“ هن پڇيو.

”نه. هتي جي يونيورسٽيءَ مان ايم ايس سي ڪرڻ لاءِ ٻن سالن لاءِ آيو آهيان. باقي تون پڪ سياسي پناهه هيٺ رهيل هوندينءَ.“ مون پڇيومانس.

”ها. افغانستان ۾ خونريز فساد ۽ مستقل جنگ ۾ منهنجا ڪيترائي مائٽ مارجي ويا ۽ اسين بي گهر ٿي وياسين. پشاور پاڪستان پاسي وڃڻ بدران

اسين روس، لٿئنيا، رومانيا مان ڏکا ڪائي ڪائي اچي هتي نڪتاسين.“

”ڪيترن سالن کان سئيڊن ۾ آهيو؟“

”سئيڊن ۾ ٻه ست سال اچي ٿيندا.“ هن وراڻيو.

”ڇٻو ته پنهنجو وطن ڇڏڻ وقت ته تون تمام ننڍي هوندين؟“

”ان وقت آئون نون سالن جي هيس. پر بندوقن جا ٺڪاءَ ۽ لاشن جا ڍير ۽ انهن مان نڪرندڙ بدبوءِ اڃا تائين منهنجي دماغ مان نٿي نڪري.“

”اهي اسان جي ملڪن جو بدقسمتيون آهن ۽ ان قسم جون ترجيحون اسان جي پنهنجي Choice ناهي پر اسان تي مڙهيون وڃن ٿيون. دل جا اهي اونها گهاءَ وقت ٿي ميساري سگهي ٿو،“ مون ڇيومانس ۽ غمگين ماحول مان نڪرڻ لاءِ مون ڪانئس سئيڊن بابت پڇيو ته پاڻ ۽ سندس ماءُ پيءُ هتي ڪيئن محسوس ڪن ٿا.

Beggers Cannot be Chosers وارو حساب آهي. اسان کي وڻي يا نه وڻي اسان کي هتي رهڻو آهي ۽ هتي جي ماحول سان سمجهوتو ڪرڻو آهي. هتي جا مڙيئي ماڻهو اهو ته نٿا سمجهن ته اسين ڪهڙي مجبورين هيٺ آيا آهيون. هو ته اهوئي چوندا ته اسان سندن دولت ڏسي پئسو ڪمائڻ لاءِ مجبوريءَ جو بهانو ڪري هتي سئيڊن ۾ ٽڪي پيا آهيون.“ هن چيو.

”پلي سمجهن. ڇا ٿو ڪري سگهجي. پاڻ يوربي ايشيا ۽ آفريڪا جي ملڪن ۾ سوين سال لوٽ ڪسوٽ ڪندا رهيا. ڪجهه ته اسان ايشيا ۽ آفريڪا جي رهاڪن جو به حق آهي يا نه؟“

منهنجي ان چرچي تي کلڻ لڳي. جنهن بس جو آئون انتظار ڪري رهيو هوس ان جي سامهون اچڻ تي مون ڪانئس موڪلايو.

”تون ته شايد ٻي بس ۾ وڃي رهي آهين، مونکي هن ۾ وڃڻو آهي.“

”مون کي تيرهون نمبر بس ۾ فوڪٽ پارڪ ۾ وڃڻو آهي، جتي منهنجو پيءُ سيڪنڊ هئنڊ ڪپڙا وڪڻي ٿو.“

”ڇڱو حياتي رهي ته وري گس پنڌ ملاقات ٿي ويندي تيسين خدا حافظ.“

”اوڪي سلام اعليڪم.“ هن پڻ موڪلايو ۽ آئون سلام جو جواب ڏيندو اچي بس ۾ ويٺس.

پلا هيءَ ڪٿي جي آهي؟

هڪ ڏينهن سئيڊن جي هن شهر (مالمو) جي هڪ خوبصورت علائقي ’ترٽنگلن‘ جي شاپنگ سينٽر ۾ هڪ دڪان اڳيان فٽ پاٿ تي قميصن، سوٽن ۽ گنجين تي Sale لڳل هئي. يعني اصلي قيمت کان سستي اگهه تي ملي رهيون هيون. هن پاسي ڪاڏي پيتي جي شين کان علاوه ڪپڙا گنديون به تمام ڳري اگهه ۾ وڪامن ٿا. خاص ڪري ڪاٽن جي ته هر شيءِ آسمان سان ڳالهيون ڪري ٿي. سو ان سستي وڪري (Sale) ۾ به گنجيءَ جي قيمت پاڪستاني سٺ ستر رپيا هئي. ان ڪري انهن کي ڇهڻ به پاپ سمجهيم. هڪ به قيمص پسند آئي پر ڪالر جي ماپ صحيح نه هئي. وڪڻڻ واري همراهه کان پڇيم: ”فلاڻي ماپ جون ٻيون قيمصون اٿئي؟“

”ها. اندر دڪان ۾ هليو وڃ. فرسٽ فلور تي Sales Girl (ڪم ڪندڙ ڇوڪريءَ) کان معلوم ڪر.“ هن ٻڌايو.

H & M ڪمپنيءَ جو ڊپارٽمينٽل اسٽور هو جيڪو سئيڊن ۾ معياري ڪپڙن ڪان ائين مشهور آهي جيئن پاڻ وٽ ٿي جيز جو. فرسٽ فلور تي چوڌاري نظر ڊوڙايم پر ڪٿي به ان اگهه تي سستا ڪپڙا نظر نه آيا جهڙا ٻاهر وڪامي رهيا هئا. چوڌاري فقط عورتون ۽ مرد گراهڪ ڦري رهيا هئا پر دڪان ۾ ڪم ڪندڙ ڪابه ڇوڪري نظر نه آئي. آخر زنانن ڪپڙن جي هڪ سيڪشن ۾ سورهن سترهن سالن جي اسٽول تي ويٺل نظر آئي.

مون ڪانئس انگريزيءَ ۾ قيمصن جو پڇيو پر هن کي انگريزي نه برابر آئي ٿي.

”آيم ايم ساري! آءِ اسپيڪ نو انگلش.“ هن چيو. ان جو مطلب اهو ٿيو ته هاڻ مونکي ڪو اهڙو سئيڊش گراهڪ ڳولڻو پوندو جيڪو انگريزيءَ جو به ڄاڻو هجي ۽ منهنجي ۽ هن جي ڳالهه جو ترجمو ڪري سگهي. ڇوڪريءَ جا منهن مهانڊا ملائيشيا ۽ انڊونيشيا جي ماڻهن جهڙا هئا جيڪي ملئي زبان ڳالهائين ٿا ۽ اها مونکي به آئي ٿي. ان ڪري پڪ لاءِ پڇيومانس ته ڪهڙي ملڪ جي آهين.

”انڊونيشين“ – انگريزي زبان نه اچڻ ڪري هن مختصر جواب ڏنو.

"بوليح فهام ملايو؟" (توکي ملئي زبان اچي ٿي؟) مون پڪ ڪرڻ لاءِ ملئي زبان ۾ پڇيومانس.

جواب ۾ هوءَ گونگن وانگر چپ رهي. يعني هن بلڪل نہ سمجهيو. ان ڪري انگريزيءَ ۾ ساڳيو جملو ورجايم:

"Can you Speak Indonesian."

"نو. اونلي سئيڊش." هن وراڻيو.

ان جو مطلب اهو آهي تہ هن جو ٻيءُ يا ماءُ مان هڪ انڊونيشين آهي جيڪو هتي سئيڊن ۾ اچي Settle ٿيو آهي ۽ سئيڊش سان شادي ڪئي آهي.

"تهنجو ٻيءُ انڊونيشين آهي؟"

"نو- هي از سئيڊش."

"تہ پوءِ ماءُ؟"

"اها بہ سئيڊش آهي،" هن وراڻيو. آئون تعجب ۾ پئجي ويس تہ اهو تہ ڪمال آهي ماءُ پيءُ سئيڊش گورا ۽ هيءُ اسان جهڙي ڪڻڪ رنگي ۽ ڪارسري ۽ نہ فقط شڪل مان پر ان جو پاڻ بہ اعتراف ڪري رهي آهي تہ هوءَ انڊونيشين آهي. اهو پلا ڪيئن ٿي سگهي ٿو...

بهرحال مون ڪائنس مرداني قيمص جو اشاري سان پڇيو پر پاڻ ٻڌائي نہ سگهي ۽ سئيڊش ۾ جيڪي چئي رهي هئي ان جي لهجي مان اهو ئي لڳو ٿي تہ ڪيس خبر ناهي. آئون وڌيڪ مغز ماري ڪرڻ بدران اتان هلڻ وارو هوس تہ سامهون اينڊڙ هڪ سئيڊش عورت ڏي اشارو ڪري ٻڌائين تہ اها سندس ماءُ آهي.

سندس ماءُ کي سٺي انگريزي آئي ٿي ۽ خبر پيئي تہ هوءَ سيلز گرل نہ هئي پر مائس کيس خالي اسٽول تي وهاري پاڻ شاپنگ ڪري رهي هئي. مون جڏهن کيس چيو تہ تون ماءُ تہ سئيڊش آهين پلا هن جو ٻيءُ انڊونيشين آهي يا نہ؟

"نہ اهو بہ واقعي سئيڊش آهي." هن ٻڌايو ۽ پوءِ هوءَ مونکي ان جو راز سمجهائڻ لاءِ صحيح لفظن جي ڳولا لاءِ جهڙوئي سوچڻ لڳي تہ مونکي سمجهہ ۾ اچي ويو ۽ کيس يڪدم چيم:

"اوڪي. اوڪي. نائو آءِ انڊراسٽئنڊ. يو مين يو هئو اڊاپٽيڊ هر."

”يس. يس.“ هن وراڻيو.

جيڪي قميصون جنهن اڳهه تي مون چاهيون ٿي اهي ته نه مليون. مٿين ڳالهه جو ذڪر فقط ان ڪري ڪيم جو هتي سئيڊن ۾ جيڪي آفريڪا يا ايشيا جا ڪارا چاڪليٽي، ڪٽڪ رنگا، هنڊا ۽ ڦڪا ماڻهو نظر اچن ٿا سي سڀ هتي غير قانوني طرح نه آيا آهن ۽ نه وري ڪي سيئي سياسي پناهگير آهن. ڪيترا اهڙا به آهن جن کي هتي جا ماڻهو پنهنجي مرضي سان مختلف ملڪن مان وٺي آيا آهن جيئن ته هتي برٿ ريٽ (ڄمڻ جي رفتار) تمام گهٽ آهي. يا ڪيتريون شادي شده عورتون ٻار ڪي ڏهه مهينا پيٽ ۾ سانڍڻ ۽ ڄڻڻ جو ڪتراڳ نٿيون ڪڍن. پوءِ اولاد لاءِ هتي جا شادي شده جوڙا ٿائلنڊ، انڊونيشيا، ويٽنام، برما جهڙن ملڪن مان ٻار وٺي Adopt ڪن ٿا- يعني نپائين پالين ٿا. جيئن مٿين انڊونيشي ڇوڪريءَ کي هتي جي سئيڊش زال مڙس نندي هوندي کان نپايو آهي. ايتري قدر جو ان ڇوڪريءَ کي پنهنجي مادري زبان جي به خبر ناهي.

پهريون دفعو جڏهن هتي جي هڪ پوڙهي سئيڊش جوڙي سان گڏ ٻارهن تيرهن سالن جي سري لنڪا جي ڪاري ڇوڪري بس ۾ ويٺل ڏٺم ته مون سوچيو ته اها ڪا هنن جي نوڪرياڻي آهي جيئن عرب ملڪن ۾ فلپينو، سري لنڪن ۽ انڊين پاڪستاني ڇوڪريون آيائون يا نوڪرياڻيون ٿي ڪم ڪن ٿيون. پر پوءِ بس مان لهندي ۽ شهر ۾ چڪر ڏيندي ڏٺوسين ته سئيڊش پوڙهو پوڙهي ان سري لنڪا جي ڇوڪريءَ جا ائين ناز نخرا ڪڻي رهيا هئا جيئن سندن پنهنجي ڌيءَ هجي. اسان جي يونيورسٽي جي هڪ پراڻي شاگرد ٻڌايو ته هتي ٻئي جو اولاد پالڻ (Adoption) جو تمام گهڻو رواج ٿي ويو آهي ۽ ڪيترائي ايشين ٻار يا وڏا جيڪي هتي سئيڊن ۾ نظر اچن ٿا سي ضروري ناهي ته ڪو هتي پڄي آيا آهن پر هتي (سئيڊن) جي ماڻهن انهن جي ماڻن ۽ حڪومتن کي منٿون ميڙيون ڪري نپائڻ لاءِ (Adoption لاءِ) هتي وٺي آيا آهن.

ان معاملي ۾ تڏائي تڏائي آهي

هتي عورت ۽ مرد جي برابريءَ جي ايتري ته سوچ ويچار آهي جو ٻنهي کي هڪٻئي سان شڪايت رهي ٿي. نوڪري ڪري پئسو به ٻئي ڏريون

ڪمائين ٿيون. پر جي نوڪري ناهي تہ هنن ملڪن ۾ بي روزگارن کي سرڪار طرفان هر مهيني ايترو مليو وڃي جو آرام سان گهر ويٺي کائي بي سگهن ٿا. بلڪ هتي جا ماڻهو ڪنهن هلڪي ڦلڪي نوڪري ڪرڻ کان بي روزگار رهڻ ۾ بهتري سمجهن ٿا.

”بي روزگاريءَ جو يتو مهيني ۾ ٻارهن هزار رپيہ ڪن مونکي ۽ ٻارهن هزار منهنجي زال کي ملي ٿو“، هڪ همراهہ ٻڌايو. ”هاڻ منهنجي زال کي هڪ هنڌ سورنهن سترهن هزار رپين ڪن جي نوڪري ملي آهي پر هوءَ چوي ٿي تہ ٽن چئن هزار رپين جي فرق لاءِ ڇو صبح جو ننڊون ڦٽائي روزانو اٺ ڪلاڪ وڃي ڪلارڪي ڪيان.“

نوڪريءَ ۾ بہ مرد عورت جي تفاوت کي نٿو ڏنو وڃي. دڪانن توڙي آفيسن ۾، مرد توڙي عورتون ساڳيو ڪم ڪن. فئڪٽرين ۾ ڪم مرد بہ ڪن تہ عورتون بہ. بس ڊرائيور مرد بہ آهن تہ عورتون بہ. پڙهيل ڳڙهيل ۽ هنرمند مرد بہ آهن تہ اوتروئي عورتون بہ. ان ڪري ڪنهن جي ننڍي وڏي جي ڳالهہ ئي ڪانهي. هرڪو پنهنجو پاڻ کي سوا سير سمجهي ٿو. ڪوبہ سير ناهي. رڌ پچاءُ بہ ٻئي ڪن. ٻار نپائڻ جو ڪم بہ ٻنهي جو سمجهيو وڃي ٿو. اسان جي هاسٽل سامهون ننڍڙن ٻارن جو اسڪول آهي. ٻارن کي واري وٽي تي هفتو ماءُ تہ هفتو پيءُ اسڪول ۾ ڇڏڻ ايندو آهي. منهنجي خيال ۾ ان مٿي جي سور کان مردن بہ اولاد تان ئي هٿ کڻي ڇڏيو آهي. حڪومت دانهون ڪندي رهي ٿي تہ گهٽي کان گهٽا ٻار ڄڻيو. ملڪ ۾ مال جهجهوئي آهي ماڻهو گهٽ آهن. پر هن پاسي ان معاملي ۾ ڏڏائي ڏڏائي آهي.

لاڏين ڪوڏين آندو آهي

هتي جي هڪ دعوت ۾ هڪ سئيڊش عورت يونيورسٽي جي شاگردن سان نہ فقط نچي رهي هئي پر ڪافي فري انداز سان ڳالهائي رهي هئي.

"Are you Married?" مون پڇيومانس.

”ييس.“ هن ورائيو.

”پوءِ تنهنجو مڙس نہ آيو.“

”آيو ٿي پر اڇڻ مهل ڪيس مٿي ۾ سور اچي ٿيو. سو ڇيومانس تنهنجي

هن بيوقتائتي مرض اسان کي چڱو مُنايو. پر پاڻ مونکي چيائين تہ آءٌ پلي Enjoy ڪري اچان.“

منهنجي تعجب ڪائڻ تي چوڻ لڳي:

”پاڻ بہ تہ ڪڏهن ڪڏهن اڪيلو ڌارين ڇوڪرين سان هليو ويندو آهي.“

ٻنهي ڌرين جي آزادي يا ٻنهي ڌرين جو پڙهيل ڳڙهيل هجڻ يا ٻنهي ڌرين جون نوڪريون ڏنڌا ڪرڻ تہ يورپ توڙي آمريڪا جي ٻين ملڪن ۾ بہ عام آهي. ويندي ايشيا جي جپان ۽ ڪوريا ۾ بہ. پر سئيڊن جو قانون عورت جي حقن جو تمام گهڻو خيال ڪري ٿو. جپاني يا ڪورين عورت محنت مزدوري بعد بہ مڙس جي موچڙن هيٺ رهي ٿي. پر مجال آهي جو سئيڊن جو ڪو مرد پنهنجي زال کي موچڙو مار ڪري يا وڏي واڪ بہ ڳالهائي. ڪو پاڙي وارو ٺي پوليس کي فون ڪندو تہ ملزم کي ان ئي وقت ٽنگوٽالي ڪري وٺي ويندس. ۽ نہ وري ڪو مرد زال کي طلاق ڏئي ٽن وڳن ۾ ٻاهر ڪڍي سگهي ٿو. طلاق مهل عورت جي پنهنجي ملڪيت تہ پنهنجي رهنديس پر مڙس جي اڌ ملڪيت جي بہ مالڪڻ ٿيو وڃي.

بهرحال انهن سيني ڳالهين هوندي بہ گهڻي ڀاڱي مرد توڙي عورتون هڪ ٻئي سان خوش نہ آهن. عورت کي اهائي شڪايت آهي تہ مرد عورت جي اها عزت ۽ خيال نٿو ڪري جيڪو ڪرڻ کپي. ڪيترن ملڪن ۾ عورت گهر جي راڻي ٿيو وڃي آهي، مرد نوڪري پورهيو ڪري گهر جي خرچ لاءِ پئسو آڻي ٿو. گهر جي ڀاتين جي اگهائي سگهائي جو خيال رکي ٿو، گاڏي توڙي گهر جي مرمت جو اونو رکي ٿو. پر هتي سئيڊن ۾ عورت کي بہ ڪمائڻو پوي ٿو. هڪ شهر مان ٻئي شهر اڪيلو وڃڻو پويس ٿو. خود سامان ڍوئي ٿي. مڙس پنهنجن ئي دوستن يارن يا ساهيڙين جي سنگت ۾ رڌل رهي ٿو ۽ ٻاهران ئي ايترو ٻِي اچي ٿو جو گهر ۾ گهڙڻ سان بستر تي ڍهيو پوي. هن کي زال جي ڏک درد ٻڌڻ ۽ همدردي ڪرڻ لاءِ نہ وقت آهي نہ واسطو. اهو ئي سبب آهي جو سئيڊن جون ڪيتريون ڇوڪريون ايشيا، آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا جي ڪارن ڪوجهن کي وڌيڪ پسند ڪن ٿيون. ۽ ان ۾ ڪو شڪ ناهي تہ انهن ڌارين سان شادين جي ٽٽڻ جو في سيڪڙو گهٽ آهي نہ تہ هن ملڪ ۾ طلاق

۽ خودڪشيءَ جا ساليانا انگ اکر تمام وڏا آهن.

ساڳي وقت هتي جي مردن کي پنهنجين سئيڊش زالن سان پڻ شڪايت آهي تہ هو مڙس جي اها عزت نٿيون ڪن جيڪا ڪرڻ کپين. ان لاءِ هو ٻين ملڪن جا مثال ڏين ٿا. خاص ڪري جپان، ٿائلنڊ، انڊونيشيا، ملائيشيا پاسي جي عورتن جا جيڪي نوڪري ۽ پورهيو ڪرڻ ۽ مردن کي پئسو ڪمائي ڏيڻ ۾ مدد ڪرڻ جي باوجود سندن دل جان سان خدمت ڪن ٿيون. نتيجي ۾ جنهن جنهن سئيڊش مرد کي وجهہ لڳي ٿو تہ هو غير سئيڊش عورت سان شادي ڪري ٿو. شايد ان ڳالهہ کي مدِنظر رکي، ٿائلنڊ حڪومت وچ ۾ ٽوئرزم (Tourism) جو اهڙو پروگرام ناهيو هو جنهن ۾ يورپ جي پئسي وارن ٽوئرسٽن کي ٿائلنڊ گهمڻ سان گڏ ٿائي ڇوڪريءَ سان شادي ڪري پنهنجي ملڪ وٺي وڃڻ جي آڇ ڪئي وئي هئي. ان اسڪيم هيٺ ڪيترين ئي غريب لاوارث ۽ ويندي هلندي چلندي وارين ٿائي ڇوڪرين جي يورپين سان شادي ٿي هئي ۽ سندن سنو وهنوار ۽ مڙس جي دل جان سان خدمت چاڪري ڏسي اڄان تائين ڪيترا يورپي ٿائلنڊ جي ڇوڪرين سان شادي ڪرڻ لاءِ واجهائين ٿا.

مٿين قصي جو بيان ڪرڻ مان پڻ اهائي مراد آهي تہ هتي جيڪي ايشيائي مرد توڙي عورتون نظر اچن ٿيون اهي پنهنجي مرضي سان هتي جي ماڻهن ۽ ملڪ جي ايڪاناميءَ تي بار اچي نہ ٿيا آهن پر خود هتي جي ماڻهن- عورتن توڙي مردن، لاڏين ڪوڏين شاديون ڪري ڪين هتي آندو آهي. ان ڪري اڄڪلهہ ايشيا يا آفريڪا جي ماڻهن جي گهٽائيءَ جي باوجود هتي جي حڪومت ڪو اهڙو قانون نٿي ڪڍيو سگهي جنهن هيٺ هر ڌارئين کي ٻاهر ڪڍيو وڃي. ڇو جو ڪيترا ڌاريان ٻار، مرد توڙي زالون، هتي جا سئيڊش ماڻهو پنهنجي رضامندي سان وٺي آيا آهن ۽ اهي سندن فئمليءَ جو حصو بڻجي ويا آهن ۽ هاڻ انهن کان ڇڄي ڌار ٿيڻ ڏکيو ڪم آهي. وڌ ۾ وڌ هو نوان ايندڙ غيرقانوني ماڻهن جي اچڻ تي روڪ ڪري سگهن ٿا.

وڏي آفيسر هجان ها

اسان جي آفيس ۾ آئرين نالي ايراني عورت آهي جنهن جي شادي هتي جي سئيڊش همراهہ سان ست اٺ سال اڳ ٿي. هو ٻئي خوشحال زندگي

گذاري رهيا آهن. هوءَ شايد مسلمان نہ پر بهائي مذهب جي هجي پر بهرحال، ايران جي ۽ فارسي ڳالهائيندڙ تي ڪري اسان پاڪستانين جي ۽ ايران کان آيل مڙني همراهن جي هر وقت مدد ۽ رهنمائي ڪندي رهي ٿي. ڪڏهن لئبرري جي پاهران واندا وينا هوندا آهيون تہ اچي خبرون چارون ڪندي آهي. پاڻ بہ ان نفرت جي اظهار بابت ٻڌائين جيڪو پاڻ هتي جي سئيڊش سوسائٽيِ ۾ رهندي محسوس ڪري ٿي.

”هتي جا ماڻهو مونکي ڏسي اهوئي سوچيندا آهن تہ آئون بہ ڪا هن ملڪ جي خوشحالي ڏسي، پنهنجو غريب ملڪ ڇڏي آئي آهيان. پر ڪنهن ڪنهن کي ٻڌائيندي وتان تہ، نہ بابا آئون تہ انگلنڊ ۾ پڙهي رهي هيس تہ توهان جو سئيڊش همراهہ مونتي عاشق ٿي پيو. ان هوندي بہ منهنجا مائٽ ان شاديءَ ۾ راضي نہ پئي ٿيا، پر پوءِ ڪجهہ عرصو چوڪري کي ويجهڙائي کان جانچي جونچي پوءِ چيائون تہ چوڪرو شريف آهي ڀلي ان سان شادي ڪر.

هتي جي ماڻهن کي ڪهڙي خبر تہ آئون پنهنجي ملڪ ۾ هجان ها تہ اتي بہ مونکي ڪنهن اعليٰ خاندان جو چوڪرو ملي وڃي ها ۽ هيڏي تعليم هجڻ ڪري پنهنجي ملڪ توڙي انگلنڊ ۾ هن کان بہ وڏي آفيسر هجان ها.

رمبوت حطام

هڪ ڏينهن مالمو (سئيڊن) کان ڪوپن هيگن (ڊئمارڪ) ويندڙ فيريءَ ۾ ساڳي ٽيبل تي ايران ۽ عراق جا نوجوان مليا. شڪل شبيهہ ۾ ٻئي گورا ۽ يورپين لڳا ٿي. هو ڇهن ستن سالن کان هت آهن. هنن بہ اها ئي ڳالهہ ڪئي تہ هتي جا سئيڊش ماڻهو اسان ايشين يا ٻين ٽارين ملڪن جي ماڻهن جي هجڻ مان خوش نہ آهن؟

”پر توهان تہ رنگ روپ ۾ اهڙا گورا آهيو جو ڪنهن کي ڪهڙي خبر تہ ايشيائي آهيو يا يورپين.“ مون چيومان.

”نہ اهڙي ڳالهہ ناهي. هتي جي ماڻهن کي خبر پئجيو وڃي. رنگ روپ مان، چال چلن مان. ٻيو نہ تہ، ڳالهائڻ جي لهجي مان.“ هنن ٻڌايو.

پر آئون اهوئي سوچيندو رهيس تہ ائين ضروري ناهي. اهي ايشيا جا اڇي رنگ جا ماڻهو جيڪي ننڍي هوندي کان هتي رهيل آهن انهن جي چال

چلت ۽ ڳالهائڻ ٻولهائڻ جو لهجو تہ بلڪل هتي جي ماڻهن جهڙو ئي آهي پوءِ ڪير ڪيئن ٿو سڃاڻي تہ هي يورپي نہ پر ايشيائي آهن.

انجو جواب هتي جي رهاڪو انڊونيشين واھہ جو ڏنو. هن سان ڪجهہ ڏينهن اڳ هتي جي سبزي مارڪيٽ ۾ ملاقات ٿي. آئون خريداري ڪري ٻين ڪلاس ميٽ همراهن جو انتظار ڪري رهيو هوس. منهجي پر ۾ ئي هي بہ بيٺو هو. وقت گذاري لاءِ ڪاٿس خبرون چارون ڪرڻ لڳس.

”ڪٿي جو آهين؟ “ انگريزيءَ ۾، پڇيومانس.

”انڊونيشيا جو.“

وڏيڪ هجائتو ٿيڻ لاءِ سندس ئي زبان ۾ پڇيومانس ڪتيرن سالن کان آهين.

”تعجب آهي توهانکي انڊونيشين اچي ٿي.“ هن پڇيو.

”انڊونيشين نہ پر ملئي زبان بہ ڄاڻان ٿو جيڪا اٿين آهي جيئن اڙدو، هندي يعني هڪٻئي سان ملن ٿيون. سو هتي ڪڏهن آئين؟“

”اڄ کان چار سال اڳ آيو هوس.“ هن وراڻيو.

”اڪيلو آهين يا فئمليءَ سان؟“ اسين ملئي زبان ۾ ڳالهائيندا رهياسين.

”هينئر اڪيلو آهيان. هتي جي ڇوڪريءَ سان شادي ڪيم، پر طلاق ٿي وئي.“

”۽ پوءِ ٻار؟“

”ٻار زال وٽ آهن. آئون اڪيلو ٿو رهان.“

”ٻارن سان ملين يا نہ؟“ مون پڇيومانس.

”ها. اٿين هر هفتي هن وٽ ويندو آهيان. زال بہ ڳالهائيندي آهي. هاڻ اسين زال مڙس نہ پر دوستن وانگر آهيون.“ هن ٻڌايو.

”پوءِ پيلا هاڻ ڇا سوچيو اٿئي؟ ٻي شادي بہ هتان ڪندين يا پاڪستانين، هندستانين ۽ ٻين ايشين وانگر هاڻ هتي جو پاسپورٽ ملڻ بعد پنهجي ملڪ مان شادي ڪري ايندين ؟“ مون پڇيومانس.

”نہ آئون ٻي شادي هرگز نہ ڪندس. ٻارن سان منهجو تمام گهڻو ڳانڍاپو آهي.“ هن چيو.

۽ اها ڳالهہ ڪندي هو بيحد جذباتي ٿي ويو ۽ مون محسوس ڪيو تہ

هن جي هتي جي سئيڊش ڇوڪريءَ سان شادي Marriage of Convenience (سهوليت ۽ مطلب خاطر شادي) گهٽ ۽ پيار محبت جي وڌيڪ هئي. هاڻ شادي ٽٽڻ تي هن کي ڪافي صدمو رسيو آهي.

”ڇئبو تہ تون ان طلاق ۾ خوش نہ هئين؟“ مون پڇيومانس.

”نہ. پر ڇا ڪجي. هتي جي ڇوڪرين سان نباهڻ ڏاڍو ڏاڍو ڏکيو آهي.“ هن ہہ دفعا ’لبيح لبيح سوسا‘ (ڏاڍو ڏاڍو ڏکيو) چيو.

”ڇو ڀلا؟“ مون سندس تجربي جي آڌار تي سندس واتان معلوم ڪرڻ چاهيو ٿي.

”هتي جون ڇوڪريون جنهن ماحول ۾ پليون نپنيون آهن انهن سان اسان جو ٺهراءُ ٿي نٿو سگهي. هڪ حد تائين اسين ايشيائي خاص ڪري مسلمان، کين آزادي ڏئي سگهون ٿا. سندن ناز کڻي سگهون ٿا. سندن ڳالهين تي اکيون پوري سگهون ٿا. پر هر ڳالهہ اسان لاءِ برداشت ڪرڻ ڏکي آهي ۽ پوءِ جڏهن کين سمجهائجي ٿو تہ، اها ڳالهہ اسان جي قدرن، اصولن ۽ اخلاقن سان نٿي ٺهڪي تہ هو سمجهن ٿيون تہ، اسين کانئن آزادي ڦرڻ چاهيون ٿا. پوءِ هڪ دفعو سمجهوتي ۾ ڏار پئجي وڃن تہ ان پيار جي گهرڙي جون پٽيون جلدي ئي اچيو ٿهڪو ڪن. پوءِ اسان جهڙا انسان جنڊ جي هڪ پڙ، پيار محبت ۽ ٻئي پڙ، اخلاق ۽ مشرقي حيا ادب جي وچ ۾ ئي پيڙبا رهن ٿا.“

سندس هلڻ جو وقت ٿي ويو هو، سو تيلهو کڻي موڪلائڻ مهل مونکان پڇيائين:

”توکي سئيڊن ڪيئن تو لڳي؟“

”سايا تيداق سُڪا نگري اني- ٿَءِ لائيڪ ملائيشيا ائنڊ انڊونيشيا“ (مونکي هي ملڪ نٿو وڻي- مونکي ملائيشيا ۽ انڊونيشيا پسند آهن).

”ڪيناپا؟ ڪيناپا؟“ ڇو ڇو- هن تعجب مان ساڳي ملئي (انڊونيشي) زبان ۾ پڇيو.

”ان ڪري جو اتي ڌارئين لاءِ ايتري نفرت ناهي جيتري هتي آهي. هتي جا ماڻهو اسان کي بيحد نيچ سمجهن ٿا، ڇو جو اسان جي ڪاري چمڙي آهي.“ اهو جملو ڇوڻ دوران هو بہ مونسان گڏ ساڳيو جملو دهرائي رهيو هو. پر جڏهن مون ”ڪاري چمڙي“ لفظ چيو تہ هن ان بدران ڪو ٻيو لفظ چيو.

جيڪو مون محسوس ڪيو پر ٻڌي نہ سگهيس. سو ڪيس ورجائڻ لاءِ چيم تہ هن چا چيو- حطام آپا- ڪارو چا؟

"حطام رمبوت" هن ورائيو- ڪارا وار. (ملئي زبان ۾ رمبوت وارن کي چئبو آهي. جيئن رمبوتان ميوو- معنيٰ وارن وارو ميوو. ان ڪري جو رمبوتان مٿان وار آهن.)

"يار واه جي ڳالهہ ڪئي." مون چيومانس.

"چمڙي تہ اسان مان ڪيترن جي ڪير جهڙي اڇي بہ آهي پر هي يورپ جا ماڻهو تہ اسان کي وارن مان ئي سڃاڻن ٿا. ڪارا وار معنيٰ پڪ ايشيا جو هوندو. اٿين تہ اٽليءَ جا ڪيترا آهن جن جو رنگ اسان کان بہ ويل آهي پر وار پورا يا ڳاڙهيرا يا اڇا ميٽوڙي هجڻ ڪري ڪين وري بہ اسان کان وڌيڪ، هي جيءَ ۾ جايون ڏين ٿا ۽ پنهنجو سؤٽ ماسات سمجهن ٿا."

اهو چئي انڊونيشين نوجوان روانو ٿي ويو.

سنگل پئرنٽ

هتي (سئيڊن ۾) رهندڙ پاڪستانين جي هڪ محفل ۾ هڪ پاڪستانيءَ ٻڌايو تہ هتي جي ماڻهن ۾ طلاق تمام گهٽي آهي. ٿوري گهٽي ڳالهہ تي روسامو ۽ علحدگي ٿيو وڃي. طلاق بعد ٻار زال وٽ رهن يا مڙس وٽ. ان لاءِ هو پنهنجو پاڻ فيصلو ڪري سگهن ٿا يا ڪورٽ کان اختياري وٺي سگهن ٿا.

ان پاڪستانيءَ اهو بہ ٻڌايو تہ سندس ڌيءَ سان گڏ پڙهندڙ اناويهہ ٻارن جي ڪلاس ۾ ڪوبہ اهڙو ٻار نہ آهن جنهن جي ماءُ پيءُ جي علحدگي ٿيل نہ هجي. يعني سڀ Single- Parrent ٻار آهن. ان پاڪستانيءَ جي اُها ڌيءَ بہ ڪيس پهرين زال مان آهي. جيڪا هتي جي سئيڊش هئي ۽ هاڻ طلاق ٿي چڪي آهي.

ڏوه ڪنهنجو آهي

اسان جو هڪ اوپن بڪ ٽيسٽ ٿيو. يعني سوالن جا جواب لکڻ لاءِ ان سبجيڪٽ جا ڏهہ ٻارهن ڪتاب کولي ڏسڻ جي اجازت هئي. هڪ هڪ ڪتاب ٽن چئن کان اٺ نوَ سؤ صفحن تي مشتمل. نالي ۾ تہ ڏسي لکڻ وارو

امتحان هو پر اهڙي ٽيسٽ ۾ ڏسي ٻه اهو لکي سگهي ٿو جنهن پڙهيو هجي.

ڪلاس روم جي آخري چئن بينچن تي منهنجو نمبر هو ۽ ٻيا ٽي ڄڻا: فلپين جو سوتي چائي، تنزانيا جو دوبيلو، ۽ مصر جو ڪئپٽن حنفي هو. حنفيءَ کي ته امتحان جو فڪر ٿئي ئي ڪونه. سڀ کان آخر ۾ ڪلاس ۾ اچي ۽ سڀ کان پهرين پيپر ڏئي وڃي. ان ڏينهن امتحان شروع ٿيڻ ۾ اجان ڏهه پندرهن منٽ هئا. ٿائلنڊ جي سوتي چائيءَ مونکي ۽ تنزانيا جي دوبيلي کي چيو: ”توهان پاڪستاني ۽ تنزانيا جا ته خوش نصيب آهيو جو توهان جي ملڪ ۾ انگريزي پڙهائي وڃي ٿي. مونکي ته ڪيترن سوالن جا جواب اچن به ڪٽي ته به چڱيءَ طرح لکي نٿو سگهان جو انگريزيءَ کان گهڻو واقف نه آهيان. ٿائي زبان ۾ چئو ته ڪئين ڪاڳر ڪارا ڪري ڏيکاريانوَ. ڀلا هڪڙو قرب ته ڪجو گهٽ ۾ گهٽ صفحي جو نمبر ته ٻڌائجو.“

مون ڏٺو ته تنزانيا جو دوبيلو سنجيدو ٿي ويو. تنهن تي مون چيومانس:

”دوبيلو! تون امتحان جي معاملي ۾ ايترو گنڀير ٿيو وڃين جو توکان دپ ٿو لڳي.“ ۽ پوءِ هڪ ڏينهن اڳ جي ڳالهه ياد ڏياري چيومانس:

”ڪالهه امتحان دوران مون توکان ڪئلڪيوليٽر پئي گهريو پر مجال آهي جو ڪنڌ ڪٽي نهارين.“

”امتحان دوران ڳالهائڻ ناهي ۽ ٿائلنڊ جي سوتي چائيءَ کي صفحي جو نمبر ٻڌائڻ معنيٰ ڪاپي ڪرائڻ. اهو ڪم آءٌ هرگز نه ڪندس.“ دوبيلو ٺهه پهه وراڻيو.

مونکي سندس ان ڳالهه جتي تعجب ۾ وڌو اتي خوشي پڻ ٿي. هونءَ ته دنيا جي ڪيترن ملڪن ۾ ٿوري گهڻي ڪاپيءَ جي پٽ شروع ٿي وئي آهي. پاڪستان ۾ (۽ خاص ڪري سنڌ ۾ ته) تباهيءَ جي حد تائين ڪاپيءَ جو ناسور پکڙجي ويو آهي. پر ڪي ملڪ اهڙا به آهن جن ۾ امتحان تمام سختيءَ سان ورتا وڃن ٿا ۽ شاگرد لاءِ امتحان پاس ڪرڻ جو واحد طريقو محنت ۽ فقط محنت آهي. انهن ملڪن ۾ ڪاپي يا سفارش جهڙي ڪا شيءِ نٿي هلي سگهي. ملائيشيا به انهن ملڪن مان هڪ آهي جتي امتحان سختيءَ سان ورتا وڃن ٿا. گهٽ مارڪون کڻندڙ شاگرد کي ٻئي ڪلاس ۾ داخلا ڏيڻ بدران

اسڪول يا ڪاليج ڪان يڪدم ڪڍيو وڃي ٿو، جيئن پڙهڻ بدران وڃي ڪو پورهيو ڌنڌو ڪري. يا ڪنهن دڪان، هوٽل وغيره ۾ وڃي سيلز مئن بئرو ٿي ڪم ڪري، جتي دماغي ڪم جي گهڻي ضرورت نه هجي. ملائيشيا جي سفرنامي ۾ لکي چڪو آهيان ته هڪ سال امتحان وٺندڙ واسطيدار اٿارٽيءَ کي اهو شڪ ٿيو ته ڪنهن ڳوٺ ۾ هڪڙو پيپر ليڪ آئوٽ ٿي ويو آهي. ان بعد نه فقط ان سبجيڪٽ جو پر سڀني ڪمن جو امتحان سڄي ملڪ جي شاگردن کان وري ورتو ويو.

سو تنزانيا جي دوبيلو جي اها ڳالهه ٻڌي مونکي يڪدم خيال آيو ته تنزانيا هونءَ ڪٿي آفريڪا جو هڪ غريب ملڪ آهي جتي سياسي هنگاما لڳا پيا هجن، پر ٿي سگهي ٿو تعليم جو معيار بلند هجي. هونءَ به دوبيلي جي معلومات ۽ چاڻ مان اهوئي لڳي ٿو ته هو ڪو سفارشي نه پر پڙهيل ڳڙهيل ۽ پنهنجي سبجيڪٽ ۾ پڙ انجنيئر آهي. سو دوبيلو کان پڇيم:

”دبيلو! لڳي ٿو توهان جي ملڪ ۾ ڪاپي نٿي هلي.“

”سوال ئي نٿو پيدا ٿئي. امتحان هلندي ڪنهن شاگرد وٽان ڪو ڪاغذ پور ملي وڃي يا هو ٻئي سان ڳالهائيندو ڏٺو وڃي ته اٿارٽي ان ئي وقت ان شاگرد کي رسٽيڪيٽ ڪري ڇڏيندي آهي.“

”ويري گڊ! خوشيءَ جي ڳالهه آهي ته تنزانيا تعليم جو اهوئي معيار رکندو اچي جيڪو انگريز ڇڏي ويا،“ مون چيو، ”ان جو مطلب اهو آهي ته تنزانيا جي ڪاليجن، يونيورسٽين مان جيڪي شاگرد گريجوئيٽ ٿي نڪرندا هوندا سي پنهنجي پنهنجي فيلڊ ۾ ماسٽر هوندا.“ مون چيو.

”ها،“ دوبيلو ورائيو، ”اسان جي ملڪ ۾ جيتوڻيڪ ڪي گهڻا ڪاليج يونيورسٽيون نه آهن پر جيڪي شاگرد تعليم حاصل ڪري نڪرن ٿا انهن جو سڄي دنيا ۾ قدر آهي. اڄ به تنزانيا جا ڊاڪٽر، انجنيئر ۽ ٻين سبجيڪٽن جا ماهر انگلنڊ، آمريڪا ۽ آسٽريليا ۾ نظر ايندا ۽ هنن جي تمام گهڻي تعريف ڪئي وڃي ٿي.“

”دوبيلو توکي ڏسي انجي شاهدي آئون به ڏيندس.“ مون چيو. سائس ان بابت وڌيڪ خبرون نه ڪري سگهيس. پر اهو سوچي ڏک ٿيندو اٿم ته ڪو زمانو هو، سنڌ يونيورسٽي تعليم جي معيار کان پاڪستان ۾ سڀ کان

اعليٰ درسگاهه سمجهيو ويندو هو، پر اڄ سنڌ جي تعليم گاهن ۾ تنزانيا جهڙو حال به نه رهيو آهي. تعليم حاصل ڪري ڪيترن ملڪن ۾ اسانجا ڊاڪٽر، انجنيئر وڃن ٿا پر سواءِ ايڪڙ ٻيڪڙ جي، گهٽائي ولائت ۾ نوڪري ڪرڻ ۾ ڪامياب نٿي ٿئي. ڊگري ته سندن هٿن ۾ ضرور هوندي آهي پر علم نه هجڻ ڪري هنن جو حالتن سان گذارو ٿي نه سگهندو آهي.

هڪ مسلمان ملڪ اسان جي نوجوانن جي بيروزگاري جو خيال ڪندي ويهه کن تازن گريجيوئيٽ ڊاڪٽرن کي پنهنجي ملڪ جي اسپتالن ۾ نوڪري ڏني. پر افسوس جو هڪ به رهي نه سگهيو. ڪنهن ڇيو مونکي ڏورانهين ڳوٺ ۾ اڪيلو رکيو ويو. ڪنهن ڇيو مونکي گائني وارڊ ۾ رکيو ويو هو ۽ پڙهائي دوران مونکي ويمر جو تجربو نه ٿيو هو. ڪنهن ڇيو غلط دوا ڏيڻ جيئن ته ان ملڪ ۾ وڏو ڏوهه آهي سو مونکي ڊپ لڳو ته ڪٿي غلطي نه ٿي وڃيم. سيني اهو سبب ڏنو ته ڪين ڪاليجن ۾ استادن چڱي طرح نه پڙهايو يا تجربن لاءِ Dead Bodies گهٽ هيون. يا هاسٽل جي هڪ هڪ ڪمري ۾ ٻه ٻه ٽي ٽي رهڻ ڪري پڙهائي نه ٿي سگهي يا سال جا ڇهه مهينا هنگامن ڪري ڪاليج بند رهيو وغيره وغيره. ڏوهه ڪنهن جو آهي؟ شاگرد جو، استاد جو، ڪاليج هلائيندڙن جو، حڪومت جو، سياستدانن جو، چند لوفر ڇوڪرن جو جيڪي ٻين کي پڙهڻ نٿا ڏين، ڪنهن ملڪي يا ڌارئين دشمن جو يا اڃان به ڪنهن ٽئين جو.

بهرحال هي تعليم ۾ ملاوٽ، کوٽ ۽ دغا قوم جي نئين نسل کي تباهيءَ ڏي وٺيو پئي وڃي.

پاڻ وٽ کهڙا مهمان ايندا

سئيڊن جي هن شهر مالمو ۾ اربع، ڇنڇر ۽ آچر ڏينهن جمع مارڪيٽ ٽائيپ مارڪيٽون لڳنديون آهن. انهن کي جمع مارڪيٽ ته نٿو سڏي سگهجي جو جمع مارڪيٽ ۾ گهڻي ڀاڱي ميوو ۽ ڀاڄي هوندو آهي يا رڌپچاءَ جو راشن ۽ نئون ڪپڙو گندي ۽ ٿانوَ ٿپو. پر اڃان به هن کي ڪراچيءَ جي لنڊا بازار سڏي سگهجي ٿو، جتي هتي جا ماڻهو پنهنجي گهر جون فالتو شيون اچي وڪڻندا آهن. جن ۾ نيون به هونديون آهن ته پراڻيون به. ڪي دڪان يا ڪارخانا هميشه

لاءِ بند ٿيندا آهن يا موسم جي تبديليءَ تي گذريل موسم جو سامان ڪڍندا آهن تہ پوءِ ڪي واپاري ان کي لاٽ ۾ خريد ڪري هنن مارڪيٽن ۾ سستو ڪري وڪڻندا آهن يا زال مڙس طلاق تي گهر جو سامان وڪڻي، وڪري جي پئسن جو اڌو اڌ ڪندا آهن. ان بابت شروع جي مضمون ۾ پڻ لکي چڪو آهيان. سڪيڊش ماڻهو، يورپ جي ملڪن ۾ تہ خاص ڪري پر ويندي جپان، سنگاپور، ٿائلنڊ، آسٽريليا پاسي گهمڻ وڃن ٿا جتان مختلف شيون وٺيو اچن. ڪجهہ وقت ڪان پوءِ دل ڀرجڻ تي هيڙين مارڪيٽن ۾ اچيو تين وال ڪن. هونءَ بہ سڪيڊش ماڻهن کي پئسي اڏائڻ- يعني خرچ ڪرڻ جي ڏاڍي پٽ آهي. بچت جو تہ هنن وٽ Concept آهي ئي ڪونہ. بچائين تہ ڪنهن لاءِ بچائين. پاڻ بي روزگار ٿين تہ سرڪار مهيني سر ڪين خرچ پکو پهچائي. باقي رهيو اولاد، سو جيئن ئي ماءُ جي پيٽ ۾ سرجي ٿو تہ سرڪار طرفان ان لاءِ پئسا ملڻ شروع ٿيو وڃن. بقول هتي رهندڙ پاڪستاني همراه جوهر زمان جي، هتي جي ماڻهن ۾ اجايو سجايو خرچ ڪرڻ جي عادت آهي. جيڪا نئين شيءِ ڏسندا يڪدم وٺي ايندا ۽ پوءِ ٿورن ڏينهن بعد ان مان بيزاري محسوس ڪن ۽ پوءِ اوتروئي جهٽ ان مان پنهنجي جان آجي ڪن. گهر جا ٽانوَ ٽپا تہ ٺهيو پر ايتريقدر جو زال مڙس مان ۽ مڙس زال مان، پاڻ کي آزاد ڪرائڻ جي چڪر ۾ رهندو آهي.

اهڙيون سستيون مارڪيٽون جن کي انگلنڊ ۾ " پيني مارڪيٽ" بہ سڏجي ٿو، هتي مختلف ڏينهن ۽ هنڌن تي لڳن ٿيون. اڄڪلهہ سڀ ڪان وڏي مارڪيٽ اربع ڏينهن، شهر جي وچ مان لنگهندڙ ڪئنال جي ڪپر تي لڳي ٿي ۽ ٻي ڇنڇر ڏينهن فوڪيٽ پارڪ ۾. ان ۾ آيل خريدارن ۾ هڪ تہ اسين يونيورسٽي ۾ پڙهندڙ سؤ ڪان مٿي ملڪن جا شاگرد هوندا آهيون ۽ ٻيو هتي رهندڙ ايراني، عرب، ترڪ ۽ آفريڪي باشندا هوندا آهن. ان ڪان علاوه هتي جا لوڪل سڪيڊش ۽ يوربي پڻ جام هوندا آهن. مڙيئي چاليهہ پنجاهہ کن هٽڙا لڳندا آهن. هر هڪ پنهنجيون شيون ٽيبل تي سجائي رکندو آهي. هر دفعي نوان وڪڻ وارا پنهنجو سامان نيڪال ڪرڻ لاءِ آئيندا آهن. ڏهہ پندرهن مڙيئي اهڙا همراهہ هوندا آهن جيڪي هر هفتي نظر ايندا آهن. اهي هتان هُتان شيون گڏ ڪري يا ٻهراڙيءَ جي گهرن مان اچان بہ گهٽ قيمت تي وٺي ڪجهہ نفعي

تي اچي وڪڻندا آهن. يعني ڦلن مٿ ۾ وٺي پڳڙن مٿ ۾ وڪڻندا آهن.

ڇنڇر ڏينهن اسان کي موڪل ٿئي، سو، فوڪيٽ پارڪ جي ان مارڪيٽ ۾ ڪلاڪ ٻه سئي ونڊر تي ويندي آهي. پوءِ ڪا هڪ اڌ ڪم جي شيءِ بنهه سستي اگهه تي ملي ويندي آهي ته ضرور وٺندا آهيون. دڪاندار ماڻهن ۽ مردن سان (جن کي انگريزي ايندي آهي) خبرچار به ڪندا آهيون ته ڇو پيا وڪڻو يا فلاڻي يا فلاڻي شيءِ ڪٿان ورتي اٿانوَ. ساڳي وقت خريدارن جي انبوهه ۾ مختلف ماڻهو ۽ سندن ويس وڳا ۽ خريداريءَ جي نموني کي ڏسي پڻ محضوظ ٿيندا آهيون.

منهنجو ڪورس پروفيسر پاڪستان ۾ اونيڪس پٿر جي ٺهندڙ شين جي تعريف ڪئي. ڪٿي تي ڪٿي سو چيومانس ته ڪو آيو ته تولاءِ گهرائي ونندس. ان ڏينهن هڪ همراهه ان پٿر جون شيون وڪڻي رهيو هو، جيڪي هن پشاور مان ورتيون هيون. اهي وٺي اچي پوڙهي پروفيسر کي پنهنجي طرفان ڏنم ته تولاءِ ڪراچيءَ مان گهرايون اٿم. جان ڇٽي پئي نه ته اهي مهنگيون شيون ڪير صدر جي ڪوآپريٽو مارڪيٽ مان خريد ڪري، پوءِ اهي بار هوائي جهاز ۾ ڍوئي مون تائين پهچائي ها. وڪڻڻ وارو به خوش، وٺڻ وارو به خوش، جنهنکي تحفو مليو اهو به خوش.

هڪ همراهه لالٽين وڪڻي رهيو هو جيڪو پڻ پاڪستان يا هندستان مان ورتل لڳو ٿي. قيمت پنج سؤ رپيا. چيومانس: ”هي ته ٽڪو به نه لهي. نئين جو مُلهه به ٽيهه چاليهه رپين ڪان مٿي نه هوندو.“

چوڻ لڳو: ”نه هي Antique پراڻي زماني جي شيءِ آهي. انڊيا پاسي کان منهنجي پيءُ آندي هئي. اڄ کان سٺ ستر سال اڳ جڏهن لائيٽ نه هئي ته ان پاسي جا ماڻهو هي استعمال ڪندا هئا.“

دل ۾ چيم: ”چريو ٿيو آهين. سنڌ جي ڳوٺن ۾ هينئر وڃ ته به اهي لالٽين پيا ٻرن. پاسي کان پڪن رستن تان بجلي جون تارون ۽ سئي گئس جا پائيپ لنگهيو پيا وڃن پر هن دؤر ۾ گهرن ۾ لالٽين پيا ٽمڪن ۽ مائرون چيٽن ۽ ڪانئن جي دونهن ۾ ڪُنا پيون رڌين.“

هڪ دفعي هتي جون رهاڪو تي افغاني ڇوڪريون وڪڻڻ لاءِ نون ڪپڙن جون وڏيون هڙون ٻڌي آيون. سوٽ، قميصون، سئيٽر تمام گهٽ اگهه

۾ پئي ڏنائون. مون به هڪ سئيٽر ۽ قميص ڪانئن ورتي ۽ جڏهن خبر پين ته پاڪستاني آهيان تـ هڪ قميص مٿان مفت ۾ بـ ڏنائون. پنهنجن پاڪستاني ساٿين کي چيم:

”مون سمجهيو افغاني رڳو پاڪستان، هندستان، برما، بنگلاديش ۾ ڪپڙن جو واپار ڪن ٿا پر هاڻ خبر پيئي تـ هو تـ اچي اتر قطب ڪان لڳا آهن.“

ڇوڪرين کان پڇيم: ”هي ڪپڙا ڪٿان آندا اٿانوَ؟“

”هي جرمني جي هڪ فئڪٽريءَ مان رجيڪٽ ٿيل مال آهي، ڪنهن جو تند ڏاڍو ڇڇيل آهي تـ ڪنهن جو ڪاج بيڙو اٿپورو آهي. فئڪٽريءَ وارن اهو مال فئڪٽريءَ ۾ ڪم ڪندڙن کي سستي اگهه ۾ خريد ڪرڻ لاءِ آفر ڏني. اسان جا پيئر پائر ان فئڪٽريءَ ۾ ڪم ڪن ٿا سي اتان وٺي آيا آهن.“

ايندڙ مهيني هاسٽل کان فليٽ ۾ شفٽ ٿيڻ لاءِ ڪجهه سامان جي ضرورت هئي جهڙوڪ: ٿانوَ ٿپا، پڙدا چادرون، وهاڻا وغيره. هڪ عورت ڇت ۾ لڳائڻ جا لئمپ وڪڻي رهي هئي. هتي سيءُ هجڻ ڪري گهرن ۾ پنکا تـ ٿين ڪونـ باقي لئمپ يا بلبن جا ڇٽ هرڪو مسواڙي پنهنجا آڻيندو آهي ۽ گهر خالي ڪرڻ وقت هن کي پنهنجو آندل هر سامان ڪڍڻو پوندو آهي ۽ هتي جي قاعدي موجب گهر ۾ ڇڏڻو ناهي. پنهنجي سٺي يا خراب شيءَ پاڻ سان ڪٽي وڃڻي آهي پوءِ ڪو ڪچري جو وڏو دٻو ڳولي ان ۾ اڇلي يا ههڙين مارڪيٽن ۾ وڪڻي.

گهر ڇڏڻ وقت هنڌ بسترن، ٽيبل ڪرسين ۽ ڪٽن ڪوچن لاءِ تـ اخبار ۾ ڏنو آهي تـ جيئن ڪو ضرورت مند اچي خريد ڪري وڃي. خريدار نـ ملڻ جي صورت ۾ وڏو مٿي جو سور ٿي پوندو آهي. ان فرنيچر کي اڇلڻ لاءِ بہ سؤ ڪرونا ڪن (اٺ سؤ رپيا) ڏئي ٽرڪ پاڙي تي ڪبي آهي جيڪا اهو فرنيچر ۽ ٻيو سامان شهر جي ڊمپ هائوس ۾ اڇلي ايندي آهي. ڊمپ هائوس وارا سؤ ڪن ڪرونا ان جي في الڳ وٺن، جو آخر هنن جو گدام آهي ۽ ان ۾ ڪم ڪندڙ ماڻهو ڪانئن پگهار وٺن ٿا. پوءِ هو اهو سامان پنهنجن ماڻهن رستي ڏار ڏار ڪرائين. يعني ڪاٺ جو الڳ، لوهہ جو الڳ (جنهن ۾ لوهي ڪبٽ، ريفريجريٽر، واشنگ مشين وغيره اچي وڃن) شيشي جو الڳ ۽ پوءِ ان کي مشين ذريعي ڇيپاٽي مختلف ڪارخانن کي ڪچي مال جي صورت ۾ تور تي

وڪڻن.

سو مٿي ذڪر ڪيل دڪاندار عورت کان اهو پڇ جو لئمپ (شيڊن سميت) وٺڻ چاهيم ٿي. هن وٽ ڇت جا لئمپ ۽ ٽيبل لئمپ پڻ هئا، جيڪي سڀ وٺڻ چاهيم ٿي پر قيمتن تي نه پئي ٺهياسين. ان سيڪنڊ هئنڊ مارڪيٽ جي حساب سان گهٽو اگهه چئي رهي هئي ۽ رکي رکي مونکي اهو دليل ٿي ڏنائين:

”فلاڻي لئمپن يا بجليءَ جي دڪان تان وڃي معلوم ڪر ته هيتري جو تو ملي. آئون ته اڌ کان به گهٽ قيمت تي وڪڻي رهي آهيان.“

هاڻ هن کي ڪير سمجهائي ته اتان وٺڻو هجي ها ته هتي ڇو اچجي ها ۽ ٻي ڳالهه ته دڪان تي نئين شيءِ ۽ Variety جا پئسا آهن. آئون هڪ وٺڻ جي ٻڌتر ۾ هوس ته بنگلاديش جو ڪئپٽن حبيب پتلون جا ور ڪنجيندو اچي نڪتو. سندس نئملي به اينڊڙ مهيني اچي رهي آهي سو مون سان گڏ هن مهيني جي آخر ۾ هاسٽل ڇڏي فلئٽ ۾ شفٽ ٿي رهيو آهي. پاڻ مسواڙ تي ورتل فلئٽ لاءِ هر شيءِ وٺي ڇڏي اٿس. ان ڏينهن ڪيس ڪي وهاڻا ۽ ٽاول ملي ويا هئا سي پلاسٽڪ جي وڏي ٿيلهيءَ ۾ (جنهن ۾ ماڻهو به بند ٿي وڃي) اهو سامان وجهي، سانتا ڪلاز وانگر ڪلهي وٽان پٺيءَ تي ورائي، منهنجي اڳيان اچي بيٺو ۽ پنهنجي ڪلمڪ انداز ۾ هيلو ڪري پڳل سڳل اڙدوءَ ۾ خبرچار پڇڻ لڳو:

”اري ڀائي ڪيا هورها هي. آڌا گهنٽا سي هم ديکهه رها هي. ڪيا چوڪري ڪا سامان لي رها هي يا چوڪري ڪو خريد رها هي.“

”يار! ڳالهه ٻڌ هن لئمپ جا هيترا پئسا پيو ڏيانس مڃي نٿي. هاڻ وٺانس يا نه؟“ مون صلاح ورتي مانس.

”اڙي اهي به تمام گهڻا آهن. ان جو به اڌ مناسب آهي.“ حبيب مونکي چيو ۽ پوءِ چوڪريءَ کي انگريزيءَ ۾ چيو منجهند جو هڪ ٿي ويو آهي. دڪان بند ڪرڻ ۾ باقي ڪلاڪ. ماٺ ڪري جلدي وڪڻي ته تون به گهر وڃ اسان به گهر وڃون. جي هي مٿن دِلن جيڏا بلبن جا شيڊ ڪنهن نه ورتي ته سائيڪل تي ته گهر کڻي نه ويندينءِ ۽ نه بس وارو انهن مٿن سان توکي چڙهڻ ڏيندو. پوءِ سؤ ڪرونا (چار سؤ رپيا) ٽئڪسيءَ تي خرچ ڪرڻو پونديءِ يا ٻه سؤ

ڪرونا ٽرڪ واري کي ڏيٺا پونديءِ ته توکي ۽ تنهنجن متن کي ڊوئي گهر رسائي."

چوڪريءَ کي الائي حبيب جي ڳالهائڻ جو مزاحيہ انداز وڻيو يا پيش ڪيل دليل. مونکي نہ فقط اهي شيڊ وڪٽي ڏنائين پر ڊنر سيٽ (جنهن ۾ فقط ٻہ ڪوپ ڪٽل هئا) لاءِ بہ چوي تہ اهو بہ وٺ. گهٽوئي چيومانس تہ اهو نہ کپي تہ چوي تہ گهٽ اگهہ ۾ بہ ڪڻ. ڪئپٽن حبيب چيو: "لے لو يار. آئون ڪٿائي تو هلاڻءِ پئسن ۾ اڌو اڌ ڪنداسين تہ ٿانوَن ۾ بہ."

هاسٽل پهچي ڊنرسيٽ جو اڌو اڌ ڪيوسين. چوڪري آمريڪا لڏي پئي وئي تڏهن اهو ڊنرسيٽ وڪيائين نہ تہ ٻن ڪوپن جي پڇڻ ڪري ههڙو قيمتي ڊنرسيٽ ڪو ورلي وڪڻندو. اهي ٿانوَ عام چلهہ توڙي مائڪرو ويو اوون ۽ فريزر ۾ رکي سگهجن ٿا. جنهن بابت هر ٿانوَ جي هيٺان لکيل آهي ۽ فن لئنڊ جا ٺهيل آهن. ڪئپٽن حبيب ڏسي چيو:

"سندر آهي. پالو (سٺو) آهي."

چيومانس : "اهو سڀ صحيح آهي پر هتي، هن اتر قطب جي ملڪ ۾ پاڻ وٽ ڪهڙا مهمان ايندا جن لاءِ هرويرو ڊنرسيٽ وٺي آيا آهيون؟"

"تڏهن تہ اڌو اڌ ڪري رهيا آهيون جيئن مهمانن لاءِ نہ پر گهر ۾ ئي پنهنجي لاءِ استعمال ڪريون ۽ خدانخواستہ ڪو حيدرآباد، هالا يا نرائڻ گنج ڪوميلا کان ڪو مهمان ٽڙي ٽاڙي هن پاري جهڙي ملڪ ۾ تو وٽ يا مون وٽ اچي نڪتو تہ هڪ ٻئي کان اوڌر تي ٿانوَ وٺي استعمال ڪري سگهون ٿا."

ڪمپليٽ سوٽ خريدڻ

هڪ دفعي اهڙي مارڪيٽ ۾ سيڪنڊ اينر جو بنگالي شاگرد ڪئپٽن معين ملي ويو. هن ڪمپليٽ سوٽ (ٿري پيس) وارو خريد ڪرڻ لاءِ چوندبيو هو. منهنجي پهچڻ تي مون کان صلاح ورتائين تہ ڪيئن آهي؟!

"سٺو آهي"، مون چيومانس، "پر پاڻ جهڙن غريب ملڪن جا غريب ماڻهو شيءِ جي چونڊ فقط سونهن ڏسي نہ ڪندا آهيون پر قيمت پڻ ضروري آهي. بلڪ تمام ضروري. جي گهٽ آهي تہ پاڻ لاءِ صحيح شيءِ آهي جي نہ تہ پسند هوندي بہ ڇڏڻي پوندي آهي."

”بس يار قيمت ۾ ئي ته گهپلو ڪري رهي آهي. ٿوري اجان گهٽ ڪري ته ڪٽي وٺانس. ڇئن مهينن بعد منهنجو ڪورس ختم ٿيو ٿئي. بنگلاديش لاءِ وٺي وڃڻ چاهيان ٿو.“

معين پاران مون دڪاندار زال مڙس کان وري اڳهه پڇيو پر هنن گهٽائڻ نٿي چاهيو. معين کي چيم ته هڪ ڳالهه آهي جيڪڏهن سوٽ ۾ ڪو نقص ڳولي وٺن. يعني ڪو بيڙو نه هجيس يا صحيح طرح استري نه ٿيل هجي گهنج هجنس ته پوءِ هي پڪ قيمت ڪيرائي ڇڏيندءِ.

”اهائي ته ڪا خامي ڳولڻ سان نٿي ملي. بلڪل نئون نڪورو آهي.“ امين هڪ واري سوٽ کي وري غور سان ڏسي، چيو.

۽ پوءِ امين کي اوچتو خيال اچي ويو. وڪڻڻ واري زال مڙس کي سوٽ جي پينٽ پنهنجي قد تي ماپي چيو:

”ڏسو مون کي ته هن کي الٽر ڪرڻ لاءِ درزيءَ کي به پئسا ڏيڻا آهن.“

ڪئپٽن معين جو اهو ڪوڙو اهڙو لڳو جو سوٽ جي مالڪن هائوڪار ۾ ڪنڌ ڌوڻي چيو: ”ها. اها ڳالهه ڪر. ان لاءِ پنجاهه ڪرونا (به سؤ رپيا) اسان کي گهٽ ڪرڻ کپن جو هتي جا (هن شهر مالمو جا) درزي وڏا مٽي جا سور آهن. معمولي بٽڻ هٽڻ جا به ڏهه ڪرونا وٺن ٿا.“

ان بعد معين کي يونيورسٽي توڙي هاسٽل ۾ ڪڏهن چيڙائڻو هوندو اٿم ته چوندو آهيانس: ”بيهه ته سوٽ جي اصلي مالڪن کي ٻڌايان ٿو ته توهان کان پنجاهه ڪرونا ڦٻايو وينو آهي. پتلون جي ڊيگهه مالمو جي درزيءَ بدران ڍاڪا جي الهه ڏتي درزيءَ کان ويهين رپئي صحيح ڪرائڻ جو ارادو رکي ٿو.

ونـدر جي ونـدر

سئيڊن ۾ هر شيءِ مهنگي آهي. ڊاڪٽرن جون فيون به آسمان سان ڳالهيون ٿيون ڪن. شل نه ڪو بيمار ٿئي. پلي بيماريءَ جو علاج رپئي جي ائسپرو گوري هجي پر ڊاڪٽرن جي في هڪ سؤ ويهه ڪرونا يعني پنج سؤ رپيا پڌل آهي. اجان ته اڌ انشورنس پري ٿي نه ته هزار رپيا. قاضيءَ کي گوڏي ۾ ڌڪ لڳي ويو. فرئڪچر جي ڊپ کان ڊاڪٽر کي ڏيکاريائين جنهن 120 ڪرونا وٺي چيس فرئڪچر ڪونهي فزيوٿراپسٽ کان ٿي ڏينهن زيتون جي تيل

جي مالش ڪرائڻ. ٻئي ڏينهن يونيورسٽيءَ مان موٽندي زيتون جي تيل جي دٻي وٺي آيو ۽ پاڻ ئي مالشون ڪري نوبنو ٿي ويو. نه ته مالش جا ٻه هر دفعي جا هڪ سؤ ويهه ڪرونا. پر اها في به ڪجهه نه آهي. شل نه ڪنهن کي ڏندن جو مسئلو ٿئي.

ملائيشيا کان ڪراچي ايندي سچو سال اهڙو مشغول گذريو جو هتي ايندي تائين ڏندن جي ڊاڪٽر وٽ نه ويس. پر هتي مهيني ڊيڍ بعد ڏندن جي ڊاڪٽر وٽ وڃڻو پيو. يونيورسٽي وارن ٻڌايو ته هتي جي سيني ڊاڪٽرن جو ساڳيو اگهه آهي- سرڪاري توڙي پرائيويٽ ڊاڪٽرن جو ريٽ ساڳيو آهي. سرڪاري ڊاڪٽرن جي في سرڪار ڪٽي ٿي، خانگي ڊاڪٽر جي في ٽئڪس ڪٽجڻ تي باقي کين ملي ٿي. يونيورسٽي وارن پر واري بس اسٽاپ وٽ هڪ ڪلينڪ ۾ وڃڻ جي صلاح ڏني، جنهن ۾ ڊينٽل سرجن هڪ سئيڊش عورت آهي. مريضن جي هن وٽ به ڊگهي لسٽ هئي. بهرحال ست اٺ ڏينهن بعد جي Appointment ڏنائين.

ڏينهن اچڻ تي ويوسانس. سندس نرس سيني ڏندن جا ايڪسري ورتا جيڪي ڏسي چيائين: ”ڏند سڀ صحيح آهن.“

دل ۾ چيم اهوئي معلوم ڪرڻ لاءِ آيو هوس. هاڻ ڏي موڪل. پر چيائين:

”اسڪيلنگ (صفائيءَ) جي ضرورت آهي. لڳي ٿو تو سال ڏيڍ کان ڏند صاف نه ڪرايا آهن.“

”ها. آئون شهري زندگيءَ کان ڏور هوس. مستقل جهازن تي ۽ سمنڊ تي هوس.“ سائٽس ڪوڙ ڪيم. هاڻ ڪيس ڪير ٻڌائي ته ڏينهن ۾ ٻه دفعا ڏندن کي برش ڪرڻ ۽ هر ڇهين مهيني ڊاڪٽر کان ڏند چيڪ ڪرائڻ واري اصول تي اسان جهڙن ملڪن ۾ ڪيترا آهن جو هلن ٿا.“

پوءِ پاڻ ڊرل ذريعي ڏند به صاف ڪندي رهي ۽ وچ ۾ رکي رکي مونکان سمنڊ جون خبرون پڇندي رهي. ڪلاڪ سوا بعد منهنجي جان آجي ٿي ۽ مونکي پرچيءَ تي ٽن مهينن کان پوءِ جي تاريخ هٽي ڏنائين ته ان تي وري چڪاس لاءِ اچجانءِ. نرس کي چيائين ته منهنجو فون نمبر نوٽ ڪري ڇڏي جيئن هفتو اڳ ۾ هوءَ مونکي اطلاع ڪري سگهي.

۽ پاڻ واچ ۾ ٽائيم ڏسي بل ٺاهڻ لڳي. مونکان منهنجو هتي جو رجسٽريشن نمبر ۽ انشورنس جو ڪارڊ وٺي نمبر پاڻ وٽ لکيائين جو ڪين اڌ پئسا انهن کان وٺڻا پوندا آهن.

بل جي رسيد تي ست سؤ ڪرونا (يعني ٽي هزار ربيا) ڏسي مونکي تعجب لڳو جو مون سمجهيو ته ٻين ڊاڪٽرن وانگر ڏندن جي ڊاڪٽر جو به ساڳيو اگهه هوندو. مونکي تعجب ڪائيندو ڏسي ۽ اهو سمجهي ته آئون هن ملڪ ۾ نئون آيل آهيان هوءَ سمجهي ويئي ۽ مونکي ٻڌايائين ته هتي ڏندن جي سپيني ڊاڪٽرن جي في وقت مطابق ٿئي ٿي ۽ اها ڪلاڪ جا ڇهه سؤ ڪرونا آهي (يعني اڌ انشورنس ڪمپنيءَ جو ڪٽڻ بعد اها آهي ته نه ٻارهن سؤ ڪرونا).

قاضيءَ اها خبر ٻڌي چيو: ”مونکي جيڪڏهن هتي سئيڊن ۾ ڏاڻ ۾ سور ٿيو ته ڏندن جي ڊاڪٽر وٽ وڃي ڇهه ست سؤ ڪرونا خرچ ڪرڻ بدران پنجاهه ڪرونائن جي انبوري وٺي پاڻهي ڏند ڏاڻ ڪڍي ڇڏيندس. آئون به خوش ته انشورنس ڪمپني به خوش ته قاضيءَ تعليم دوران ڊاڪٽرن جا بل نه ڪڍيا.“

قاضيءَ کي چيم: ”مونکي جي خبر هجي ها ته ڏندن جي ڊاڪٽرن جو بل ڪلاڪن جي حساب سان آهي ته ڪيس حجامن واري ٻَڪَ ڪرڻ کان جهليان ها. جيئن ڪجهه وقت بچي پوي ها. پر اهو ته نه ڪيم ويتر پڌڻ ٿي وٺي اوت پٽانگ جا سوال ڪيامانس ته ڪهڙي ڪاليج مان پڙهي آهين. مڙس جا ٿو ڪريئي. گهڻا ٻار اٿئي- وغيره وغيره.“

متين ڏندن جي ليڊي ڊاڪٽر جو ذڪر ان ڪري ڪديم جو منهنجي ان علاج بعد واري ڇنڇر تي ان ڊاڪٽرياڻي کي گهر جو فالتو سامان فوڪيٽ پارڪ ۾ وڪڻندو ڏٺم. ڪجهه لاليون سرخيون، روج ۽ لپ اسٽڪون وغيره، ڪجهه ٻارن جا رانديڪا ۽ پنهنجا گڏ ڪيل سووينئر ڪجهه ڪتاب پينون ۽ گهڙيال، تيلها وغيره هئس. ڪيس ڏسي مونکي تعجب لڳو ۽ هن کي وري مونکي ڏسي. ٻنهي ساڳي وقت هڪ ٻئي کي چيو: ”يو آر آلسو هيئر!“

ان جي جواب ۾ مون چيومانس اسان ته رهون ٿي هتي پر ۾ تا ۽ اڇوڪي ڏينهن تي اسين يونيورسٽي وارا هتي جو چڪر ضرور هڻندا آهيون.

”۽ آئون بہ سال ۾ هڪ بہ دفعا گهر نئينءَ سنئينءَ سيٽ ڪرڻ بعد فالتو سامان هتي اچي وڪڻندي آهيان.“ هن چيو.

”۽ پوءِ ڪلينڪ؟“ مون پڇيومانس.

”اڄوڪي ڏينهن بند ڪئي اٿم.“

ٽيبل تي پکڙيل سندس سامان تي نظر وجهي، چيومانس:

”ڪمال آهي. هي سڀ سامان بہ سؤ ڪرونائن جو بہ ناهي جنهن لاءِ تون هتي چار پنج ڪلاڪ ويهنديءَ ۽ هوڏانهن ڪلينڪ بند ڪئي اٿئي جنهن ۾ ڪلاڪ جا پنج ڇهہ سؤ ڪرونا توکي ملن ٿا.“

”بس مزيئي وڪري جو وڪرو وندر جي وندر.“ هن کلندي چيو.

”اها ڳالهہ ڪر.“

سو دراصل هنن مارڪيٽن ۾ وڪڻڻ وارا ۽ خريداري ڪرڻ وارا ڏوڪڙ پئسا ڪمائڻ يا بچائڻ کان وڌيڪ وندر لاءِ اچن ٿا.

غلط جانور جي کَلَ جو چٽمپل

هڪ دفعي هڪ همراهہ نيون گنجيون، ڪڇا، جوراب ۽ اڻ رڱيل چمڙي جا چمپل وڪڻي رهيو هو. اهي شيون ڀرپاسي واري ڪنهن مُلڪ: پولنڊ، هنگري يا چيڪوسلاويا جون لڳيون ٿي. آئون اهو سامان ڏسي رهيو هوس تہ بہ عرب عربي ڳالهائيندا اچي ان ٽيبل وٽ بيٺا ۽ چٽمپلن کي غور سان ڏسڻ لڳا جيڪي بيحد سهڻا نهيل هئا ۽ لڳو ٿي ڄڻ هٿ جا نهيل هجن. ايران ۾ خميني جي انقلاب بعد ۽ ايران عراق جي جنگ بعد ڪيترائي ايراني عراقي ۽ ڪرد هن ملڪ ۾ سياسي پناهہ هيٺ رهن ٿا. هي عراق جا هئا جيڪو پوءِ ڪانئن ٿي معلوم ٿيو. هو ٻئي ڄڻا چٽمپلن کي اٿلائي پٿلائي ڏسڻ لڳا ۽ وضو ۽ صلو جا لفظ ٻڌي مونکي لڳو تہ هو پڪ اهوئي سوچي رهيا هوندا تہ هي چمپل نماز يا وضوءَ لاءِ سولو رهندو. ان بعد هنن قيمت پڇي جيڪا پڻ واجبي هئي. قيمت ۽ شيءِ جي سنائيءَ مان مطمئن لڳا ٿي پر ان هوندي بہ چمپل هٿ ۾ جهلي بحث ڪندا رهيا جيڪو لڳو تہ ان چمپل جي سلسلي ۾ هجي. اتي هنن واتان مون هڪ بہ دفعو پاڪستان جو لفظ ٻڌو ۽ دل ۾ سوچيو تہ هو پڪ اهو سوچي رهيا هوندا تہ ههڙا سٺا ۽ سستا چپل پاڪستان ناهيا هوندا. جو

پاڪستاني چمڙي جي سامان ۾ ماهر آهن. ايتريقدر جو ملائيشيا ۾ به اتي جي واپارين پاڪستانين کي پاڻ سان ملائي بوٽن ٺاهڻ جو ڌنڌو شروع ڪيو آهي.

ايتري ۾ مون هنن کي پاڻ بابت ٻڌايو ۽ هنن پنهنجو تعارف ڪرايو ۽ پوءِ ٻڌايائون ته هو بحث ڪري رهيا آهن ته آيا هي چمپل پاڪستان جا آهن يا نه؟ ”تنهنجو ڇا خيال آهي؟“ هنن مون کان پڇيو.

مونکي جيتوڻيڪ پڪ هئي ته اهي پاڪستان جا ٺهيل نه آهن پر مون پاڪستان جي لئه رکڻ لاءِ گول مول جواب ڏنو ته شايد پاڪستان جا ئي آهن. آخر پاڪستان ۾ چئمپل، سپاٽا، سئنڊل، سليپر ٺهن ڪونه ٿا ڇا. ان کان بهتر ۽ سهڻا ٺهن ٿا.

پر پوءِ اهو چوڻ بعد مونکي يڪدم خيال آيو ته هي چئمپل ٺاهيندڙ ملڪ جو نالو معلوم ڪري ان ملڪ کي چمپل جي سونهن، ڪاريگري ۽ آرٽ ورڪ جو داد ڏيڻ لاءِ آتا نه آهن پر هو اها پڪ ٿا ڪن ته هي چئمپل جنهن چمڙي مان ٺهيل آهي اهو ڪنهن غلط جانور جو ته نه آهي. ۽ ظاهر آهي جي پاڪستاني جو ٺهيل هوندو ته مينهن، ڍڳي، ٻڪريءَ جي کل جو ئي هوندو. ۽ هو اکيون پوري وٺي سگهن ٿا.

مونکي سندن مذهبي خيال کان اهو جذبو وٽيو جو هنن سونهن ۽ گهٽ قيمت کي به ڪٿ ۾ نه آندو ۽ جيئن ئي معلوم ٿين ته اهو چمپل پولنڊ جو ٺهيل آهي ته پرس مان ڪڍيل پئسا واپس رکي چمپل واپس ڪري ڇڏيائون.

اسانجي T.V ڪلَ ۽ خواري:

هتي سئيڊن ۾جيڪي ويهارو کن ٽي ويءَ جا چينل نظر اچن ٿا انهن ۾ ٽي کن سئيڊن جا پنهنجا آهن. ٻه ٻه پر واري ملڪ ڊينمارڪ جا ۽ چار پنج ٻين پريرن ملڪن: ناروي، فنلئنڊ، جرمني، فرانس ۽ اسپين جا آهن. ڪجهه C.N.N. ڊسڪوري، چلڊرين، Euro- Sport، سپر چئنل، Sky- News، لائيف اسٽائيل، اسڪرين اسپورٽ ۽ M.T.V جهڙا عالمي ۽ مشهور چئنل آهن. جيڪي سڄي يورپ ۾ نظر اچن ٿا. ان کان علاوه ڪجهه مختلف ملڪن ۽ ايجنسين جا مختلف زبانن جا چئنل نظر اچن ٿا. جيئن ته B.B.C جو چئنل ون وارو انگريزي پروگرام. (بي بي سي چئنل ٽو وارو پروگرام ڊش انٽنينا سان ئي نظر اچي

تو). انهن ملڪن جا ماڻهو جن جي ملڪن تي انگريزن جي حڪومت رهي- جيئن تہ ملائيشيا، انڊيا، سنگاپور، پاڪستان، ڪينيا، نائيجيريا وغيره ۽ اهي جيڪي انگريزي سمجهن ٿا انهن جو بي بي سي دلپسند چئنل آهي.

هڪ چئنل تان تہ ڪجهہ ڪلاڪن لاءِ جپاني پروگرام ايندو آهي. اها خبر ناهي تہ اهو پروگرام يورپ جي ڪهڙي ملڪ مان ٽيليڪاسٽ ڪيو وڃي ٿو ۽ ڪهڙي مقصد لاءِ ڏنو وڃي ٿو. اهڙي طرح هڪ چئنل تان سڄو وقت ترڪي زبان ۾ پروگرام ايندو آهي. اهو ترڪي طرفان يورپ ۾ رهندڙ ترڪن ۽ ترڪي سمجهندڙن لاءِ آهي. سڄو ڏينهن گانا، خبرون، ڊراما، حال احوال، فلمون ۽ اشتهار هلندا آهن. اسان جي ڪلاس ميٽن ترڪيءَ جي حسن بقال، عدنان، آذربائيجان جي چنگيز تيمورلو ۽ رومانيا بلغاريا جي همراهن لاءِ(جن کي ترڪي زبان اچي ٿي) اهو ترڪي زبان وارو چئنل دلپسند آهي. اهڙي طرح هڪ چئنل تان هر وقت عربيءَ ۾ پروگرام اچي ٿو. اهو پروگرام انگلنڊ کان براڊ ڪاسٽ ڪيو وڃي ٿو ۽ ان جو مالڪ هڪ پرائيويٽ ڪمپني آهي، جنهن ۾ سعودي عرب جي ڪنهن شهزادي جو وڏو حصو آهي. ڪن جو چوڻ آهي تہ بہ چار عرب ملڪن (سعودي عرب، ڪويت، لبيا ۽ دبئي جهڙن) گڏجي پئسو ڪڍيو آهي، ۽ پروگرام ۾ عقل مصر، موراڪو ۽ اردن وارن جو آهي. ان پروگرام جو نالو M.B.C آهي.

مصر جو ڪئپٽن حنفي، ٽيونيشيا جو چيف انجنيئر اياز، نائيجر جو علي جمبا، موراڪو جو امين، سوڊان جو عبدالهادي ۽ ٻيا عرب هر وقت هن چئنل جي اڳيان پٽل ماريو ويٺا هوندا آهن. ترڪي يا عربي زبان مونکي نٿي اچي پر اهو چوڻ غلط نہ ٿيندو تہ انهن چئنلن جا پروگرام ضرور بلند معيار جا آهن تڏهن تہ شوقين شوقين ان کي ڏسن ٿا. نہ تہ يورپ جي هنن ملڪن ۾ جتي هر چئنل تي خبر ناهي ڪهڙا اعليٰ کان اعليٰ پروگرام اچن ٿا اتي ماڻهو اهي چڙي هي ترڪي يا عربي جا پروگرام ڏسي، اها انهن پروگرامن جي ساک جي نشاني آهي.

ان ڏينهن هڪ محفل ۾ اسين پاڪستاني ويٺا هئاسين. ڪنهن لنڊن مان شروع ٿيندڙ هڪ نئين نڪرندڙ چئنل جي ڳالهہ ڪدي جنهن تان پاڪستاني پروگرام ڏيکاريو ويندو تہ جيئن يورپ ۾ رهندڙ پاڪستاني اهي پروگرام ڏسي

سگهن. هن شايد اهو چيو تہ اهڙو پرگرام شروع ٿي ويو آهي ۽ Trial تي فقط انگلنڊ ۾ ڏيکاريو پيو وڃي ۽ هو گذريل هفتي لنڊن ۾ اهڙي پروگرام تان اڙدو جو هڪ ڊرامو ڏسي بہ آيو آهي.

”تنهن جي معنيٰ تہ جيڪي پاڪستان وارا ٽي ويءَ تان پيا ڏسن اهوئي سچو ڏينهن اسين بہ ڏسي سگهون ٿا.“ هئي چيو.

”اڃان فل پروگرام تہ نہ ڏيندا. ڪلاڪ ڪلاڪ ڪري وڌائيندا جنهن جو مدار ڏسڻ وارن ۽ اشتهار ڏيڻ وارن تي آهي.“

ان تي هڪ چيو: ”پاڪستان وارو هوبهو ٽي وي پروگرام هلائين تہ جيڪر اسين پاڪستاني بہ نہ ڏسون. هندستان، بنگلاديش ۽ ٻين ملڪن جا اڙدو وارا تہ ٿيا پري. وڌ ۾ وڌ ڊرامو ڪٿي ڏسنداسين. باقي پاڪستاني خبرون يا حالات حاظره تي هر هر حڪومت جي شان ۾ پيش ٿيندڙ ڪوڙ ڪير ويهي ٻڌندو. اها ٽي وي جيڪا هڪ گهڙيءَ ڏيکاري ٿي تہ تنبو بهاول ۾ نوَ دهشتگرد ماريا ويا آهن ۽ ڪانئن ڪسيل خطرناڪ هٿيار ڏيکاريا بہ وڃن ٿا ۽ ٻي گهڙي ان ٽي ويءَ تان اها خبر تہ اهي نوَ ڄڻا دهشتگرد ڏاڙيل نہ پر غريب ڳوناڻا هاري هئا جن جي زخميل هٿن زمين جي ڌرتيءَ تي ان سلا اپارڻ لاءِ ڪوڏر، هر ۽ ڏانٽي ڪانسواءِ ٻي ڪا شيءِ نہ جهلي آهي.“ اهڙي ڪوڙي ميڊيا کي يورپ ۾ پيش ڪرڻ سان ڪنهن جي معلومات ۾ تہ واڌارو نہ ايندو باقي ملڪ لاءِ ڪل ۽ خواريءَ جو سبب ٿيندو.

ڇا هي اسلام آهي

”منهنجي خيال ۾“، سئيڊن ۾ رهندڙ هڪ ٻئي پاڪستانيءَ پنهنجي خيال جو اظهار ڪيو.“ ان ڪم لاءِ سرڪاري ٽي ويءَ وارن کي تہ نہ پر P.T.N يا ڪنهن خانگي اداري کي ٺيڪو ڏنو وڃي تہ سٺو.“

”ان جو سچو دارومدار حڪومت تي آهي تہ هوءَ سچ کي ڪيترو پسند ڪري ٿي.“ هئي چيو.

ڳالهہ ترڪي ۽ عربي زبانن جي ٽي وي چئنلن جي هلي رهي هئي جيڪي هتي يورپ جي ملڪن ۾ تمام گهڻو مشهور آهن. ترڪي ۽ عربي زبان ڄاڻندڙن کان علاوه هتي جا مڪاني ماڻهو پڻ اهڙي نئين زبان، نئين ڪلچر،

نئين ويس وڳن ۾ ملبوس مائهن کي ڏسي محضوظ ٿين ٿا. ترڪي تہ بقول اسان جي هڪ ايراني دوست جي تہ ماشاءالله آهي جنهن جي هڪ ٽنگ ايشيا ۾ آهي تہ ٻي يورپ ۾، پر گهڻا عربي پروگرام بہ نہ هوندا آهن. ۽ ڪڏهن جيڪي ڪٿا ڏسندا آهيون ان مان ديڳ جي ناماچار جي خبر اسان کي بہ پوندي آهي.

T.V روم ۾ رڳو عربي يا ترڪي چائنڊز شاگرد هوندا آهن تہ هو پنهنجو ئي پروگرام ڏسن. جهڙوئي اسين پاڪستاني، بنگالي، انڊين، فلپينو يا آفريڪا جي ٻين ملڪن جا پهچندا آهيون تہ پوءِ سيني کي اهڙي چئنل لاءِ راضي ٿيڻو پوندو آهي، جنهن جي زبان سيني کي سمجهہ ۾ اچي ۽ جنهن جو پروگرام سيني کي وڻي. عيد جي ٻيءَ رات بي بي سي تان اسين نائين بجي واريون خبرون ٻڌڻ لاءِ ٽي وي روم ۾ آياسين تہ ڪجهہ عرب ملڪن جا شاگرد ايم بي سي چئنل تان پنهنجو عربي پروگرام ڏسي رهيا هئا. اسان جي گهڙڻ سان جارڊن جي عايد هٿ ٻڌي چيو: ”پليز چئنل چئنيج نہ ڪجو عيد جو پروگرام هلي رهيو آهي. اڄ نيوز ڪٿي ٿيو. يا توهان مٿين يا هيٺين فلور واري ٽي وي روم ۾ بي بي سي وڃي ڏسو.“

اسان بہ اچي هاڻ موٽڻ نٿي چاهيو ۽ ڪجهہ دير لاءِ هنن جو عربي پروگرام ڏسڻ لاءِ ويهي رهياسين. عرب دنيا جا مشهور آرٽسٽ پنهنجي ڳائڻ وڄائڻ ناچ ۽ کل خوشيءَ جو مظاهرو ڪري رهيا هئا. اسان وٽ بہ عيد جي موقعي تي هن قسم جا روايتي پروگرام ٿيندا آهن جن ۾ اهي آرٽسٽ جن جي 'پي آر' سٺي ۽ لابي مضبوط هوندي آهي انهن کي نمايان حصو ڏنو ويندو آهي. جهڳ مڳ جهڳ مڳ ويس وڳا ۽ منهن چپن تي لالين سرخين جا ٿلها تهہ هٽي پنهنجي فن جي مظاهري سان گڏ ڏسندڙن کي عيد جي دلي مبارڪ ڏيندا آهن ۽ ملڪ ۽ قوم لاءِ دعائون گهرندا آهن. خاص مهمان انعام ڏيندي ڪنهن خاتون آرٽسٽ کي پُل ۾ هٿ ڏيندو آهي تہ هوءَ هٿ ملائڻ بدران قدم پنتي ٿي پنهنجي پرهيزگاري ۽ پاڪدامنيءَ جو مظاهرو ڪندي آهي. ڪي ڪي آرٽسٽ حضرات مبارڪن سان گڏ ملڪ جي ترقي، موجوده حڪومت جي ساراهہ ۽ ملڪ کي اسلامي بنائي ڇڏڻ جي واڪاڻ ۾ زمين آسمان هڪ ڪري ڇڏيندا آهن. جيتوڻيڪ اها ٻي ڳالهہ آهي تہ انهن مان ڪيترن کي مون نشي ۾ ٽڙندي

ٿاڦڙندي ڏٺو آهي ۽ دنيا ڪانئن ۽ سندن اهڙي ڪوڪلي پرچار ڪان نہ فقط واقف آهي پر بيزار آهي. پر هي اسان جي ماحول ۾ هلندڙ ڪوڙي ساراهہ، ڪوڪلو شان، نلهي لئہ واري مرض ۾ نہ فقط اسان جو سياستدان ۽ بيوروڪريٽ پر اديب، آرٽسٽ، بزنيس مئن، زميندار پڻ مبتلا ٿيندو وڃي. هرڪو پنهنجي منهن غير اسلامي ۽ غير اخلاقي ڪم پيو ڪري پر ٻاهريون دهل پنهنجي مولوي ۽ متقي هجڻ جو پيو وڄائي. نتيجي ۾ هڪ عام ماڻهو منجهي پيو آهي تہ ڇا هيءُ آهي اسلام؟

ڇا واپڊا جو ڏوهہ آهي؟

هتي مسلمان عرب ملڪن جي ٽي.وي تان عربي پروگرام ۾ ڪابہ اهڙي ڪهاڻي نہ هئي. انهن اسان جي ٻاڻر مسلمان ملڪن ۾ مذهب تي واعظ ضرور ٿيندو هوندو پر مسجدن ۾. ٽي وي‌ءَ ڪي هنن ونڊر لاءِ وقف ڪيو آهي. عرب دنيا جا راڳ روپ ۽ ساز سرندا ڏسندا رهياسين. عربي سمجهہ ۾ نٿي آئي تہ بہ ڪنهن ڪنهن ڳائڻي يا ڳائڻيءَ جي گلي ۾ اهڙو سوز هو جو لڳو ٿي تہ هي خوشيءَ جو يا درد ۽ پيڙا جو قصو ٻڌائي رهي آهي. هڪ نوجوان ڳائڻيءَ جبي ٽائيپ ڪاري مئڪسيءَ ۾ اسٽيج تي اچي ڳايو. سندس سونهن، آواز ۽ سوز سيني کي مسحور ڪري ڇڏيو. سندس مئڪسيءَ جا چاڪ چيلهہ کان وٺي هيٺ تائين کليل هئا. مصراعن جي وچ ۾ ميوزڪ تي نچڻ مهل جڏهن جهمر هنيائين ٿي تہ مئڪسي متي ڪجهي ويئي ٿي ۽ سٿرن تائين سندس اگهاڙيون ٽنگون نظر آيون ٿي. اسان جي اڳيان ويٺل سعودي عرب جي صالح ۽ ساجي ڪان ويٺل سوڊان جي عبدالهاديءَ ان وقت تاڙيون ۽ سيٽيون وڄائي سرتال ملايو ٿي. پر منهنجي ڪابي پاسي ويٺل اسان جي قاضي حميد اهڙي موقعي تي مونکي هر وقت ٺونٺيون هڻي ٿي وي وارن تي ڇوهہ چنڊيا ٿي. ”ڇي ڪجهہ شرم نہ اٿن. جهڙي بي حيا اها عرب ڳائڻي آهي تهڙا ٽي وي وارا. ههڙا واحيات پروگرام ڏيا آهن. چئنل چئينج ڪجي.“

”قاضي صاحب ٻين چئنلن تي تہ الف اگهاڙا پروگرام اچن ٿا.“ رڪي رڪي راحت ورندي ڏنس تي جنهن کي پڻ مون وانگر هي عربي پروگرام وڻيو پئي. پر قاضيءَ جي اهائي ٺونٺ ۽ منهنجيون ٻاسراٽيون.

آخر جيئن ئي گانو ختم ٿيو تہ قاضيءَ کي چيم: ”يار تو تہ منهنجيون پاسراٿيون ئي پٽي ڇڏيون آهن.“

”مسلمان ٿي ڪري ههڙا پروگرام ڏبا آهن؟“ قاضيءَ چيو.

”قاضي صاحب! تهنجو ڏوهہ ڪونهي. رڳو پاڪستاني ٽي وي ڏسڻ بعد هر هڪ جو اهو حال ٿيو وڃي. هو سڄي دنيا کي اگهاڙو سمجهي ٿو. رستي تي ڪنهن عورت جو ڪڇو يا ٻاڊي سڪندي ڏسي ٿو تہ ان کي بہ غير اسلامي قرار ڏئي سڪائڻ واريءَ تي ڪفر جي فتويٰ ڏئي ٿو. ماٺ ڪري ويهي ٽي وي ڏس. آخر اهي پروگرام ڏيڻ وارا عرب بہ تہ اسان جهڙا مسلمان آهن ۽ هي جو سڄو ٽي وي روم اردن، سعودي عرب، الجيريا، مصر، جبوتي ۽ سوڊان ٽيونيشيا جي همراهن سان ڀريو پيو آهي اهي بہ تہ مسلمان آهن. يا اسين ننڍي کنڊ جا اسپيشل مسلمان آهيون. پر ننڍي کنڊ جا بنگالي تہ اهڙي تهڙي ڳالهہ کي ليکين ئي ڪونہ ٿا.“

پوءِ سنهي See Through ٽائيپ پهريل ڊريسن ۾ چئن مصري يا موراڪو جي عربياڻين جيڪا ڊانس ۽ ناچ نچڪو ڪيو ان کي تہ هتي جا يورپي بہ ڏسي ٺري پيا هوندا. بهرحال پيو ڪو ٺريو هجي يا نہ پر اسان پاڪستانين لاءِ، سڄي عمر پاڪستاني ٽي ويءَ تان پوتيءَ ۾ ڍڪيل ۽ بت ٽي هڪ هنڌ بيٺل چهرا ڏسڻ بعد هر ملڪ جي ٽي ويءَ تان هر پروگرام ڏسي ٺري پوڻ لازمي ڳالهہ آهي.

ڪلاڪ ڏيڍ جي پروگرام بعد جڏهن سڀ ٽي وي روم مان نڪتاسين تہ ڪنهن هڪ بہ- آفريڪا توڙي عرب ملڪ جي مسلمان ان تي ٽيڪا ٽپڻي نہ ڪئي. لڳو پئي تہ هنن لاءِ ان قسم جا اهي پروگرام نارمل آهن ۽ پنهنجي ملڪ ۾ بہ ڏسندا رهن ٿا. بقول ملائيشيا ۾ رهندڙ هڪ پاڪستانيءَ جي تہ اسين پاڪستاني بہ عجيب آهيون. ڪنهن جي اگهاڙي سٿر يا ڪڇ ڏسيو آپي کان ٻاهر نڪريو وڃون ۽ پوءِ پنهنجي ذهنيت کي ڏوهہ ڏيڻ بدران وتون ٽي وي وارن ۽ ٻين تي ڏوهہ مڙهيندا. اسان کي پنهنجي چڙواڳ ۽ پٽڪيل خيالن کي واڳ وجهڻ کپي.

ڪراچي آفيس ۾ منهنجي هڪ دوست چيو: ”اليڪٽرڪ جو ٿنيو ڏسي ڪنهن عورت جا جيڪڏهن جذبات مشتعل ٿي وڃن ٿا تہ خرابي ان

عورت ۾ سمجهڻ ڪپي ۽ نہ واپڊا وارن ۾ تہ هنن اهي ٿنيا چو هٽايا آهن يا ٿنين جي موجوده شڪل غير اخلاقي آهي.

پڙهندڙ چڱي ريت پروڙ رکندا هوندا تہ اسان جي ملڪ ۾ ٿي ويءَ ڪي مسلمان بنائڻ جي چڪر ۾ جيترو پوتي ۽ برقعي ڪي آندو پيو وڃي اوترو شهرن ۽ ڳوٺن ۾ روزانو وي سي آر ڪئسٽن جا نوان دڪان کلي رهيا آهن يا چاڻ تہ ڊش انٽنينا عام ٿي.

جن ملڪن ۾ ٽي وي پروگرام وندرائيندڙ آهن انهن ۾ ماٺهو V.C.R ٿي نٿا وٺن ۽ بقول هڪ عربي دوست جي: ”خبرون پڙهندڙ جي اڌ مٿي تي زوريءَ پوتي رکائڻ سان خبرون پڙهڻ واري يا ٻڌڻ وارا مسلمان ٿي ويندا چا. سڀ کان وڏي ڳالهہ تہ جي عورت کي مٿو ڍڪڻو آهي تہ چڱيءَ طرح عربن ايرانين يا انڊونيشين وانگر حجاب (روسري) ٻڌي ڍڪي جنهن مان هڪ وار بہ نظر نہ اچي باقي ان اڌ اگهاڙي دوپٽي سان پاڪستان جي مسلمان عورتن کي سِڪٽيون بنائڻ سان اسلام جي ڪهڙي خذمت ادا ٿي رهي آهي. سي بہ ڪا صحيح ڳالهہ اچي ٻڌائين. اڌ کان وڌيڪ پاڪستاني خبرون حڪومت جي تعريف ۽ ڪوڙ تي ٻڌل هونديون آهن. چا مسلمانن کي اها خبر ناهي تہ ڪوڙ ڳالهائڻ واري تي ڪيڏو عذاب آهي؟“

رڌپچاءُ ۽ زور ڏيڻ لاءِ مائي رکان ها

سئيڊن ۾جيڪي هوٽلون آهن سي پُرتڪلف ۽ وڏي معيار جون ضرورآهن پر آهن ڪي آڱرين تي ڳڻڻ جيتريون. اسانجي ايشيائي ملڪن وانگر گهٽيءَ گهٽيءَ ۾ ٻي نہ تہ ملباري يا ايرانيءَ جي چانهہ بسڪيٽن جي هوٽل آهي ٿي آهي. ۽ اهڙين ايرانين جي هوٽلن ۾ بن ۽ چانهہ ڪائي نيرن ڪرڻ يا گهر ۾ نيرن ڪرڻ تي خرچ ۾ڪو وڏو فرق نٿو اچي.

پر هتي يورپ ۾خاص ڪري سئيڊن جهڙي ملڪ ۾ جتي ڪاڏي پيتي جون شيون اڻ لڀ آهن پيو مٿان وري انهن تي حڪومت طرفان ڳرو ٽئڪس لڳل آهي اتي هوٽلن ۾ماڻهو ائين وڃي ٿو جيئن شاديءَ لاءِ ڪليسا گهر ۾ – يعني نِهٽو ڪري زندگيءَ ۾ ڪو هڪ يا ٻہ دفعا مس. هتي جي مهنگائيءَ جو اهو عالم آهي جو ڪوڪاڪولا جي هڪ لٽر واري بوتل جنهن جو پاڻي

پاڪستان ۾ ٻارهين رپئي ملي ٿو پر هتي جڏهن SALE لڳندي آهي يعني دڪاندار سستو ڪري وڪڻندا آهن تڏهن به ارڙهن ڪرونا هوندو آهي يعني ٻاهتر روپين جو. بصر پٽاٽن جو ساڳيو اگهه ڏهه ڪرونا (چاليهن رپئي) ڪلو هوندو آهي. ڪيلي ۽ عام صوفن جو به اهو اگهه هوندو آهي. انب في دائو ويهين رپئي ملندو آهي. سستي شيءِ بيضو آهي جيڪو تور جي حساب سان ملندو آهي ۽ ڇهين رپئي ڪن ۾ هڪ ملي. تورو وڏو هوندو آهي تہ ستين رپئي.

سئيڊن يورپ جو ڏورانهون ملڪ آهي جتي برف ۽ ٿڌ ڪري هر قسم جو اناج يا ڀاڄي ميوو نٿو ٿئي. ۽ جي ٿئي به ٿو تہ ڪتي ڪتي ڪو تورو گهڻو. ماڻهن جي ضرورت لاءِ ٻاهران شيون اچن ٿيون. سنگترا ۽ گريپ فروٽ اسرائيل کان، انگور فرانس کان، صوف اسپين کان، چانور ۽ داليون پاڪستان، هندستان کان ۽ ڪيڪ بسڪيٽ انگلنڊ کان. ڪي شيون تہ تمام ڏورانهن ديسن کان اچن ٿيون جهڙوڪ: ڪيلا فلپين ۽ اڪيڊار کان. اڪيڊار ڏکڻ آمريڪا جو ملڪ آهي جتان ڪيلا ۽ آمريڪا کان گوبي روزانو هوائي جهاز رستي هتي پهچي ٿي. سو ظاهر آهي هر شيءِ جو اگهه ان حساب سان آهي. سرڪار ڪي به حڪومت جو ڪاروبار هلائڻ لاءِ ۽ ملڪ جي بهبوديءَ لاءِ پئسو کپي جيڪو هوءَ هر شيءِ تي ٽئڪس هٽي ان مان اوڳڙ ڪري ٿي. ان ڪري هر شيءِ ڪاڏي پيتي کان ڪپڙي گندي، جوتي سپاٽي جي قيمت چوٽ چڙهيل آهي. سو جتي دڪان تي ٿي ڪوڪا ڪولا پيپسي ڪولا جي قيمت ايتري ڳري آهي اتي هوٽل ۾ ويهي ڪوڪا ڪولا جو آرڊر ڪري پيئڻ معنيٰ پنهنجي ڪل لهرائڻي ٿي. چڱو جو اسان جي ماني ٽڪيءَ جو بندوبست يونائيٽڊ نئشن وارن جي طرفان آهي– سواءِ موڪل جي ڏينهن جي، اها هتي جي ميس ۾ ملي ٿي. نہ تہ ٿوري سيءَ ۽ مهانگائيءَ ۾ ڪير هوٽلن ڏي نڪرندو.

هر هفتي ڇنڇر ۽ آچر موڪل ٿئي ۽ موڪل جي ڏينهن تي ميس بند رهي ٿي. اسان کي سؤ ڪرونا هر ڏينهن جي حساب سان ملندا آهن تہ ماني هوٽل ۾ کائون. بس ظاهري نالو هوٽل جو هوندو آهي پر مطلب اهو هوندو آهي تہ ٻاٺهي رڌي پچائي کائو ڇو جو اهو ڊبل روٽي وارو پٽاٽن يا قيمي جو بن (برگر) جيڪو ڳِذري ڪراچيءَ ۾ ڇئين رپئي ملي ٿو سو به هتي جي سستي

۾ سستي هوٽل/ دڪان مئڪڊونالڊ ۾ ويهين ڪرونا (يعني اسي رپئي) جو آهي. سو اٽي سؤ ڪرونا (پنج سؤ رپين) ۾ ڪھڙي هوٽل ۾ ڪير ٽي ويلا ڪائي سگھندو. آفريڪا ۽ ايشيا جي ملڪن جي غريب ملڪن جا اسين شاگرد جڏهن ان بابت ٽيڪاٽپٽي ڪندا آهيون تہ چوندا آهيون تہ هيءَ يونيورسٽي ڪراچي، بمبئي يا ڪينيا جبوتي ۾ هجي ها تہ پوءِ هڪ ڏينهن جي پئسن مان ٻہ ڏينهن هوٽل ۾ ماني کائون ها. سري لنڪا جو مسٽر پريرا تہ چوندو آهي تہ ڪولمبو ۾ ٽہ هزار ڪرونائن (ڇئن هزار رپين) ۾، جيڪي مهيني جي پنجن ڇنڇرن ۽ پنجن آچرن جا ملن ٿا، سڄي مهيني جو راشن ۽ بروچيائيءَ جو پگھار نڪري سگھي ٿو. بئنڪاڪ جو سوتي چائي چوندو آهي. ”هيءَ يونيورسٽي ٿائلنڊ جي ڪنهن شهر ۾ هجي ها تہ آئون تہ جيڪر هڪ پرمننٽ مائي ماني پچائڻ ۽ زور ڏيڻ لاءِ رکان ها.“

ڪڪڙ ۽ واڳڻ جي دعوت

نائيجيريا (آفريڪا) جي شاگرديائي جوليانا چيو: ”توهان مردن کي هر وقت فقط اهي واحيات ڳالهيون آهن. توهان مرد وري بہ خوش نصيب آهيو جو توهان جون زالون اچن ٿيون تہ گھٽ ۾ گھٽ رڌ پچاءَ کان بچيو وڃو. اسان جا مڙس اچن ٿا تہ اسان لاءِ پيٽو ڪم وڌيو وڃي.“

موڪل جي ڏينهن تي هاسٽل جي ڪمرن مان ڪاڏي پچڻ جي مختلف خوشبوئن ۽ تيل ۽ مرچ مسالا سڙڻ جي بوءِ ايندي آهي. هر ڪمري ۾ رڌپچاءَ جو هڪ ننڍڙو ڪمپارٽمينٽ آهي، جنهن ۾ فرج، چلهہ، اوون، ٿانوَن جو ڪٻٽ آهي. مختلف قسم جا ديگڙا ڪٽچيون چمچا ڪانٽا ڇريون، پليٽون ڪوپ ساسرون هر هڪ کي مليل آهن جن جو هر هڪ پورو پورو فائدو وٺي ٿو. ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي هٿن جو رڌل ڪاڌو ٻين کي بہ ٽيسٽ ڪرڻ لاءِ ڏيندا آهيون. بنگلاديش جو ڪئپٽن معين، ملائيشيا جو ڪئپٽن لي ۽ ايران جو ايماد تہ هر مهيني ڏيڍ ٻن ٽن ڪلاس ميٽن کي ڪمري ۾ گھرائي دعوت بہ ڪندا آهن.

هڪ دفعي مون بہ پنهنجن ٻن هم وطنين: عاشق ۽ راحت جي دعوت ڪئي. اڳواٽ جو پروگرام نہ رٿيو هوم. صبح جو اڌ ڪڪڙ جو وڌيڪ اڌ

ڪرڻ بدران سڄو اڌ ديڳڙي ۾ رڌڻ لاءِ وڌم، اهو سوچي ته سيان تائين ان جو ٻوڙ هلي ويندو يا ٻئي هفتي کائڻ لاءِ فريزر ۾ رکي ڇڏيندس. پر پوءِ جڏهن اڌ گابرو تيار ٿي ويو ته سوچيم ته عاشق ۽ راحت کي مانيءَ تي گهرائي وٺان جيئن هنن کي رڌپچاءَ جي اڄ تڪليف نه ڪرڻي پوي.

”يلا اڄ منجهند جي مانيءَ جو ڇا سوچيو اٿانوَ؟“ ٻئي ڄڻا ٿي وي روم ۾ ملي ويا، سو کانئن پڇيم.

”اڄ بيضا ترڻ جو پروگرام آهي.“ راحت چيو.

”منهنجو اڄ گوبي ۽ پٽاٽا رڌڻ جو پروگرام آهي“، عاشق چيو، ”پٽاٽا چلي به آيو آهيان.“

”بس ته پوءِ هينئن ڪجو اڄ لنچ مون وٽ اچي کائجو. مون پاران توهان ٻنهي کي دعوت آهي.“ مون چيومان.

ٿورين هو نه نه ڪندا رهيا. آخر ٻئي ڄڻا راضي ٿي ويا. ”يلا ڪيڏي مهل اچون.“ هنن پڇيو.

”بس اهوئي ٻارهين هڪ جي وچ ۾. هر شيءِ ريڊي ڪري اچي سڏيندوسانوَ.“ مون چيومان.

ڪمري ۾ پهچي، ڪڪڙ جي ٻوڙ کان علاوه ڪا ٻي شيءِ ٺاهڻ جو سوچيم. فرج کولي ان مان ٻه واڱڻ ڪڍي، انهن کي ترڻ لاءِ ڦارون ڪيم. واڱڻ، پاڪستان، هندستان ۾ ڪٽي وائي بادي جي بيماري ڏيندو هجي ۽ ان کي سستي ۽ نيچ ڀاڄين ۾ شمار ڪيو ويندو هجي. پر هتي ته سائين واڱڻ جي ڇا ڳالهه ڪجي، سڀني ڀاڄين ۾ مهانگو واڱڻ ۽ سڀني ميون ۾ مهانگو گدرو آهي. سبزي مارڪيٽ ۾ اسي رپئي ڪلو ملي ٿو. ڊپارٽمينٽل اسٽور يا عام ريزڪي دڪانن تي ته اڃان به مهانگو آهي.

ڪڪڙ جو ٻوڙ لاهي، هڪ چلهه تي مصالو لڳل واڱڻ رکيم ۽ ٻيءَ تي چانور چاڙهيم.“

ٻارهين سوا ٻارهين تائين سڀ ڪم نيڪ ٿي ويو. واڱڻ ۽ ڪڪڙ جو ٻوڙ ته واه جو ٿي ويو هو. نيرن به نه ڪئي هيم سو بک ۾ هڪ وار دل ۾ آيو ته آئون ته کائي ٿو ڇڏيان مهمان جڏهن هڪ بجي ايندا ته اهي پاڻ اچي کائيندا. پر پوءِ چيم ته ٿورو ٻيو انتظار ڪجي. بس پيٽ رڌجي وڃي ته عاشق ۽ راحت

ٻنهي کي ونيو ٿو اچان.

ڪجهہ دير بعد ڏڪڻ ڪٽي چانور ڏنم. پاڻي سڀ سڪي ويو هو پر چانور اڃان ڪچا هئا. سو اڌ ڪري ڪن پاڻيءَ جي ٻي وجهي، ديڳڙي کي ڍڪيندي اچي لکڻ پڙهڻ تي ويٺس. پندرهن ويهن منٽن بعد جڏهن اٿي ڍڪ کوليم تہ اهو چوڻ تہ اجايو هو تہ پٽ ڪيئن ٿيو هو، پر اها سا چاڻ تي وئي تہ لئي يا پيڻ ڪيئن ناهبو آهي. گهڙيال ۾ ڏنم تہ منو تي رهيو هو. يعني مهمان مانيءَ جي انتظار ۾ هوندا. ان ڪان وڌيڪ مون کي بہ بک لڳي هئي. هاڻ وري بيا چانور چاڙهڻ بدران ڊبل روٽي آٽڻ جو سوچيم. اسان جي هوسٽل جي سامهون ڪنڊ تي هڪ عرب جو ننڍڙو دڪان آهي جنهن تي هر شيءِ مهنگي ملي ٿي پر موڪل واري ڏينهن تي توڙي رات جو دير تائين کولڻ ڪري، امرجنسيءَ ۾ اسان هن وٽ ڦاهو ڪائڻ ويندا آهيون.

هاڻ پنهنجي حساب سان عقل جي ڊوڙ مون هن ريت ڪئي تہ ڪڪڙ جي ٻوڙ ۽ واڱڻن کي الڳ الڳ چلهين تي رکي انهن جا اليڪٽرڪ سئيچ ڇهين نمبر تي رکيم. جيڪو سڀ کان گهٽي گرمائش وارو ڏاڪو آهي. ڊبل روٽي وٺڻ لاءِ پرس کيسي ۾ وڌم ۽ بوٽ پائڻ لڳس. ارادو اهو ڪيم تہ ڪمري مان نڪرڻ تائين پلي فل رينج تي چلهہ On رهي. پوءِ ڪمري مان نڪرڻ مهل Off ڪري ويندس. موٽندي مهل عاشق ۽ راحت کي سندن ڪمرن مان سڏيندو ايندس تہ اچي گرم گرم کائين.

پنهنجي پراڻي پروگرام تي رهندؤ؟

هاڻ چا ٿيو جو ڪمري مان نڪرڻ وقت چلهين جا سئچ آف ڪرڻ وسري ويا. جيتوڻيڪ ان معاملي ۾ آئون حد ڪان وڌيڪ خبردار آهيان ۽ هر هڪ کي چوندو آهيان تہ گهر ڇڏڻ مهل ٽي شيون هلندڙ نہ ڇڏجن. گئس، اليڪٽرڪ ۽ پاڻيءَ جو نلڪو. پر اتفاق ڇنجي جو ائين ٿي ويو ۽ وري ڊبل روٽي وٺي سڌو اچان ها تہ بہ ڪم ايترو خراب نہ ٿئي ها. پر ڊبل روٽي وٺي جيئن هاسٽل جي هيٺين ماڙ تي پهتس تہ فلپين جي شاگردياڻي ڊيزي ملي وئي جيڪا مونکي منهنجي ڪمري ۾ ڳوليندي هيٺان اچي نڪتي هئي. ڪيس ڪمپيوٽر جو ڪجهہ پڇڻو هو جنهن لاءِ واندڪائي نہ هجڻ ڪري ڪيس بہ دفعا ٽئائي

چڪو هوس. هينئر هوءَ هر صورت ۾ معلوم ڪرڻ لاءِ آئي هئي.

”بس ٻه منٽ ته لڳندا. مونکي ورڊ پرفيڪٽ جي اها ڪمانڊ ٻڌائي ڇڏ ته باقي اسپيلنگ چيڪ آئون پاڻ ئي ڪنديس.“ هن چيو.

”چڱو يلا هل.“ ڪمپيوٽر روم ڇهين فلور تي آهي. اسان لفٽ ۾ متي چڙهڻ بدران ڏاڪڻيون استعمال ڪرڻ لڳاسين. ٻي ماڙ تان جڏهن ٽيءَ ڏي متي وڌي رهيا هئاسين ته مرچن مسالن جي سڙڻ جي بوءِ آئي. پر منهنجو ان ڏي ڌيان ئي نه ويو ته اهي منهنجا ٻوڙ سڙي رهيا آهن. بلڪ ڊيزيءَ جڏهن ان بوءِ ڏي ڌيان ڇڪايو ته مون چيومانس:

”اسان جي فلور تي ڪجهه چيني رهن ٿا. اهي ڪڏهن ڪڏهن الائي ڇا پچائيندا آهن.“

”اسان جي سيڪنڊ فلور تي ٻه ويٽنامين ڪافي گند ڪيو آهي. الائي ڪٿا ٿا پچائين يا ڏيڏر نوريٽرا“ ڊيزيءَ چيو ۽ بوءِ هين هين ڪري ڪلڻ لڳي ۽ آئون ٻه سات ڏيڻ لاءِ هين هين ڪرڻ لڳس. ڇڻ اسان ٻئي پاڪستاني ۽ فلپين جا سڀي دنيا ۾ اهم ماڻهو هجون ۽ باقي ٻيا چيني ويٽنامي ٿائي برمي گرا گنجا ڪولهي باگڙي هجن.

ٽي ماڙ تان چوٿين تي پهتاسين ته پمپ وٽ ئي رڪيل بليرڊ ٽيبل تي عاشق ۽ راحت بليرڊ راند ڪيڏي رهيا هئا. مونکي ڏسي عاشق پنهنجي مخصوص چرچائي انداز ۾ چيو:

”يئي ڇوڪري کو ڪهان ليڪي جا رهي هو؟ ۽ مانيءَ جو ڇا پروگرام آهي.“

”بس ٻن منٽن ۾ مانيءَ لاءِ سڏيانوَ ٿو، رڳو هن کي ٿورو ڪمپيوٽر جو ڏسي اچان.“ مون وراڻيومانس.

ڇهين ماڙ تي ڪمپيوٽر روم ۾ پهچي هيڏانهن هوڏانهن نظر ڪيم ته ڏهن ڪمپيوٽرن مان من ڪنهن هڪ تي ڪو Word Perfect تي ڪم ڪري رهيو هجي ته ڊيزيءَ کي ان جي ئي حوالي ڪيان پر هتي گهٽا ٽٽا فرسٽ چٽائيس First Choice پروگرام ذريعي ٽائيپ ڪري رهيا هئا ۽ جلدي جلدي ته ٻه ٻن بدران ڏهه منٽ ڪن لڳي ويا. ان بعد لفٽ ذريعي پنهنجي ٽين ماڙ تي پهتس. سڙڻ جي ڏپ ڀهرين ڪان ٻه تيز تي وٺي هئي، پر منهنجي دماغ ۾ اجان

ٻه نه پئي آيو ته هي منهنجو ئي ڪُنو سڙي رهيو آهي. مون ته سمجهيو ته مون چلهيون آف ڪري ڇڏيون آهن. بلڪ هينئر ڊبل روٽي ڪٽي چلهيون آن ڪري پوءِ عاشق جن کي سڏڻ جو سوچيندو ڪمري ڏي وڌي رهيو هوس. پر ڪمري جو تالو جهڙوئي کوليم ته دونهن ۽ دونهن آڏر پاءُ ڪئي. يڪدم معاملو سمجهي ويس. جهٽ جهٽ دريون کوليم پر دونهن جي ڪري ڪنگهه ورائي وئي. چلهيون جهٽ پٽ آف ڪري ٽوال سان دونهن کي ڪمري مان ڪڍيم. (باقي دونهن جي ڏپ شام تائين سڄي ماڙ تي موجود رهي). ديڳڙن جا ڍڪڻ لاهي ڏٺم ته سپ ڪجهه سڙي ڪارو ڪوئلو ٿي چڪو هو. جيڪو ديڳڙي سان اهڙو ته سخت چنبڙيل رهيو جو ٻئي ڏينهن بازار مان سئنڊ- پيپر وٺي ان سان ڪرڙي ديڳڙا صاف ڪيا هئم.

راحت ۽ عاشق جن کي دعوت ڏيڻ مهل جڏهن پڇيو هوم ته هنن ٻڌايو ته سنڊن بيضي يا پٽاٽن ناهڻ جو پروگرام آهي. سو هاڻ هنن وٽ پهچي ڏيرج سان چيم:

"يار توهان پنهنجي پراڻي پروگرام تي رهندائو؟"

"ڇا مطلب؟" عاشق پڇيو.

"مطلب اهوئي ته دعوت ڪئنسل. جهڙا ميرا جت تهڙا ميرا تت." مون چيو.

"ڪمال تو ڪرين. هاڻ ڪنهن ڪان رڏيو ٿيندو ۽ هي جو تون ٻه ٻه ديڳڙا اسان لاءِ پچائي رهيو هئين اهي پاڻ ڪائي ڇڏئي ڇا؟"

"بس افسوس ته اهو آهي. جيڪر پاڻ ئي ڪان ها، پر ڪائڻ جو ارادو ڪري ٻه ڇڏي ڏنم. گهٽ ۾ گهٽ پاڻ ٽن مان هڪ جي ته لنچ ٿي وڃي ها." مون چيو.

"سچ ٻڌاءِ ٻوڙ ڪيڏانهن ويا؟"، عاشق کي اڃان ٻه دعوت ڪئنسل ٿيڻ تي يقين نه پئي آيو ۽ ڪلندي چيائين، "ڊيزيءَ کي ڏئي ڇڏئي ڇا؟"

"بهرحال ڪنهن کي ٻه ڏئي ڇڏيم پر هينئر نه آهن."

"تڏهن ٻه ڪجهه ته ٻچيو هوندو نه؟" عاشق زور پريو.

"ٻچي فقط اها سڙڻ جي ڏپ آهي." مون ڪين اصل ماجرا ڏي ڌيان ڇڪائيندي چيو.

حقيقت معلوم ڪري عاشق ۽ راحت کان ٺهڪ نڪري ويا. ٻنهي چيو:
”اسان گاريون وري چينين کي پيا ڏيون ته الائي ڪهڙي ٿوم ادرک پيا ساڙين.“
”هاڻ اچو ته ٿئي چٽا بيضا تري کائون. ڊبل روٽي جام آهي.“ مون چيومان.

يو جسٽ ويٽ ائنڊ سي

هونءَ رڌپچاءَ ۾ اسان پاڪستانين ۾ قاضي عبدالحميد ۽ راحت عزيز سٺا آهن يعني اسان باقي پاڪستانين ۾. ٻڌجي پيو ته پاڪستان کان ٻي سال ايندڙ ٽن ڄڻن ۾ ڪئپٽن اشرف اجان به سٺو آهي. بهرحال اها ته ٿي پوءِ جي ڳالهه. في الحال هن سال موڪلن ۾ راحت ۽ قاضيءَ نه فقط اسان کي پنهنجي هٿ جا رڌل کاڌا چکايا ۽ کارايا آهن پر ڪيترا ڊش سيکاريا پڻ آهن. جيئن ته صحيح طرح ڇانور ناهڻ، گوبي پٽاٽن جي ڀاڄي، واڱڻ ٽماٽن جو ڀرتو، اسپاگهيٽي ۽ مٺاڻ ۾ سستو ۽ تمام جهٽ پٽ ٺاهڻ وارو چلو (مٺي پوري) ڀڳل اٽي ۾ کير بيضو، کنڊ ۽ ٿورو مکڻ وجهي ان کي چڱيءَ طرح مکس ڪري ۽ پوءِ فرائنگ پئن ۾ گيهه گرم ڪري مٿان اهو مڪسچر وجهڻ سان چلو ٺهي ٿو جيڪو بسڪيٽ ۽ ڪيڪ پيسٽري کان لذيذ ٿئي ٿو.

واندڪائي ۾ راحت به چار ڪوپ اٽي جا هلڪي باهه تي ڀُڄي رکندو آهي جيئن پوءِ ضرورت وقت چلي جهڙي شيءِ ٺاهي سگهجي. ان ڀڳل اٽي مان ڪڏهن ڪڏهن سيرو به ٺاهيندو آهي. اٽي کي وڏيڪ ڳاڙهو ڪري، ٻيءَ ديڳڙي ۾ گيهه کنڊ ۽ پاڻي گرم ڪري چاش ٺاهيندو آهي. پوءِ ٻئي ملائي هلڪي باهه تي رکي چمچي سان ڪجهه دير گهمائيندو آهي جيسين اهو گيهه ڇڏي. منجهس پستا بادام ڪشمش به وجهندو آهي. انهن مالن مکڻ وجهڻ بعد سيرو يا جيڪا به شيءِ تيار ٿيندي سا بهتر ئي ٿيندي. خاص ڪري چلهه تي ڪو هيو سڙي، ناهي ڪارائي ته کائڻ واري کي اجا به لذيذ لڳي ٿو.

هتي رڌپچاءَ ۾ ڪا تڪليف نه آهي. وقت سو ضايع ٿئي ٿو پر چلهه تي سڙڻ وارو اصطلاح هتي جي رڌپچاءَ سان لاڳو نٿو ڪري سگهجي. چاڪاڻ جو

هن ملڪ ۾ ايڏو ته سيءُ آهي جو سال جا نوَ مهينا ته ڪمري جي هيٽنگ آن رهڻ بعد به سيءُ محسوس ٿئي ٿو سو اهڙي رڌڻ پچائڻ ۾ تڪليف نه پر فرحت ٿي محسوس ٿئي ٿي. اهوئي سبب آهي جو هتي جي هاسٽل ۾ توڙي ٻين ننڍن گهرن ۾ هڪ ٿي ڪمري يا بيڊ روم ۾ رڌپچاءَ لاءِ چلهه جو ڪنڌ ۾ بندوبست ڏنل آهي ۽ ساڳي ڪمري ۾ ريفريجريٽر به رکيل آهي. اها ڳالهه اسان جهڙن ملڪن ۾ ناممڪن آهي جو ونڊي سياري ۾ به ايترو سيءُ ٿئو پوي جيڪو چلهه يا ريفريجريٽر مان نڪرندڙ گرميءَ کي ماري سگهي.

مختلف ملڪن جا رهندڙ شاگرد پنهنجي ملڪ جا مختلف کاڌا تيار ڪندا آهن گهڻو ڪري اهي کاڌا جيڪي جهٽ پٽ تيار ٿي سگهن. پر اها حقيقت سڀ مڃيندا آهن ته مڙني ۾ پاڪستان، هندستان جي رهاڪن جا کاڌا وڌيڪ لذيذ آهن.

آفريڪا جي شاگردن جو ته گهڻو زور لاهوري گجرن (Sweet Potatoes) ۽ مڱن چونئرن (Beans) تي هوندو آهي. چيني، فلپينو، ڪورين ۽ ويٽنامي شاگردن جو دلپسند کاڌو مي (Mee) ۽ نوڊل (Noodles) هوندو آهي، جيڪو چڊڙي رس ۾ سنهيون ڪٽڪ يا ڇانورن جي اٽي مان ٺهيل سيون وجهي ٺاهين.

هڪ ڏينهن گهانا جي شاگرد پيٽر جو ڪمرو ڪليل ڏسي اندر گهڙي وياسين. پيٽر چلهه اڳيان بيهي بازار مان آندل اڌ اڌ پاءَ ڪن تور جا به پاڪيٽ کولي رهيو هو.

”پيٽر ڇاپيو ڪرين؟“ راحت پڇيس.

”ڊنر پيو تيار ڪريان.“ وراڻيائين.

”پر هي اڇي پائوڊر جهڙي ڪير مان ڇا ٿو ٺاهين.“

”فوفو ٿو ٺاهيان.“

”فوفو! اها ڇا بلا آهي؟“ اسان تعجب مان پڇيس.

”يو ڊونٽ نو فوفو؟ توهان کي فوفوءَ جي خبر ناهي؟“ هن جواب بدران اسان کان سوال ڪيو.

”نه. بلڪل نه. اسان ته اڄ پيا ٻڌون.“ مون چيومانس.

”اوه! پوءِ ته توهان ترسو. Just wait and see ته آئون ناهي ٿو ڏيکاريان. بيحد لذيذ ٿئي ٿو.“ پيٽر چيو.

”تهن لاءِ هاڻ ڪير ترسندو. جلدي ۾ آهيون اٿين زباني ٻڌاءِ.“

پيٽر تيسين ٻيو ڏٻو کولي ان مان ٻه اڇي هيڊي رنگ جو پائوڊر ڪڍي ڀرين پائوڊر سان پاڻيءَ ۾ ملائيندي چيو:

”مون چيو نه ته بس رڳو ٿوري ساعت لاءِ ترسو اجهو ته تيار ٿي ويو.“

مون خالي ڏٻا ڪڍي ان تي سئيڊش زبان ۾ لکيل پڙهڻ جي ڪوشش ڪئي ته ڪهڙي شيءِ آهي.هڪ تي Potato Mos وغيره لکيل هو جنهن مان اندازو لڳايوسين ته پٽاٽن جو اٽو آهي ۽ ملائڻ سان رڌل پٽاٽا Meshed Potatoes تي پوندا. ٻيءَ ۾ چانورن يا مڪئي جو اٽو هو يا ڪير.

”هن ۾ ڀلا ڇا آهي؟“ اسان پيٽر کان پڇيو.

”مون کي پاڻ خبر ناهي“، پيٽر چيو، ”پر هنن ٻنهي پائوڊرن ۾ تمام گهٽيون وٽامن ۽ ڪاربوهيڊريٽ آهن. روز روز چانور کائي کائي بيزار ٿي پيا آهيون.“

”ڀلا قيمت ڇا اٿن؟“ اسان پڇيس.

”هي ڏٻو سورهين ڪرونا جو آهي ۽ هي چوڏهين ڪرونا جو.“

راحت مونکي اڙدوءَ ۾ چيو ته عجيب بيوقوف آهي هي پيٽر به. جڏهن شهر ۾ تازا پٽاٽا توڙي مڪئي هن کان سستي اگهه تي ملي رهي آهي ته پوءِ ٽيهه ڪرونا (سوا سؤ رپيا ڪن) خرچ ڪري هي ڏٻا آٽڻ جو ڪهڙو ضرور. بهرحال اسان به تجسس مان ويهي پيٽر کي ڏسڻ لڳاسين ته اهو فوفو ڇا آهي ۽ ڪيئن تو ناهي. ٽي سگهي تو ڪو اهڙو ڪيڪ پيسٽري نهي پوي جيڪو بيحد لذيذ هجي ۽ جنهن نهيل تڪيل جي قيمت شهر ۾ ٽيهن ڪرونائن کان تمام گهٽي هجي.

پيٽر هاڻ انهن ٻنهي پائوڊرن ۽ پاڻيءَ جي مسڪچر کي ديگڙي ۾ وجهي چلهه تي رکيو.

”پيٽر کنڊ مکڻ نه وجهه.“ مون ڪيڪ پيسٽري يا سيري جو سوچي کيس ياد ڏياريو.

"You just wait and see." ، پيٽر اهو مڪسچر ڪاٺ جي ڏوئيءَ سان گهمائيندي مونکي صبر سان ويهڻ لاءِ چيو، ”بس هاڻ ٻن منٽن ۾ فوفو تيار ٿي ويندو. ويري ٽيسٽي اينڊ رچ ان وٽامنس.“

راحت ۽ آئون هڪبئي جو منهن ڏسي وري پيٽر کي ڏوئي گهمائيندو ڏسڻ لڳاسين.

”پيٽر يلا اهو فوفو ناهڻ توکي ڪنهن سيکاريو؟“

”مون کي سيڪنڊ ايئر جي شاگرد حاجي جمعا پڙايو. هو گهانا بليڪ اسٽار جهاز تي چيف انجنيئر هو ته ان جهاز تي فلپينو بورچي اهو فوفو ناهيندو هو.“

راحت کي چيم ته الله خير ڪري. هڪ گهانا جو هن جو هم وطني حاجي جمعو درويش ماڻهو، ٻيو گهانا جو ڏکڻ آمريڪا ڏي هلندڙ جهاز جيڪو سڄو وقت يا سمنڊ تي هوندو يا چلي برازيل جهڙن ڪنگلن ملڪن ۾ ۽ ٽيون ان مٿان فلپيني بورچي! جهاز هلائيندڙ واقعي فوفوئي ڪائيندا هوندا.“

ايتري ۾ اٽي ۾ ملايل پاڻي سڪي ويو ۽ ديڳڙي کي هيٺ لاهي ان مان هٿ سان اٽو ڪرڙي مٺين سان ڳوهڻ لڳو.

”بس. ٿهي ويو فوفو؟“ مون پيٽر کان پڇيو.

”بس. ٿهي ويو فوفو. هاڻ هن ۾ ڪڪڙ جو ٻوڙ ملايان ته پوءِ چکي ڏسجو.“

ٻوڙ جي ديڳڙي جو ڍڪ لاهي ڏٺم ته ٿنگي پاڻيءَ ۾ مرغيءَ جا ٻه وڏا ٽڪرا تري رهيا هئا. جيڪي پيٽر ان پاڻيءَ جهڙي رس سميت ان اٽي ۾ ملائي وري مٺين سان ڳوهڻ لڳو. راحت آهستي آهستي تي سرڪڻ لڳو. در جي ٻاهر پهچي هن مونکي ٻه سڏيو.

”ڪمنگ ڪمنگ.“ راحت کي سندس سڏ جي ورندي ڏيندي ٻاهر نڪتس.

”ڇو يلا هليو آئين؟“ مون راحت کان پڇيو.

”يار منهنجي ته اڃي دل ڪچي ٿي. هاڻ پيٽر پڪ چوي ها ته اهو فوفو توهان ٻه کائو ۽ پوءِ جي انڪار ڪريون ها ته دل ۾ ڪري ها. سو شرافت ۾ فوفوءَ کان نجات حاصل ڪرڻ لاءِ نڪري آيس.“

”واه جي ڳالهه ڪئي. هل ته هلون جيڏانهن وياسين پئي.“

عالم برزخ ۾

هڪ دفعي ڊينمارڪ جي بندرگاهہ ڪوپن هيگن کان فيري (ننڍڙي پئسينجر جهاز) رستي سئيڊن جي هن شهر مالمو ڏي اچ رهيو هوس تہ مون واري ٽيبل تي مونکان علاوه ٻہ ڄڻا ٻيا بہ ويٺا هئا جيڪي سئيڊش ۽ ايراني زبانن ۾ ڳالهائي رهيا هئا.

"Are you an Iranian?" مون پر ۾ ويٺل نوجوان کان انگريزيءَ ۾ پڇيو.

"نہ. آئون ايراني نہ پر عراقي آهيان." هن ورائيو.

"۽ تون؟" مون ٻئي کان پڇيو.

"آئون ايراني آهيان. اسان ٻئي ٻن ٽن سالن کان هتي رهون ٿا. هي صادام جي ظالم حڪومت کان ڀڄي آيو آهي ۽ آئون خمينيءَ جي حڪومت کان."

"پوءِ هتي سئيڊن ۾ ڪيئن ٿو لڳين." مون پڇيومان.

"پنهنجي ملڪ کان تہ بهتر آهيون. پر اسان کي سال اڌ بعد جيئن ئي پڪي رهائش ۽ هتي جو پاسپورٽ ملندو تہ پوءِ آمريڪا U.S.A ڀڄي ويندا سين. اتي سڀ ۾ بهتر آهي. وڏو ملڪ آهي. هر قسم جي موسم ۽ ماڻهو آهن."

"پوءِ هينئر ئي ڇو نٿا وڃو؟" مون پڇيومان.

"ان ڪري جو هينئر ايراني يا عراقي پاسپورٽ تي اسان کي آمريڪا يا ٻئي ڪنهن ملڪ جا لفٽ نہ ڪرائيندا." هڪ چيو.

"هڪ دفعو سئيڊن جو پاسپورٽ هٿ اچي ويندو تہ پوءِ اسان ٻئي ملڪ ۾ سئيڊش يعني يورپي ليبل سان ڇاتا سچاتا ويندا سين." ٻئي چيو.

هتي رهندڙ هڪ پاڪستانيءَ بہ ڪجهہ اهڙن ئي خيالن جو اظهار ڪيو هو:

"مونکي سئيڊن ملڪ جي آب هوا ۽ نہ وري ماحول وڻي ٿو پر هن ملڪ جي Citizenship ملڻ بعد آئون پاڪستاني نہ پر سئيڊش سڏيو ويندس. ۽ پوءِ سئيڊن جي ليبل سان آئون سعودي عرب، ڪويت، دبئي، برونائي توڙي انگلنڊ، آسٽريليا، نيوزيلينڊ جهڙن ملڪن ۾ بنا ويزا جي اٿين اچي وڃي پيو سگهندس، جيئن ڇيڇہ وطني کان ميانوالي- يعني جيئن ڪو هڪ ڳوٺ

کان ٻئي ڳوٺ اچي وڃي. هينئر هڪ پاڪستانيءَ جي حيثيت ۾ مونکي ڪو عرب ملڪ هڪ ڏينهن لاءِ به پنهنجي ڌرتيءَ تي قدم رکڻ نه ڏيندو. پلي ڪٿي آئون پنج وقت نمازي، پرهيزگار، متقي مسلمان هجان. پلي ڪٿي آئون ڊاڪٽر انجنيئر يا ڪو قابل سائنسدان هجان. هو پاڪستاني، هندستاني، بنگلاديشيءَ کي ينگي، ٻاگڙي، ڀيل کان به ڪمتر سمجهن ٿا. پر يورپ جي ڪنهن ملڪ جي پاسپورٽ سان ڪٿي ڪو ڪارو چور هجي، هن کي جيءَ ۾ جايون ڏنيون وڃن ٿيون.

عراقي نوجوان کان پڇيم: ”توهان ڪهڙي زبان ۾ گفتگو ڪري رهيا هئاٿو؟“

”هتي جي زبان سئيڊش ۽ فارسيءَ ۾.“ هن وراڻيو.

”عربيءَ ۾ نه؟“ مون پڇيومانس.

”نه. ان ڪري جو هن ٻئي همراه (ايرانيءَ) کي عربي نٿي اچي.“

”تون ايراني ڪٿان سکئين؟“ مون پڇيومانس.

”هتي اچڻ کان اڳ ايران جي هوٽلن ۾ مون پنج سال کن ٻئرو ٿي ڪم ڪيو آهي. ايراني اتي سکيس.“

”عراق ڇو ڇڏئي؟“

”بس پنهنجو وطن ڇڏڻ ڪنهن کي وڻي ٿو. حاڪم صحيح قسم جا هجن ته رب پاڪ سک ۽ آرام لاءِ سڀ ڪجهه ڏنو آهي، جيڪو ورهائي ونڊي کائي سگهجي ٿو. پر قدرت جتي سڀ ڪجهه عطا ڪيو اتي جيڪر اسان جا حاڪم به صحيح هجن ها ته عرب ملڪ سنگاپور سئيڊن، جپان، آسٽريليا کان وڌيڪ خوشحال ۽ باعزت هجن ها. پر اسان جي حڪمرانن جي ڪڌن ڪرتوتن، انڌي هوس، عزت جو سوال سمجهي پر وارن ملڪن سان جهيڙا فساد ڪرڻ ۾ اسان کي تباهه ڪري ڇڏيو آهي. لکين مرد انهن جهيڙن جنگين ۾ مارجي ويا. منهنجي ماءُ نٿي چاهيو ته مونکي ان آرميءَ لاءِ ڀرتي ڪيو وڃي جيڪا هڪ بي مقصد جنگ وڙهي رهي آهي. ساڳيو حال هن ايراني نوجوان جو آهي. انڪار ڪرڻ تي اسان کي ماريو ڪٽيو ويو. جيلن ۾ وجهڻ جا ڏڙڪا ڏنا ويا. آخر واهه ڏسي ڀڄي ڀياسين ۽ ڏکڙ ڪائي ڪائي اچي هتان نڪتا آهيون.“

”ڀلا هاڻ ايران ۽ عراق جا تعلقات ڪٿي پهتا آهن؟“ مون پڇيو.

مئريٽائيم ايڊيوڪيشن اينڊ ٽريننگ ۾ M.Sc ڪندڙ شاگرد ويٺلن ۾ بنگلاديش جو خندڪر، ملائيشيا جو زينورين، سعودي جو صالح ۽ فلپين جو اسڪالانو

ڊيزي - فلپين

فيلي-ڪينيا

چنگيز - آذربائيجان

حسن بقال- ترڪي

انا روزا- ڪولمبيا

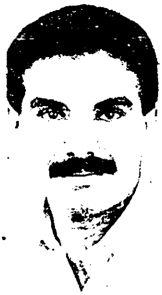

حسن الحاربي - سعوديه

عبدالوهاب اکوح - موراکو

لالائو- مڈاگاسکر

پیٹر گهانا

مٹریلین - اکیدار

عاید خلف- اردن

سلیم قاسم - پاکستان

راحت عزیز - پاکستان

ائمي - سينيگال

لي خيانگ - ملائيشيا

مالمو جي بس ۾ سعودي عرب جو خالد ۽ صالح

گهانا ۽ نائيجيريا جون شاگرديائيون

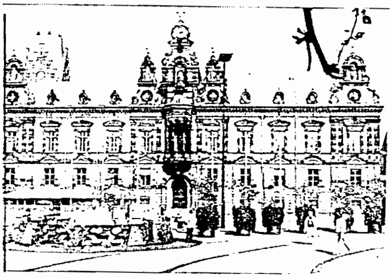

مالمو جو سٽي هال

مالٽا جي ايلزبيٿ، ترڪي جو حسن بقال،
سعودي عرب جو حسن الحاربي ۽ ابيلا

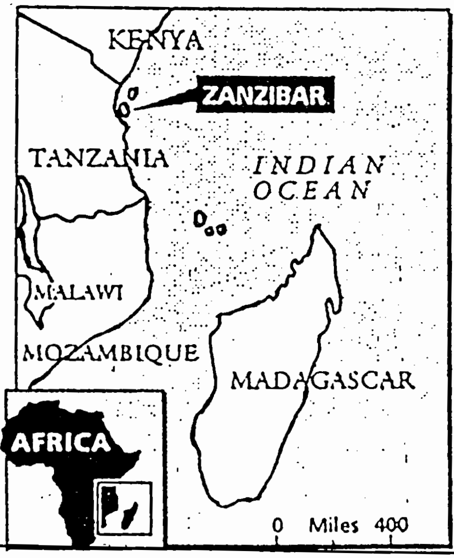

آفريڪا جي نقشي ۾ زنجبار ۽ مڊاگاسڪر

ورلڊ مئرينائيم يونيورسٽي ۾ تعليم وٺندڙ مختلف ملڪن جا شاگرد
(وچئين ۾ يمن جو مبارڪ ۽ ٿائلنڊ جو سوتي چائي)

يونيورسٽي جي مختلف ملڪن جي شاگردن جون زالون قومي لباس ۾

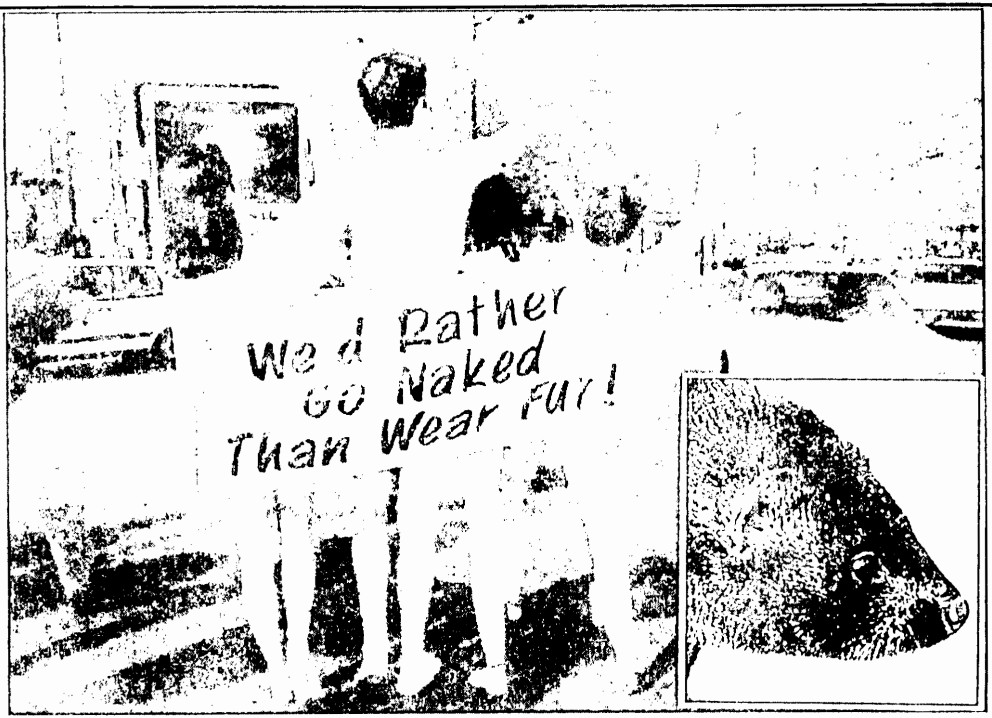

Naked ambition: four animal lovers demonstrate in Paris against the wearing of fur

THE EUROPEAN - 25 - 28 March 1993

'منک' جانور جی بچاءَ لاءِ پئرس ۾ هڪ مظاهرو (اخبار يوريين تان ورتل) MINK

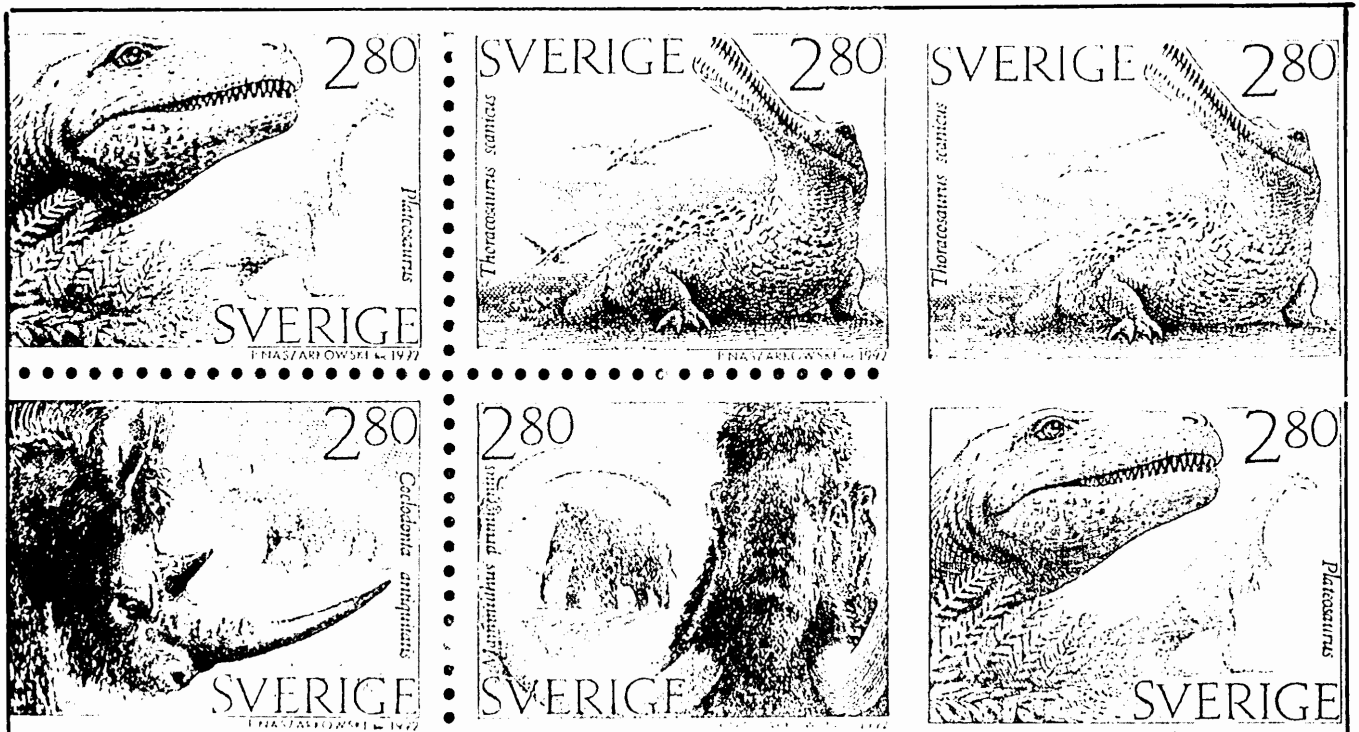

سئيڊن جي پوسٽ جي ٽڪلين جو نمونو

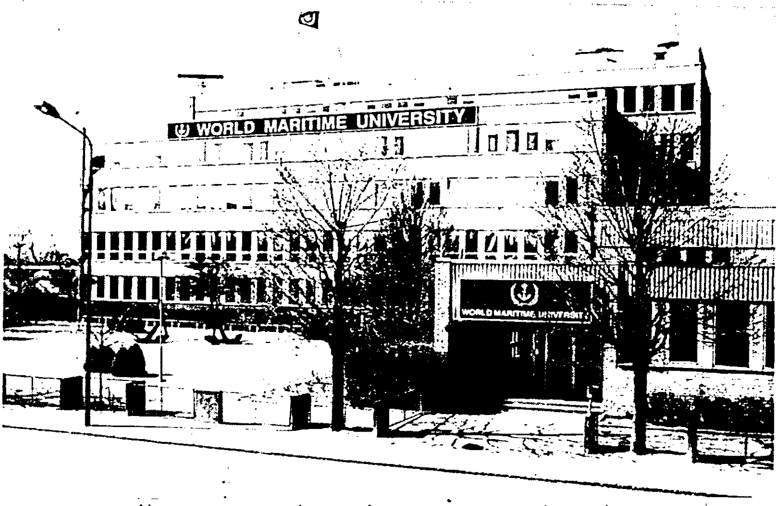

دنيا جي واحد يونيورسٽي – ورلڊ مئريٽائيم يونيورسٽي مالمو

ورلڊ مئريٽائيم يونيورسٽيءَ جا شاگرد پروفيسر الڊرٽن سان گڏ جهاز گهمي رهيا آهن

وزير سومرو ۽ سندس زال لينا

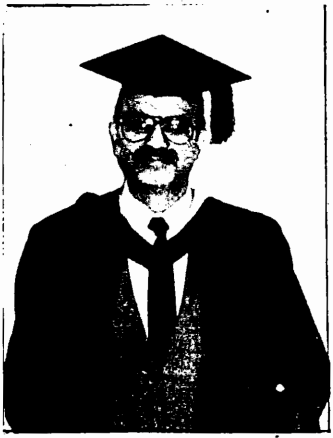

ڪتاب جو ليک الطاف شيخ

حميد قاضي زال ۽ ٻارن سان

عمر سلام الطاف شيخ سان

ايراني خاتون آئرن پنهنجي سئيڊش مڙس سان گڏ

"ٽيڪنيڪل مئنيجمينٽ" ڪورس جي ڪلاس ۾ اردن جو عبدالڪريم ۽ اڪيدار جي مئريلين

مالمو سئيڊن ۾ رهندڙ ٽي پاڪستاني عورتون

UNO جي صلاح ڪار مسٽر زنگورين سان گڏ

هاسٽل ۾ مختلف ملڪن کان آيل شاگرد بليئرڊ راند ڪيڏي رهيا آهن

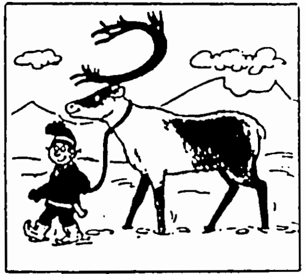

هن پاسي جو مشهور جانور رين ڊيئر

KOCKUMS MALMÖ · SWEDEN

KOCKUMS
ENGINEERING AB

دنيا جي وڏي شپ يارڊ ڪوڪم جو نشان

MALMÖ STADSBIBLIOTEK

LÅNEKORT

Nr 9247907

924 79 07 1209 56

Gäller t.o.m.	Förnyad till	Förnyad till
1995		

Detta kort är en personlig värdehandling, som måste uppvisas vid lån. Duplettkort kan endast erhållas mot särskild avgift.

ميمبرن جي ڪارڊ تي لڳل ليڪون ۽ نمبر

142 86 98 0035 92

Nc RABE Sweden /89

MALMÖ STADSBIBLIOTEK

ڪتابن تي سڃاڻپ جون ليڪون ۽ ڪوڊ نمبر

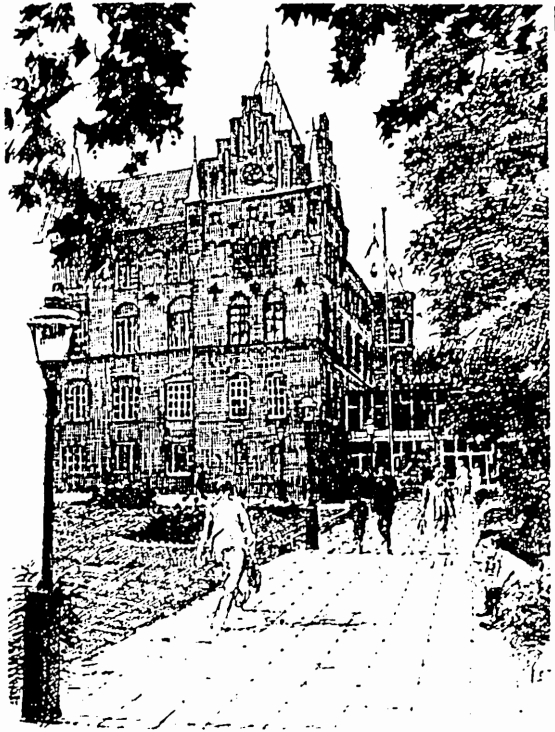

مالمو شهر جي لئبرري- بائبلوٽيڪ

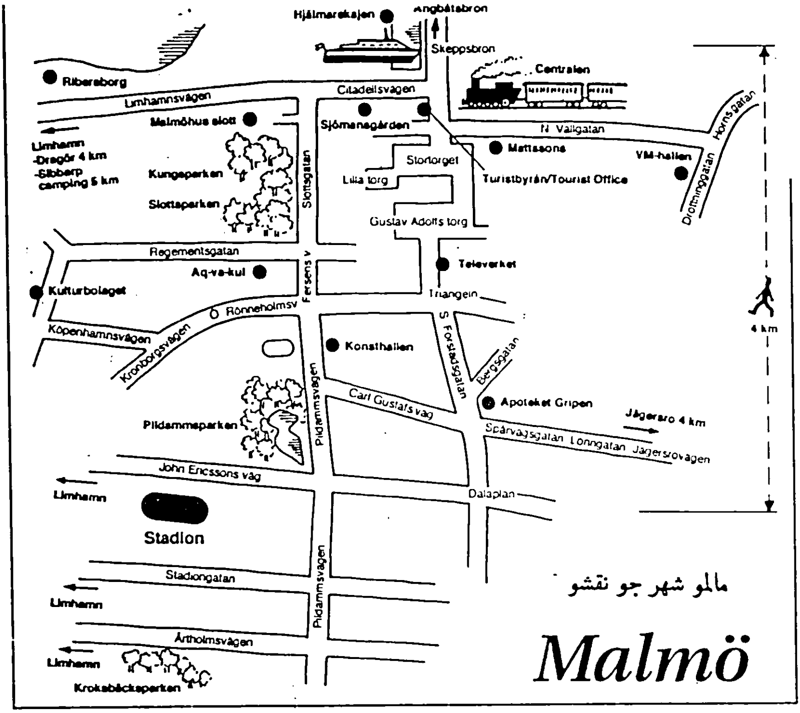

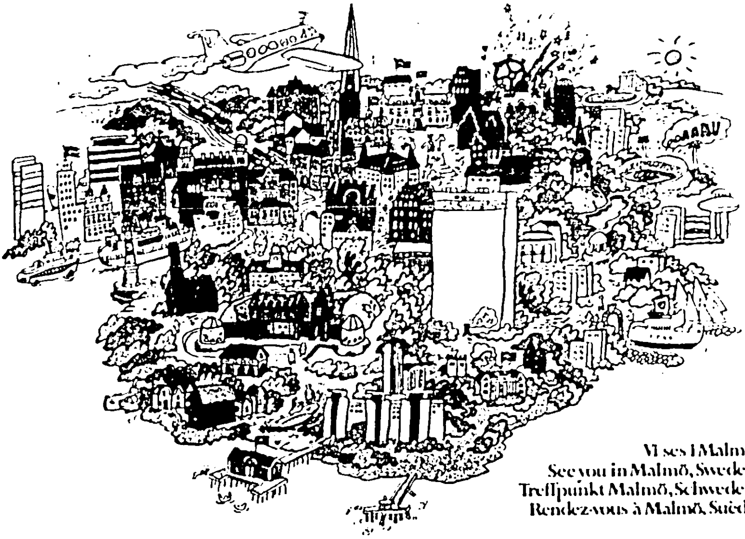

Vi ses i Malmö!
See you in Malmö, Sweden!
Treffpunkt Malmö, Schweden!
Rendez-vous à Malmö, Suède!

مالمو جو شهر آرٽسٽ جي نظر ۾

مالمو شهر جو وچيون چؤنڪ

سعودي عرب جو ڪمانڊر خلد پولئنڊ
۾ جهازي مشين جي ڪارخاني ۾

مالمو ۾ رهندڙ ڌارين ملڪن جا ماڻهو

يونيورسٽيءَ جون شاگرد عورتون: ساڄي کان نائيجيريا جي جوليانا، ڪولمبيا جي انا روزا، سينيگال جي ائمي ۽ ملائيشيا جي شمس پنهنجي ڌيءَ سان گڏ

ترڪيءَ جا شاگرد حسن بقال ۽ عدنان پنهنجين زالن ۽ ٻارن سان

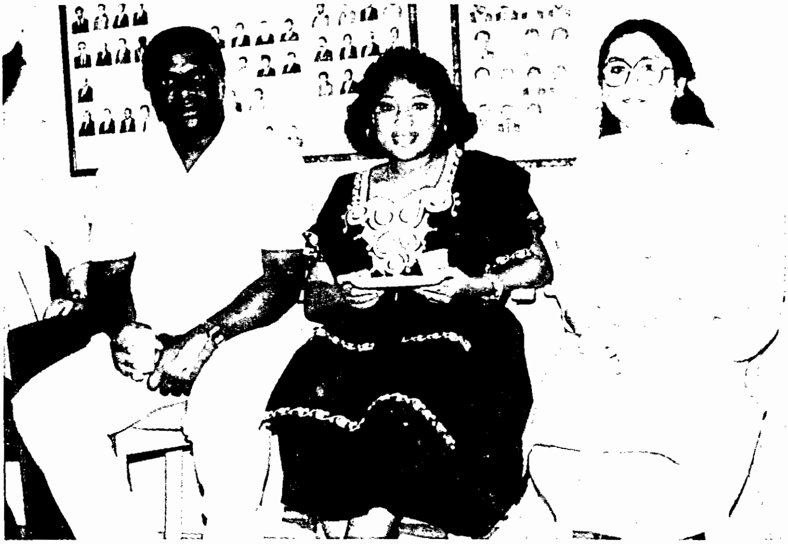

تنزانيا جو مسٽر دوبيلو، مسز دوبيلو ۽ پاڪستان جي مسطورا

آمريڪا ۽ يورپ جا ڪجھ شاگرد

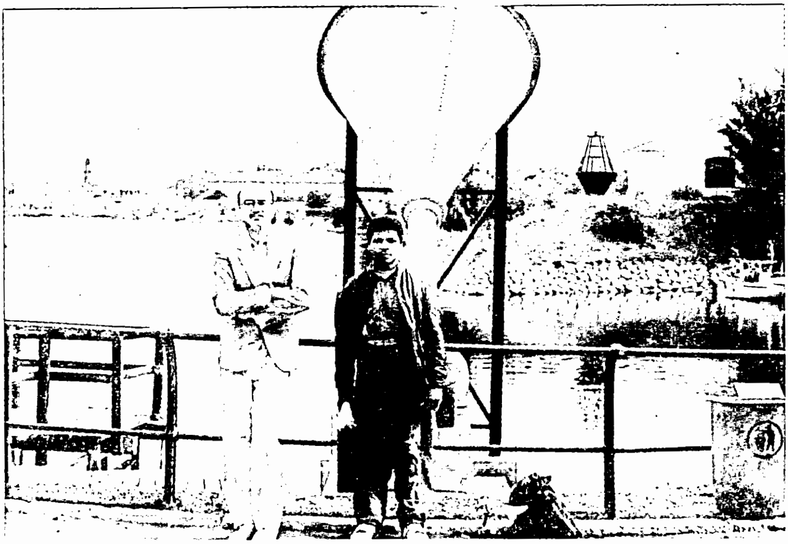

ملاوي (آفريڪا) جو مسٽر چيزالي ۽ الطاف مالمو شهر مان لنگهندڙ ڪئنال اڳيان

مالمو شهر جي سينٽرل اسٽيشن اڳيان

”عالمِ برزخ ۾“ ايرانيءَ وراڻيو.

”ڇا مطلب؟“ مون پڇيو.

”بس اهوئي ته نه سٺا آهن نه خراب. انسان مرڻ بعد يڪدم دوزخ يا جنت ۾ ته نه ويندو آهي. ان جي فيصلي ٿيڻ ۽ وڃڻ کان اڳ انسان جو جتي روح ٽنگيل هوندو آهي ان کي عالم برزخ چئبو سگهجي ٿو. سو ساڳيو حال اسان جو آهي.“

سنڌ ۾ رهڻ جنجال ڪيو پيو وڃي

سئيڊن جو هي شهر مالمو چون ٿا ته پارڪن کان مشهور آهي. بلڪل صحيح آهي. جڳهه جڳهه تي هتي پارڪ، باغ بستان ۽ ساوڪ نظر اچي ٿي. سڄو شهر گل ۽ گلڪارين سان پريو پيو آهي جنهن تي هن شهر جي ميونسپالٽيءَ جو چڱو خاصو خرچ ايندو هوندو. پر مالمو City of Parks کان علاوه بدڪن جو شهر به چئي سگهجي ٿو جو جتي ڪٿي قسمين قسمين بدڪون آزاديءَ سان ائين گهمندي ڦرندي نظر اچن ٿيون جيئن اسان وٽ ڪانگ ڪبرون.

اسان جو پاڪستاني شاگرد احمد ڪمال علوي، جنهن کي شڪار جو تمام گهڻو شوق آهي تهنجو بدڪن، ڪونجن، آڙين کي ائين هلندو ڏسي وات پاڻي ٿيندو آهي ۽ چوندو آهي: ”دل ٿي چوي ته ڪنهن ڏينهن ٿيلهي ۾ لڪائي ڪمري ۾ اچي مٽن سير ڦيرجي.“

پر ڪين ڦاسائڻ ايترو سولو به نه آهي. ڪبوترن وانگر هي بدڪون بس اسٽاپن، پارڪن، دڪانن ۽ ڪئنال جي ڪناري وٽ توهان جي اڳيان پيون هلنديون ۽ چڳنديون. پر جيئن ئي ڪين جهلڻ لاءِ هٿ اڳيان ڪنداؤ ته ڦڙڪو ڏيئي اڏامي وينديون. ان کان علاوه حڪومت طرفان پڻ ڪين ڦاسائڻ جي سخت بندش آهي. ان ڪري هن ملڪ جي قانون جي عزت ڪندڙ شهري ڪين هٿ لائڻ ته پري جي ڳالهه آهي بري نيت سان به نٿا ڏسن. اها ٻي ڳالهه آهي ته اسان ايشيائي ۽ آفريڪن کي هي شڪار جا پڪي ڏسي اکين اڳيان يڪدم ديڳڙا ۽ رڌپچاءَ جو سامان ڦري ٿو. پر هتي جا ماڻهو هنن پکين کي پنهنجي شهر جو مهمان ڪري سمجهن ٿا. جيڪي تڏ گهٽ ٿيڻ سان ڏاڪڻ علائقن کان هتي

اچن ٿا.

هڪ ڏينهن قاضيءَ چيو: ”هي ملڪ ڪيڏا خوش نصيب آهن جو هتي وٽ هھڙا پکي پيا هلن.“

”دراصل ان ڪان وڌيڪ تہ خوش نصيب پنهنجو ملڪ آهي.“ مون چيومانس، ”خاص ڪري سنڌ جو علائقو جتي هر سال سياري جي موسم ۾ هن کان بہ وڌيڪ قسم جا هجرتي پکي هتي اتراهن ملڪن (وينڊي سائيبيريا کان) اچن ٿا. سو اهو نٿو چئي سگهجي تہ هي ملڪ خوش نصيب آهن. اجان بہ اهو چئي سگهجي ٿو تہ اسان جا ماڻهو يا حڪومتون بدنصيب آهن جيڪي هھڙن پکين جو قدر نٿيون ڪن ۽ نہ فقط پاڻ هتي پکين کي بي درديءَ سان ماريندا وتن پر اوسي پاسي جي امير عربن کي دعوتون ڏيندا وتن تہ اچو ۽ اچي پيننگ ڪريو.“

علوي چوڻ لڳو: ”مونکي يقين آهي تہ اهي پکي جيڪڏهن دبئي، دوحا يا سعودي عرب، ڪويت پاسي وڃن ها تہ اتي جا چٽ عرب بہ انهن کي نہ مارين ها. پر هتي جي بچاءَ ۽ وڌڻ ويجهڻ جا اپاءَ وٺن ها. پر اسان وٽ اهو وڃي حال ٿيو آهي جو انهن مهمان پکين کي بہ سک جو ساهہ کڻڻ نٿا ڏيون.“

”گذريل ٻن ٽن سالن کان تہ انهن ۾ اهڙو تاڪوڙو وڌو ويو آهي جو ڪيترن پکين سنڌ ۾ لهڻ گهٽائي بمبئي ۽ هندستان جي ٻين ڪنارن ڏي وڃڻ شروع ڪيو آهي.“ مون ڪين ڪجهہ عرصو اڳ جي هيرالڊ رسالي ۾ ڇپيل هڪ رپورٽ ڏي ڌيان ڇڪايو.

”ڪيڏو ڏک ٿو ٿئي“، قاضيءَ افسوس جو اظهار ڪيو، ”اسان جي ملڪ- خاص ڪري سنڌ جي حالت ڏينهون ڏينهن ڇا ٿي رهي آهي. سندس درياه سڪندا وڃن، نتيجي ۾ اهي مڇيون ٻلا نظر نٿا اچن. واٽر ٽيبل مٿي ڪڇڻ ڪري زمينن جي سم ۽ ڪلر ستيا ناس ڪري ڇڏي آهي. هيرن جهڙن ماڻهن کي ڊاڪو ۽ ڌاڙيل سمجهي ماريو پيو وڃي ۽ ڌاڙيلن کي ٽاٽي هن پرسڪون ڌرتيءَ تي ناحق ٻاريو پيو وڃي جيئن ڪو سک چين سان نہ رهي سگهي.وينڊي پکي پکڻ لاءِ بہ سنڌ ۾ رهڻ جنجال ڪيو پيو وڃي.“

ڪڏ ۾ هڻ انهن ڳالهين کي

سئيڊن، فنلئنڊ ۽ ناروي آئيس لئنڊ اهي اتر قطب وارا ملڪ آهن جتي سخت ٿڌ ڪري ماڻهوءَ جو جياپو ايڏو سولو نہ آهي جيترو انگلنڊ، آمريڪا، جرمني، فرانس يا جپان، سنگاپور پاسي. اسان جا پاڪستاني دنيا جي هر ڪنڊ ۾ نظر ايندا پر هنن ملڪن ۾ سڀ کان آخر ۾ آيا ۽ اڃان تائين سندن تعداد ٻين ملڪن ۾ رهندڙ پاڪستانين جي مقابلي ۾ تمام گهٽ آهي. موسم کان علاوه زبان جي پڻ ڏکيائي آهي جو هتي انگريزي زبان نٿي هلي. سئيڊش، ڊئنش، فنش ۽ نارويجن زبانون اسپيني، جپاني، فرينچ ۽ ملئي جهڙين زبانن کان تمام ڏکيون آهن. بهرحال جن پاڪستانين همت ڪئي ۽ ڪشالا ڪري هيستائين پهتا ۽ ٽِڪي پيا انهن ۾ نوي ڪان مٿي سيڪڙو پنجاب پاسي جي رهاڪن جو آهي. باقي اٺ نوَ سيڪڙو ۾ مهاجر، پٺاڻ، بلوچ ۽ سنڌي اچي وڃن ٿا ۽ اهي بہ عام طرح عيد جي گڏجاڻين يا ٻين اهڙين محفلن ۾ ورلي نظر اچن ٿا.

هڪ ڏينهن ڪنهن گڏجاڻيءَ ۾ ناروي ۽ فن لئنڊ جا رهندڙ ڪجهہ پاڪستاني پڻ شامل هئا. تقريباً سڀ پنجاب پاسي جا هئا ان ڪري سڄي گفتگو پنجابيءَ ۾ هلي رهي هئي. مون جهڙو ٿي سگهي ٿو ڪو هڪ بہ غير پنجابي بہ هجي جيڪو مون وانگر ڪنڊ پاسي ۾ ويهي خاموشيءَ سان ٻين جون ڳالهيون ٻڌي رهيو هجي. ڳالهين ڪندي ڪندي اها ڳالهہ نڪتي تہ سنڌ ۾ پنجاب جي ماڻهن کي ايترو هٽ چراند نہ ڪرڻ کپي. بهرحال سڀ نيڪ نيتيءَ سان ڳالهہ ڪري رهيا هئا. ڪنهن کي خوش ڪرڻ بدران سڀ نيوٽرل جي حيثيت ۾ ٽيڪا ٽپڻي ڪري رهيا هئا. جنهن ۾ ڪافي حقيقت لڳي رهي هئي. هونءَ بہ ڪين ملڪ ڇڏي ڪي سال ٿي ويا ۽ هاڻ سندن مرڻ جيئڻ مٿيون ماڻهيون هنن ملڪن سان آهن. ان ڪري سندن تنقيد يا ڇيد ڪرڻ ۾ ڪا گهٽي طرفداري نہ هئي ۽ آئون بہ وچ ۾ پنهنجي راءِ ڏيڻ يا سندن ڳالهہ قبول ڪرڻ يا نہ ڪرڻ بدران ماٺ ڪري ٻڌڻ لڳس تہ آخر ٻين ماڻهن کي پاڪستان جي رهاڪن ۽ خاص ڪري سنڌين بابت ڇا Views آهن.

”سنڌ جي زمينن، نوڪرين، اسڪولن، ڪاليجن ۽ ڪارخانن فئڪٽرين تي پنجابين جو روزانو وڃي قبضو ٿيندو. هاڻ تہ ماڳهين ڪراچيءَ جون

فئڪٽريون ئي پنجاب ڏي شفٽ ٿي رهيون آهن.“ هن چيو.

”پنجاب جي رهاڪن ڪي ائين ڪرڻ نہ ڪپي.“ ٻئي چيو، ”ان سان خواه مخواه ٻين جي دلين ۾ اسان لاءِ نفرت وڌندي. اسان کي سنڌ ۽ ان جي عوام جي خدمت بہ ڪرڻ کپي.“

”دراصل ان ۾ سنڌي وڏيري، وزير ۽ پير مير کان علاوه سنڌي ڪاموري جو پڻ ڏوهہ آهي.“ هڪ چيو.

”سنڌ جي فلاڻي ڳوٺ ۾ اسان جي هڪ بزنيس مئن اهو سوچي فئڪٽري هڻڻ ٿي چاهي تہ ڀلي ان ڳوٺ جا سنڌي بيروزگار هنر بہ سکن تہ روزگار بہ ڪمائين. پر ڳوٺ جي وڏيري (سنڌس نالو وٺي ٻڌائين) نيابي ذريعي چتاءُ موڪليو تہ خبردار جو هن جي ڳوٺ ۾ ڪا فئڪٽري يا ڪارخانو هٽي سنڌس ماٿهو ڪاريا اٿوَ. اهي ائين بکيا، بيروزگار ڀلا آهن. سنڌ جي وڏيري جي اهائي ذهنيت آهي تہ ڳوٺ جو غريب نہ سڌري نہ خوشحال زندگي گذاري. هر وقت سندس موڇڙي مار جي منهن ۾ هجي ۽ ڪيس سائين سائين ڪندو رهي.“

”منهنجا مائٽ ٽنڊو محمد خان پاسي هڪ پنجابين جي ڳوٺ ۾ رهن ٿا“، هڪ ٻئي ڳالهہ ڪئي، ”سندن ننڍڙو ڳوٺ هوندي بہ اسڪول، اسپتال، پارڪ سڀ ڪجهہ آهي. سندس پر ۾ سنڌين جو وڏو ڳوٺ آهي، جنهن جو وڏيرو اسيمبليءَ جو ميمبر بہ آهي. اسڪول اسپتال ڏي تہ ڌيان نہ اٿس پر ڳوٺ جي جيڪا چنگي ناڪو ملي ٿو سا بہ هو پنهنجين عياشين ۾ خرچ ڪريو ڇڏي. ڪڏهن پنهنجي بنگلي کان ٻاهر نڪري ڳوٺ جو چڪر نہ هنيو اٿس تہ سندس ڳوٺ جي غريب سنڌين جو ڇا حال آهي.“

”سنڌي پير مير وڏيري کان پوءِ ٻئي نمبر تي سنڌين جو دشمن رشوت خور سنڌي ڪامورو پڻ آهي، جنهن پنهنجو پيٽ ڀرڻ لاءِ سڀ ڪجهہ داءُ تي لڳائي ڇڏيو آهي.“ هڪ چيو ۽ ٻئي کلندي چيو: ”اسان وٽ پنجاب ۾ مشهور آهي تہ ڪراچي يا سنڌ ۾ ڪو ڪم پوي تہ پهرين معلوم ڪجي تہ ڪو سنڌي بابا آفيسر آهي. جي سنڌي سائين آفيسر آهي تہ پئون ٻارهن. جيڪو ڪين رشوت ڏيندو ان جو ڪم ڪندو. توهان کي ڪوڙو ڊوميسائيل کپي، زمينن جي لڪائيءَ ۾ هير ڦير ڪرائڻي هجي، ڪٿي نوڪري کپي، توهان

سنڌي ڪاموري جي هٿ تي ڏوڪڙ وجي رکو. پوءِ جيڪو گهٽا ڏينڌس ان جو ڪم پڪو. پر آهي مڙس جو پٽ، پئسو وٺي پوءِ پلي سنڌس نوڪري هلي وڃي پر توهان جو ڪم ڪري ڏيندو. پوءِ ان جي مقابلي ۾ پلي ڪو سنڌس سنڌي ڀائو هجي، پلي ڪو سنڌس سڳو سؤٽ، ماسات هجي، ڪين گشاپتا هٽي چيڙي ڪرائي ڇڏيندو. سنڌي ڪاموري لاءِ وڏو پير پئسو آهي.“

سڀ کلڻ لڳا. کلي بس ڪياؤن تہ هڪ پڇيو: ”يار سنڌي ڪامورو يا پير مير وڏيرو ايڏو پئسو ڪري ڪيڏانهن تو. نظر تہ اهي ئي غريب جا غريب اچن ٿا.“

ان ڪان پوءِ آئون پنهنجي خيالي دنيا ۾ هليو ويس ان ڪري وڌيڪ ٻڌي نہ سگهيس تہ ڪڏهن اهو عنوان ختم ٿيو ۽ ڪڏهن ٻيو شروع ٿيو. ان ۾ ڪٿي ڪيتري بہ ڪڙاڻ هجي پر ان ۾ جيڪو حقيت جو پهلو هجي ان ڪان اسان سنڌين کي اٺ پڪي وانگر اک بوٽ نہ ڪرڻ کپي. ان ئي وقت آئون هڪ سنڌي وزير جو سوچي رهيو هوس جنهن مونکان سنڌس هڪ ڀائٽي/ ڀاٽيجي جي مستقبل لاءِ صلاح ورتي هئي.

”يار هن انجنيئرنگ ۾ بي اي ڪئي آهي هاڻ ڪٿي لڳايانس.“

”ڳالهہ ٻڌ“، مون ڪيس صلاح ڏني، ”تون وڏيرو زميندار ماڻهو آهين. الله جي فضل سان توکي پئسي جي ڪا کوٽ ناهي. هيئن ڪر جو هن کي آرمي ۾ موڪلي ڇڏ. اڄڪلهہ آرمي ۾ انجنيئرن جي چونڊ هلي رهي آهي. اتي هڪ سٺو آفيسر ٿي رهندو.“

”نہ يار! سول ۾ انجنيئرنگ ان لاءِ ڪانہ ڪئي اٿس.“ هن وراڻيو.

”چڱو پلا هيئن ڪر، ڪيس انگلنڊ يا آمريڪا موڪلي ڇڏ ايم اي ڪري يا اچان بہ وڌيڪ پڙهي قابل انجنيئر ٿي ان بعد پنهنجو فرم اچي کولي جنهن ۾ ٻين بہ محنتي نوجوان انجنيئرن کي رکي. ائين ڪرڻ سان سنڌس نالو هڪ طرف پڌا ٿيندو تہ ٻين کي روزگار ڏئي خوشي الڳ محسوس ٿيندي.“ مون ڪيس صلاح ڏني، پر هن خبر ناهي ڇا پسند ڪيو تي جو منهنجي ڳالهہ ڪيس ايتري نہ وڻي.

سال سوا لاءِ منهنجو ٻاهر وڃڻ ٿي ويو. ان بعد آيس تہ ان وزير صاحب ٻڌايو تہ هن پنهنجي ان مائٽ کي ڪسٽم ۾ لڳرائي ڇڏيو آهي. مونکي ڏاڍو تعجب لڳو.

”هڪ انجنيئر ۽ ٽيڪنيڪل ماڻهوءَ کي ڪسٽم جي غير ٽيڪنيڪل ۽ گهٽ پگهار واري نوڪري ڏياري تو ته هن جي سچي تعليم، علم ۽ Creative-ness کي ختم ڪري ڇڏيو.“ مون چيومانس.

وزير صاحب وڏو ٽهڪ ڏيندي چيو:

”ميان ڪڏ ۾ هڻ انهن ڳالهين کي. هتي مهيني ۾ ٽيهه چاليهه هزار روپيا گهر ويٺي ڪمايو ويٺو آهي. ان کان وڏو ٻيو ڪهڙو عيش ڪبي.“ هن چيو ۽ مونکي معلوم ٿيو ته ڪسٽم جي نوڪريءَ بعد همراهه واقعي عيش ۾ آهي. شراب ڪواب جو دور رات ٽائين پيو هلي. آلي موالي دوستن جي واه واه لڳي پئي آهي. همراهه خوش ته وڏو ڪارنامو ٿي رهيو آهي.

سال ٻن لاءِ وري مونکي ٻاهر وڃڻو پيو ۽ جڏهن موٽي آيس ته ان وزير صاحب جي هاڻ حڪومت ئي نه رهي هئي. خبر پئي ته سندس وزارت وڃڻ کان پوءِ سندس ڀائٽي/ ڀاڻيجي جي نوڪري به هلي ويئي. نوڪري ته هلي ويئي پر سال ٻه ههڙي وڏي پئماني تي عياشيءَ هن نوجوان جي صحت ۽ عادتون ئي خراب ڪري ڇڏيون. ڪسٽم جي رشوت جي نوڪري هئي جنهن مان پئسو پئي آيو. عياشي پئي هلي. يار دوست ساراه ڪندي نه پئي ڍاپيا. هاڻ رهجي وئي آهي ابي ڏاڏي جي زميني. ۽ سنڌ جي زمينن جي پوري ساري حال جي سيني کي خبر آهي. ان عياشيءَ لاءِ پورو پئسو نه ملڻ ڪري همراهه کي هر وقت ڇتائي آهي يا وتي چورن ڌاڙيلن سان سنگتون رکندو جيئن سندس خرچ جو پورائو ٿئي. ان قسم جون ڳالهيون ٻڌي هر عام سنڌيءَ کي ڌڪ ٿيندو هوندو ته ڪٿي ته ماڻهو پڙهي ڳڙهي ڪٿان جو ڪٿان وڃيو نڪرن. رشوت جي پئسن مان به ڪارخانا فئڪٽريون هٽي ٻاڻ ۽ پنهنجي ڳوٺ جي غريبن کي سکيو بنايو ڇڏين. ڪٿي اسان جو وڏيرو ۽ ڪامورو آهي جو پاڻ ته پنهنجي تباهي آڻي ٿو پر ٻين لاءِ به ڏچو بڻجيو پوي.

سوال ٿو پيدا ٿئي ته ٻئي جي واتان پنهنجي سنڌيءَ لاءِ ان قسم جون حقيقتون ٻڌي ان تي ڇڙ ڪجي ۽ هميشه وانگر هن جو ڏک ڏڪجي. ان ڪري جو هو سنڌي آهي، ڀلي پيو پيننگ ڪري. يا ان جي حق ۾ هن جي سڌرڻ لاءِ دعا گهرجي جيئن هو سنئين راه تي اچي ۽ ساڳي وقت غريب عوام کي به سندس ڪڌن ڪرتوتن کان نجات ملي. يا شاندار ماضيءَ جا گيت ۽ لوليون ڳائي گهاٽي ننڊ ۾ غرق ٿي وڃجي. يا ڪڏ ۾ هڻجي اهڙين ڳالهين کي؟

ڏوڙ وڏي ڏيهه مان پائجي

سال جي شروعات وارا مهينا يونيورسٽيءَ ۾ دعوتن جو دؤر هلندو آهي. گذريل هفتي ايم. ايس. سي جي فائينل ييئر وارن اسان نوان آيل شاگردن کي ڊنر ڏني. جيڪي فئملي سان آيل آهن، انهن جي زالن کي پڻ گهرايو ويو هو. پروفيسر ۽ يونيورسٽيءَ جو سڄو اسٽاف هو. ان سان گڏ ڪجهه آفريڪا ۽ لاطيني آمريڪا، فلپين ۽ انڊونيشيا جهڙن ملڪن جون ڪجهه زالون مرد هئا، جن ۾ گهڻا اُهي هئا جيڪي هتي سئيڊن ۾ سياسي پناهه واري پاليسي مطابق رهيل آهن. اِهي ههڙين مفت جي پارٽين ۾ کائڻ پيئڻ ۽ ڊانس جي شوق ۾ هليا اچن. ڪجهه هتي جون يعني سئيڊن جون عورتون پڻ هيون، جيڪي بقول هڪ پراڻي جهازي انجنيئر محمود جي، يورپ جي هر شهر ۾ هڪ تعداد انهن عورتن جو هوندو آهي. انهن جا حقوق غير محفوظ هوندا آهن. اهي اڪثر بيوه، رن زالون، نشي جون عادي، ٿلهيون، بي ڍوليون، مڙسن جا موچڙا کاڌل، طلاق يافته، ٻاڙي جون ڪڙايل، گهر کان ڀڄل يا ٻارن سان رُليل هونديون آهن. اهي پنهنجين ساهيڙين سان اهڙين پارٽين ۾ اچي نازل ٿينديون آهن. ٿوري دير بعد جيئن ئي نغاري تي ڏونڪو لڳو يعني ميوزڪ شروع ٿي، ته هڪ هڪ اُٿي، آفريڪي شيدين سان ڀيچي ٿي، فلور تي ڊانس ڪرڻ ۾ جنبي ويون. سندن دلپسند ماٺهو ڪارا هوندا آهن، يعني آفريڪا جا شيدي.

بنگلاديش جي ڪئپٽن حبيب چيو:

”يار ڪارا وڏا لاهه آهن. اسان ايشيائي چريا رڳو وتنداسين پوسٽ آفيس ۽ اسپتالن جا ڏس پتا پڇندا. اميگريشن آفيس جا چڪر هڻندا ته اسان جي زالن کي جهٽ ويزا موڪليو ته اچن. موڪل جي ڏينهن ۾ سستا دڪان ڳوليندا سين ته ڪٿي حلال گوشت ۽ مرچ مسالا ملن ٿا. هي آفريڪن هتي پهچڻ سان سامان به پوءِ کوليندا، پهرين ڪا مڪاني لولي لنگڙي، گوري سئيڊش ڇوڪري ساهيڙي ناهيندا. پوءِ موچڙو به ڇوڪرين جو ته منهن به ڇوڪرين جو. هو پنهنجين موٽرڪارن ۾ هنن ڪارن کي پر ۾ وهاري گهمائين به، ته خريداري به ڪرائين. اهڙي طرح هنن شيدي شاگردن جون پنجئي آڱريون گيهه ۾ آهن.“

سريلنڪا جي ٻُڌ شاگرد پريرا چيو: ”بابا هنن آفريڪن همراهن ۽ هتي جي يورپي ڇوڪرين جو ساڳيو ڪلچر آهي. ڪائڻ پيئڻ نچڻ ڪڏڻ. ڪو غلط ڪم ڪندي، جيل ۾ هليا ويندا ته به پرواهه نه ڪندا. جيل ڪاٽي ائين پيا هلندا ڄڻ حج يا هني مون تان موٽيا هجن. پر پاڻ واري علائقي- يعني بنگلاديش، هندستان، پاڪستان، سريلنڪا جي رهاڪن لاءِ اهو ڪم ڏکيو آهي. پنهنجي غريب توڙي امير جو واسطو، عزت ۽ سوشل زندگي، گهر ۽ فئمليءَ سان آهي. نه فقط زال ۽ ٻارن سان پر ماءُ ٻيءُ پاءُ ڀيڻ سان هر وقت ذهني واسطو ۽ ڳانڍاپو رهي ٿو ۽ سچي ڳالهه اها آهي ته پاڻ ان معاملي ۾ ڊڄون ٿا. پوءِ ڪٿي اسان ۾ ڪو مسلمان هجي يا هندو ٻڌ يا عيسائي.“

”پر هتي جون گوريون رنون به هنن شيدين تي مرن ٿيون“، بنگلاديش جي حبيب چيو، ”مون ته ڪيترا دفعا ٽراءِ به ڪيو آهي پر اجان تائين ڪا سئيڊن جي ڇوڪري ته ٺهيو پر پولينڊ جي پوڙهي به منهنجي اڳيان گاهه نٽي وجهي. سمجهه ۾ نٿو اچي ته ڪيئن حاصل ڪجي؟“

”ڇا؟ گاهه يا ڇوڪري؟“ پريرا پڇيس.

”لڳي ٿو،“ مون کلندي چيومانس، ”ته هتي جون يورپي عورتون اسان ڌارين مردن کان ڊڄن ٿيون. ان ڪري هو پنهنجن گورن سان ئي گڏ رهڻ بهتر سمجهن ٿيون. پر جيڪي تبديلي چاهين ٿيون اهي پوءِ يڪي چاهين ٿيون. يعني يا ته بنهه اڇو هجي يا وري سخت ڪارو. ان ڪري ڪنهن ڪٽڪ رنگي يا هيڊي ڦڪي رنگ واري ايشيائيءَ بدران ڪاري شيديءَ جي ويجهو وڃن ٿيون. يعني ڏوڙ پائجي ته ڪنهن وڏي ڍير مان پائجي.“

بنگلاديش جي مفروحا ۽ ملائيشيا جي ڊيزي

بنگالي شاگردن جي زالن سان گڏ هڪ بنگالي نوجوان عورت پڻ هئي. منهنجي پرسان لنگهي ته هڪ ٻئي کي سلام ڪرڻ بعد بنگاليءَ ۾ ”ڪيمن آشين؟ ڀالو تو؟“ خير خبر ڪئيمانس. پاڻ اوور ڪوٽ ۽ مفلر لاهي ڪليءَ ۾ ٽنگڻ لاءِ اٿي هئي. مون کان پڇيائين ته ڪٿي جو آهيان.

”پاڪستان جو آهيان پر ’مئرين انجنيئرنگ‘ چٽگانگ مان ڪئي هيم، ان ڪري ڪجهه ڪجهه بنگالي اجان ياد اٿم.“

”اپنار باري ڪوٿائي“– تنهنجو ڳوٺ ڪهڙو آهي؟“ مون پڇيومانس.
”امي ڍاڪا ٿاڪبو.“ (آئون ڍاڪا رهان ٿي) هن ٻڌايو.
دراصل مون معلوم ٿي ڪرڻ چاهيو تہ هوءَ اسان جي سينئر گروپ جي چئن بنگلاديشين مان ڪنهنجي زال آهي. (هن سال جي شاگردن جي فئملين کي هتي اچڻ جي اجازت ويزا نہ ملي آهي.) پر هن جي ڳالهين مان جڏهن اندازو نہ لڳائي سگهيس تہ نيٺ ڊئريڪٽ پڇيومانس تہ آيا هوءَ نجم العالم جي زال آهي؟
”نہ نہ.“ هن پنهنجو هٿ منهنجي منهن ڏي ڪري اهو چوڻ چاهيو تہ ڪهڙيون ويٺو ڳالهيون ڪريان. ۽ مون يڪدم درستي ڪندي چيو تہ ”پوءِ توهان مسز ڪئپٽن معين آهيو؟“
”نہ نہ. منهنجي تہ اڃان شادي بہ نہ ٿي آهي.“
”اوه! آئي ايم ساري! مون سمجهيو هتي رهندڙ بنگالي شاگردن مان توهان ڪنهنجي زال آهيو.“
”نہ نہ، آئون بنگلاديش ۾ گورنمينٽ آفيسر آهيان، پر واري شهر لُنڊ (Lund) ۾ هفتي کان سيمينار هلي رهيو آهي. اهو اٽينڊ ڪرڻ لاءِ آيل آهيان.“ هن پرس مان پنهنجو ڪارڊ ڪڍي مونکي ڏيندي چيو.
موٽ ۾ مون کيس پنهنجو ڪارڊ ڏنو ۽ سندس ڪارڊ پڙهڻ لڳس. نالو مفروحا سلطانا. وزارت خزانا جي ايڪانامڪس رليشن ڊويزن جي ڊپٽي سيڪريٽري هئي.
پاڻ چڱي دير بنگلاديش حڪومت کي درپيش اينداڙ مسئلن ۽ انهن کي خيراسلوبيءَ سان منهن ڏيڻ ۾ پنهنجين ڪوشش بابت ٻڌائيندي رهي. ڪيتريون تعليم يافتہ بنگالي عورتون اسان جي ملڪ جي ساڳي ليول جي پڙهيل عورتن کان وڌيڪ سلجهيل ۽ سياسي شعور رکن ٿيون ۽ هيءَ تہ ڪجهہ وڌيڪ ئي هوشيار ۽ معلومات رکندڙ لڳي ٿي. پاڻ بيحد دلچسپ ڳالهيون ڪري رهي هئي پر آفريڪن شاگردن اهڙا تہ هيئون ڦاڙ گانا فل آواز تي ڪٽي رکيا جو سچ پچ دانهون ڪري ڳالهائڻ بعد بہ چوٿون حصو ڪو مس سمجهہ ۾ آيو ٿي. سائٽس وري ملڻ جو رسمي واعدو ڪري اُتان رڙهي اندرين هال جي ساڄي ڪنڊ ڏي آيس، جيڪا ٽيپ رڪارڊر کان سڀ کان ڏورانهين جڳهہ

هئي. ملائيشيا ۾ مون سان ڪم ڪندڙ ڪئپٽن لي (جيڪو مون سان گڏ هن سال آيو آهي) هڪ چيني عورت سان بيٺو هو. هن مون سان واقفيت ڪرائي.

”هيءَ مسز ڊيزي آهي سندس مڙس سئيڊش آهي ۽ ويهن سالن کان هتي رهي ٿي. ۽ هي الطاف آهي.“

”آپا خبر“ هن مونکان ملئي ۾ خيرعافيت پڇي.

”بائيڪ لا- باگوس“ مون هٿ ملائي ورائيو مانس، ”توهان جي تعريف ملائيشيا جا سڀ چيني ۽ ملئي ڪندا آهن.“ مون کيس ٻڌايو. سئيڊن ۾ جيئن اسان پاڪستانين جي جوهر ممنون ۽ مسعود مدد ڪري ٿو تيئن ملئي همراهن لاءِ هر ڏک درد ۽ تڪليف دور ڪرڻ لاءِ هيءَ پنجاهه سالن کن جي نيڪ عورت پاڻ پتوڙي ٿي.

”آئون ٽيچر به آهيان. فارينرس کي سئيڊش زبان سيکاريندي آهيان. ڪئپٽن لي چيو پئي ته توهان کي شايد هتي جي زبان سکڻ جي دلچسپي هجي.“

”نه. پڙهائي ڏاڍي آهي. وقت ڪڏهن نه سگهندس.“ مون چيومانس.

”توهان کي ٻن مهينن اندر Crash Course (تڪڙي ۽ گهٽي پڙهائي) ذريعي سيکاري سگهان ٿي.“

”نه. آئون بنهه ان پويان وقت وڃائڻ نٿو چاهيان باقي ٻئي مهيني منهنجي زال اچي پئي اها شايد سکي.“ مون في الحال جان ڇڏائڻ جي ڪئي.

”بس پوءِ ڪئپٽن لي ۽ ٻين جي زالن سان گڏ کيس به سيکاريندي‌س. گذريل سال به توهان جي پاڪستاني دوستن: ظهير بابر، ڪئپٽن لودي ۽ ڪئپٽن رحمت جي زالن مونکان سئيڊش زبان سکي هئي. پلا فئملي اچڻ بعد هاسٽل مان شفٽ ٿي ڪٿي رهڻ جو ارادو ڪيو اٿئي؟“ هن پڇيو.

”گهٽو ڪري شهر جي ڏکڻ ۾ هولما علائقي ۾.“ مون ٻڌايو.

”گهر لاءِ فرنيچر ۽ ٿانوَ ٿپا ڪپنوَ ته ايندڙ ڇنڇر تي روٽري ڪلب وارا وڏي Sale لڳائي رهيا آهن. جنهن ۾ گهر جي هر شيءِ تمام گهٽ اگهه تي وڪڻندا. هيءَ Sale سال ۾ هڪ دفعو هڻندا آهن. تون سامان وٺي في الحال ملئي ڪئپٽن زين اڪبر (آخري سال جي شاگرد) جي گهر يا منهنجي گهر رکي سگهين ٿو.“ ڊيزيءَ چيو.

ريفريجريٽر نہ پر ڊيپ فريزر

پاڻ نيلام واري جاءِ جو ڏس پتو لکي ڏنائين ۽ مون سندس ٽورو مجي ڪانٽس موڪلايو ۽ ڪجهہ ڪاڻ لاءِ پليٽ ڪنئي. لاطيني آمريڪا ۽ آفريڪا جي ڪجهہ شاگردن جو مفت جي شراب ۽ بيئر تي سخت مارو هو. باقي عرب پاڪستاني، مصري، اردني چيڙي ڪري ڪوڪا ڪولا يا اسپرائيٽ جو گلاس هٿ ۾ جهلي ڏوڪي رهيا هئا. شايد شراب جو ڪوبہ عادي نہ هو يا شايد سڀ ڪو شريف بڻجي رهيو هو. گذريل سال ۽ هن سال جي جملي ائن ايراني شاگردن مان ڇهہ تہ بنهہ نہ آيا جو هو هر ان دعوت ۾ جنهن ۾ شراب رباب ۽ شباب هجي اچڻ کان پرهيز ڪن ٿا. بهرحال اسان مسلمانن جي ڪسر في الحال يمن جي مبارڪ پوري پئي ڪئي. هڪ بيئر جو دٻو خالي ٿيس ٿي تہ ٻيو کنيائين ٿي ۽ شيدين ۽ ڏکڻ آمريڪن سان آخر تائين مقابلو ڪندو رهيو. ۽ هڪ لولي لنگڙي ڇڏيائين ٿي تہ ٻيءَ کي ڪرسيءَ تان اٿاري فلور تي آڻي ڊانس ڪيائين ٿي. جنهن وقت بہ مون تي نظر پيس ٿي تہ ڇوڪريءَ کي پنهنجي وڏيڪ ويجهو ڇڪي رڙ ڪيائين ٿي:

”مسٽر الطاف! پليز ٽيڪ ماءِ فوٽو گراف.“ ۽ مون کي بہ دفعا ٻهانو ڪري ٽيو دفعو ڪيڏٽو ئي پيو ٿي. ٻن ٽن ڏينهن بعد مبارڪ فلسفو بہ ڳالهائڻ لڳو هو. هونءَ ئي نارمل حالتن ۾ ئي هو فلسفانا ڳالهيون ڪري ٿو ۽ هاڻي تہ هو ان منزل تي پهچي چڪو هو جتي سندس ديس، وطن، عدن، يمن جو ڪو ملان مولوي پهچي نٿي سگهيو.

هڪ موقعي تي مون کي جهلي چيو هئائين:

”لُڪ فرينڊ! منهنجا دوست! هي ملڪ بہ عجيب آهي جتي جي، نہ گلن ۾ خوشبوءِ آهي، نہ کاڌي ۾ ڪا لذت آهي ۽ نہ وري ڪا عورتن ۾ گرمائش آهي.“

ڪئپٽن حبيب چيو: ”اهو يمني ياسر عرفات مهاندو توسان ڪهڙا راز سليندو رهي ٿو.“

ڪيس ٻڌايم تہ هيئن ٿو چوي.

”عجيب ماڻهو آهي“، ڪئپٽن حبيب پنهنجي روايتي انداز ۾ ٺهڪ

ڏيندي چيو. ”ڪيس اها خبر نٿي پوي تہ ڪهڙي عورت جي ويجهو وڃجي
هڙي سرد رات ۾ اهڙي تلهي ۽ پوڙهي عورت جا جذبا Defrost ڪرڻ ۾ ت
ڪيس ٿي راتيون ٿي ڏينهن ڪپن.“

”تو مبارڪ جي ساهيڙيءَ کي ريفريجريٽر سمجهيو آهي ڇا؟“ مو
ڪيس ڪلندي چيو.

”ريفريجريٽر! قسم سان ڊيپ فريزر آهي.“

خطرناڪ ماڻهوءَ جي ملڪ جي آهين

رات جا ٻارهن ڪن ٿيا تہ اهي شاگرد جيڪي فنڪشن سان آيا هئا، روان
ٿيڻ لڳا، جو ٻارهين ڪان پوءِ شهر جي بسن جا ڦيرا گهٽجيو وڃن. هونءَ ڪلاڪ
۾ چار يا پنج ڦيرا ڪندڙ بس، رات جو ٻارهين ڪان پوءِ ڪلاڪ ۾ فقط هڪڙ
ڦيرو ڪري ٿي. ان جي معنيٰ هڪ بس ڇٽي وئي تہ ٻي پوري ڪلاڪ بعد
ايندي. پر اهو آهي تہ شهر جي هر بس اسٽاپ تي هر بس مقرر وقت تي اچ
ضرور ٿي. هر بس اسٽاپ تي گهڙيال لڳل آهي ۽ سالن ڪان بسن جو اهو مقر
وقت هلندو اچي. ماڻهو پنهنجن گهرن مان واچ ڏسي نڪرن جيئن ڪين بس
اسٽاپ تي سيءَ ۾ وقت وڃائڻو نہ پوي.

مهمانن- خاص ڪري فنڪشن جي وچڻ ڪري ڊانسنگ ۽ ڊائننگ هال
توڙي ٻاقي رهندڙن جي دلين ۾ آيل مهمانن لاءِ ڪافي جاءِ ٿي پئي، جو مون ڏٺ
تہ ڪيترا همراهہ جيڪي پنهنجن دوستن يا ملڪي شاگردن جي زالن اڳيا
شرمائي ڪنڌ پاسو ڏئي رهيا هئا سي بہ هاڻ انهن جي وڃڻ ڪان پوءِ پنهنجي
سڏايل گرل فرينڊن يا ٻاٿي آيل انهن عورتن کي (جن جا حقوق غير محفوظ ٿ
لڳا) پنهنجين دلين ۾ جايون ڏيڻ لڳا.

ملائيشيا جي ڪئپٽن لِيءَ جي زال اٿنا، يت سان لڳل ڪرسين ما
هڪ تي ويٺي هئي.

”تون اڃان ويٺي آهين؟“ مون ڪائنس پڇيو.

”لي هلي تہ هلان. هڪ ٻئي پويان بيئر جا ڊبا ڏوڪهي رهيو آهي.“
اٿنا ورائيو.

اٿنا جي ير ۾ اسان جو پاڪستاني ڪئپٽن سليم ۽ راحت عزيز ويٺ

هئا. راحت کي انگريزيءَ ۾ چيم: ”ڪئپٽن ليءَ کي مفت جي شراب پيئڻ جي ايڏي پٽ آهي جو پوءِ جان ڇٽڻ مشڪل آهي. ملائيشيا ۾ ٻه ٻيو ڪو پيئي يا نه پر لي صاحب ضرور پيئندو.“

ڪئپٽن لي جي زال اٿنا منهنجي ڳالهه جي تصديق ڪندي سليم ۽ راحت کي چيو: ”الطاف سچ ٿو چوي.“

”يار اٿنا ڇا سوچيندي“ ڪئپٽن سليم مونکي چيو.

”اٿنا ڇا سوچيندي. ڪا لڪيل ڇپيل ڳالهه آهي ڇا. آئون پنهنجن مائٽن جي ٻه ايڏو عرصو ويجهو نه رهيو هوندس جيترو هنن جي. هنن جو مڱڻو ۽ شادي ٻه اسان اڳيان ٿي هئي.“ اهو ٻڌي اٿنا خوش ٿي.

”مون کي لي چوي ٿو ته آئون هلان، ٿوري دير بعد هو پاڻهي ايندو.“ اٿنا ٻڌايو.

”متان وئي آهين. هي ڇندو ائين ڪڏهن نه شراب ڇڏي.“ مون خبردار ڪندي جهليومانس.

بنگلاديش جو ڪئپٽن حبيب ٻه اتي ويٺل هو، تنهن چيو: ”ڪئپٽن لي پيئي گهٽ ٿو رڳو ضايع ڪري ٿو. بيئر جو ڏهو ڪوليو ٻه ڏڪ پيو وري وجهيو مون ڏهو ڪٽيو اڇي. هي ڏسو.“

هن پر واري ٽيبل تي ڪئپٽن لي جا ڇڏيل ٻه ڪن ڏبا ڪٽي اسان کي ٻڪاريا جيڪي واقعي اڌ ٻه خالي نه هئا.

ايتري ۾ ڪاٻي پاسي واري پٽ سان لڳل ڪرسين تان هڪ ڪينيا جو همراهه ڊانس لاءِ اٿيو. آئون ان جي جاءِ تي ٿي وينس. پر وارين ڪرسين تي هڪ حبشڻ ۽ هڪ هتي جي سئيڊش عورت ويٺي هئي. راحت اڙدوءَ ۾ مونکي چيو: ”تنهنجي پر واري آفريڪن ڇوڪري اڄ جي آيل مهمانن ۾ سڀ کان حسين ترين آهي.“

”واه ڙي واهه راحت عزيز تنهنجا فيصلا.“ مون چيومانس.

”ڪوڙ ڪونه ٿو ڳالهايان ڇڱي طرح ٿورو ڏسينس. گوريون ٻه سندس مقابلو نه ڪري سگهن.“ راحت پنهنجي ڳالهه تي پختو رهيو.

”خير هاڻ پر ۾ ويهي، هڪ ته مڙي مڙي ڏسڻ صحيح ناهي ۽ ٻي ڳالهه ته ههڙي ڇنجهي (Dim) روشنيءَ ۾ گوريون اڇيون ٻه ڇٽي طرح نظر نٿيون

اچن. هن ڪاري ڪوئل جا تہ فقط ڏند ۽ ڪنن ۾ پيل اچا ايئرنگ ئي نظر اچي رهيا آهن."

بنگالي ڪئپٽن حبيب جنهن کي ٿوري ٿوري اردو بہ اچي ٿي تنهن راحت کي چيو: "سوير مانيءَ مهل، هوءَ منهنجي پرسان کائي رهي هئي. مونکي تہ ان وقت روشنيءَ ۾ بہ منجهس ڪا خاص سونهن نظر نہ آئي، توکي هتي اوندهہ ۾ منجهانئس ڪهڙي سونهن تجلا ڏيکاري رهي آهي."

"بس ڪجهہ آهي." راحت چيو.

"هاڻ ڏيو منهن. اها بہ ڪا ڳالهہ. سائنسي طرح ثابت ڪرڻ بدران ائين ئي تيو زوريءَ ٺاڦڻ تہ، ڪجهہ آهي."

"يلا مڙي ڪٿي نہ ڏسينس، پر اهو تہ پڇينس تہ هوءَ ڪٿي جي آهي." راحت مونکي چيو.

مون سائس هيلو ڪري سندس ملڪ بابت پڇيو.

"يوگنڊا جي آهيان." هن ورائيو.

"خطرناڪ ماڻهوءَ جي ملڪ جي آهين؟" مون يڪدم چيومانس.

"ڪئين يلا؟"

"پيو وري ڇا. عيدي امين پاڪستاني، انڊين ۽ ايشين کي تہ پڇائي ڪڍيو پر پنهنجن ڪارن جي بہ پينگ ڪري ڇڏيائين."

"اها تہ ڳالهہ آهي." هن مڃيو.

"يوگنڊا ۾ ڪٿي رهين؟" مون پڇيومانس.

"ڪمپالا جي پرسان." هن ٻڌايو.

ها بابا سڀ مٽي چڙهي ويندا

"هتي پڙهڻ لاءِ آيل آهين يا نوڪريءَ لاءِ؟"

"منهنجي پيڻ هتي رهي ٿي. هوءَ هتي جي نئشنل آهي. اڄ کان ڏهہ ٻارهن سال اڳ پهرين سندس مڙس هتي سئيڊن ۾ اچي رهيو، تن ڏينهن ۾ سئيڊن ۾ اچڻ ڪو اهڙو ڏکيو نہ هو. جهڙو هينئر هر صورت ۾ ناممڪن ڪري ڇڏيو اٿن. ڪجهہ سالن بعد جيئن ئي هن جو پاسپورٽ ٺهيو تہ زال کي بہ گهرائي ورتائين. هينئر آئون هنن وٽ گهمڻ لاءِ آئي آهيان."

”هيڏو خرچ ڪري سئيڊن آئي آهين؟“

”دراصل هتي هميشه لاءِ رهڻ جي ڪوشش لاءِ آئي آهيان، پر هينئر ڏکيو ڪم ٿي پيو آهي. ڪو زمانو هو جڏهن عيدي امين ايشين کي يوگنڊا مان پٽي ڪڍيو ۽ ظلم مچائي ڏنو هئائين، انهن ڏينهن ۾ نه فقط يوگنڊا جا ايشيائي پر آفريڪن پڻ امين جي ظلم جو بهانو ناهي يورپ جي ڪيترن ملڪن ۾ سياسي پناهه وٺي اتي جا شهري ٿي ويا هئا. سئيڊن، ناروي ۽ جرمنيءَ ته انساني همدرديءَ خاطر تمام گهڻن کي رهڻ ڏنو هو. پر هاڻ ڏکيو ڪم ٿي پيو آهي.“

”پوءِ توهان جي معنيٰ توهانجا پاڙا پتا ويا برباد ٿي؟“

”نه. ائين ناهي. ڪافي اميد آهي. هتي رهڻ لاءِ پورو زور لڳائي رهيا آهيون. ڪجهه پيا به گس آزمائڻا پوندا.“

اتي مارشل آئلنڊ (Marshal Islands) جو مسٽر لٽري اچي اڳيان بيهي رهيو ۽ يوگنڊا جي ڇوڪريءَ کي ڊانس جي آڇ ڪرڻ لڳو.

”لٽري توکي به هرويرو هاڻ ڊانس ڪرڻي آهي. پيون ڇوڪريون سڀ منديون آهن جا جو ڏيهه ڇڏي هتان اچي نڪتو آهين.“ مون چيومانس.

يوگنڊا جي ڇوڪري کلڻ لڳي ۽ لٽري به شرمائي ’ساري! ساري!‘ چوڻ لڳو.

”نه يار ائين چرچا پيو ڪريان“، مون لٽريءَ کي چيو ۽ پوءِ يوگنڊا جي ڇوڪريءَ کي لٽريءَ لاءِ چيم:

”زبردست ماڻهو اٿئي. مارشل آئلنڊ جو هي پهريون شاگرد هتي آيو آهي. گذريل سال جيئن ئي مارشل ٻيٽ يونائيٽيڊ نئشن جو ميمبر ٿيو ته I.M.O وارن نيويءَ سان واسطو رکندڙ هڪ آفيسر کي هيڏانهن اچي M.Sc: ڪرڻ جي آڇ ڪئي ۽ سڄي ٻيٽ تان هي چونڊيو ويو. ان مان اندازو لڳائي سگهين ٿي ته اسان جو لٽري ڪيڏي اهم شخصيت آهي.“

”اهو به ته ٻڌائينس ته سڄي ٻيٽ تي ڪل ماڻهو گهڻا آهن؟“ ڪئپٽن حبيب کلندي چيو، ”آڱوٺي جيڏو ٻيٽ. چين يا انڊيا جي آدم شماريءَ مان چونڊجي اچي ها ته ڪا وڏي ڳالهه هئي. سڄي ٻيٽ تي ڪل ست هزار ماڻهو ن مان فقط ٽي نيويءَ ۾ آهن. انهن مان هڪ چونڊجي هتي آيو آهي.“

لئري تيسين ان يوگنڊا جي ڇوڪريءَ سان نچڻ ۾ محو ٿي ويو هو.

”ڪجهه بہ آهي“، مون حبيب کي چيو، ”جتي وڻ ناهي اتي ڪانڊيرو بہ درخت وارو حساب آهي. لئري هن وقت بہ ٽن اهم پوسٽن تي آهي. هتان M.Sc: ڪرڻ بعد ڪيس اجان بہ پروموشن ملندي، جو هن ٻيٺ تي پڙهيل ڳڙهيل مڪاني ماڻهن جي تمام گهٽي ڪوت آهي.“

”ها بابا! سڀ مٿي چڙهي ويندا“، حبيب هڪ دفعو وري ڪلنڊي طنز ڪئي، ”باقي پاڪستاني، هندستاني ۽ بنگلاديشي ڪيڏا بہ تير هڻي اچن تہ بہ اتي جو اتي رهندا. مونکي تہ ڊپ آهي تہ ٻن سالن بعد پنهنجي آفيس ۾ اها پوسٽ بہ شايد نصيب نہ ٿئيٰ جيڪا ڇڏي آيو آهيان. ڪنهن سياستدان جي چمچي کي اها ڪرسي ڏئي ڇڏيندا.“

فيلي باهمت عورت آهي

راحت ۽ حبيب کي چيم تہ فائنل ييئر جي شاگردن هيءَ آڌرڀاءُ واري دعوت (Welcome Party) اسان کي ان لاءِ ڏني آهي تہ جيئن اسان هنن سان ملون جلون. پر پاڻ تہ رڳو پنهنجو پاڻ ۾ ويٺا ڪچهريون ڪريون. سامهون فائنل ييئر جي شاگرديائي مس فيلي پنهنجي هڪ شيدي ڪلاس ميٽ سان نچي رهي هئي. سنڌس سچو نالو فيلستاس وونورو خايومبي آهي. پاڻ اوير آفريڪا جي ملڪ ڪينيا جي آهي ۽ اتي جي منسٽري آف ڪميونيڪيشن ۾ ڊپٽي سيڪريٽري آهي. پاڻ سڄي يونيورسٽيءَ ۾ ٿلهي ۾ ٿلهي عورت آهي. مون ڪيترين ئي ٿلهيون عورتون ڏٺيون هوندي پر هن جهڙي ٿلهي عورت ڪا ورلي هجي. پر فيليءَ کي اهم ۽ نمايان سنڌس ٿولهہ نہ، خوش مزاجيءَ بنايو آهي. هوءَ جيتري ٿلهي آهي اوتروئي ڪلمک، چرچائڻ ۽ پڙهيل لکيل. پاڻ پورٽس ۽ شپنگ ائڊمنسٽريشن ۾ ايم. ايس. سي ڪري رهي آهي. فيليءَ کان گهٽ ٿولهہ واريون عورتون بہ شرم ۽ احساس وچان جيڪر پنهنجو پاڻ کي لڪائينديون وتن. پر فيليءَ کي پرواهه ئي ناهي. هن پنهنجي ٿولهہ کي ڪڏهن بہ ڪمزوري نہ بنايو آهي. هر وقت ڪچهري ۽ چرچن ڀوڳن ۾ مشغول نظر ايندي. هيڏي وزن هوندي بہ هوءَ ڪلاڪن جا ڪلاڪ نچي سگهي ٿي. بس رڳو يونيورسٽي هلڻ مهل پنهنجو ٿيلهو يا ٻئگ ڪنهن ڪلاس ميٽ يا اسان نون

آيلن مان هڪ کي ڪٺڻ لاءِ منٿ ميڙ ڪندي آهي جو بقول سندس ڪانٽس سامان سان گڏ بس ۾ لهيو چڙهيو نٿو ٿئي. بس ۾ چڙهندي آهي تہ ويٺل مسافر في الحال هيڏانهن هوڏانهن ڏسڻ ۽ ڳالهائڻ ڇڏي ڪيس غور سان ڏسندا آهن. لهندي آهي تہ پيادا مڙي مڙي ڏسندا اٿس. تہ بہ هن مائيءَ کي ڪنهن ڳالهہ جو فڪر ٿئي نہ آهي. راحت هڪ ڏينهن چيو: "تلهن کي ڪائڻ جي معاملي ۾ وڏو احساس ٿيندو آهي ۽ گهٽ ڪائڻ جي ڪوشش ڪندا آهن. پر هيءَ ماسي فيلي هڪڙي پليٽ خالي ڪري وري ٻي بہ ڀرين وانگر ٿب ڀري ڪائي ٿي. ڊنر تي مڇي يا ڪڪڙ جو وڏو حصو هڪ ئي دفعو ملندو آهي. پر هيءَ اهو ڊش بہ بورچيءَ کان نڪ جو پڪو ٿي ٻيو دفعو گهرندي آهي. ڀاڻ نئروبي (Nairobi) شهر جي آهي جيڪو ڪينيا جي گاديءَ جو هنڌ آهي. فيليءَ کان علاوه سندس ملڪ ڪينيا جو هڪ ٻيو شاگرد عبدالله پڻ آهي. ڪئپٽن عبدالله آدم ممباسا جو مسلمان شيدي آهي ۽ مئريٽائيم ايڊيوڪيشن ۽ ٽريننگ ۾ ايم. ايس. سي ڪري رهيو آهي. ڪيس هڪ ڏينهن چيو هوم تہ ڪڏهن لڪي فيليءَ جو اخبار لاءِ فوٽو ڪڍندس. هن وچي فيليءَ سان ڳالهہ ڪئي ۽ هاڻ منهنجن هٿن ۾ ڪئميرا ڏسي فيليءَ سڏ ڪيو.

"مسٽر الطاف فوٽو اچي ڪڍ."

پر جيسين فلئش تيار ڪري اُٺيس تيسين گانو ختم ٿي ويو ۽ نچڻ وارا فرحت ونڻ لاءِ ڊائننگ هال ۾ اچي ويٺا. آئون بہ اتي فيليءَ واريَ ٽيبل تي ويٺس جتي پاڪستان جو ڪئپٽن عاشق ۽ ڏکڻ آمريڪا جي ملڪ پيرو (Peru) جو الفونسو ويٺا هئا. عاشق کي چيم تہ فيليءَ جي تصوير مضمون سان گڏ ڪنهن اخبار يا رسالي ۾ ڏيندس تہ پڙهندرن کي احساس ٿئي تہ فيلي ڪيڏي باهمت عورت آهي جيڪا پنهنجي ٿهڙي ڳري جسم کي بهانو بنائڻ بدران ٿهڙي سيءَ ۽ جهڙ مينهن واري ملڪ ۾، ۽ هن عمر ۾ پڙهي رهي آهي.

ٿوري دير بعد فيلي ۽ ٻيا ڊانس لاءِ اٿيا ۽ مون سندس فوٽو ڪڍي ڊانسنگ هال ۾ ويٺل راحت ۽ سليم کي واچ ڏيکاري هلڻ جو اشارو ڪيو.

"اجان ٿورو ترس، ٻي ٻجي دعوت ختم ٿيڻ جو وقت آهي. هونءَ بہ سيان آچر آهي. موڪل جو ڏينهن."

مئڊا گاسڪر جي لالائو

فلور تي سڀ جوڙا جوڙا هئا. جن ۾ ڪي يونيورسٽي جا شاگرد ۽ شاگرديائيون هيون ۽ ٻيون ٻاهران آيل ڪاريون ۽ گوريون مهمان عورتون هيون جيڪي آفريڪن شاگردن سان نچي رهيون هيون. پٺين جي چوڌاري رکيل ڪرسين تي ڪجهہ بنگلاديش، پاڪستان، سعودي عرب ۽ ايران جا شاگرد اڪيلا هئا نہ تہ ٻيا سڀ جوڙا جوڙا ويٺل هئا. چوڌاري ٽيبلن تي گلاسن ۽ دٻن جا ڍير هئا. ائش ٽري سگريٽن جي راک سان ٽٻ هجڻ ڪري ڪيترائي پنهنجا سگريٽ بيئر جي دٻن يا گلاسن ۾ وسائي رهيا هئا. پٽ تي پٽيٽو چپس، ڪرئڪر بسڪٽ ۽ چوڻترن جا ذرا پرزا پکڙيا پيا هئا. جنهن مان لڳو پئي تہ دعوت واقعي گهڻو وقت هلي رات جي پوئين حصي ۾ پهچي چڪي آهي. راحت هتان هُتان برف جون ٻہ چار ڳوڙهيون هٿ ڪري ڪوڪا ڪولا کي ڪجهہ ٿڌيرو ڪري کڻي آيو. پر واري ٽيبل تي فاٽل بيئر جي چوڪري لالائو اڪيلي ويٺي هئي. پنهنجن گلاسن مان ٿوري ٿوري ڪوڪا ڪولا ڪڍي ٽيون گلاس ڀاهي کيس ڏنوسين.

”ڏس تہ صحيح توهان فاٽل بيئر وارا بہ ڪمال ٿا ڪريو،“ راحت لالائو کي چيو، ”بيئر جيڪو مهنگو آهي ان جا دٻا تہ جام کڻي رکيا اٿانوَ باقي ڪوڪا ڪولا تي ڪنٽرول وجهي ڇڏيو اٿانوَ.“

”پر مزي جي ڳالهہ تہ ڪوڪا ڪولا بہ تہ هتي اوتروئي مهانگي آهي.“

لالائو چيو ۽ پنهنجي ٽيبل تان اٿي اسان واري ٽيبل تي اچي ويٺي. لالائو عمر توڙي قدبت ۾ سڀ کان ننڍي آهي. هيترا ڏينهن آئون اهوئي سمجهندو رهيس تہ هوءَ انڊونيشيا يا ٿائلنڊ جي آهي. سندس چهري مان ائين ئي لڳو ٿي. پر ان ئي ڏينهن مونکي معلوم ٿيو تہ هوءَ ڏور اوير جي ڪنهن ايشيائي ملڪ بدران هندي وڏي سمنڊ جي ڪنهن ٻيٽ کان آئي آهي.

”معاف ڪجانءِ لالائو! تون سيشلز ٻيٽ جي تہ نہ آهين.“

”نہ.“

”خبر ناهي مونکي ڪنهن ٻڌايو تہ تون انڊين اوشن جي ڪنهن ٻيٽ جي آهين. شايد موريشش جي!“

”نہ. آئون مڊاگاسڪر جي آهيان.“ هن ٻڌايو.

”اوه! آئي ايم ساري! ڀيرين تہ آئون توکي ٿائي يا انڊونيشي سمجهندو هوس.“ مون ٻڌايومانس.

”ها. مونکي ڪيترا ائين سمجهندا آهن. ڪي تہ مونکي ملئي، سلوني يا انڊين بہ سمجهن ٿا.“ هن آهستي آهستي جملا ٺاهي انگريزيءَ ۾ ٻڌايو.

”اسان پنهنجو ساڻس تعارف ڪرائي ڪانئس سندس مادري زبان جو پڇيو.

”مڊاگاسڪر ۾ اسانجي پنهنجي لوڪل زبان قومي زبان آهي. هڪ ٻئي سان اها ڳالهايون.“

”پوءِ انگريزي ڪٿي پڙهينءَ؟“

”هتي سئيڊن ۾ ئي اچي سکيس. ٽن مهينن جو شارٽ ڪورس ڪيم. ڇو جو مڊاگاسڪر ۾ اسڪول ۽ ڪاليج ليول تي انگريزي نہ پر فرينچ هلي ٿي.“

”پوءِ تہ شاباس هجنئي. سٺي انگريزي ڳالهائين ٿي. هتي اچڻ کان اڳ ڪجهہ تہ انگريزي ايندي هوندئي؟“ مون پڇيومانس.

”صفا نہ. ڀيريان ڏينهن تہ جهڙي گونگي گانءِ تي پئي هليس: فقط انهن آفريڪن ڪلاس ميٽن سان ڳالهائيندي هيس جن جي ملڪن ۾ فرينچن جو راڄ هو. مثال طور: ڪانگو، نائيجر، آلجيريا، موراڪو وغيره. ڪلاس روم ۾ بہ گهٽو سمجهہ ۾ نہ ايندو هو. انگريزي نہ اچڻ ڪري وري سوال بہ پڇي نہ سگهندي هيس. پر ڏينهن رات محنت ڪندي رهيس. آئون عزم جي پڪي آهيان. هاڻ تہ چڱي انگريزي سکي وئي آهيان پر ان هوندي بہ اڃا سکندي اچان.“

سندس ننڍي عمر هجڻ ڪري سمجهہ ۾ نہ پئي آيو تہ آيا شادي شده آهي يا اڪيلي. مڙس جي خيريت جو پڇجيس يا ماءُ پيءُ جو حال احوال ونجيس.

”باءِ دي وي آر يو مئرڊ؟ ڇا تون شادي شده آهين؟“ مون پڇيومانس.

”ها. بہ ٻار بہ اٿم. ڏس عجيب ٿو لڳي نہ؟ ويتر قدبت جي بہ هلڪي آهيان ان ڪري ڪيترن کي يقين ئي نٿو اچي. منهنجي شادي پڙهائي دوران

تي وئي هئي. مڊاگاسڪر جي يونيورسٽيءَ مان M.B.A ڪري پوءِ ملڪي شپنگ ڪمپني ۾ اسسٽنٽ مئنيجر طور نوڪري ورتم. منهنجي باس چيو تہ سٽيڊن ويندينءَ؟ جنرل مئنيجمنٽ ۽ ائڊمنسٽريشن ۾ M.Sc: ڪري اچ تہ توکي اجان وڌيڪ پروموشن ڏيان. مڙس سان ڳالهہ ڪيم. هو ميڊيڪل جو ڊاڪٽر آهي. تهن چيو همت ڪري سگهين تہ ڀلي وڃ. ٻارن جو فڪر نہ ڪر ۽ مون ڀي ڏينهن هيڏانهن اچڻ جو رضانامو لکي ڏنو."

"ڪيڏا وڏا ٻار اٿئي؟"

"هڪ ڇئن جو ۽ ٻيو ٻن سالن جو."

"ٻارن ڪي تہ ڏاڍو ياد ڪندي هوندينءَ. ڇو جو هڪ پيءُ ٻارن ڪان پري رهي سگهي ٿو، پر ماءُ جي لاءِ ڏاڍو ڏکيو ڪم آهي. خاص ڪري ٻن ۽ ڇئن سالن جي ننڍن ٻارن ڪي يڪدم ڇڏي ڏيڻ."

"واقعي. اها ڳالهہ تہ آهي. ٻارن ۽ مڙس جي جدائي، اوپري ۽ نئين زبان (يعني انگريزي) ۽ هيڏي پڙهائي ۽ اڪيلي سر رهڻ. ڪڏهن ڪڏهن تہ ايڏي ڊپريشن ٿيندي آهي جو ڇڏ وڃ پوندا آهن. پر آئون بہ همت ڪريو، منهن ڏيو ويٺي آهيان."

"پوءِ مڙس ۽ ٻارن ڪي ڇو نٿي گهرائي وٺين. تنهنجي ٻارن جي تہ پڙهائيءَ جو بہ مسئلو ناهي."

"اسان جي ٻيٽ تي پهچڻ جي ٽڪيٽ تمام ڳري آهي. اهي هوائي اڏا جتي گهڻا مسافر وڃن اچن ٿا انهن جي ٽڪيٽ ايتري ناهي، جيتري مڊاگاسڪر جي، جتي ڪو ايڪڙ ٻيڪڙ ماڻهو وڃن ٿا. هڪ فرينچ ايئر لائين جو، هفتي ۾ هڪ دفعو هوائي جهاز Antananarivo وڃي ٿو. سو بہ پئرس ڪان." (انتاناناري وو مڊاگاسڪر جي گاديءَ جو هنڌ آهي.)

"هائو. مونکي ياد آهي. هڪ دفعي اسان جو جهاز موزمبق جي بندرگاهہ ۾ بيٺو هو. اتان امرجنسي ۾ هڪ انجنيئر ڪي ٽرانسفر ڪري ٻئي جهاز تي موڪلڻو هو، جيڪو توهان جي ٻيٽ مڊاگاسڪر ۾ بيٺل هو. موزمبق ڪان مڊاگاسڪر ڪو ايترو پري ناهي. ٻنهي ملڪن جي وچ ۾ فقط سمنڊ جي وٿي آهي، جنهن ڪي موزمبق چئنل سڏجي ٿو. موزمبق جي هوائي اڏي موپوتو (تن ڏينهن ۾ لارينزو مارڪس سڏبو هو) ڪان توهان جي گاديءَ واري هنڌ

انتاناناري وو تائين ڪلاڪ ڪن جو پنڌ مس ٿيندو، پر موزمبق کان مئڊاگاسڪر (انتاناناري وو) ڪا به ڊئريڪٽ اڏام نه هئي. نتيجي ۾ هن انجنيئر کي پهرين موزمبق کان لسبن (Lisbon) پورچوگال موڪليو ويو (موزمبق پورچوگالين جي قبضي ۾ هجڻ ڪري ان تي انهن جو اثر رسوخ آهي). پوءِ لسبن کان ہي اڏام ۾ لنڊن ويو. اتان پوءِ ٿيءَ ۾ پئرس پهتو. پئرس ۾ ڪيس ٽي ڏينهن ڪن هوٽل ۾ رهڻو پيو جو پئرس کان انتاناناري وو (مئڊاگاسڪر) هفتي ۾ فقط هڪ اڏام آهي. بهرحال ڇهه سؤ ڪن ميلن جي سفر لاءِ ڪمپنيءَ جو اناويهه هزار رپيه خرچ اچي ويو ۽ انجنيئر کي ڪلاڪ ڪن جي سفر بدران يڪو هفتو کن ڏهه ٻارهن هزار ميل سفر ڪرڻو پيو."

"اها ته تڏهن جي ڳالهه آهي. اڄ کان 15 سال کن اڳ جي. هينئر ته هتان کان مئڊاگاسڪر هڪ طرفي ٽڪيٽ ئي ٻه هزار آمريڪي ڊالرن کان مٿي آهي ۽ اوٽ موٽ جي (رٽرن) ٽڪيٽ ته پوٽا چار هزار ڊالر (هڪ لک رپيا) آهي. ٻي ڳالهه ته منهنجو مڙس نوڪري ڪيئن ڇڏي اچي هتي ويهي رهي. بس ارڙهن مهينا گذري چڪا آهن باقي ڪي ڇهه مهينا. هاڻ اسين فائينل ييئر وارا اچي چڙهيا آهيون. جولاءِ ۾ ٽيون سيمسٽر ختم ٿيندو. ان بعد15 ڏينهن موڪل ڪاٽڻ بعد آگسٽ ۽ سيپٽمبر ۾ ناروي، جرمني ۽ انگلنڊ فيلڊ ٽرپ (Field Trip) ۾ بزي رهنداسين. ان بعد اچڻ سان پروجيڪٽ (ٿيسز) جمع ڪرائڻ آهي. پوءِ امتحان ۽ سامان جي پئڪنگ ڪبي ته گريجوئيشن اچي ويجهي ٿيندي."

"بهرحال شاباس هجنئي. تو جهڙيون عورتون اسان جي مشرقي عورتن لاءِ همت ۽ محنت جو سٺو مثال آهن."

"آئون جڏهن آيس پئي ته ڪيترين پاڙي اوڙي جي عورتن چيو ته زال ذات ٽي اڪيلو پئي وڃين سو به يورپ جهڙي ملڪ ۾ ۽ يورپ جي به ان ملڪ ۾ جيڪو آزاد جنسي تعلقات، تڏ ۽ مهانگائيءَ کان مشهور آهي.

"پر منهنجي مڙس مونکي چيو ته تون ڪنهنجي به ڳالهين جو فکر نه ڪر. بس همت بلند رک ۽ مون به ڪين اهوئي چيو ته انسان جي عزت ۽ شرافت هن جي دل ۾ آهي. جيڪي عورتون خراب ٿين ٿيون اهي مڙس هوندي، سٽن ڪوٺن ۾ به خراب ٿيو وڃن. آئون پڙهڻ لاءِ وڃي رهي آهيان ۽ جتي آفريڪا ۽ ايشيا جي ملڪن جون عورتون پڙهي رهيون آهن اتي آئون به

تعليم حاصل ڪري اينديس ۽ هونءَ بہ رڳو مردن کي نہ پر عورتن کي بہ اعليٰ
کان اعليٰ تعليم حاصل ڪرڻ کپي. مرد وانگر عورت کي بہ پڙهائي ڪم اچي
ٿي. سندس تعليم نہ فقط پنهنجو پاڻ لاءِ ڪارآمد ثابت ٿي سگهي ٿي پر مڙس
لاءِ، ٻارن لاءِ، قوم لاءِ ۽ ملڪ لاءِ پڻ."

"ڏاڍو سٺو. توسان ملي سچ پچ خوشي ٿي. ساڳي هاسٽل ۾ رهڻ
ڪري جيتوٽيڪ روز گس پنڌ تي ملاقات ٿي پئي. پر مونکي اها خبر نہ هئي
تہ تون ايڏو باهمت آهين ۽ پڙهائيءَ کان علاوه ڪيترن مسئلن ۽ مونجهارن کي
منهن ڏيو ويٺي آهين. توتي آئون ضرور بہ اکر لکندس. پنهنجي ملڪ جي اخبار
لاءِ بہ تہ هتي جي اخبار لاءِ بہ." مون چيومانس.

"فوٽو بہ ڏجانءِ ۽ پوءِ ان اخبار جي ڪاپي مونکي بہ ڏجانءِ تہ آئون
پنهنجي مڙس کي موڪليندس." لالائو موڪلائيندي چيو.

ڪجھ مڊاگاسڪر بابت

آفريڪا جي پر ۾، هندي وڏي سمنڊ ۾ هي هڪ ٻيٽ نما وڏو ملڪ
آهي، ڪجھ عرصو سندس نالو ملاگاسي بہ رهيو پر هاڻ وري مڊاگاسڪر
جي نالي سان سڏيو وڃي ٿو. سندس پکيڙ اٽڪل ڇھ لک چورس ڪلوميٽر
آهي ۽ آدمشماري هڪ ڪروڙ کن اٿس، جن ۾ ڪيترين ئي مکس قومون
رهن ٿيون. انهن ۾ آفريڪا جي مختلف قبيلن جا شيدي، عرب، ملئي،
پئسفڪ ٻيٽن جا Polynesian، ننڍي کنڊ جا ماڻهو، چيني ملئي پڻ اچي وڃن
ٿا. ويھ هزار کن يورپي بہ رهن ٿا. جن ۾ گهڻائي فرينچن جي آهي. جن جي هي
ملڪ ڪالوني ٿي رهيو هو.

انٽاناناري وو (Antananarivo) سندس گاديءَ جو هنڌ آهي ۽ ٻيٽ جي
وچ تي آهي. ان جي آدمشماري ٻارهن لک ٿيندي. ٻئي نمبر تي وڏو شهر
توماسينا ۽ مهاجنگا آهي. اهي ٻئي بندرگاهہ آهن. ان کان علاوه هڪ بہ ٻيا بہ
ننڍا بندرگاهہ اٿس. ملڪ جي زبان ملاگاسي ۽ فرينچ آهي. ٿوري گهڻي
انگريزي بہ ڳالهائي وڃي ٿي پر ملڪ جو سڄو ڪاروبار ۽ سرڪاري لکپڙھ
فرينچ ۾ ٿئي ٿي، جيئن پاڻ وٽ انگريزيءَ جو مان آهي. هي ٻيٽ فرينچن جي
قبضي ۾ رهيو ۽ 1960ع ۾ کيس آزادي ملي.

ملڪ جو وڏو ’صدر‘ آهي جيڪو ”سپريم انقلابي ڪونسل“ جي مدد سان حڪومت هلائي ٿو. ليجسليٽو پاور ملڪ جي نئشنل پيپلز اسيمبلي جي 137 چونڊيل ميمبرن جي هٿ ۾ آهي. هر پنجين سال اليڪشن ٿيندي آهي. باقي هتي جو صدر ستن سالن لاءِ چونڊبو آهي.

مڊاگاسڪر جي خاص ايڪسپورٽ لؤنگ ۽ ڪافي آهي، جنهن مان هو غير ملڪي ناڻو ڪمائي ٿو. هي ملڪ اسان جي ملڪ وانگر اتر گول ۾ هجڻ بدران ڏکڻ اڌ گول ۾ آهي. ان ڪري هتي ڊسمبر جو مهينو سڀ ۾ گرم آهي ۽ سيءُ ۽ ٿڌ جون- جولاءِ ۾ پوي. نومبر کان مارچ تائين مڊاگاسڪر ۾ مينهوڳيءَ جي موسم سڏبي آهي.

مڊاگاسڪر ۾ پهچڻ لاءِ سندس هوائي ڪمپني Air Madagascar جي هوائي جهازن ۾ وڃي سگهجي ٿو. ان هوائي ڪمپنيءَ ۾ ٽيون حصو مالڪي فرانس وارن جي آهي. ايئر مڊاگاسڪر کان علاوه ايئر فرانس، ايئروفلوٽ ۽ ايئر ماريشش جي به هفتي ۾ هڪ اڌ اڏام هِتان هُتان اچيو نڪري.

مڊاگاسڪر ۾ ڇنڇر ۽ آچر جا ڏينهن موڪل ٿين باقي سومر کان جمع تائين صبح جو اٺين کان شام جو ڇهين تائين اسڪول، ڪاليج آفيسون کليل رهن ٿيون. گرمي ۽ گهم ڪري هتي جا ماڻهو منجهند جو ٿوري دير آرام ڪن. ان ڪري ٻارهين کان ٻين بجي تائين آفيسون ۽ دڪان بند رهن.

يون. اين. او ۽ آءِ. ايم. او

يونائيٽيڊ نئشنس (اقوام متحده) گڏيل ملڪن جي هڪ جماعت آهي ۽ دنيا جا 150 کن ملڪ ان جا ميمبر آهن. اسيمبليءَ جي ميٽنگ ۽ اهم مسئلن جي گڏجاڻيءَ لاءِ انهن ملڪن جا ميمبر نيويارڪ ۾ اچي گڏ ٿيندا آهن، جتي U.N.O جي عمارت آهي. پاڪستان به 30 سيپٽمبر 1947ع کان ان جو ميمبر آهي.

مختلف ڪم هلائڻ ۽ انهن جي نظرداري ڪرڻ لاءِ U.N.O جا ڪيترائي ننڍا ادارا آهن. جيئن ته دنيا جي ماڻهن جي ڪرنڊڙ صحت جي ڪُٽيءَ لاءِ ورلڊ هيلٿ آرگنائيزيشن (W.H.O) نالي ادارو آهي. دنيا جي مزورن کي ڪنهن قسم جي ظلم ٿيڻ کان بچائڻ لاءِ انٽرنيشنل لئبر آرگنائزيشن

(I.L.O) آهي. اهڙي طرح ساموندي دنيا جي مسئلن- جهازن جي بناوت، ان ۾ استعمال ٿيندڙ لوه ۽ مشينري ۽ جهازن کي هلائڻ کان وٺي سمنڊ کي گند ڪچري کان صاف رکڻ لاءِ انٽرنيشنل مئريٽائيم آرگنائيزيشن (I.M.O) آهي. ان کان علاوه ويهه پنجويهه ادارا ٻيا به آهن، جن جا هيڊ ڪوارٽر لنڊن، پئرس، جينيوا، مانٽريل ۽ ٻين اهم شهرن ۾ آهن.

هر اداري جي قاعدي قانون ناهڻ ۽ ڪم ڪار هلائڻ لاءِ پنهنجي اسيمبلي ۽ ڪائونسل آهي، جنهن ۾ پڻ دنيا جا مڙيئي "ڇگا مڙس"- ملڪ حصو وٺن ٿا. هرهڪ اداري وٽ دنيا جي اهم زبانن: انگريزي، روسي، اسپيني، فرينچ، عربي ۽ چيني وغيره جا ڪيترائي ترجميڪار آهن. ميٽنگن دوران هر تقرير ۽ ان تي ٿيندڙ سوال جواب مٿين زبانن ۾ ترجما ڪيا وڃن ٿا. جيئن جنهن ملڪ جي نمائندي کي جيڪا ٻولي سمجهه ۾ اچي ان جو ٽيبل تي لڳل بٽڻ دٻائي ڪنن تي چڙهيل ايئرفون ۾ ٻڌي سگهي. مثال طور انگريزي ۾ تقرير هلي رهي آهي ته وينزوئلا ڏکڻ آمريڪا جو نمائندو تقرير هلندي ان جو ترجمو اسپيني زبان ۾ ٻڌي سگهي ٿو ته بحرين جو نمائندو عربيءَ ۾ ۽ پوءِ سوال جواب ڪرڻ وقت هو مٿين اهم زبانن مانَ ڪنهن ۾ به سوال ڪري سگهي ٿو جنهن جو ترجمو ٻين زبانن ۾ ان ئي وقت ٿيو وڃي. چيني نمائندو چيني زبان ۾ تقرير ڪري ٿو ته پاڪستاني ان جو انگريزيءَ ۾ ترجمو ٻڌي سگهي ٿو ۽ پاڪستانيءَ جو انگريزيءَ ۾ ڪيل سوال جو جواب ڪنهن ٻئي ملڪ جو نمائندو فرينچ يا روسي زبان ۾ ٻڌي ۽ ڏيئي سگهي ٿو پر پاڪستاني پنهنجن ڪنن ۾ لڳل ايئرفون ۾ انهن سوالن جا جواب انگريزيءَ ۾ ئي ٻڌي ٿو.

سو يونائيٽيڊ نئشنس توڙي ان جي ٻين ادارن جي گڏجاڻين وقت ضروري ناهي ته سيني کي انگريزي اچي. ميٽنگ لاءِ آيل ميمبر ٻاهر پلي هڪ ٻئي جي زبان نه ڄاڻڻ ڪري هڪ ٻئي سان آمهون سامهون نه ڳالهائي سگهن پر ميٽنگ دوران ترجمي جي سهوليت ڪري دنيا جي مختلف ملڪن جا نمائندا اچي هڪٻئي سان بحث مباحثو ڪري سگهن ٿا. اسان جي هيءَ سئيڊن واري W.M.U يونيورسٽي به ڪجهه اهڙو ئي بين الاقوامي ادارو آهي پر اسان وٽ شروع کان اها ڳالهه رکي وئي ته فقط هڪ زبان انگريزي هلندي جنهن کي ٻين

الاقوامي زبان جو درجو مليل آهي ۽ جن ڪي انگريزي تتي اچي انهن ڪي پنهنجي ملڪ ڪان يا هتي اچي پهرين انگريزي سکڻي پوندي. يونيورسٽي جا پروفيسر جپاني، اسپيني، ناريوجن، انڊين، يوناني ۽ فرينچ آهن. پر سيني کي انگريزيءَ ۾ ليڪچر ڏيڻو پوي ٿو. هي يونيورسٽي يونائيٽيڊ نئشنس جي اداري I.M.O سن 1983ع ۾ سئيڊن جي هن شهر مالمو ۾ ٺهرائي.

سمنڊ تي ڪيترن جو ئي واسطو آهي

هن صديءَ جي اڌ بعد- خاص ڪري آخري چوٿي ۾ ساموندي دنيا ۾ هر طرف تمام گهڻو تبديليون آيون آهن. پهرين فقط مال بردار ۽ مسافر جهاز هئا پر هاڻ تہ تيل جا ٽئنڪر، گئس ۽ ڪارون کڻڻ لاءِ مختلف جهاز، مسافر ۽ سندن ڪارون ڍوئيندڙ رو رو (Ro Ro) فيريون ۽ ڪنٽينر ڪئريئر (Container Carrier)، اڌ هوا ۾ ۽ اڌ پاڻيءَ ۾ هلندڙ هوور ڪرافٽ (Hoover-Craft)، مڇيون ڦاسائڻ ۽ سمنڊ تي ئي صاف ڪري دٻن ۾ بند ڪرڻ وارين فئڪٽرين وارا جهاز- مطلب تہ ڪئين قسمن جا جهاز نڪري پيا آهن. ويهہ پنجويهہ هزار ٽن جي جهازن ڪان وٺي لک ڏيڍ ٽن، چئن لک ٽنن جا سپر ٽئنڪر، ويري لارج ۽ الٽرا لارج جهاز نڪري پيا آهن. اهڙي طرح بندرگاهن جا نمونا بہ جهازن مطابق تبديل ٿي ويا آهن. چو جو هڪ ڪنٽينر جهاز يا رورو فيري عام ڌڪي (جيٽيءَ) تي تہ بيهي نہ سگهندي. بندرگاه ڪان علاوه جهاز سازي جا ڪارخانا ۽ سمنڊ تي هلڻ جا مختلف رستا اختيار ڪيا ويا آهن. گهڻي آزادي بہ سٺي ناهي. قاعدو قانون نہ هجڻ ڪري ڪيترا شپ يارڊ ردي سامان استعمال ڪري سگهن ٿا يا پنهنجي مرضي تي سمنڊ تي رستا ناهي هلڻ ۽ بين لاءِ رستو نہ ڇڏڻ تي حادثا ٿي سگهن ٿا ۽ نہ فقط جهاز جو سامان ۽ ماڻهن جي جان تباهہ ٿي سگهي ٿي پر انهن جهازن ۾ ڪنيل ڏامر جهڙو تيل، يا ٻيا زهريلا ڌاتو سمنڊ جي سوين ميلن جون ساهواريون شيون ماري يا ڪاري سگهن ٿا.

سمنڊ تي اڄڪلهہ فقط ٻيڙين وارن جو واسطو ناهي جيڪي ٻين ڪي اهو چئي پڄائي ڪڏين تہ هيءَ دنيا هنن جي آهي ٻيا پڇي پاسو ڪن. پر هاڻ تہ آئل گئس وارا اهو چئي سگهن ٿا تہ ملڪ جي معاشيات سڌارڻ لاءِ گئس ۽ تيل ضروري آهي جنهن جي کوجنا ڪرڻ لاءِ سمنڊ ۾ Oil- Rigs ۽ ٻيو ريسرچ

ورڪ ڪرڻ لاءِ اسان کي ڪلو ڪاتو ڏنو ويو. باقي ٻيا مڙيئي ماڻهو مهانا ٽيهه قدم پري تي ويهن. فشريز (مڇيون ڦاسائڻ ۽ ان جو ڪاروبار هلائڻ) وارا پنهنجي اداري جي اهميت مڃائي سگهن ٿا. پاڪستان جهڙي ملڪ ۾ ٿي فشريز جو ادارو مڇين، گانگٽن مان ملڪ کي ڪروڙين ڊالر ڪمائي ڏئي ٿو. اهڙي طرح بحري فوج وارا پنهنجن جهازن ۽ ملٽري ڪمن لاءِ سمنڊ تي پنهنجو ديرو ڄمائڻ جي حق جو اظهار ڪري سگهن ٿا.

سو انهن ڳالهين کي منهن ڏيڻ ۽ بين الاقوامي نموني جا قاعدا قانون ٺاهڻ ۽ سمجهڻ لاءِ I.M.O وارن هي اسان جي (W.M.U) ورلڊ مئريٽائيم يونيورسٽي ٺاهي آهي جيئن دنيا جي ملڪن جي اهم سامونڊي ادارن سان واسطو رکندڙ آفيسر پنهنجي ڪم ۾ وڌيڪ ماهر ٿيڻ لاءِ ٻن سالن لاءِ هتي اعليٰ تعليم حاصل ڪن. هر ملڪ جي سامونڊي ڪاروبار، آدمشماري ۽ بندرگاهن جي حساب موجب ان ملڪن مان شاگردن جو تعداد اچي ٿو. مثال طور پاڪستان، بنگلاديش، انڊيا مان هر سال ٻه يا ٽي اچن ٿا. فلپين ۽ ايران مان چار ڪن، سري لنڪا، برما بلغاريا، ويٽنام، رومانيا مان هڪ هڪ. اسپين پورچوگال، سئيڊن جهڙا يورپي ملڪ جيڪي ٺيڪ وڏا آهن پر ترقي يافته (Developed) آهن ان ڪري اتان هڪ هڪ شاگرد به ڪافي آهي. هن يونيورسٽي مان اهو فائدو ٿي رهيو آهي ته دنيا جي ملڪن ۽ سمنڊن جي قاعدن قانونن ۾ هڪ جهڙائي اچي رهي آهي. جهازن ۽ ان ۾ سفر ڪندڙ انسان جي سلامتي ۽ سمنڊن کي صاف رکڻ جا اپاءَ ورتا پيا وڃن. مثال طور جهاز جي بناوت جي سلامتي چيڪ ڪرڻ لاءِ نه فقط فلئگ- اسٽيٽ (جنهن ۾ اهو جهاز رجسٽرڊ ٿيل ٿو ۽ ان ملڪ جو جهنڊو ڦڙڪائي ٿو) دخل اندازي ڪري سگهي ٿو پر پورٽ اسٽيٽ (جنهن جنهن ملڪ جي بندرگاهه ۾ جهاز وڃي ٿو) پڻ چڪاس ڪري سگهي ٿو. مثال طور آفريڪا جي ڪنهن ملڪ جي جهاز تي باهه وسائڻ جو امرجنسي فائر پمپ ڪم نٿو ڪري، جيڪا خطرناڪ ڳالهه آهي. ڪنهن وقت به باهه لڳڻ تي ان کي وسائڻ لاءِ ان پمپ جو هجڻ ضروري آهي. پر جهاز جو مالڪ اهو سوچي ته جهاز پراڻو ٿي ويو آهي سال ڏيڍ بعد هوندءَ ٿي جهاز وڪڻي ڇڏيندس يا پيچي پوري لوهه ڪري هلائيندس، ان ۾ هن وقت لک ڏيڍ خرچ ڪري نئون پمپ چو وجهان ۽ ٻيو ته باهه الائي لڳي به يا نه به. اهڙي طرح هو اثر رسوخ ۽

دوستي ياري ۽ پئسو ڏوڪڙ رشوت طور ڏئي پنهنجي ملڪ جي قانون هلائيندڙ اداري جون اکيون ڍڪي جهازن جي جان سان کيڏي سگهي ٿو، پر ٻئي ملڪ ۾ ڦاسي سگهي ٿو. بين الاقوامي قاعدن موجب هاڻ پورٽ اسٽيٽ کي به اٿارٽي آهي ته جهاز تي ڪا خامي ڏسن ته جهاز کي بندرگاهه ۾ اندر گهڙڻ يا ٻاهر نڪرڻ کان سوگهو ڪري ڇڏين. پوءِ ڀلي جهاز ڪهڙي به ملڪ جو هجي. يعني جيسين رب ڏنو ميهار چاليهه رپيہ قاسم علي ڍڪ منشيءَ وٽ سرڪاري کاتي لاءِ جمع نه ڪرائي تيسين ڪيس سندس رولاڪ ڊور جو رسو نه ملندو. ان وانگر جهاز جو مالڪ پنهنجي ملڪ ۾ ته ڀلي بچي سگهي ٿو پر ٻي ملڪ جي بندرگاهه ۾ پهچڻ سان اتي جي پورٽ اٿارٽي يا مئرين ائڊمنسٽريشن ان کي سوگهو ڪري سگهي ٿي ۽ جيسين پمپ نه ٺهرائي ۽ ڏنڊ نه ڀري تيسين جهاز چري نٿو سگهي ۽ اڄڪلهه جي مهانگائيءَ ۾ جهاز هلندوئي رهي ٿو ته ڪمائي سگهي ٿو. جو بندرگاهه ۾ هڪ ڏينهن بيهڻ جو به گهٽ ۾ گهٽ هڪ لک رپيا ڪن جملي خرچ آهي. (بندرگاهه جي ڏڪي جي مسواڙ، جهازن جو ڪاڏو پيتو، پگهار، جهاز تي بجلي پاڻي جو بندوبست وغيره).

دنيا جي ماڻهن سان ڏيٺ ويٺ

سڀ کان وڏو فائدو هن قسم جي بين الاقوامي يونيورسٽي جو اهو آهي ته مختلف ملڪن (ننڍن توڙي وڏن)، مذهبن، ادارن، ڪلچرن، زبانن ۽ رنگ روپ جي ماڻهن سان يڪا سارا به سال چڱي طرح ڏيٺ ويٺ ٿئي ٿي. هيترا سال هيڏي دنيا ڏسڻ بعد به مالاوي (Malawi)، گرينڊا، ڪوٽا دي آوري ۽ مارشل آئلنڊس جهڙن ملڪن ۽ بندرگاهن جا ماڻهو مون نه ڏٺا هئا. ۽ ڪيترا ملڪ جيتوڻيڪ وڏا آهن پر هتي اچي خبر پيئي ته انهن ۾ ڪو چاڙهو ناهي ۽ ساڳي وقت گرنيڊا ۽ سنگاپور جهڙن ننڍن ٻيٽن جو ساموندي قاعدو قانون سخت آهي ۽ ايران، سعودي عرب جهڙن ملڪن جي ماڻهن کي دنيا ڪٽي چا به سمجهي ته هو جاهل ۽ عياش آهن پر هتي اچي معلوم ٿيو آهي ته اهو ڪيڏو غلط آهي. هنن کي تعليم حاصل ڪرڻ ۽ پنهنجي ملڪ جي جهاز راني، جهاز سازي ۽ قاعدي قانون کي باسلامت ۽ سخت بنائڻ لاءِ بيحد گهڻي اڻ تڻ آهي.

۽ هڪ اديب جي حيثيت ۾ مونکي هڪ هنڌ ويهي مختلف ملڪن جي

ماڻهن ۽ انهن جي رسم رواج، مذهب، پوشاڪ، زبان بابت ڄاڻ پوي ٿي. گهانا مون لاءِ ڄڻ ٻن قدمن تي آهي، ترڪي سٺن قدمن تي جو ترڪي جو عدنان ٽن ڪمرن بعد واري ڪمري ۾ رهي ٿو. فلپين، نائيجيريا ۽ موراڪو وغيره گرائونڊ فلور تي ته مڊاگاسڪر، روس، آذربائيجان، ڪانگو ڇهين فلور تي آهي. لفٽ ذريعي ٻن ٽن منٽن ۾ پهچيو وڃجي، نه ته ڏاڪڻين رستي پنجن منٽن ۾. ان کان علاوه ڏينهن ۾ ٻه دفعا مانيءَ تي، ٽي وي روم ۾، ڪمپيوٽر روم ۾، بس ۾، يونيورسٽي جي ڪئنٽين ۾، تقريباً هر ملڪ جي، هر ماڻهوءَ سان سلام دعا ٿيو وڃي ۽ هفتي سوا ۾ هڪ دفعو هر هڪ سان پندرهن ويهه منٽ ڪچهري ٿيو وڃي.

هتي (سئيڊن ۾) اچڻ کان اڳ ڪيترا دفعا انهن پاڪستاني دوستن کان پڇيو هوم جن کي يونائيٽيڊ نئشنس جي مختلف ادارن جون انٽرنيشنل ميٽنگون اٽينڊ ڪرڻ جو نيويارڪ، لنڊن يا جنيوا ۾ موقعو مليو هو:

”ٻه هفتا ڪن نيويارڪ رهڻ دوران آفريڪا، ڏکڻ آمريڪا يا عرب ملڪن کان آيل نمائندن سان ڪچهري ٿي هوندي؟“

”نه. ڪنهن به قسم جي ذاتي ملاقات ڪنهن سان نه ٿي سگهي. ڇو جو اتي اينڊڙن مان سيني کي انگريزي نٿي اچي جو ساڻن ڳالهائي سگهجي. ميٽنگ دوران ترجمي جون سهوليتون هجڻ ڪري ڪم جي ڳالهه تي ضرور بحث مباحثو هلي ٿو. ميٽنگ ختم ٿيڻ بعد، ٻاهر نڪرڻ تي سيئي جهڙا گونگا ٻوڙا. ٻيو ته لنڊن، پئرس، نيويارڪ اهڙا شهر آهن جتي نه فقط اسان جا پاڪستاني سفارتخاني وارا ۽ دوست يار مت مائٽ موجود آهن پر ٻين ملڪن کان آيل همراهن جا پڻ. نتيجي ۾ ميٽنگ ۾ ڪم جي ڳالهه پوري ٿيڻ تي هرڪو پنهنجن سان ملڻ لاءِ وڃيو پڄي. ڪنهن کي به ٻئي ملڪ جي ماڻهوءَ سان ملڻ يا ڄاڻ سڃاڻ وڌائڻ جو شوق نٿو ٿئي.“ هن ٻڌايو هو.

پر هتي، هن يونيورسٽي ۾ اها مٿين ڳالهه ناهي جنهن جا ڪيترائي سبب آهن. سڀ کان وڏو اهو ته هر هڪ کي انگريزي ڳالهائڻ اچي ٿي ۽ اهو سوچڻو نٿو پوي ته آيا هو منهنجي ۽ آئون هن جي زبان سمجهي سگهنديس يا نه. ٻيو ته سئيڊن جو هي شهر مالمو نه گاديءَ جو هنڌ آهي نه ڌارين ملڪن جا سفارت خانا ۽ انهن سان وابسته هم وطني آهن. نه وري ڪو تمام وڏو شهر

آهي جتي اسان جي ملڪن جون هوائي ڪمپنيون، بئنڪون ۽ ٻيا تجارتي ادارا هجن جن ۾ ڪم ڪندڙ پنهنجن ماڻهن سان ئي ملاقات ڪجي. جيئن دبئي، ڪويت، سنگاپور، لنڊن جهڙن هنڌن تي ڪيترا ماڻهو چار چار سال رهي ايندا آهن پر ڪين پاڙي ۾ رهندڙ ڪنهن ڌارئين ملڪ جي ماڻهوءَ سان به ملڻ جو وقت نه ملندو آهي جو پنهنجي ئي ملڪ جا ايترا هوندا آهن جو سڄو وقت انهن سان ملڻ ۾ گذري ويندو اٿن. پر هتي اها ڳالهه ناهي. تي ڳالهه ته سڄو ڏينهن يونيورسٽيءَ ۾ ته گڏ آهيون پر شام جو رهائش به هڪ ئي هنڌ هاسٽل ۾ آهي. اسان مان جيڪي هاسٽل ۾ رهڻ بدران الڳ فليٽ وٺي رهيل آهن سي به سڀ هڪ ئي علائقي ۾ آهن. ان کان علاوه هر هڪ جو ڌار ڌار ڏنڊو ڏاڙي هجڻ بدران ساڳيو ئي آهي. يعني سڀ شاگرد آهيون ۽ روز جي هوم ورڪ کان وٺي امتحانن جي تياري تائين هڪ ٻئي ۾ ڪم پوندو رهي ٿو. ڪنهن کان ٻئي ڏينهن جي پيپرڊن جو پڇڻ، ڪنهن کان امتحان لاءِ اهم سوالن جو پڇڻ. پروجيڪٽ (ٿيسز) لکندي ڪمپيوٽر ۾ ايندڙ مسئلي بابت ڪنهن کان پڇڻ. ٻتون وساري اچڻ تي، ڪئنٽين ۾ ڪنهن کان اڌارا پئسا وٺڻ ته ڪنهن کان پينسل، سانچو ربڙ گهرڻ. مثال طور اڄ رسيس ۾ ٽرنيڊاڊ (ويسٽ انڊيز) جو شاگرد (چيف انجنيئر ڊئوڊسن) اچي ويهي رهيو. ڪيس جهاز جو جسم ماپڻ لاءِ Simpsons Rule سمجهه ۾ نه پئي آيو. پوءِ ظاهر آهي ڪجهه پڙهائيءَ جون ڳالهيون ته ڪجهه دنيا جهازن جون ٻيون ڳالهيون ڪندا رهياسين.

”يار ورلڊ ڪرڪيٽ ڪپ ۾ (ويسٽ انڊيز) نه ڪٽيو پر ان جو افسوس نه اٿم پر اها خوشي اٿم ته، پاڪستان ڪٽيو ۽ انگلنڊ وارن کي شڪست ملي.“ ڊئوڊسن چيو.

”هونءَ پاڪستانين کي ڪئريبين (Carribean) سمنڊ جي ٻين ٻيٽن: ڪيوبا، هائٽي، ڊومنين ريپبلڪ کان وٺي اڪيڊار، گايانا، سري نام جي ڄاڻ هجي يا نه پر ڪرڪيٽ جي ڪري ويسٽ انڊيز جي نالي کان هر هڪ واقفڪار آهي.“ مون ٻڌايومانس.

”آئون ڪيترا دفعا جهاز کي ڪراچي وٺي ويو آهيان اتان صدر مان پٽر (Onax) جون ڪافي شيون وٺي پنهنجي ٽئين گهر کي سينگاريو اٿم.“ هن چيو.

”آئون به ڪنهن زماني ۾ ٽرنيڊاڊ ٻيٽ جي بندرگاهه ’پورٽ آف اسپين‘

۾ ڏاڍو ويو آهيان. توهان جو هڪ ليکڪ جيڪو جيتوڻيڪ انڊين نسل جو آهي، منهنجو بيحد دلپسند آهي. سنڌس نالو وي- ايس نائيپال (V.S. Nai-paul) آهي." مون ٻڌايومانس.

"واقعي سٺو رائيٽر آهي. مونکي پڙهڻ جو شوق ناهي پر مون سندس هڪ ٻه ڪتاب ڪنهن زماني ۾ پڙهيو هو."

اهڙي طرح سان هڪٻئي سان ڪچهري ۽ ڏيٺ ويٺ ٿيندي رهي ٿي.

موراڪو جو اڪوح عبدالوهاب

اڄ جي ئي ڳالهه آهي ته موڪل هئي، يونيورسٽيءَ کان بس اسٽاپ تائين اچي رهيو هوس ته موراڪو جو اڪوح عبدالوهاب مليو. بس اسٽاپ تي لڳل ٽائيم ٽيبل ڏسي هن چيو: "هي بس اڌ ڪلاڪ کان پوءِ ايندي. موسم سٺي آهي. اچو ته واڪ ڪري هاسٽل هلون."

"هلو." وراڻيومانس.

۽ پوءِ وچان ئي وچان پارڪن ۽ رستن تان شارٽ ڪٽ ڪندا، اينڊڙ ويندڙ ماڻهو توڙي عمارت تي ٽيڪاٽيڪي ڪندا، اچي هاسٽل پهتاسين.

"يار الطاف چانهه تي وڃي." عبدالوهاب چيو.

"ٿيو ڪنهن ٻئي دفعي. هينئر تون به ٿڪل هوندين." وراڻيومانس.

"ڪو خاص پروگرام نه هجي ته اڄ ته گڏجي چانهه پيئون، هونءَ ئي مون کي پنهنجي لاءِ ته ٺاهڻي آهي." هن زور ڀريو.

"پروگرام وري ڪهڙا آهن. هل يلا."

عبدالوهاب گرائونڊ فلور تي رهي ٿو ۽ آئون ٽين فلور (ٽين ماڙ) تي. لفٽ ڏي وڃڻ بدران، عبدالوهاب جي چانهه جي دعوت لاءِ موٽيس ۽ هن جي ڪمري نمبر 117 تي پهتاسين.

هتي سٽيڊن ۾ به ماڙين (منزلن) جي ڳڻپ چين جپان وانگر ٿئي ٿي. انگلنڊ يا پاڻ وٽ هيٺيون گهر (پٽ وارو) گرائونڊ فلور سڏبو آهي. ان جي مٿان واري عمارت پهرين ماڙ ۽ پوءِ ٻي ٽين ماڙ ٿيندي آهي، پر هتي گرائونڊ فلور پهرين ماڙ سڏبو آهي ۽ ان جي مٿان پوءِ ٻي، ٽين، چوٿين ماڙ ٿئي ۽ ڪمرن جي نمبرن وارو ڪاٻي پاسي وارو انگ فلور (ماڙ) سان واسطو هوندو آهي. جيئن

عبدالوهاب جو ڪمرو نمبر 117 آهي معنيٰ هو پهرين ماڙ تي سترهين ڪمري ۾ آهي. منهنجي ڪمري جو نمبر 322 آهي معنيٰ آئون ٽين ماڙ تي ٻاوهين نمبر ڪمري ۾ رهان ٿو.

عبدالوهاب ڪمرو کولي، مونکي ٽي وي جي سامهون واري ڪوچ تي ويهاري ٽي وي آن ڪئي. ان وقت لاس اينجلس (آمريڪا) ۾ تيل ڪارن جي هنگامن جي پراڻي رپورٽ C.N.N تان هلي رهي هئي. عبدالوهاب ڪتابن جي ٿيلهي ڪنڊ ۾ رکي، اوور ڪوٽ ۽ بوٽ لاهي، چانهه لاءِ پاڻي پتيليءَ ۾ رکي هيٽر کي آن ڪيو. سامهون ٽيبل تي ڪيترائي سامونڊي دنيا سان واسطو رکندڙ مئريٽائيم لا (قانون)، مئنيجمينٽ ۽ مئريٽائيم ٽريڊ ۽ ٽرانسپورٽ جا ڪتاب رکيا هئا. هڪ ٻه ڪٿي ڏٺم، سڀ فرينچ زبان ۾ هئا.

”عبدالوهاب! توهان جي ملڪ ۾ مادري زبان کان علاوه ٻي ڳالهائي ويندڙ ٻولي انگريزي آهي يا فرينچ؟“

”فرينچ. پر آئون انگلنڊ ۾ ڪافي وقت رهيو آهيان ان ڪري مونکي انگريزي به اچي ٿي. پر اهڙي سٺي نه جيتري فرينچ.“

”تو گرئيجوئيشن انگلنڊ مان ڪئي؟“ مون پڇيومانس.

”نه. اها فرانس جي يونيورسٽيءَ مان فرينچ زبان ۾ ڪيم. انگلنڊ ۾ ٻين مختلف ڪورسن ۽ سرڪاري ڊيوٽي خاطر رهڻ ٿيو.“

”چئبو ته پوءِ فرانس ۾ جڏهن فيلڊ ٽرپ لاءِ هلڻ ٿيو ته ترجمي لاءِ تهنجوئي پاسو وٺجي“، مون کلي چيومانس، ”تهنجي لاءِ ته اتي مزو ٿي ويو، ۽ تون اسان لاءِ به ڄڻ انڊن لاءِ لٺ هوندين، جو اسان کي ٻان زوئار کان وڌيڪ فرينچ جو هيو اکر به نٿو اچي.“

”ها. پر مونکي فرانس بنهه نٿو وڻي. آءِ لوَ انگلنڊ.“ عبدالوهاب چيو.

”چو ڀلا-؟“ پڇيومانس.

”بس انگريزن جو پنهنجو اسٽائيل آهي. هنن جو ڪلچر، نمونو، رسم رواج، شهر، دڪان، عمارتون، ڪاڏا پيتا ٻين سان وهنوار- هرشيءِ ۾ پنهنجائپ جي سڱنڌ آهي. اهوئي ته سبب آهي جو هنن يورپي پاڙين مڙسن ۾ وري به انگريز بهتر هئا ۽ جيتري توهان جي هنن سان Attachment آهي اوتري اسان جي فرينچن سان ناهي، جن جي هٿ هيٺ اسان جهڙا ڪيترائي آفريڪي ۽

عرب ملڪ رهيا.“

پاڻي ٿهڪڻ تي پتي وجهي ٿوري دير دم تي رکي پوءِ چانديءَ جي گلن واري روايتي ڪيٽليءَ ۾ چانهه وجهي اچي منهنجي اڳيان رکي. ان سان گڏ پليٽ ۾ ڪجهه پستا بادام ۽ عربي مٺائي هئي جيڪا ڪنهن زماني ۾ مون لبنان جي شهرن طرابلس ۽ بيروت ۾ کاڌي هئي. اڄڪلهه ڪراچيءَ ۾ ڊفينس مارڪيٽ ۾ ’گلشن سويٽ ميٽ‘ وارو به ٺاهي ٿو.

هن قسم جي روايتي ڪيٽلي هن کان اڳ مون عربن جي محلاتن جي تصويرن ۾ يا اتر آفريڪا جي ملڪن تي ٺهيل هالي ووڊ جي فلمن ۾ ڏٺي هئي.

”ڇو يلا مٺائي نٿو کائين. مٺاڻ پسند ناهي ڇا؟“ عبدالوهاب پڇيو.

”پسند آهي، پر توهان جي عرب دنيا جي مٺائي حد کان وڌيڪ ئي مٺي ٿئي ٿي ۽ چانهه جو مزو خراب ڪريو ڇڏي.“

”پرواهه نه ڪر. ان ئي ڪري مون چانهه ڪجهه وڌيڪ منيري ناهي آهي.“

مٺائي چکي پڇيومانس ته اها ڪٿان ورتائين.

”موراڪو جي آهي.“ هن وراڻيو.

”ڪو مٽ مائٽ آيو هو ڇا؟“

”نه. آئون پاڻ گذريل هفتي ويو هوس.“

هاڻ مونکي ياد آيو. اڳئين هفتي بس سينٽرل اسٽيشن تي ترسي ته ڪجهه شاگرد ڊرائيور کي ٿوري دير وڌيڪ ترسڻ لاءِ چئي رهيا هئا. آئو اڳيان ويٺو هوس. مون سبب پڇيومان ته هڪ ٻڌايو ته ڪنهن شاگرد کي سامان لاهڻو آهي، جيڪو موراڪو پيو رچي. مون سمجهيو چرچا پيا ڪن ريل رستي موراڪو پيو وڃي. ڇو جو موراڪو پهچڻ لاءِ هڪ بالٽڪ سمن اڪري وچ يورپ ۾ پهچڻو آهي ۽ پوءِ اسپين مان يونوچ سمنڊ جو ٻيو حص لتاڙڻو آهي جيڪو خالد بن ولد به ٻيڙيءَ رستي اڪريو.

”نه. آئون ريل رستي گوٽوبرگ ويو هوس جتان فيريءَ ۾ چڙهي فرانـ پهتس ۽ اتان ڊئريڪٽ اڏام رباط هئي.“ عبدالوهاب ٻڌايو.

”ٻارن کي هتي گهرائين پيو يا نه؟“ مون پڇيومانس.

”نه. ان ڪري جو هڪ ته منهنجي زال نوڪري ڪري ٿي. پر

هوءَ سال سوا نوڪريءَ تان موڪل ڪري، پر ٻارن جي پڙهائي خراب ٿي ويندي. وڏي ڌيءَ اٿم ان بعد ٻه پٽ. ننڍي کان سواءِ ٻئي وڏا ٻار اسڪول وڃن ٿا.“

”پر عبدالوهاب! ڌارين ملڪن جي ٻارن لاءِ هتي مالمو ۾ ڪيترائي اسڪول اٿئي.“ مون ٻڌايومانس.

”ها. انهن بابت مون معلوم ڪيو. پر اهي يا ته هتي جي ٻولي سوئيڊش ۾ آهن يا انگريزيءَ ۾. منهنجا ٻار مون وانگر عربي ۽ فرينچ پڙهن ٿا.“

چانهه جو ڪوپ ختم ٿيڻ تي عبدالوهاب اڌ ڪوپ ٻيو پريو.

”چانهه ڪيئن لڳي؟“ هن پڇيو.

”تمام سٺي ناهي اٿئي پر سمجهي نه سگهيس ته ڪهڙي چانهه آهي؟ ڪاري، سائي، چيني... ۽ ڪهڙي برانڊ جي- ييلو ليبل، ٽيٽلي، جاسمين...“

”مون کي پڪ هئي ته تون ان بابت ضرور سوچيندين. هيءَ گرين ٽي نموني جي آهي. پر هڪ خاص جنس جي آهي جيڪا مون موراڪو مان آندي آهي.“ هن ٻڌايو.

موڪلائڻ مهل عبدالوهاب ڪجهه چانهه جي پتي ۽ مٽائي وجهي ڏني.“

”مٽائي واري پليٽ موٽائڻ وسري ويئم ته مهرباني ڪري ياد ڏيارجانءِ.“ مون ڪانئس موڪلائيندي چيو.

سو اهڙي طرح گهٽو ڪري روزانو ڪنهن نه ڪنهن ڌارئين ملڪ جي باشندي سان ملڻ جو موقعو ملي ٿو.

تنزانيا، زنجبار ۽ دربيلو

هڪ گڏيل دعوت ۾ جتي ٻيا ته ٺهيو پر ڪيترن عرب رياستن ۽ آفريڪا جي مسلمان ملڪن جا ماڻهو شراب پي رهيا هئا، اتي منهنجو ڪرسچن ڪلاس ميٽ دوبيلو نالي، ڪوڪا ڪولا ڪٽي اچي منهنجي پرسان ويٺو. پاڻ اوڀر آفريڪا جي ملڪ تنزانيا جو آهي. تنزانيا ڪنهن زماني ۾ ٻه الڳ ملڪ هئا. هڪ ٽانگانيڪا ۽ ٻيو زنجبار. زنجبار ٻيٽ کي انگريز زنتزيبار (Zanzibar) سڏين ٿا.

دوبيلو (MDOBILU) جي نالي اڳيان ايم اکر پڻ اچي ٿو پر ايم جو اچار ايترو هلڪو آهي جيترو انگريزيءَ جي لفظ سئڪلاجي ۾ نمونيا ۾ P جو اچار آهي. يا ڊچ ماڻهو جڪارتا لکڻ مهل D جو بہ اڳيان واڌارو ڪندا آهن. دوبيلو جا سندس قبيلي جا آفريڪي شاگرد پورو نالو وٺن ٿا پر اسان لاءِ 'دوبيلو' سڏڻ ايتروئي ڏکيو آهي جيترو غير سنڌيءَ لاءِ 'مڱيلڊو' يا 'ڏاتر ڏنو' اچارڻ. اهوئي سبب آهي جو آئون وچان ئي ڪيس دربيلو سڏيان ٿو.

وري بہ دربيلو ۽ دوبيلو ۾ ايترو فرق ناهي جيترو جارج ۽ هورهي ۾ آهي. هورهي پڻ اسان جو ڪلاس ميٽ آهي. پاڻ وچ آمريڪا جي هڪ خوشحال ملڪ ڪاستا ريڪا جو اسپيني ڳالهائيندڙ آهي. (وچ آمريڪا ۽ ڏکڻ آمريڪا ۾ اسپيني ائين ٿي هلي جيئن گلف ۾ عربي). اسپيني زبان ۾ J کي 'ج' نہ پر 'هہ' پڙهبو آهي. يعني هو لکندو Jorje آهي پر پڙهبو هورهي آهي. اسان تہ ڪيس هورهي سڏيون پر هر نئون ماڻهو ڪيس جارج سڏي ٿو.

دوبيلو کي چيم: "دربيلو! تون بيئر شيئر ڪونہ پيئين ڇا؟"

مرڪي وراڻيائين: "No. I prefer Coke."

۽ پوءِ ساعت ڪن ترسي چيائين: "آئون شراب ڏاڍو پيئندو هوس. پر هاڻ مون ڇڏي ڏنو آهي."

"تمام سٺو. پر ڇو؟ هڪ تو جهڙي جوان، جهازي ۽ ولايت ۾ اينڊز ويندڙ آفيسر لاءِ، جيڪو پهرين کان پيئڻ جو عادي هجي، سگريٽ يا شراب جهڙي شيءِ ڇڏي ڏيڻ ڪمال جي ڳالهہ آهي!" مون چيومانس.

پاڻ مرڪي چوڻ لڳو:

"بس ڇڏي ڏنم. دراصل خاص سبب تہ ايڪانا ميڪل هو. اجايو خرچ آهي انهن ڳالهين پويان. موٽ ۾ وري ڪجهہ بہ ڪونہ ٿو. ۽ پوءِ هڪ دفعو ماڻهو ان سنگت ۾ اچي ٿو تہ اڙجيو وڃي. تنزانيا ۾ تہ وري ولائتي شراب تمام ڏکيو ملي ٿو. پوءِ مڪاني ٺهيل ڪچو ۽ ڪنو بيئر پيئڻ ڪري صحت بہ خراب ٿيو پوي. پر هونءَ بہ I Want to be a good Christian - آئون هڪ سٺو عيسائي ٿيڻ چاهيان ٿو."

سٺي عيسائيءَ کي شراب پيئڻ کان پرهيز ڪرڻ کپي، اها مون لاءِ نئين ڳالهہ هئي. ان ڪري پڇيومانس:

"Is it so? - ڇا عيسائي بہ ان کي خراب سمجهن ٿا؟"

"ها بلڪل،" هن وراڻيو، "اسلام، عيسائيت، يا ڪوبہ مذهب هجي، نيڪ ٿيڻ جي تلقين ڪري ٿو. نشي پتي لاءِ ڪهڙو مذهب يا مهذب ماڻهو چوندو. بس اسان ماڻهن ڪٿي ان قسم جي ڳالهين کي وڏ ماڻهپيءَ جا ماپا (Status Symbols) ٺاهيا آهن. ٻين آفريڪي ۽ ايشيائي غريب ملڪن وانگر منهنجي ملڪ جا ماڻهو بہ ڪوڪلو شان ۽ لٺ رکڻ لاءِ اهڙا ڪم ڪن ٿا ۽ منهنجا دوست مون مان اهائي اميد رکن ٿا تہ آئون بہ پيئان پياريان پوءِ ٻار ٻلي گهر ۾ پيا بک مرن. يا رشوتون کائي ظاهري ٺيڪ ۽ عيش ڪريان. پر آئون حقيقت پسند انسان آهيان ۽ انهن ڳالهين سان نفرت اٿم."

دوبيلو کي ڪيترا ماڻهو يوگنڊا جو سمجهندا آهن جو سندس شڪل يوگنڊا جي عيدي امين سان ملي ٿي. ۽ ڪيترا کيس پرپٺ عيدي امين سڏين، پر منهن تي هرگز نہ. ڇو جو اسان جي دوبيلي ۽ عيدي امين جي ڪردار ۾ زمين آسمان جو فرق آهي. عيدي امين جي جڏن ڪمن ڪري هن پاسي جا يورپي تہ ساڻس سخت نفرت ڪن ٿا پر سندس ملڪ جا ماڻهو بہ کائنس حقارت ڪن ٿا، جو هن هڪ خوبصورت ملڪ کي اهڙو تباهہ ڪري ڇڏيو جو اڃان وري صحيح نہ ٿي سگهيو آهي.

هڪ ڏينهن دوبيلو کان سندس ملڪ تنزانيا (Tanzania) بابت پڇيم تہ، معاشي طرح ڪيئن آهي.

"صحيح ناهي." هن غمگين لهجي ۾ چيو، "اسان جو ملڪ تمام سکيو ستابو هو ۽ ترقيءَ جي راهہ تي گامزن هو. پلو ٿئي عيدي امين جو. هڪ ڏينهن اوچتو ئي اوچتو پنهنجي فوج اسان جي ملڪ جي سرحد تي موڪلي، اسان جي سرسبز ۽ سائي ستابي ڌرتيءَ جو ڳپل حصو پنهنجي قبضي ۾ ڪري ڇڏيو. ڇي هي يوگنڊا جو حصو آهي. نقشي ۾ غلط ڏيکاريل آهي."

"پوءِ؟" مون پڇيومانس.

"بس پوءِ ڌرتيءَ خاطر، عزت ڪارڻ اسان کي سڀ ڪجهہ قربان ڪري فوج پنيان خرچ ڪرڻو پيو ۽ ڪي سال اسان وڙهندا رهياسين ۽ ملڪ جي سڄي ڪمائي فوج ۽ فوجي ساز و سامان خريد ڪرڻ ۾ برباد ٿيندي وئي. اهڙن موقعن تي مغربي قومون ٻنهي جي وچ ۾ ٽپي يڪدم صلح ۽ امن

امان ڪرائڻ بدران پنهنجين فئڪٽرين ۾ تيار ڪيل جنگي سامان وڪڻڻ پنهنجو فرض سمجهن ٿيون. ڇو جو هنن جي خوشحاليءَ جو اهوئي راز آهي تہ اسين وڙهندا رهون. هينئر قرضن جا ڪوٽ چڙهيل آهن جن جو وياج ئي ايترو آهي جو لاهيندي حال اٿئون. قرض ۽ وياج لاهيون يا ملڪ جي ڀي خوشحاليءَ کي منهن ڏيون."

"واقعي تنزانيا جي ابتڙ حالت ڏسي افسوس ٿئي ٿو." مون چيو ۽ ٻئين سان گڏ مانيءَ لاءِ اٿياسين. مانيءَ واري هال تائين اچڻ مهل دوبيلو آهستي چيو:

"اسان جي غريب آفريڪي ۽ ايشيائي ملڪن وڏين طاقتن پويان بہ لڳي پنهنجي ٻيڙي ٻوڙي آهي. نتيجو اکين اڳيان آهي. روس سوشلزم ۽ ڪميونزم جي تعريف جا هوائي محل آسمان تائين اڏيندو رهيو. اڄ خبر پيئي تہ هو ڪجهہ بہ نہ هو. اندر سڄو کوکلو هو. هاڻ روس تہ ان نظام ۾ تباهہ ٿيندو رهيو پر نعري ۾ اچي اسان جهڙا غريب ملڪ وڌيڪ غريب ۽ حقير ٿي ويا."

مانيءَ جي ٽيبل تي اسان جون ڪرسيون ملڪن جي ٻهرين اکر مطابق هيون. پاڪستانيءَ جي حيثيت ۾ منهنجي ڪرسي پاپانيوگني ۽ فلپين جي وچ ۾ هئي. ۽ تنزانيا جي دوبيلو جي ترڪي، تيونيشيا ۽ ٽوگو ٽرنيداڊ وارن جي پر ۾ هئي.

"See You Later." چئي دوبيلو في الحال موڪلايو.

هن وقت هي مضمون لکڻ وقت دوبيلو جي ابائي وطن زنجبار (Zanzibar) ۽ ٽانگانيڪا بابت سوچي رهيو آهيان، جيڪي ڪنهن زماني ۾ ڪينيا ۽ ممباسا سان گڏ ٻلي ٻلي ملڪ ۽ بندرگاهہ هئا. تنديا هئاسين تہ هندستاني فلمن ۾ هنن ملڪن جا فلمايل نظارا ڏسبا هئا ۽ هنن ملڪن تي ٺهيل گانا مشهور هئا، جن مان هينئر بہ هڪ ياد اٿم:

"تم نے دیکھا کیا بھلا
گر نہ دیکھا آفریکا
ٹانگانیکا! ٹانگانیکا!

ممباسا تي پڻ هڪ گانو- شايد فلم 'آزاد' جو مشهور هو.

عمان جو سلطان ۽ آغا خاني

زنتزيبار جو بيٽ دنيا جي خوشحال جاين مان هڪ هو. هانگ ڪانگ، سنگاپور، دبئي وغيره تہ چڻ ڪالهہ واپار وڙي ۾ پڙ ٿيا آهن. نہ تہ لونگن جو واپار هجي يا ناريل عاج يا غلامن جو، زنجبار جا واپاري سڀ ۾ اڳ هوندا هئا ۽ سڄي اوپر آفريڪا ۾ سندن خوشحاليءَ جي هاڪ هئي. عرب توڙي انگريز ڊچ پورچوگالي پري پري کان ڪهي هتي ايندا هئا. واپار وڙي لاءِ، گهمڻ ڦرڻ لاءِ، آرام ۽ عياشيءَ لاءِ ۽ مختلف هنڌن تان آيل ماڻهن سان ملڻ جلڻ لاءِ.

عمان جي سلطان جون تہ هن بيٽ تي ايڏيون دلچسپيون هيون جو 1832ع ۾ هن پنهنجي سڄي حويليءَ کي زنجبار ۾ اچي رهايو. عمان جي سلطان جي محلات ٺهڻ بعد يڪدم آمريڪا (U.S.A) زنجبار ۾ پنهنجو قونصل خانو کوليو. گڏيل نندي کنڊ جي واپارين (خاص ڪري هندو سنڌي، گجراتي، آغاخاني ۽ بوهرين) کان وٺي چيني، ملئي، گورکا هتي نظر ايندا هئا. پر زنجبار جي خوشحاليءَ جو ستارو عدن، ڪولمبو ۽ بيروت جيان هڪ ڏينهن گردش ۾ اچي ويو. سندس رونقون ان وقت کان اجهامڻ لڳيون جڏهن هتي جي ماڻهن 1964ع ۾ عماني سلطنت جي خلاف انقلاب آندو (عماني سلطان هاڻ پورٽس مائوٿ- انگلنڊ ۾ رهي ٿو) ۽ ٽانگانيڪا سان شامل ٿي سوشلسٽ حڪومت وارو ملڪ تنزانيا ٿاهيو.

اهو زنجبار بيٽ جنهن جا پٿر جا ٺهيل گهر ۽ چوڏاري اچي پوچي ڏنل چمڪندڙ پٽيون ۽ سوڙهين گهٽين ۾ واپارين، خريدارن، تماشائين ۽ سير سپاٽو ڪندڙن جي چهل پهل، خوشبو، آواز ۽ خوشيون هيون، هاڻ سڀ خاموشيءَ ۾ تبديل ٿيل نظر اچن ٿيون. رات جو دير تائين هي جاڳندڙ بندرگاهہ اڄ ڏينهن جو بہ ڄڻ ستو پيو آهي. نہ اهي ديس ديس جون شيون ۽ سوکڙيون آهن ۽ نہ ان جا قدردان ۽ خريدار. دڪاندار دڪانن جي ڏاڪڻين وٽ ويٺل نظر ايندا. پنهنجي وکر جو وکرو ڪرڻ بدران هتان هُتان جون اوپاريون لهواريون ڪندي نظر ايندا. شل نہ ڪو توهان کي فون ڪرڻ جي ضرورت پوي. هر ٽيليفون

توهان کي مرمت هيٺ ملندو. جڏهن تہ گهاري ڪان ڳاڙهي يا جوهي ڪان چني وارن زبون حال رستن تي بہ ڪا ٽرئفڪ نظر اچي ٿي پر زنجبار جي سڄي بيٺ تي آگرين تي ڳڻڻ جيترين موٽر ڪارون نظر ايندين. نہ تہ اڄ جيڪو سنگاپور جو اوڄ آهي اهو زنجبار جو هجڻ کپي ها. پر ملڪ جا حاڪم ملڪن جون اجهو ايئن قسمتون ڦيرايو ڇڏين. ڪو زمانو هو جو هن سلطنت ۾ لونگن جو فصل ايڏو ٿيندو هو جو دنيا جي اڌ ضرورت پوري ٿيندي هئي. ان ڏينهن انگ اکر پڙهيم تہ زنجبار ۾ جتي پهرين ويهہ هزار ٽن لونگن جو فصل لهندو هو. Nationalization بعد هاڻ ڏيڍ هزار ٽن مس لهي ٿو. انڊونيشيا ۽ برازيل جهڙن ملڪن دنيا جي لونگ مارڪيٽ تي قبضو ڪري ورتو آهي- جهڙي طرح عدن ڪولمبو زنجبار ممباسا جهڙن بندرگاهن (جيڪي ڪنهن زماني ۾ خريدارن جي جنت سڏبا هئا) جي ڪسر سنگاپور دبئي جهڙا بندرگاهہ پوري ڪري رهيا آهن. تنزانيا جي حڪومت وڏي ڪوشش ۾ لڳي پئي آهي تہ ڪنهن نموني سان زنجبار جو اوج موٽي اچي. هوءَ ڌارين کي واپار ڪرڻ ۽ پئسو لڳائڻ لاءِ دعوتون ڏيئي رهي آهي. پر سيٺ ماڻهو پئسو لڳائيندي ڊڄن ٿا، جو آفريڪي ملڪن جو ڪو خاص ڀروسو ناهي. ڪنهن وقت بہ ڪو عيدي امين، ڪو ملٽري جو جنرل يا ڪو سياسي ڊڪٽيٽر موڊ بگڙڻ تي ڪين ٽڙي ڪڍي. ھڏڻ ۾ آيو آهي تہ هاڻ آغا خان دلچسپي وٺي رهيو آهي. عمان حڪومت بہ تحفي طور هوائي اڏو ٺاهيو پئي ڏئين، جنهن جي خاندان جا اڄان ڪيترائي ماڻهو زنجبار ۾ رهن ٿا. ڪجهہ وڏيون هوٽلون ۽ ڊيوٽي فري علائقا (Zones) پڻ ٺهي رهيا آهن. هن ننڍڙي ٻيٽ جي چيف منسٽر جو اهوئي خواب آهي تہ زنجبار کي اوپر آفريڪا جو سنگاپور بنايو وڃي. پر ان جي حصي تائين پهچڻ ۾ بہ ظاهري طرح ڪيس وڏي منزل طيءِ ڪرڻي آهي، جو هتي نہ ماڊرن ٽيلي ڪميونيڪيشن سسٽم آهي نہ بئنڪاري. نہ آفيسون آهن ۽ نہ سواريءَ جو بهتر سسٽم، جيڪو ٻيٽ کي تنزانيا جي مين لئنڊ سان ملائي- جيئن سنگاپور، ملائيشيا سان مليل تو يا هانگ ڪانگ چين سان.

ايتري قدر جو اڄ جا ماڊرن مال بردار جهاز بہ هن بندرگاهہ ۾ بيهيو نٿا سگهن، جيڪو ڪاٺ جي ٻيڙن ۽ ڈائو (Dhow) (ٻيڙي) جي لحاظ سان ٺاهيو

ويو هو. جن بيڙين جو هن علائقي ۾ صديون راڄ رهيو.

گلوبل وارمنگ

مالمو ۾ ريلوي اسٽيشن وٽ هوٽل Savoy ۾ روٽري ڪلب جي ميٽنگ اٽينڊ ڪري نڪتس تہ سامهون ويهون نمبر بس نظر آئي. يڪدم اچي چڙهيس پارڪ وٽان ٿيندي هتي جي اهم اسٽاپ گستاوو ادولف ٽورگ تي ڪافي دير اچي بيٺي. ٻين ماڻهن سان گڏ ليسا (Lisa) بہ چڙهي. ليسا فلپين ۾ پورٽ اٿارٽيءَ ۾ آفيسر آهي. پاڻ سيڪنڊ ييئر جي شاگرد آهي. گذريل سال سندس مڱڻو هتي پڙهندڙ هڪ ٻئي فلپيني شاگرد سان ٿيو هو. پاڻ راندين ۽ پڙهائيءَ ۾ ڪافي هوشيار آهي. بس ۾ منهنجي پرسان اچي ويٺي ۽ تازو اسٽوڊنٽ ڪائونسل جي ٿيل اليڪشن جون مونکي مبارڪون ڏنائين. وائيس پريزيڊنٽ جي پوسٽ لاءِ مونکي جن ملڪن جي شاگردن ووٽ ڏنو انهن ۾ سعودي عرب، ايران، ملائيشيا، مصر ۽ چين سان گڏ فلپين اڳيان اڳيان هو. منهنجي مقابلي ۾ بہ ٻيا اميدوار ڏکڻ آمريڪا جا هئا. هڪ وينزوئلا جو ۽ ٻيو ڪئريبن سمنڊ جي ڪنهن ٻيٽ جو هو.

مون سندس ووٽ لاءِ ٿورو مڃيو. بس آهستي آهستي چرڻ لڳي. اڄ صحيح معنيٰ ۾ سيءُ ناهي. گرمي تہ نٿي چئي سگهجي. جيتوڻيڪ هتي جا ماڻهو هن کي اونهارو چون ٿا پر اسان اڃان ڪوٽ پايو هلون. بس سٽيٽر ۽ اووڪوٽ جو بار ضرور لاٿو اٿئون ۽ ٻي ڳالهہ تہ اس نظر آئي آهي ۽ منجهند جو ويهہ ڊگريون ٽيمپريچر تہ اسان وٽ سياري ۾ ٿيندو آهي پر هتي جي حساب سان گرمي آهي. ليسا ۽ آئون رستي تي ۽ بس ۾ چڙهندڙ اڌ اگهاڙن ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين کي ڏسون ٿا.

”رات ٽي وي جي خبرن ۾ آيو هو تہ ويهن سالن ۾ هتي اهڙي گرمي نہ ٿي. اسڪاٽلينڊ ۾ ڪالهہ 25 ڊگريون ٽيمپريچر هو. ايترو گهڻو هن کان اڳ اٽي پنجيتاليهہ سال اڳ ٿيو هو.“ ليسا ٻڌايو.

هڪ ڇوڪري بنا برئزيئر جي ٻانهن ڪانسواءِ واري گنجيءَ ۾ چيغم ڪائيندي چڙهي. ان تي مونکي تعجب لڳو. يعني چيغم کائڻ تي نہ، پر سندس

اوگھڙ نمايان ٿيڻ ٿي. پر ڪيس گھڻ پر گھڻ پتلون تہ هئي. ان جي پنيان چڙهندڙ ساهيڙيءَ جو هيٺيون حصو بہ اڌ اگھاڙو هو. هوءَ فقط ڇهہ انچ ڊگھي چڊيءَ ۾ هئي. اڳئين کي ڇڏي پوئينءَ جي سفيد ۽ شفاف جسم کي ڏسڻ لڳس. يڪدم خيال آيو تہ بس ۾ ويٺل بيا ڇا سوچيندا. مون ڇوڪريءَ مان نظرون ڪڍي ٿيڏي اک سان پاسي وارين سيٽن تي ويٺل مسافرن کي ڏٺو. مرد حضرات اهوئي ڪي ڪجهہ ڪري رهيا هئا جيڪو آئون ڪري رهيو هوس، يعني اکيون ٺاري رهيا هئا. باقي پوڙهيون پنهنجيون هڙون ۽ ٻجڪا ڪڇ ۾ رکي پنڪيون ڪائي رهيون هيون. نوجوان مرد ۽ ڇوڪرا تہ نہ برابر بس ۾ چڙهن. هو سائيڪل تي اچن وڃن يا پنڌ.

هئي ڇوڪريون ٽڪيٽ وٺي اسان جي پر وارين سيٽن تي اچي ويٺيون ۽ اخبار ڪڍي پاڻ کي وچٽي هٽي اهو احساس ڏياريو تہ اڄ ظلم جي گرمي آهي.

ليسا هن جي ان ادا کي ڇتائي ڏسڻ بعد مون ڏي سوالي نگاهن سان ڏٺو تہ ڇا واقعي اهڙي گرمي آهي!

”هاڻ ايتري بہ گرمي ناهي. هتي جي ماڻهن کي ڪجهہ نخرو بہ آهي.“ مون ليسا کي انگريزيءَ ۾ پر آهستي چيو. متان ذڪر ۾ آيل پر ۾ ويٺل ڇوڪريون ٻڌي وٺن. جو انگريزي زبان گھٽو ٽڪو هر سئيڊش سمجهي ٿو.

”نہ هن کي گرمي واقعي لڳي ٿي. سوير يونيورسٽي جي پر واري بيچ (سامونڊي ڪناري) تان آئون واڪ ڪري پئي لنگھيس تہ ڪيتريون ڇوڪريون ۽ وڏي عمر جون زالون چولا ۽ باڊيون لاهي ڇپر تي ليٽيون پيون هيون.“ ليسا ٻڌايو.

”اهو گرمي ڪري نٿيون ڪن پر اهو سج نڪرڻ ڪري ان جي خاص ڪرڻ Ultra Violet سان پنهنجي جسم کي سيڪ ٿيون ڏين.“ مون ٻڌايومانس.

”نہ گرمي بہ آهي ۽ گذريل سال هن ڪان اجان گھڻ گرمي هئي تہ اسڪول جي ٻارن کي موڪل ڏيئي ڇڏيائون. ڇو جو هتي جي عمارتن جون دريون پنهنجي ملڪ جي درين وانگر نٿيون کلن ۽ نہ وري ڇتين ۾ پکا لڳل آهن جيڪي هلائي هوا کائجي.“ ليسا ٻڌايو ۽ پوءِ ٿورو ساهہ کڻي، سنجيده ٿي

چيو: ”دراصل Global Warming جو بہ تہ اثر آهي. سڄي ڌرتيءَ جو گولو گرم ٿي رهيو آهي.“

هن جواب لاءِ مون ڏي نهاريو. سندس ڳالهہ مونکي بہ دل سان لڳي. ترقي يافتہ ملڪن فئڪٽرين، ڪارخانن، لارين موٽرن جي ايڏي ڌم لڳائي آهي جو فضا ۾ ڪاربان ڊاءِ آڪسائيڊ گئس وڌي ويئي آهي ۽ ان گئس کي هضم ڪرڻ واري سڀ کان بهتر شيءِ وڻ ٽڪار آهي جيڪا خط استوا جي اوس پاس وارن غريب ايشيائي، آفريڪي ۽ لاطيني آمريڪا جي ملڪن ۾ آهي. هو اهي قدرتي جهنگل ۽ ٻيلا وڏي عمارتي ڪاٺ جو وڪرو ڪري پنهنجي ملڪ جون ضرورتون پوريون ڪري رهيا آهن. نتيجي ۾ دنيا جا اڌ کان وڌيڪ جهنگل ۽ ٻيلا نابود ٿي ويا آهن ۽ هڪ طرف دونهون ٿي دونهن (Co2) وڌي رهيو آهي تہ ٻئي طرف ان کي منهن ڏيڻ وارو ساهوارو– وڻ ٽڻ ختم ٿي رهيو آهي.

قيامت ۾ يقين رکين ٿو؟

”گرين هائوس جي اثرات بابت تنهنجا ڇا خيال آهن؟“ مون کي ماٺ ۾ ڏسي ليسا وري سوال ڪيو.

دراصل ليسا ڪجهہ وڌيڪ ئي منڊل لڳي رهي هئي ۽ ان عالمي مسئلي بابت مونکي بہ پريشان ٿيڻ کپي، جيڪو اسان جي هڪ سبجيڪٽ Environmental Pollution جو هڪ حصو آهي ۽ ان بابت جيئن ئي ليسا ياد ڏياريو تہ ساعت ٻن لاءِ آئون بہ غمگين ٿي ويس، پر مون جهڙي هڪ پاڪستانيءَ لاءِ ۽ خاص ڪري سنڌ جي رهاڪوءَ لاءِ ٻيا روز مره جا سر تي سوار ويجها ۽ مستقبل قريب جا مسئلا ڪي گهٽ آهن جو ڏور آئندي جي (سو بہ الائي اچي يا نہ) هڪ عالمي مسئلي جي هينئر کان ئي ڳڻتي ڪريان. اسين ماڻهو سوين مونجهارن ۽ مسئلن ۾ وڪوڙيل، هر پل تي جيئڻ لاءِ جس ڪندڙن لاءِ ڪڏهن ڪڏهن اهڙيون عالمي آفتون رحمت ثابت ٿينديون آهن جيڪي اسان کي لاتعداد ڏکن غمن کان نجات ڏياريو ڇڏين. هو ڇا چوندا آهن تہ ڏک غم تہ سيني وٽ آهن پر اسان سنڌي ماڻهن وٽ وٿائين آهن. هيڪاندا گهڻا آهن.

ليسا کي نہ پائرن پينرن جي پڙهائيءَ جو فڪر آهي، نہ انهن جي نوڪرين جو. نہ مائٽن مٽن جي بيماري ۽ علاج جو ۽ نہ گهر ۽ مسواڙ جو. نہ

سندس ڪو مائٽ مٿ اغوا ٿئي ٿو، نہ ڪنھن سندس عزيز ۽ پاڙي واري جي گھر ۾ ڪات لڳي ٿو. نہ مٿائن پوليس جي پٽ آهي ۽ نہ ملٽريءَ جو مار موچڙو. نہ اتي لٽي جي ڪوٽ جو مسئلو آهي نہ ڪوڙن ڪيسن ۾ ڪورٽن جا چڪر آهن. نہ ڪنھن ڊاڙيل، پير وڏيري جا ظلم آهن نہ هنن کي ڊاڪٽر مدي خارج دوائون ڏئي وڌيڪ اگهو ڪري ٿو. هوءَ پلي اڄ کان پنجويھہ سالن بعد اچڻ وارن مسئلن تي اڄ ئي سوچي ڪجھہ وڌيڪ سنهي ٿئي.

”ڇا پيو سوچين؟“ درياءَ جي ٻاهران مونکي ٽڪ ٻڌي گھوريندو ڏسي هن پڇيو.

پارڪ واري بس اسٽاپ وٽ وڻ هيٺان هڪ چوڪر ۽ چوڪري ياڪر پائي وينا هئا. ان اسٽاپ کي جيئن بس چڙيو تہ ليسا کي سندس سوال جو جواب ڏنم. دراصل ولايت ۾ اڪيلو رهندڙ عورت توڙي مرد تي ڪڏهن ڪڏهن رکي رکي سخت قسم جي Depression حاوي ٿيندي آهي. ليسا تي هن وقت شايد ان دوري جو اثر هو، جنهن ڪري هن کي هر ڳالھہ ۾ مايوسي نظر اچي رهي هئي. ۽ ان ڊپريشن مان نڪرڻ لاءِ هن ڪجھہ نہ ڪجھہ ڳالهائي پاڻ کي بزي ۽ Occupied رکڻ چاهيو ٿي.

”ليسا! آئون سوچي رهيو آهيان تہ ان ڌرتيءَ جي گرمائش ۾ بہ سڀ کان وڌيڪ نقصان پاڻ ايشيائي ماڻهن کي ٿيندو ۽ خط استوا جي ويجھڙائي وارن ملڪن جي ماڻهن جو گھڻو موت ٿيندو. ڏس پاڻ وٽ اڳهين سخت گرمي ٿئي ٿي. ويتر جي ٽي چار ڊگريون وڌيڪ گرمي ٿي تہ معنيٰ قيامت ٿي ٿي. خبر اٿئي گذريل سال سنڌ ۾ ڪجھہ ڏينهن ايڏي سخت گرمي ٿي جو ڪيترا اڏامندڙ پکي Dehydration ڪري بيهوش ٿي ڪري پيا هئا. آفريڪا ۾ تہ هينئر ئي ان گرميءَ جا اثر سوڪڙ Draught جي صورت ۾ نظر اچڻ لڳا آهن. اٿوپيا، صوماليا، سوڊان ۽ چاڊ سان گڏ هي پهريون دفعو موزمبق ۽ هاڻ ڪينيا بہ مينهن نہ پوڻ ڪري ڏڪاري حالتن ۾ داخل ٿي رهيو آهي ۽ توهان فلپيني ماڻهن سان جيڪي ننڍن ننڍن ٻيٽن تي رهو ٿا، گرميءَ سان گڏ سامونڊي ٻوڏ جو بہ مسئلو ٿيندو. گرميءَ ڪري اتر قطب ۽ ڏکڻ قطب جي برف ڳرندي ۽ سمنڊ جي وڌندڙ ليول خط استوائي ملڪن جا ڪنارا ۽ ٻيٽ ٻوڙي ڇڏيندي.“

۽ هاڻ ليسا وڌيڪ گنڀير ٿي ويئي ۽ هاسٽل جي بس اسٽاپ تائين، چپ

چاپ، چيچ سان پنهنجي هڏن سان پريل مٽي کي ڪنهندي رهي. بس مان لهي هاسٽل جي در تائين به ماٺ منوڙي ۾ سوچيندي آئي. ۽ پوءِ لفٽ ۾ پنهنجي. ڇهين ماڙ ڏي روانو ٿيڻ کان اڳ پڇڻ لڳي:

"الطاف! هڪ ڳالهه ته ٻڌاءِ. قيامت ۾ ڇا تنهنجو يقين آهي؟"

"هائو. بلڪل. آئون مسلمان آهيان ۽ هر مسلمان جو قيامت جي ڏينهن تي يقين هجڻ ضروري آهي." مون وراڻيومانس.

"مونکي ته ائين لڳندو آهي ته قيامت ڇاڻ ته آئي." ليسا چيو.

"اسان جي مذهب موجب قيامت جي مقرر ڏينهن جي ڪنهن کي خبر ناهي، پر اهو ڏينهن اچڻو ضرور آهي. ان جا آثار نمودار ٿيڻ لڳا آهن. تي سگهي ٿو ٿهڙيون گرميون اڳتي هلي قيامت آڻين."

"ڪيئن ڀلا؟"

"آئون ننڍو هوس ته آمريڪا ۾ هڪ عيسائي سائنسدان مونکي ٻڌايو هو. هو تازو مسلمان ٿيو هو ۽ هيءَ ڳالهه اڄ کان ويهه ٻاويهه سال اڳ جي آهي، جڏهن هي Green House Effect ۽ گلوبل وارمنگ جهڙيون ڳالهيون اڃان عام ماڻهوءَ جي خواب خيال ۾ به نه هيون. هن چيو ته ڌرتي اڳتي هلي تڏي ٿيڻ بدران گرم ٿيندي ۽ اها گرمائش هڪ حد کان پوءِ تيزيءَ سان Geometrical Progression ۾ ايڏو وڌي ويندي جو هي دنيا جو گولو جيڪو چقمق وانگر هر شيءِ کي پاڻ وٽ ڇڪي بيهاريو ويٺو آهي سو ڪشش وڃائي ويهندو. ڇو جو گرمائش ۾ Magnetic Properties (چقمقي خاصيتون) ختم ٿيو وڃن. لوهه جي ذرڙن کي چقمق سان چنبڙائي پوءِ چقمق کي موم بتيءَ سان گرم ڪيو. هو ڇڪڻ جي خاصيت وڃائي ويهندو ۽ لوهي ذرڙا وڃي پٽ تي ٿهڪو ڪندا. ان ريت جڏهن ڌرتي گرمائش ڪري پنهنجي ڪشش وڃائي ويهندي ته انسان جانور ته ڇا پر وڏيون وڏيون عمارتون ۽ جبل ٽڪر ڌرتيءَ جي گولي کان اڇلجي پري هليا ويندا."

منهنجي ڳالهه پوري ٿيڻ تي ليسا ڪو بيو سوال ڪري ان کان اڳ لفٽ جو دروازو کولي ڪيس اندر گهڙڻ لاءِ چيو ۽ سندس ماڙ جو ڇهون نمبر بٽڻ دٻائي ڪيس لفٽ ذريعي روانو ڪيو ۽ آئون پاڻ ڏاڪڻيون چڙهي پنهنجي

ڪمري جي ٿي ماڙ تي پهتس.

ڪجھ عيدي امين ۽ يوگنڊا بابت

1972ع ۾ عيدي امين يوگنڊا ۾ ٽيهه هزار کان مٿي رهندڙ ايشين کي ملڪ نيڪالي ڏئي ڇڏي. ڪينيا، تنزانيا ۽ يوگنڊا ۾ رهندڙ ننڍي کنڊ جي واپارين لاءِ مڪاني ماڻهن کي ائين نفرت ٿي پيئي جيئن صديءَ جي شروع ۾ اوير يورپ وارن کي يهودين لاءِ هئي.

آفريڪا ۾ رهندڙ 'ايشيائي' مڪاني (آفريڪن ڪارن) ۽ 'يوربي گورن' جي وچ ۾ سئنڊ وچ وانگر هئا. انگريزن ۽ يورپين هنن جي ڪا حيثيت نٿي مڃي ۽ ڪارن کي هنن جي پئسي ۽ ترقيءَ تي ساڙ هو، جيڪو هنن سخت محنت، سادگي، بچت ۽ ٻاهرن ملڪن ۾ رهندڙ سندن مائٽن ذريعي واپار ڪري حاصل ڪيو هو. (ڪجھ ٺڳي ۽ اٽڪل بازيءَ ذريعي پڻ).

يوگنڊا مان نڙجڻ بعد ننڍي کنڊ جا ماڻهو سڄي دنيا ۾ پکڙجي ويا. ڪي هندستان، پاڪستان هليا ويا تہ ڪي انگلنڊ، آمريڪا. پنيان ڇڏيل سندن مال ملڪيت تي عيدي امين جي چاڙتن قبضو ڪري ورتو. ڪجھ وقت ٿيو تہ يوگنڊا جو هاڻوڪو صدر يوويري مسيوني انگلنڊ جي دوري تي آيو. هن ڪيترن پاڪستاني، هندستاني همراهن کي يوگنڊا واپس هلي پنهنجو واپار سنڀالڻ لاءِ چيو، جيئن سندس ملڪ جي تباهہ ٿيل ناڻي ڏوڪڙ جي حالت ڪجھ سڌري پوي. ڪجھ همراهہ تہ وڃڻ لاءِ راضي ٿي ويا آهن. انهن ۾ گهڻا اسماعيلي فرقي جا آهن. يوگنڊا جي حڪومت مسلمانن توڙي هندن کي سندن ڇڏيل ملڪيت توڙي زمين ۽ مندر مسجدون واپس ڪرڻ جو وعدو ڪيو آهي. آغا خان يوگنڊا ۾ وڏي پئماني تي Investment ڪرڻ جو خيال ڏيکاريو آهي. مازمو ويراني– هڪ امير ڪوجو پاڻ سان گڏ ڪيترن ئي انگريز واپارين کي يوگنڊا جو دورو ڪرائي ڪجھ واپار شروع ڪرڻ جو اعلان ڪيو آهي.

يوگنڊا ۾ رهندڙ هڪ بوهريءَ سان ڪجھ ڏينهن اڳ ڊينمارڪ ۾ ملاقات ٿي. هو عيدي امين جي ڪڍڻ تي بمبئي هليو ويو هو ۽ هاڻ واپس يوگنڊا جي شهر ڪمپالا وڃي رهيو آهي جتي هن جو ننڍپڻ گذريو. مون ڪانئس پڇيو:

”ڇا توهان سمجهو ٿا ته هڪ دفعو واپار تي وري توهان جو قبضو ۽ اوج ٿيندو؟“

”نه. مون جهڙن ڪيترن جي دل ۾ واپار ۽ ان مان نفعو حاصل ڪرڻ مول مقصد ناهي.“ هن ٻڌايو، ”هيترا سال بمبئي ۾ رهيس. سڀ سک هوندي به مونکي اهو سڪون نه مليو سگهيو جيڪو مونکي ڪمپالا (يوگنڊا) ۾ حاصل هو. يوگنڊا اهو ملڪ آهي جتي منهنجو ڏاڏو ننڍي عمر ۾ آيو. جتي منهنجو پيءُ ڄائو ۽ جتي مون جنم ورتو. جنهن جي گهٽين ۾ مون ننڍپڻ جا ڏينهن گذاريا. اڄ به انهن وڃايل يادين ۽ ٽٽل خوابن جي ڳولا ۾ آفريڪا جي هن ”هاڻ– ويران– ٽيل“ ملڪ ڏي وڃي رهيو آهيان.“

هوم ميڊ هيئرڪٽ

سئيڊن ۾ نه فقط موچي ڪل ٿو لاهي پر حجام پڻ. شهر جي چڱي خاصي علائقي ۾ ته وار ڪٽرائڻ تمام گهٽي آهي. پر مالمو جي چاڪيوڙي ۽ محمود آباد اختر ڪالوني جهڙن علائقن ۾ به هيئر ڪٽ سستي سستي ته به هڪ سؤ ڪرونا يعني چار سؤ رپيا آهي.

راحت عزيز خبر ناهي ڪهڙي ملڪ جو نالو وٺي پئي ٻڌايو ته اتي جا حجام جهاز جي خلاصين جي اڌ قيمت ۾ سنوارت لاهين ٿا. سو جڏهن به هن (انجنيئرن) ۽ نيويگيشن آفيسرن کي وار ڪٽرائڻا هوندا هئا ته حجامن سان ڪوڙ ڳالهائي ته هو آفيسر نه پر خلاصي آهن، اڌ قيمت ادا ڪندا هئا.

ڪئپٽن سليم وري جپان جي ڪنهن شهر نالي پئي ٻڌايو ته هون ته جپان ۾ ڏاڙهي لهرائڻ جا ٽي سؤ رپيا ۽ وار ڪٽرائڻ جا ساڍا ٽي سؤ رپيا آهن پر ان شهر ۾ جتي حجامڪو ڏنڊو سکڻ جا ڪيترائي اسڪول آهن، سيڪڙات حجام اڌ قيمت ۾ وار لاهين.

”پوءِ اسان جو جهاز جڏهن به ان بندرگاهه ۾ ويندو هو ته اهڙا ختابي (Apprentices) ڳوليندا وتندا هئاسين جيڪي اڌ قيمت تي وار ڪتري اسان کي وڏي خرچ کان ڪجهه بچائين ۽ پاڻ اعليٰ حجام بنجڻ لاءِ پريڪٽس ڪن. يعنيٰ اسان جو مٿو هنن جي لاءِ ٽريننگ گرائونڊ هو.“

راحت چيو: ”ڪراچيءَ ۾ ظهير بابر ۽ اشرف ازور جن (جيڪي هتي

سئيڊن ۾ ٻه ٻه سال رهي M.Sc: ڪري ويا آهن) مونکي حجام، موچي ۽ Den-tist جي اڳهه کان اڳهين خبردار ڪري ڇڏيو هو. ان ڪري سئيڊن اچڻ کان اڳ بوٽ جي تري تي ربڙ جو تلهو سول هٽائي ڇڏيم. ٻن ڏاڙهن ۾ ڪيڙو لڳڻ جا آثار هئا انهن جي فلنگ (ڀرائي) ڪرائي ورتم ۽ وار ضرورت کان وڌيڪ ڪٽائي پوءِ مالمو پهتس. پر هاڻ ٻه ٽي مهينا گذرڻ بعد وارن جي ڪٽ ڪرائڻ ضروري پيو سمجهان.

سيڪنڊ پيٽر جي شاگرد ڪمال علويءَ صلاح ڏني ته هڪ دفعو پاڻ ئي ڪئنچيءَ سان Trim ڪجن ۽ ٻئي دفعي ڪنهن "سستي حجام" کان هيئرڪٽ ڪرائڻ سان ڪم صحيح پيو هلندو ۽ ٻن سالن ۾ فقط پنج يا ڇهه دفعا اهو ڦاهو ڦڪٽو پوندو.

"پر اهو 'سستو حجام' سؤ ڪرونا وارو آهي يا ان کان به ڪو گهٽ آهي؟" اسان پڇيس.

"جنهن مارڪيٽ ۾ اربع ۽ ڇنڇر ڏينهن سيڪنڊ هئنڊ شيون وڪامن ٿيون، اتي اهي به ڏينهن هڪ حجام عورت ويهي ٿي ۽ فقط اسي ڪرونا وٺي ٿي. اڄ هڪ جارڊن جو شاگرد عايد خلف به ان کان وار ٺهرائي آيو آهي."

"هاڻ جي پيٽرول ۽ ڊيزل تيل جا مالڪ يعني عرب به اهڙن حجامن وٽ ويندا ته پوءِ هتي جا اوچا حجام ته بک مرندا."

دراصل لڳاتار ٽي چار ڏينهن موڪل هجڻ ڪري هرڪو وارن جي گس ۾ لڳو پيو آهي. ملائيشيا جو ڪئپٽن لي جيڪو هِپي ٿي هتي آيو هو، سو شايد پاڻهي پاڻ يا سندس زال اتا کان اهڙي ته خراب هيئرڪٽ ڪرائي آهي جو پري کان پڌري آهي. پاڻ به شڪي ٿي رهيو آهي ان ڪري ناشتي تي ٻين جي وچڻ کان پوءِ دير سان آيو. پر سندس قسمت خراب هئي جو سيڪنڊ پيٽر جو ايراني شاگرد محمد علي شاهبا اڃان ويٺو هو. ٻيا ڏهه ويٺا هجن ها ته لي جي اها خوفناڪ هيئرڪٽ ڌيان ۾ ئي نه آڻين ها يا گهٽ ۾ گهٽ رمارڪ نه ڏين ها. پر علي جيڪو ڪافي چرچائي آهي (۽ لي پاڻ به سيني سان چرچا ڪري ٿو) تنهن لي جي پرسان ٻيهي ڪانئس پڇيو:

"هيءَ ڪٿان جي هيئرڪٽ آهي؟"

"هوم ميڊ Home Made آهي." لي مختصر جواب ڏنو ۽ ان کان اڳ

علي ڪا ہي ٽيڪاٽپٽي ڪري، لي ڪارن فليڪس ڪائڻ ۾ لڳي ويو.

کھڙو مٿو ڪنهنجو آهي

ملائيشيا ۾ حجامن سان ڪچهري دوران هنن کي وار ڪتريندو ڏسي ڏسي اهو اندازو لڳايو هوم تہ وار ٺاهڻ ڪو ڏکيو ڪم ناهي. اهو راحت وارن کي بہ ٻڌايم تہ ضرورت پوي تہ مون وٽ هليا اچو. شام ڌاري راحت ڪئنچي ۽ سيفٽي ڪٽي آيو تہ وار ٺورا ٺنڊا ڪري سگهندين.

”بلڪل.“ مون وڏي اعتماد سان چيو ۽ پوءِ سندس ڳچي تي ٽوال رکي وارن ۾ ڦٽي گھمائي سندس مٿي ڀڻ ڪترڻ واري ڪئنچيءَ سان ٿورا ٿورا ڪري وار ڪتريندو ويس. تمام سٺي طرح ڪم هلي رهيو هو، مونکي پاڻ تي تعجب لڳو تہ ڀهرين دفعي ئي سٺي حجامت ڪري رهيو آهيان. پر پوءِ الائي چو پاڻ کي ايڪسپرٽ سمجهي تڪو تڪو ڪترڻ لڳس. ان تڪائيءَ ۾ بہ ٽي اهڙا لاٻارا هٽي ويس جو اهڙا وار ٻاگڙين جي ٻارن جا هوندا آهن. ڏاڍو پريشان ٿيس تہ هاڻ تہ ڏاڍي ڳالهہ ٿي. راحت کي ڪا خبر نہ تہ ڀنيان ڇا پيو وهي واپري. هو خوش تہ وار سنا پيا لهن ۽ پئسا پيا بچن. ڀهرين سوچيم تہ ڪيس حادثي جو اطلاع ڪيان. پر پوءِ اهو سوچي تہ وٽي رڙيون ڪندو ۽ مونکي وڌيڪ ڪوشش ڪرڻ نہ ڏيندو. سو آهستي آهستي ڪري ڪياڙيءَ کان وڌيڪ وار ڪترڻ شروع ڪيم جيئن ساڄي پاسي جا وارا کاٻي پاسي گهڻ ڪتريلن سان هڪجهڙائي ظاهر ڪن. بهرحال ڪجهہ حد تائين ڪامياب ٿيس پر ايترو بہ نہ جو ٻئي کي محسوس نہ ٿئي. ڪڏهن ڪڏهن ڪل بہ پئي آئي تہ راحت جي مٿي سان ڇا تہ ويڌن ٿي وئي. ڪيترائي ڊيان ۾ خيال آيا. هڪ تہ اڄ موڪل جو آخري ڏينهن نہ هجي ها تہ بہ خير ٿي وڃي ها. ٽي چار ڏينهن موڪل جا ڪمري ۾ ئي گذارڻ سان وار ڪجهہ وڏا ٿيڻ تي سنوت ۾ اچي وڃن ها. جو هونءَ بہ کھڙي بہ ايڪسپرٽ حجام کان وار ٺهرائبا آهن تہ هڪ ڏينهن مٿو ڪتريل نظر ايندو آهي. ٻيو Alternative اهو هو تہ راحت کي صلاح ڏيان تہ جتي هي ٽي چار ڏينهن موڪل ڪٽي اتي اتي ٽي چار ڏينهن ٻيا بہ ڪٽي موڪل ڪر. پر پڪ هيم تہ هو اها ڳالهہ بہ نہ مڃيندو جو ٻئي ڏينهن کان اهم سبجيڪٽن جا ليڪچر هئا. هڪ اهو بہ اپاءُ هو تہ جيڪو ٿيو سو ٿيو. هاڻ ڏنڊ

خاطر آئون سؤ ڪرونا (چار سؤ رپيا) پريان ۽ ڪنهن سٺي حجام ڪان هلي Finishing صحيح ڪرائجي. جيتوڻيڪ اهو به وڏن وارن کي ته ڪتري ننڍا ڪري سگهندو پر ننڍا تي ويلن کي وڌا ڪيئن ڪندو. هتي ته Wig نقلي وار به مهنگا ملن ٿا. بهرحال سٺن لفظن ۾ راحت کي خطري جو سگنل ڏنم.

"يار ڪي خاص سنا نه ٿيا آهن پر مڙيئي ڪم هلي ويندو. جهڙا لي جا لڳي رهيا آهن ڪجهه اهڙا ٿي آهن."

آرسي ته ڪنهن وٽ به نه هئي جو پويان جهلي ڊريسنگ ٽيبل ۾ لڳل آرسيءَ ۾ پنهنجي پٺ ڏسي سگهجي. سو شريف انسان راحت، بنا هيئر اسٽائيل ڏسڻ جي راضي ٿي ويو.

ان بعد يڪدم سليم وٽ پڳس ۽ ڪيس ٻڌايم ته هيءَ ڳالهه ٿي آهي. هاڻ مهرباني ڪري راحت کي ڏسڻ سان هيئين ٺاڙ رڙ نه ڪجانءِ. بلڪ راحت جي خوفناڪ هيئرڪٽ ڏسي ڪو ٻيو ڏندڻجي وڃي ته به پاڻيءَ جا ڇنڊا راحت کي هٽجانءِ ته هن جو هينئون سڌير رهي.

ان بعد آئون اڃي سمهي رهيس. شام جو وهنجي سهنجي راحت ٻين پاڪستانين سان گڏ ويٺو هو. وهنجڻ ۽ تيل هڻڻ بعد ڪجهه بهتر لڳي رهيو هو. پڪ هيم ته ڪيس ڪنهن نه ڪنهن ته ضرور ٽوڪيو هوندو. سو مون غلطيءَ جو اعتراف ڪندي چيو:

"يار هڪ به اونها ڪٽ لڳي ويا ان ڪري ليول تي آڻڻ جي ڪوشش ۾ ڪجهه وڌيڪ وار ڪترڻا پيا."

"نه نه ٺيڪ آهي. ڏينهن ٻن ۾ سڀ صحيح ٿي ويندو." راحت بردباريءَ سان جواب ڏنو. جنهن مونکي ڪافي راحت ڏني. انهيءَ دوران علوي مون لاءِ Trimmer ڪٺي آيو جيڪو ڦٽيءَ وانگر آهي ۽ منجهس به بليڊ پون ٿا.

"واه! واه! بس راحت خان هاڻ پلا منهنجا وار تون هن سان ڪجهه ننڍا ڪري وٺ. ڪو خاص وقت نه لڳندءِ. تنهنجي مقابلي ۾ منهنجي مٿي تي ڪو چوٿو حصو وارن جو به مس آهي." مون چيو.

"نه يار! اهو جوکم جو ڪم آئون نه ڪري سگهندس، خاص ڪري تنهنجي هيئرڪٽنگ جو. تنهنجي مٿي تي وار ئي ڇا آهن. جي خراب ڪٽنگ ٿي پئي ته سواءِ پاڪي ڏيارڻ جي ڪو ٻيو Alternative باقي نه رهندو." راحت

وراڻيو.

”بيلي ائين تہ نہ ڪريو. مونکي بہ تہ چار سؤ رپيا بچائڻ ڏيو. چو تا مونکي حجام ڏي موڪليو.“

”اهڙي منهن بلڪ مٿي سان تون حجام وٽ وڃين ٿي چو ٿو. هھڙي سيءَ ۾ اهي مختصر وار بہ لهرائڻ بدران ڪا بجڪي واري ٽوپي پائي ڇڏ.“ علويءَ چيو.

پوءِ ڪئپٽن سليم جي صلاح سان آرسيءَ اڳيان ٻيهي هرهڪ Trimmer ذريعي پنهنجي پنهنجي هيئرڪٽ ڪئي. حجام جهڙي سٺي هيئرڪٽ تہ نہ ٿي پر سٺي هوم ميڊ هيئرڪٽ ٿي وئي.

”هڪڙي صلاح ڏيانوَ. بہ ڏينهن پيا بہ موڪل ڪري ڪمري ۾ ويهڻ سان هڪ تہ رهيل هوم ورڪ پورو ٿي ويندو ۽ ٻيو تہ ڪنهن کي محسوس نہ ٿيندو تہ اسان ڪا هوم ميڊ هيئرڪٽنگ ڪئي آهي. پر اها صلاح توهان مڃيندؤ ڪونہ. ان ڪري ٻي صلاح اها اٿانوَ تہ ايندڙ بہ ڏينهن نائيجيريا ۽ گهانا جي شيدي شاگردن سان گڏ گڏ هلجو. ڪنهن تي شڪ بہ نہ پوندو تہ ڪهڙو مٿو ڪنهن جو آهي. اجان بہ پنهنجو وڏيڪ سٺو لڳندو.“ ان وقت آيل ڪئپٽن عاشق اسان کي صلاح ڏني.

هرڻ (REIN-DEER) ۽ بگهڙ

سئيڊن جا اتراهان علائقا جتي ٻارهوئي برف لڳي پئي آهي، اتي بگهڙ ۽ رين ڊيئر بہ مشهور جانور آهن. رين ڊيئر هرڻ جو قسم آهي، جيڪو گوشت لاءِ ۽ برف ۾ گاڏيون ڇڪڻ جي ڪم اچي ٿو. سئيڊن جهڙا اتراهن ٿڌن ملڪن ۾ برف جي ڪري، ٻيو تہ ڪجهہ نٿو ٿئي پوءِ هتي جا ماڻهو ڪاڌي خوراڪ، پوشاڪ ۽ واپار خاطر هن قسم جي هرڻن جا ڌڻ پالين. هي هرڻ قدبت ۾ وڏا ۽ سندن سڱَ ڦڏا سڌا ۽ ڪيترين ئي شاخن وارا ٿين ٿا. رين ڊيئر سواريءَ جي ڪم پڻ اچي ٿو. ڪاٺ جي، ڦيٽن بنا، گاڏين ۾ هن کي جوٽيو وڃي ٿو جيڪي برف تي ترڪن. ان ڪان علاوه هن هرڻ جو گوشت، کير ۽ کل ڪم اچي ٿي. غريب هرڻن ڪان علاوه هنن ٿڌن برفاني پٽن ۾ بگهڙ جهڙو خونناڪ جانور پڻ رهي ٿو. بگهڙ هنن هرڻن لاءِ آخري ڏينهن آهي. ان ڪري هتي جا ڊراڙ

بندوقون ڪٽي بگھڙن پويان هوندا آهن. بگھڙن کي ماري ماري انهن جو ڳاڻيٽو ان حد تائين گھٽائي ڇڏيو اٿن، جو سرڪار کي اچي ڳڻتي لڳي آهي تہ اهو وقت پري ناهي جو هن جانور (بگھڙ) جو نسل دنيا جي تختي تان ختم ٿي وڃي. ان ڪري هن جانور کي اڻلڀ جنس قرار ڏيئي سندس مارڻ تي بندش وڌي وئي آهي. پر اتر يورپ جا هي قطبي رهاڪو ان قانون ڪان بلڪل خوش ناهن. سندن دانهن جا خط هتي جي اخبارن ۾ ايندا رهن ٿا:

"اسان جي روزگار جو ذريعو هي هرڻ آهن. بگھڙ اسان جي مال کي ماري رهيا آهن ۽ مال جي بچاءَ لاءِ اسين بگھڙ ماريون ٿا تہ سرڪار قانوني ڪاروائي ڪري اسان کي سزائون ۽ ڏنڊ وجھي ٿي. اسين وڃون سو وڃون ڪيڏانهن. يا تہ سرڪار هي قانون ختم ڪري يا اسان جي هرڻ مرڻ تي ان جو ملهہ ادا ڪيو وڃي."

ڪوئي مهانڊو جانور

يورپ جي سرد اتراهن ملڪن ۾ گدڙ جي قدبت جيڏو ڪوئي مهانڊو هڪ جانور بيحد مشهور آهي، جيڪو منڪ (Mink) سڏجي ٿو. هن جي ڳري اگھہ واري بجن واري کل نہ فقط سيءَ جو بچاءُ ڪري ٿي پر فئشن طور پڻ هن جو مٿاهون درجو آهي. هن جانور منڪ جي کل جو معمولي ڪوٽ بہ لک لهي.

وڏي قيمت ڪري، پئسي ڪمائڻ جي لالچ ۾ ماڻهن هن جانور جي اها مار مارا شروع ڪئي، جو ائين لڳو تہ هي اڻ لڀ جانور پڻ هن دنيا مان جاڻ تہ غائب ٿيو. ڪيترن مهينن ڪان، ان ايندڙ افسوسناڪ حالت ڪان هن پاسي جون اخبارون خبردار ڪنديون رهن ٿيون. ٽي وي ۽ ريڊيو تان پڻ ايندو رهي ٿو تہ مهرباني ڪري ان فئشن کي ڇڏي ڏيو، نہ تہ هي جانور فقط تصويرن ۾ ڏسڻ لاءِ رهجي ويندانوَ. توهان کي پنهنجي دولت جو ڏيکاءُ ڪرڻو آهي تہ مهنگو منڪ ڪوٽ وٺڻ بدران ڪا ٻيءِ شيءِ وٺو.

ان مهم پنهنجو اثر ڏيکاريو آهي ۽ ماڻهن کي هن ڪوئي مهانڊي منڪ سان محبت ۽ ان جي کل جا ڪوٽ وڪڻندڙ ۽ پهريندڙ دڪاندارن ۽ اميرن سان نفرت ٿي پئي آهي. گذريل هفتي قاضي حميد لنڊن جي ٽوئر تان موٽي اچي ٻڌايو تہ اتي ڪا عورت منڪ ڪوٽ پائي شهر ۾ نڪري ٿي تہ ماڻهو ان

ڪي پٽر هٽڻ تا ۽ ان ڊپ ڪان نہ ڪو پائي ٿو نہ خريد ڪري ٿو. منڪ- ڪوٽن جا اگهہ ٺي ڪري پيا آهن. پنج سؤ پائونڊن (پنجويهہ هزارن جو ڪوٽ) ڪو هزار ۾ ربين ۾ بہ نٿو وٺي.

بيماريون ۽ موت آدمشماري کي صحيح رکڻ لاءِ آهن

گذريل چند مهينن ۾ يورپ ۾ ڪجهہ اهم شخصيتن جو AIDS ڪري موت ٿيڻ تي، هڪ دفعو وري هن بيماريءَ جو خوف ۽ هراس ڇانئجي ويو آهي. اهي ملڪ جن جي آدمشماي گهٽ آهي ۽ ڪندوم استعمال نٿا ڪن اتي بہ هاڻ اهڙين شين جو وڪرو وڌي ويو آهي. ملائيشيا جهڙن ملڪن وڏنڊڙ کپت کي منهن ڏيڻ لاءِ ربڙ ناهڻ جو تعداد ٻيڻو ڪري ڇڏيو آهي.

اسانجو ٿائي ڪلاس ميٽ مسٽر ’سوتي چائي‘ جيڪو هيئرڪٽ لاءِ حجام وٽ وڃڻ جو سوچي رهيو هو تنهن کي ملائيشيا جي ڪئپٽن ليءَ سمجهائيندي چيو:

”سوتي! مهرباني ڪري ڪئنچي ۽ بليڊ پنهنجو ڪٽي وڃ. AIDS بيماري نہ فقط سيڪس مان پر ٻئي جي استعمال ڪيل سئي يا پاڪيءَ سان بہ ٿي سگهي ٿي.“

۽ پوءِ معصوم صورت ٺاهي اسان کي چيو: ”آئون تہ هميشہ پنهنجي ڪئنچي ۽ سيفٽي استعمال ڪندو آهيان. ٻي صورت ۾ ڪهڙي خبر متان ائڊس ٿي پوي تہ ڪيڏي ڏک جي ڳالهہ آهي. ڪجهہ ڪيو بہ نہ. گهر وينڻي درد پرائڻ واري ڳالهہ ٿي.“

اوشنوگرافي جي آمريڪن پروفيسر هڪ ڏينهن ليڪچر دوران چيو تہ عوام جي وڌڻ سان دنيا جي گولي (ڌرتي توڙي سمنڊ) تي ڪچري جو مقدار وڌي ٿو. دنيا جي آدمشماري جڏهن بہ حد کان وڌي ٿي تہ قدرت ان کي گهٽائڻ جا اپاءَ ڪري ٿي. طوفانن، ٻوڏن، زلزلن، ڏڪارن، بيمارين رستي. پر انسان ان قدرتي عمل ڪان پاڻ بچائڻ جي ڪوشش ڪري ٿو. ان ڪري صحيح آدمشماري ٿيڻ بدران اهائي وڌندي رهي ٿي. AIDS بيماريءَ جي خوفناڪ هجڻ جي خبر عام ڪرڻ بدران راز ۾ رکي وڃي جيئن پلي گهٽي ڪان گهٽا ماڻهو مرن ۽ بئلنس صحيح ٿئي.“

خبر ناهي ڇو سندس ڳالهه ۾ چرچو يا حقيقت جو پهلو گهٽ ظلميت جو عنصر وڌيڪ محسوس ٿيو- خاص ڪري اسان ٽين دنيا جي رهاڪن کي جن جي ملڪن جي آدمشماري هيڪاندي گهٽي آهي. سندس مٿينءَ ان ڳالهه (يا چرچي) تي جڏهن ڪوبه نه کليو ته ڪيس به احساس ٿيو ۽ ڳالهه کي گول مول ڪرڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳو.

سهڻي سيڪريٽري

اسان جي يونيورسٽي توڙي هاسٽل ۾ ڊزن کن ڪمپيوٽر ۽ پرنٽر اسان شاگردن جي استعمال لاءِ رکيا ويا آهن جيئن ٿيسز (جنهن کي پروجيڪٽ ۽ Dissertation به سڏجي ٿو) لکي سگهون ۽ جلدي لکڻ لاءِ ٽائيپ جو اچڻ ضروري آهي جيئن گهٽي کان گهٽيون آڱريون استعمال ڪري، جلدي لکي سگهجي. ٽائيپ سيکارڻ جو بندوبست پڻ يونيورسٽي وارا ڪن ٿا. مالمو شهر جي لئبرري جي پرسان هڪ ٽائيپنگ جو وڏو اسڪول آهي. يونيورسٽي وارا انهن کي في شاگرد جي حساب سان ڏهن ڏينهن جي به سؤ ڪرونا (اٺ سؤ رپيا) في ڏيندا آهن.

هن سال به جيئن ئي نوٽس بورڊ تي سرڪيولر لڳو ته جن کي ٽائيپنگ سکڻي هجي اهي پنهنجا نالا لکن ۽ هفتي ۾ به دفعا شام جو ٽائيپ سکڻ لاءِ تيار ٿين. ته اسان به جهٽ پٽ نالو ڏنو، جيئن ٻن آڱرين سان ٽائيپ ڪرڻ بدران سيني آڱرين سان ٽائيپ ڪرڻ جي پريڪٽس ٿئي. يونيورسٽي طرفان ان آفر ۾ هڪ شرط رکيو ويو ته ٽائيپنگ جي في هو ڏيندا پر ڏهن ڏينهن مان گهٽ ۾ گهٽ اٺ ڏينهن اسان کي ضرور وڃڻ کپي ته نه فيءَ جا به سؤ ڪرونا اسان کي ملندڙ مهيني جي خرچيءَ مان ڪٽيا ويندا.

پهرين ڏينهن ته خوش خوش وياسين. پر پوءِ جلدي ٽائيپنگ جا ڪلاس مٿي جو سور ٿي پيا. ڇو جو اسان سيني اهوئي سوچيو ته ڪو اڌ ڪلاڪ ٽائيپ سکڻ سان اسان اهڙا ماهر ٿي وينداسين جهڙا پاڪستان ۾ ڪورٽن اڳيان رٽائر آفيسر ڀڳل ٽائيپ تي ٽائيپ ڪندي نظر ايندا آهن. پر پوءِ پهرين ڏينهن ئي محسوس ڪيوسين ته عشق ناهي راند جيڪي ڪيڏن ڳيرو، تنهن وانگر ٽائيپنگ سمجهڻ هڪڙي ڳالهه آهي پر ائين ٽائيپ ڪرڻ اهڙو سولو ڪم ناهي جو مائي

انيليءَ جو هڪ ٻه ليڪچر ٻڌي ڏهن ٿي آڱرين سان ٽڪ ٽڪ ٽڪ ٽڪ شروع ڪري ڏيون. سچي ڳالهه ته اها، ته ٻن ڏينهن ۾، ٽائيپ ۾ صحيح طرح پنو وجهڻ به مس آيو ۽ انيليءَ ڪي جڏهن چيوسين ته هي ڏهن ڏينهن ۾ ايڪسپرٽ ٿيڻ ته مشڪل آهي، ته هن به چتاءُ ڏنو ته ان لاءِ ته گهٽ ۾ گهٽ ڏهه هفتا سو به دل لڳائي روزانو ٻه ٽي ڪلاڪ پرئڪٽس ڪندؤ، ته پوءِ ڪم جهڙي ٽائيپ ڪري سگهندؤ. هن 'دل لڳائي' لفظ تي زور ڏيندي ان انداز سان چيو ڇڻ دل لڳائي اسان هرگز نه ڪنداسين، سو اسان هرگز سکي نه سگهنداسين. انهيءَ ڪري اسان جي بسم الله هي موچاري نه ٿي. ٻهرين ڏينهن ٿي دل ٽٽي پئي.

ٻن ٽن ڏينهن کان پوءِ ڪيترن ٽائيپ سکڻ کان توبه ڪري ڪلاس روم وارو ڏيڍ ڪلاڪ ڪچهري ڪرڻ لڳا. يا وقت پاس ڪرڻ لاءِ هڪ آڌر سان ٿي دوستن يارن کي خط لکڻ لڳا. ان خط لکڻ جي شروعات گهانا جي ائلس پنهنجي مڙس کي خط لکڻ سان ڪئي. هر هڪ ايندي ويندي کيس چيو ٿي: "مڙسين کي اسانجا سلام لکجانءِ."

"ائلس! منهنجا به سلام لکجانءِ" پري کان ويٺل آذربائيجان جي ٿلهي چنگيز چيو.

"مونکي چريو سمجهيو اٿانوَ ڇا؟،" ائلس چيو، "مڙس ڇا سوچيندو ته آئون ٻه ٻار ڇڏي هتي سئيڊن پڙهڻ آئي آهيان يا ترڪيءَ جي حسن بقال، آذربائيجان جي چنگيز، پاڪستان جي الطاف ۽ ٻين جا سلام ۽ نياپا پهچائڻ آئي آهيان."

"چڱو يلا مون طرفان Hello لکينس" ڪولمبيا جي ائنا روزا چيس.

"سڀ ماٺ ڪري ويهو." ائلس چيو.

منهنجي ير ۾ آفريڪا جي ملڪ گنيءَ جي ويٺل شاگرد عورت چيو: "ائلس ڪنهن عورت بابت ته هرگز مڙس کي نه لکندي."

"ڇو يلا؟" مون پڇيومانس.

"ڇوڪي ٿي ته سندس مڙس دل ڦينڪ عاشق آهي. هن يونيورسٽي ۾ پڙهندڙ عورتن بابت لکانس ته هو توکي سلام ڇئي رهيون آهن ته، يڪدم سندن ائڊريس گهرندو."

"پوءِ يلا اتي اڪيلو ڪنهنجي آسري ڇڏي آئي آهيس؟" مون

پڇيومانس.

”ان لاءِ پڌائيندي آهي تہ ڪيس ڏيج ۾ مائٽن وٽان هڪ خوفناڪ قسم جي نوڪرياڻي جيڪا ملي آهي، اها سندس سار سنڀال لهندي آهي ۽ مڙس جيڪڏهن اهڙي ڪنهن ڪم ڏي رغبت ڏيکاريندو آهي تہ ان جا اسڪريو ٽائيٽ ڪندي آهي.“

”توبنهن! توبنهن!“ موراڪو جي امين چيو، ”انهيءَ ڪري تہ آئون گهانا يا سينيگال جي ڪنهن شيدياڻيءَ سان شادي نٿو ڪريان، جيتوڻيڪ منهنجا ناناڻا انهن ملڪن ۾ آهن، پر مون صاف صاف چيو اٿمان تہ آئون ڪنهن فرينچ ڳالهائيندڙ ڇوڪريءَ سان شادي ڪندس. پر هجي اڇي رنگ جي.“

گنيءَ جي هيءَ شاگرد عورت امين جي جملي جو آخري حصو ٻڌي ڪاوڙ مان امين ڏي نهارڻ لڳي، موراڪو جو امين ۽ گنيءَ جي هيءَ شاگرديائي ٻئي فرينچ ڳالهائيندڙ آهن ۽ ٻئي ڪارا آهن.

ٽائيپنگ جي ڪلاس ۾ هرڪو ان انتظار ۾ هوندو هو تہ ماسترياڻي- انيلي فوٽن واري لسٽ کڻي حاظري هڻي تہ پڇڻ جي ڪجي. ان چڪر ۾ هرڪو اڳيان ويٺل ڪرسيءَ تي انيليءَ ڏي اهاني بهاني پيو ويندو هو تہ جيئن هوءَ ڏسي ۽ حاضري لڳي.

انيلي جي بار بار اها صلاح هوندي هئي تہ ڏهہ پندرهن منٽ ٽائيپ ڪري ٻہ منٽ واڪ ڪريون. پر اسان ڏهہ پندرهن منٽ واڪ ڪري ٻہ منٽ ڪن ٽائيپ ڪئي ٿي. چنگيز، حسن بقال ۽ ماريطانيا جو شيخنا تہ هتان هتان ڦري ڏکڻ واري دريءَ تي وڃي ويهندا هئا، جتان هيٺ سئمنگ پول تي نظر پئي ٿي.

”پلي توهان ائين ويهي وقت خراب ڪريو“، انيلي ڇتاءُ ڏيندي هئين، ”ٻئي سال جڏهن توهان کي ٿيسز ٽائيپ ڪرڻي پوندي تہ پوءِ پاڻهي خبر پوندوَ.“

”ٽائيپنگ مان فائدو ئي ڪهڙو آهي؟“ هڪ ڏينهن موريطانيا جي شيخنا غائوض انيليءَ کان پڇيو.

”ڪمال آهي!“ انيليءَ چيو، ”وڏو فائدو تہ اهو آهي تہ ٽائيپنگ اچڻ ڪري راز وارا خط پٽ ۽ سرڪاري ڪاغذ توهان پاڻ ٽائيپ ڪري

سگهندؤ."

"پر آئون تہ ان هوندي بہ ٽائيپنگ لاءِ هڪ سهڻي سيڪريٽري رکندس." آئوري ڪوسٽ جي ڪمانڊر مائيڪل چيو.

مائيڪل اوير آفريڪا جي ملڪ ڪوٽا ڊي آئوري ڪان آيل آهي، جيڪو ملڪ ڪجهہ سال اڳ ٺهيو، آئوري ڪوسٽ جي نالي سان مشهور هو. 'عابد جان' سندس مشهور بندرگاهہ آهي، جنهن ۾ اسان جا پاڪستاني جهاز اڪثر ويندا رهن ٿا. منهنجي پير ۾ راحت عزيز ويٺو هو. تنهن ڪمانڊر مائيڪل جي متين ڳالهہ تي نڪ کي موڙو ڏيئي مونکي آهستي چيو: "ڏوڙ اٿس پيئي. اها سهڻي حبشڻ سيڪريٽري الائي ڪهڙي هوندي. سينيگال جي اثميءَ جهڙي هجي تہ بہ غنيمت."

"يار تون اثميءَ کي اڻين نہ سمجهہ." مون چيومانس.

"واقعي! مجنونءَ جي ليليٰ بہ تہ ڪاري هئي. اثميءَ جا بہ ڪيترا مجنون ڊڪار ۾ ڦرندا هوندا." راحت چيو.

"بلڪل صحيح ٿو چئين." وراڻيومانس، "هتان M.Sc: ڪرڻ بعد سندس هڪ سان شادي ٿيڻ واري آهي. مونکي فئملي سان دعوت ڏني اٿس. اوسي پاسي جي ڪنهن ملڪ ۾ هونداسين تہ ضرور هلنداسين. ڪنهن زماني ۾ تيل وٺڻ لاءِ اسان جو جهاز ڊڪار ۾ ڏاڍو ويندو هو."

نانگ جهڙو نالو

اسان کي ڳالهائيندو ٻڌي ڪئپٽن سليم بہ اچي پير ۾ ويٺو.

"يار ويٽنامي ٻئي ڇٽا: ڊنح زٿان ۽ تران ٽائيپنگ ۾ ڏاڍا تکا آهن." سليم چيو.

"تکا آهن! هو درويش Key Board کي ڏسي هڪ آڱر سان وينا ٺڪ ٺڪ ڪن، جڏهن تہ ٽائيپنگ سکڻ واري کي پني ڏي ڏسڻ کپي."

ٽائيپنگ جو هي اسڪول چار ماڙ آهي. هر ماڙ تي ڪيترائي ڪلاس روم آهن جن مان ڪن ۾ ٽائيپ سکڻ جو بندوبست آهي تہ ڪن ۾ شارٽ هئنڊ جو، تہ ڪن ۾ وري هتي جي ماڻهن لاءِ ڌاريون ٻوليون: انگريزي، جرمن، فرينچ سکڻ جو تہ ڪن ۾ ڌارين کي هتي جي زبان سئيڊش سکڻ جو.

هڪ ڏينهن اسان جو ڪلاس ميٽ، وچ آمريڪا جي ملڪ نڪراگئا جو گونزاليز، ٿاليٿ مان ٿي اچي انيليءَ کان پڇيو:

"اسان مردن جو کهڙو ڪاڪوس آهي؟ جنهن جي ٻاهران H لکيو پيو آهي يا D وارو."

"H وارو. سئيڊش زبان ۾ Herr مرد کي سڏجي ٿو ۽ Dame عورت کي." انيليءَ ٻڌايو.

"صحيح ٿي چوين"، گونزاليز وراڻيو، "آئون ايچ Herr وارو، عورتن جو سمجهي ڊي واري ڪاڪوس ۾ هليو ويس. پر پوءِ چوڌاري ڀتين تي انگريزيءَ ۾ لکيل ٻه چار جملا پڙهي سمجهي ويس ته هي عورتن جو ڪاڪوس آهي. ڀتين تي لکيو پيو هو I Love Charles ۽ "My Boy Friend is Sexy".

انيليءَ کان هڪ ڏينهن پڇيم ته، سئيڊش زبان سکڻ سولو ڪم يا ڏکيو؟"

"جن کي انگريزي اچي ٿي انهن لاءِ ته سولي ڳالهه آهي جو ڪيترائي لفظ ۽ گرامر انگريزيءَ جا آهن يا انهن سان ملن ٿا. بس ڪجهه زبان کي ٿورو گهڻو موڙڻو پوي ٿو."

"اها ته ڪا وڏي ڳالهه ناهي،" مون چيومانس، "اسڪول ۾ خبر ناهي ڪيترا دفعا She sells Sea Shells on a Sea Shore ورجائي ويندا هئاسين."

"چڱو ڀلا ست هزار ست سؤ ستهتر جو سئيڊش لفظ Sjutsensjuhundra Sjuttiosju ته چئي ڏيکار!"

"انيلي اهو ته ڪجهه به ناهي. سنڌي زبان جا ڪي ڪي لفظ ته چينيءَ کان به ڏکيا آهن." مون چيومانس ۽ دل ۾ آيو ته ڪيس مائي ڀاڳيءَ جي راڳ جا هيٺيان ٻول ورجائڻ لاءِ چوانس:

"هونءَ تتان پڇان، چيل پمريا هيڪلي،
تارڙو، مناڙو جاني، ڇاني ماني ڏيکلي."

پر پوءِ سوچيم ته انيلي لاءِ اهو اچارڻ ڏکيو ٿيندو. سو چيومانس:

"انيلي ذرا هي جملو ته مونکي چئي ٻڌاءِ:

"Rasolomampionona Lalao of Anatananarivo."

"اهو ڇا آهي؟" هن پڇيو.

”تون واقعي نالا پڙهي نہ پر شڪليون ڏسي حاضري هڻين ٿي. اهو نالو آهي مڊاگاسڪر کان آيل شاگرديائيءَ جو. ’رسولومامر پيانونا لالاٿو‘ سندس نالو آهي ۽ ’اناتاناناري وو‘ سندس شهر جو نالو آهي جيڪو مڊاگاسڪر جي گاديءَ جو هنڌ پڻ آهي.“

نيپالي گورکا يا شيدي غلام

اسان جا پاڪستاني فائنل ييئر جا شاگرد: قاضي حميد ۽ عاشق خان هتي جي يونيورسٽي W.M.U طرفان فيلڊ ٽرپ تي لنڊن ويا هئا، جتي ڪين I.M.O جون هلنڊڙ ڪانفرنسون ڏسڻيون هيون تہ ڪيئن دنيا جي ملڪن جا ميمبر ساموندي مسئلن تي بحث مباحثو ڪن ٿا. سندن غير حاضري وارو اهو سڄو هفتو سئيڊن ۾ موسم سٺي رهي. جيتوڻيڪ سئيڊن جا ماڻهو ان کي اونهارو چئي رهيا هئا پر اسان جهڙا ايشيائي ۽ آفريڪائي ڪجهہ سيءُ محسوس ڪري ڪجهہ وڌيڪ سيءَ جي اچڻ جي ڊپ کان سئيٽر پائي پئي هلياسين. پر هتي جا يورپي ڇوڪرا ڇوڪريون، مرد عورتون شهر ۾ فقط گنجين ۽ چڏين ۾ پئي هليا. پارڪن ۽ سمنڊ جي ڪناري تي تہ عورتون گنجين ۽ باڊين ڪي بہ لاهي اس جو سيڪ وٺنديون رهيون. هھڙن ڏينهن ۾ هتي جي عورتن جو سمنڊ جي ڪناري تي اگهاڙو ٿي ليٽي پوڻ ڪو عيب يا خراب ڳالهہ نہ سمجهيو ويندو آهي.

عاشق جيئن ئي ڪالهہ لنڊن کان موٽيو تہ هتي (مالمو- سئيڊن) جي موسم جو حال پڇيائين.

”هي سڄو هفتو سيءُ نہ برابر رهيو. ٽيمپريچر پنڌرهن ۽ ويهن جي وچ ۾ رهيو. اوڏانهن لنڊن جو ڇا حال هو؟“ اسان پڇيس.

”لنڊن ۾ ڏاڍي گرمي هئي. ڏينهن جو ٽيمپريچر 25 کان بہ مٿي چڙهي ويو ٿي.“ عاشق ٻڌايو.

”ابوه! پوءِ تہ انگريزن جي حالت هوندي! جڏهن هتي جي موسم ۾ ئي ماڻهو ڪپڙن ۾ پئي هليا.“ اسان رڙ ڪري چيو.

”نہ.“ عاشق جواب ڏنو، ”اهائي تہ انگريز جي خوبي آهي جو هو ويس وڳي توڙي عادتن جو بي افعالو نہ آهي. فرينچ، جرمن، اسپينش، سئيڊش يلي

چا به پيا ڪن پر هي هر وقت ۽ هر حال ۾ پرتڪلف رهندو. انگلنڊ جي گرمي ته ڪجهه به نه آهي. انگريز ته هندستان، ڪينيا ۽ نائيجيريا جي گرميءَ ۾ به ڪمپليٽ سوٽ پائي ٽپ ٽاپ ٿي پوءِ ٻاهر نڪرندا هئا. هنن ڪي يورپين جون اهي ٽرڙپائيون هرگز نٿيون وڻن.“

”واقعي“ اسان سندس تائيد ڪئي، ”انگريز ان ۾ پنهنجو مثال پاڻ آهن. جهنگ جبل هجي، بر بيابان هجي، انگريز ٽاءِ سوٽ ۾ نڪرندو. ڪانٽي چريءَ سان ڪائيندو ۽ ڪموٽ تي ويهي هنگندو- پوءِ ان ڪموٽ کي شڪار توڙي سير سفر تي ڪٿي هلڻ لاءِ پٺيان هن ڪي چار گورڪا نوڪر يا شيدي غلام رکڻا پون.“

هتي جي بائبلوٽيڪ

يورپ جي ڪيترين زبانن ۾ لئبريءَ کي بائبلوٽيڪ سڏجي ٿو. آئون نٿو سمجهان ته يورپ جي ڪنهن ايڏي ننڍڙي شهر کي ايڏي وڏي، سهڻي ۽ ڪتابن سان ڀرپور لئبرري هوندي جهڙي سئيڊن جي هن شهر مالمو کي آهي. جپان، ٿائلنڊ، ملائيشيا ۽ ڏور اوير جي هن ڪان وڏن شهرن ۾ به ايڏي وڏي لئبرري مونکي نظر نه آئي. هندستان، پاڪستان جي وڏن شهرن ۾ بيشڪ وڏيون لئبرريون آهن پر منجهن ڪتابن جي ايڏي ورائٽي ناهي جيتري هتي آهي.

مالمو شهر ۾ ئي چار لئبرريون آهن جن مان مُک ۽ وڏي لئبرري هيءَ ”مالمو اسٽئڊس بائبلوٽيڪ“ نالي شهر جي وچ ۾، اهم بس اسٽاپ ”گستائو ادولف ٽورگ“ وٽ آهي. منجهس سئيڊش ڪتابن کان علاوه عربي، ايراني، اڙدو ۽ ٻين ڪيترين زبانن جا ڪتاب آهن. پر سڀ کان خاص ڳالهه جيڪا هن لئبرريءَ کي دنيا جي ٻين ڪيترين لئبررين کان اهم حيثيت ڏئي ٿي اها آهي رسالن ۽ اخبارن جي گهڻائي. هن لئبرري ۾ نه فقط سئيڊن ۽ پر وارن يورپي ملڪن جا مڙيئي رسالا ۽ اخبارون آهن پر دنيا جي ڪيترن ئي ڏورانهن ملڪن ۽ زبانن جا رسالا ۽ اخبارون هتي اچن ٿيون. پاڪستان کان ڪراچي جي روزنامه اخبار ’جنگ‘ ۽ هفتيوار ’اخبار جهان‘ رسالو باقاعدي اچي ٿو. ٿي سگهي ٿو لنڊن، نيويارڪ جهڙن شهرن جي ڪن لئبررين ۾ به ايتريون اخبارون ۽ رسالا ايندا هجن، پر سئيڊن جو ملڪ جنهن جو ڪو ايشيا آفريڪا ۽ عرب ملڪن

سان نہ ماضيءَ ۾ اهڙو واسطو رهيو ۽ نہ هينئر آهي، ان جي هڪ ننڍو آدم جيڏي شهر جي هڪ لئبرريءَ ۾ انگلنڊ، فرانس، اسپين، پورچوگال، جرمني وغيره جون اخبارون تہ ملن پر بنگلاديش جي روزاني بنگالي اخبار "اتفاق" کان وٺي مصر ۽ سعودي عرب جون عربي اخبارون، ايران جو ايراني، ڪولمبيا برازيل چليءَ جون اسپيني اخبارون، نائيجر گهانا گنيءَ جون فرينچ اخبارون هن لئبرريءَ ۾ اچن ٿيون. ساڳيو حال رسالن جو آهي. ڪتابن ۽ رسالن کان علاوه هن لئبرريءَ ۾ وڊيو ۽ آڊيو جا ڪئسٽ پڻ ملن ٿا.

مزي جي ڳالهہ اها تہ هن لئبرري (بائبلوٿيڪ) جو ميمبر ٿيڻ جي ڪا بہ في ناهي ۽ ڪتابن ڪڍڻ جو بہ تعداد مقرر ناهي. پهرين ڏينهن ئي پر ۾ بيٺل هڪ همراهہ کان پڇيم:

"هڪ ئي وقت ڪيترا ڪتاب وٺي سگهجن ٿا." هن کي ڳالهہ سمجهہ ۾ نہ آئي تہ وري پڇيومانس:

"منهنجو مطلب آهي هڪ ڪٽي سگهجي ٿو يا ٻہ يا ٽي."

"جيترا وڻنوَ-؟" هن وراڻيو.

جواب مان مطمئن نہ ٿيڻ ڪري لئبررين عورت کان اچي پڇيم. جنهن سٺي انگريزي ڳالهائي ٿي.

"جيترا ڪٽي سگهو مهيني لاءِ بارو ڪري سگهو ٿا. اچان بہ گهٽا کپنوَ ۽ هٿن ۾ نٿا کڻي سگهو تہ هڪ ڪرونا (چئن روپين) جي، اسٽال تان پلاسٽڪ جي ٿيلهي وٺي ان ۾ پري سگهو ٿا."

اها ڳالهہ مونکي وڻي. يعني اڌارو ورتل ڪو ڪتاب گهر اچي پسند نہ اچي يا ڏينهن اڌ ۾ پڙهي پورو ڪري ڇڏجي تہ مٽائڻ لاءِ ذري اچڻ جي ضرورت ناهي. جو هڪ ئي وقت مهيني جو راشن ڏهہ ٻارهن ڪن ڪتاب ڪٽي سگهجن ٿا. اها ہي ڳالهہ آهي تہ لئبرري وچ شهر ۾ آهي جتان اسان کي يونيورسٽي ويندي ۽ موٽندي بس بدلائڻي پوندي آهي. ۽ هر ٻئي ٽئين ڏينهن اڌ ڪلاڪ ڪن لاءِ لئبرري هليا ويندا آهيون ۽ فرحت جي فرحت بہ ڪندا آهيون تہ 'جنگ' ۽ 'اخبار جهان' بہ پڙهي وٺندا آهيون ۽ هاڻ ڳوٺان اهي اخبارون هتي گهرائڻ جي خرچ جي بچت آهي ۽ فقط سنڌي اخبار 'جاڳو' گهرائڻي پوي ٿي.

'جاڳو' يا ڪنهن ہي سنڌي اخبار جي هيڏانهن ڏورانهن ڏيهہ جي

لئبرري ۾ اچڻ جي اميد نٿي رکي سگهجي جو ڪا سنڌي اخبار پاڪستان جي سفارت خانن ۾ ئي ڪانہ ٿي اچي. سفارت خانا تہ پري جي ڳالهہ آهي ملڪي هوائي ڪمپني PIA جي هوائي جهازن ۾ ئي نظر نٿي اچي!

هتي جي لئبرريءَ جي اها بہ سٺي ڳالهہ آهي جو اندر گهڙڻ وقت پاڻ سان آندل ٿيلهو، بئگ، ڪتاب يا ڪو ٻيو سامان ٻاهر رکڻو نٿو پوي. پاڻ سان گڏ کڻي سگهجي ٿو. اڄ ڪلهہ جي ماڊرن ٽيڪنالاجيءَ مان فائدو وٺي هنن لئبرريءَ جو هر ڪتاب چقمقي ڪري ڇڏيو آهي. جيڪو وٺڻ مهل Demagnetized ڪري ڏين ٿا. ان ڪري لئبرري وارا ڪتابن جي چوريءَ جي ڊپ ڪان آجا آهن. ڪو ڀُل ۾ يا ڄاڻي واڻي چوريءَ جي نيت سان ڪتاب لڪائي ٻاهر نڪرڻ تي گيٽ وٽ لڳل چڪاس ڪندڙ اوزار Scanner يڪدم آن ٿيو وڃي ۽ الارم وڃي ٿو. هن قسم جو حفاظتي اوزار اڄڪلهہ تمام عام ٿي ويو آهي ۽ هر دڪان ۽ آفيس ۾ ان جو استعمال ٿئي ٿو. ڪوبہ چور ڪتاب يا ڪنهن ٻي شيءِ کي ٻاهر ڪڍڻ لاءِ ڪيڏي بہ ڪوشش ڪري ڪامياب نٿو ٿي سگهي.

هن لئبرريءَ جو ميمبر ٿيڻ بہ تمام سولو ڪم آهي. ڇا جا ڊگها فارم ڇا جا فوٽو. بس رڳو سنڌن ٽن انچن جي ڪارڊ تي پنهنجو نالو ۽ سئيڊن ۾ رهائش جو نمبر لکي ڏيو. ان ئي وقت توهان کي ڪارڊ ملي ويندو. ڪارڊ تي هڪ ڪوڊ نمبر (جيئن منهنجي تي 9247907120956) لکيل ٿئي ٿو.

ان کان علاوه ڪارڊ تي ڪجهہ ٿلهيون سنهيون ليڪون ڇپيل ٿين ٿيون جيڪي فقط اسڪئننگ مشين پڙهي اندازو لڳائي سگهي ٿي تہ هي ڪارڊ ڪنهن جو آهي ۽ سندس اتو پتو ڇاهي. ليڪن جي ڊهڻ يا خراب ٿيڻ تي يا اسڪئننگ مشين جي ڪم نہ ڪرڻ تي لئبررين مٿيون نمبر ڪمپيوٽر ۾ وجهي مون بابت معلومات حاصل ڪري سگهي ٿي تہ ڪٿي رهان ٿو. ڪيترا ڪتاب لئبرريءَ مان اڌارا ورتا اٿم ۽ ڪڏهن واپس ڪرڻا اٿم وغيره. مٿيون نمبر منهنجي پرسنل نمبر سان پڻ واسطو رکي ٿو. جيڪو هتي جي اميگريشن ۽ رجسٽريشن آفيس طرفان مليو ٿو- جن کي منهنجي ڇرپر جو رڪارڊ ۽ علم رهي ٿو.

ان ئي قسم جون ليڪون ۽ نمبر هر ڪتاب جي آخري صفحي تي بہ

ٿين ٿيون. جن مان ڪتاب جي نالي ۽ قيمت جي خبر پوي ٿي. ڪتاب اڌارا وٺڻ مهل لئبررين هڪ هڪ ڪتاب جو نالو لکڻ بدران ميمبر جو ڪارڊ وٺي مشين ۾ وجهندي آهي ۽ مشين سان ڳنڍيل ٽارچ نما پين ڪٽي هڪ هڪ ڪتاب جي ليڪن مٿان گهمائيندي آهي. ان بعد ڪتاب ۽ ڪارڊ موٽائي ڏيندي آهي. ائين ڪرڻ سان مشين ذريعي آٽوميٽيڪلي منهنجي نالي تي اهي ڪتاب اچيو وڃن ۽ ساڳي وقت انهن ڪتابن جي چقمقي خاصيت ضايع ٿيو وڃي ۽ بنا الارم وڄڻ جي، ميمبر اهي ڪتاب لئبرريءَ کان ٻاهر ڪڍي وڃي سگهي ٿو. اهڙي طرح واپسي تي مشين چيڪ ڪري ٿي ته ڪتي مهيني کان وڌيڪ دير ته نه ڪيائين ۽ جو جو مهيني کان مٿي هر روز جو ربيو ٻه ڪن ڏنڊ آهي.

ان ڏينهن ڪجهه ڪمپيوٽر تي ۽ ڪجهه ڪئلڪيولس (مئٿس) جا ضروري ڪتاب چونڊي، دخل وٺ وينل هڪ ٻي انچارج آفيسر ڇوڪريءَ کي چيم:

”آئون ته نٿو سمجهان ته توهان جي زبان (سئيڊش) ۾ ڪو گهڻو ادب ۽ شعروشاعري آهي. پر جيڪي ڪجهه هوندو سو سئيڊش زبان ۾ ئي هوندو.“

”نه ڪجهه ترجما به آهن جيڪي پڙهي سگهو ٿا.“ هن وراڻيو ۽ ترجمن جي سيڪشن مان ڪجهه شاعريءَ جا ڪتاب ڪڍي ڏنا.

سئيڊن جو ادب ۽ شاعري

گهر اچي پڙهيم پر ڪو خاص مزو نه ڏنائون. ٿي سگهي ٿو مونکي شاعري پڙهڻ جو ايڏو شوق ناهي ان ڪري هن شاعريءَ ۾ لڪيل اونها راز (جيڪڏهن ڪي آهن ته) سمجهي نه سگهيس، جيڪي قمر شهباز، تاجل بيوس ۽ عنايت بلوچ جهڙا پڙهي واه واه ڪن ها ۽ ڪنڌ ڌوڻين ها. يا ٿي سگهي ٿو ترجمي ڪري سئيڊش شاعريءَ جي اصل سرهاڻ سڪي وئي آهي.

نموني خاطر هتي ڪجهه شعر ڏيان ٿو. هڪ ته هن شهر مالمو جي شاعر هيالمار گلبرگ جو آهي ۽ ٻيو هتي جي مشهور عورت شاعره ايڊٿ سوڊرگران جو آهي.

هيالمار 1898ع ۾ مالمو ۾ ڄائو ۽ 1961ع ۾ گذاري ويو. هن يوناني،

لاطيني ۽ Scandinavian ٻولين ۾ مهارت حاصل ڪئي. 1927ع ۾ ڪيس ادب ۾ پي ايچ ڊي ملي. 1941 ع ۾ هو سئيڊش ڊراماٽسٽ يونين جو چيئرمين ٿيو هو.

هيٺ 'دي جنرل وارڊ' جي عنوان سان سندس مشهور سئيڊش شعر جو انگريزي ترجمو آهي.

The General Ward
Do not be afraid
the Doctor has arrived
Soon, you will see
it will all be over
That the sweet nurse
put a Screen arround your bed
is only as things should be;
you can take it calmly.
Do not Tremble, do not
Cry; this is only
the way things are done
when you die, you see.

ايڊٿ سوڊرگران 1892ع ۾ روس جي شهر سينٽ پيٽرسبرگ ۾ ڄائي ۽ 1923ع ۾ گذاري وئي. روس مان پاڻ نئملي سان گڏ فنلنڊ اچي رهي، جيڪو ان وقت سئيڊن جو حصو هو. (اڄ بہ فنلنڊ جي ڪيترن حصن ۾ سئيڊش زبان هلي ٿي.) 1908ع ۾ ڪيس ٽي بي ٿي پيئي ۽ زندگيءَ جا آخري ڏينهن سئٽزرلئنڊ ۾ گذاريائين.

سئيڊش زبان ۾ ايڊٿ جو شعر ۽ پوءِ ترجمو.

DAGEN SVALNAR
Dagen svalnar mot kvallen...
Drick varmen ur min hand,
min hand har samma blod som varen.
Tag min hand, tag min vita arm,
tag mina smala axlars langtan....
Det vore underligt att kanna,
en enda natt, en natt som denna,
ditt tunga huvud mot mitt brost.

انگريزي ترجمو:

THE DAY COOLS

The Day cools toward evening...
Drink the warmth from my hand,
it throbs with spring's own blood,
Take my hand, take my white arm,
take the longing of my slender shoulders...
How strange if I could feel,
one single night, a night like this,
your heavy head against my breast.

ايڊٿ جو هڪ ٻيو سئيڊش زبان جو شعر

LANDET SOM ICKE AR

Jag langtar till landet som icke ar,
ty allting som ar, ar jag trott att begara.
Manen berattar mig i silverne runor
om landet som icke ar.
Landet, dar all var onskan blir underbart uppfylld,
landet, dar alla vara kedjor falla,
landet, dar vi svalka var sargade panna
i manens dagg.
Mitt liv var en het villa.
Men ett har jag funnit och ett har jag verkligen vunnit-
vagen till landet som icke ar.

انگريزي ترجمو

THE LAND THAT IS NOT

I long for the land that is not,
because all that exists, I'm too weary to want.
The moon tells me in silvery runes
about the land that is not.
The land where all our dreams are wondrously fulfilled,
the land where all our chains fall,
the land where we cool our bleeding brow
in the dew of the moon.
My life was a hot illusion.
But one thing I have found and one thing I have really won-
the way to the land that is not.

يونيورسٽي ۾ اليڪشن

سٽيڊن جي هن يونيورسٽيءَ ۾ شاگردن جي هڪ تسليم شده ڪائونسل آهي جيڪا اسٽوڊنٽ يونين وانگر ڪم ڪري ٿي ۽ ڪيس مئنيجمينٽ طرفان چڱا خاصا پاور مليل آهن. پريزيڊنٽ، وائيس پريزيڊنٽ، سيڪريٽري ۽ خزانچي ان جا اهم عهدا آهن ان کان علاوه، هاسٽل، مئگزين، راندين، سوشل ڪميٽي جي ڪمن لاءِ، هڪ هڪ چيئرمين چونڊيو وڃي ٿو.

وائيس پريزيڊنٽ جي پوسٽ نون آيل شاگردن لاءِ هوندي آهي. باقي پوسٽون فائنل ييئر- يعني ٻئي سال جي شاگردن لاءِ هونديون آهن. جيئن ته نون آيلن لاءِ فقط هڪ پوسٽ آهي ان ڪري ان تي هر سال مقابلو تمام سخت ٿئي ٿو. مختلف مذهبن، زبانن، ملڪن، علائقن ۽ رنگن جا شاگرد گروپن ۾ ورهائجي پنهنجي پسند جي اميدوار کي کٽائڻ جي ڪوشش ڪندا آهن. هونءَ ويٽنامي، چيني، فلپينو ۽ ٿائي پلي هڪ ٻئي سان وڙهندا رهن، پر اليڪشن جي معاملي ۾ هڪ ٿي هو پنهنجي تر جي همراهه کي کٽرائڻ جي ڪوشش ڪندا آهن.

گذريل سال هن پوسٽ جي اليڪشن لاءِ ڇهه ڄڻا اميدوار بيٺا جن مان تنزانيا جو شاگرد مسٽر ٻٽيل ڪيسا وائيس پريزيڊنٽ چونڊيو. سائنس مقابلي ۾ بيا ارجنٽائنا، چلي، فلپين، جبوتي ۽ پاڪستان جو ڪئپٽن عاشق هئا. هن سال جيئن ئي چونڊن جي تاريخ مقرر ٿي ته وائس پريزيڊنٽ جي پوسٽ لاءِ نالا ڪڄڻ لڳا. راحت ڪلندي مونکي چيو:

”تون ڪٿي ان Post لاءِ مقابلي ۾ بيهه.“

”هڪ ته پاڻ سياست مان ڇاٽون ڪونه. ٻيو ته رڳو منهنجي ها ڪرڻ سان ڪو چونڊجي ته نه ويندس. ووٽ ڪير ڏيندو؟“ مون چيومانس.

”مڙيئي ڇهه ست ته ملي ويندا.“ راحت ٺهڪ ڏيندي چيو ۽ مونکان به ڪل نڪري وئي ۽ ڪيس هڪ چرچو ٻڌايم.

”ميڪسيڪو شهر جي ميونسپالٽي جي اليڪشن ۾ هڪ همراهه کي فقط ٽي ووٽ مليا، سندس زال ڪيتروئي سمجهايس ته ان اليڪشن ۾ نه بيهه.

ڪير بہ توکي ووٽ نہ ڏيندو پر هو مجبور ڪونہ. ٽن ووٽن جو ٻڌي هن جي شڪي زال سخت ناراض ٿي ويئي. چي: 'بہ ووٽ تہ صحيح هئا. هڪ تنهنجو هڪ منهنجو. پر هيءَ ٽين ڪهڙي نياڳي تنهنجي زندگيءَ ۾ داخل ٿي آهي جنهن توکي ووٽ ڏنو آهي'. سو تون ڇهہ ست ووٽن جو انگ ڇئين ٿو. ڇهہ ووٽ پاڻ ڇهہ پاڪستانين جا تہ صحيح آهن پر هي ستون ووٽ ڪير ڏيندو؟"

منهنجي اها ڳالهہ راحت کي دل سان لڳي تہ واقعي مقابلو ڪٽڻ لاءِ سؤ کان مٿي ووٽ ملڻ کپن. هن کي اميد هئي تہ ويهہ ووٽ تہ پڪا آهن. ڇو جو ملائيشيا ۾ ڪافي وقت رهڻ ڪري اتي جي آيل ٻنهي سالن جي شاگردن جي مون سان سٺي دوستي آهي ۽ ملئي زبان اچڻ ڪري انڊونيشيا جي همراهن سان بہ سٺي عليڪ سليڪ آهي. (ملائيشيا توڙي انڊونيشيا بروناءِ ۾ ساڳي ملئي زبان هلي ٿي). بنگال ۾ رهڻ ۽ بنگالي زبان ڄاڻڻ ڪري بنگلاديش جي شاگردن جي ڏهہ کن ووٽن جي پڻ پڪي اميد هئي- بشرطيڪ انهن مان ڪو نہ بيهي. اهڙي طرح هندستان ۽ سريلنڪا جي شاگردن جي ووٽن جي پڻ پڪ هئي. هونئن سياسي طرح هندستان، پاڪستان يا سريلنڪا يلي هڪ ٻئي کي گاريون ڏيندا وتن، پر ڪلچرلي اسين هڪ ٻئي جي ويجهو آهيون. ان جا ڪيترائي مثال ملندا. ولايت ۾ يلي ڪو مسلمان ترڪ، عرب يا ايراني ملي پر پاڪستان ۽ هندستان جي هڪ عام ماڻهوءَ کي پنهنجو پاڻ ۾ گڏ رهڻ ۽ هلڻ چلڻ ۾ مزو ايندو- چاهي هڪ هندو هجي ۽ ٻيو مسلمان. هڪ ٻئي سان گڏ اردو/ هندي زبان ڳالهائڻ ۾ آسانيءَ کان علاوه، ڪپڙا گنديون، ڪاڌا پيتا، رسمون رواج، غربت ۽ سادگي، سماجي مسئلن ۽ ريتن رسمن ۾ ساڳي هڪجهڙائي جيڪا پاڪستانين جي هندستانين سان آهي، اها ٻين سان نہ آهي.

بهرحال ورلڊ مئريٽائيم يونيورسٽي اسٽوڊنٽ ڪائونسل جي اليڪشن ۾ بيهڻ لاءِ في الحال ارادو لاهي ڇڏيم. پر ٻن ڏينهن بعد هڪ ملئي شاگرد وري ساڳي صلاح ڏني تہ آئون اليڪشن ۾ ضرور بيهان.

"ووٽن جو ڇا ٿيندو؟" مون ڪائنس وري ساڳيو سوال ڪيو.

"فڪر نہ ڪر. ڪافي ملي ويندا. عرب ايراني توکي ئي ڏيندا. جو هو تو وٽ پڙهڻ لاءِ اچن ٿا ۽ تنهنجو ڪنهن سان بہ جهڳڙو ناهي. اخبارن ۽ يونيورسٽي ۾ نيوز ليٽر ۾ مضمون لکڻ ڪري توکي سڀ سڃاڻن ٿا. ترڪي،

آذربائيجان، سوڊان ۽ ماريطانيا جا شاگرد نہ سچو ڏينهن توسان ئي گڏ ويهن ٿا.

۽ هاڻ جڏهن ڏينهن بہ رکي، نالن ڏيڻ لاءِ باقي وڃي بہ ڏينهن بچيا نہ بنگلاديش جي ڪئپٽن حبيب وري ساڳي ڳالهہ لاءِ اسان پاڪستانين کي سمجهايو تہ ڪنهن طرح مونکي هائوڪار ڪري ان مقابلي ۾ حصو وٺڻ کپي. هو فارم ڪٺي آيو هو. نامينيشن پاڻ ڪيائين ۽ ان وقت ڪولمبيا جي شاگردياڻي اٿا– روزا لنگهي رهي هئي، سيڪنڊ لاءِ ہي صحيح ان کان ورتائين.

"پوءِ پلا پڪو ارادو آهي نہ؟" موڪلائڻ مهل راحت عزيز چيو.

"الله حافظ آهي. ڪرڪيٽ جو ورلڊ ڪپ تہ پاڻ پاڪستانين کٽيو آهي. هاڻ جي هن اليڪشن ۾ هارايوسين تہ دنيا پاڻ کي معاف ڪري ڇڏيندي." مون کلي وراڻيومانس.

"نہ نہ هن ۾ بہ پاڻ پاڪستاني ضرور کٽينداسين." راحت دلداري ڏني.

"چو ابا! پاڪستانين کي کٽائڻ جو دنيا ٺيڪو کنيو آهي ڇا؟ ڏٺئي ڪونہ تہ گذريل سال پاڪستاني بيٺو پر کٽيائين ڪونہ. سڀ کان گهٽ ووٽ کيس مليا." مون ياد ڏياريومانس.

"اهو ان ڪري جو، نہ ڪئپٽن عاشق ۽ نہ ٻين پاڪستانين آخري وقت تائين ڪا ڪوشش ڪئي. تولاءِ اسان هينئر کان ئي ورڪ ڪرڻ شروع ڪريون ٿا. مئرلين کي ڪلاس روم ۾ چيم تہ مانيٽريءَ لاءِ اسان توکي ووٽ ڏنو، هاڻ وائيس پريزيڊنٽ جي چونڊ لاءِ تون اسان جي ملڪي همراهہ کي ڏي." راحت ٻڌايو.

"ڌوڙ آهي پيئي، مئرلين سان ياري رکڻ جو توکي سٺو بهانو ملي ويو. بهرحال اها ڳالهہ پنهنجي جاءِ تي، باقي هوءَ اڪيڊار (وچ آمريڪا) ملڪ جي ٿي ڪري ووٽ پنهنجي ڪنهن لاطيني يا ڪئريبن سمنڊ جي ٻيٽن مان بيٺل ڪنهن همراهہ کي ڏيندي. يا ٿي سگهي ٿو ڪو اسپيني ڳالهائيندڙ ٻيهي وڃي تہ پوءِ ان کي ووٽ ڏيندي جا پاڻ بہ اسپيني ڳالهائي ٿي." مون سمجهايومانس.

"ائين بہ آهي ڇا؟" راحت تعجب مان پڇيو.

"گذريل سال ائين ئي تہ ٿيو. آفريڪي ملڪن جا ووٽ فرينچ ۽ انگريزي ڳالهائيندڙن جي وچ ۾ ورهائجي ويا. ڪينيا ۽ سينيگال جهڙن ملڪن جي مسلمان شاگردن بہ ووٽ اسان کي ڏيڻ بدران انگريزي يا فرينچ ڳالهائيندڙ

شيديءَ کي ڏنو.“

فڪر جي ڳالهہ ناهي

هاسٽل ۾ پهچڻ سان اٿنا روزا (ڪولمبيا جي شاگردياڻي) ملي. هوءَ اسان کي ڳولي رهي هئي.

”ايڪسڪيوز مي!“ هن چيو، ”مون توهان جي نامينيشن فارم تي ڪالهہ سيڪنڊنگ لاءِ صحيح ڪئي هئي. اها واپس وٺڻ چاهيان ٿي، ڇو جو اسان پنهنجي پاڙيسري ملڪ وينزوئلا جي مسٽر اسپارا گوزا کي مقابلي لاءِ بيهاريو آهي ۽ مون هن جي فارم تي پڻ صحيح ڪئي آهي ۽ هڪ ئي وقت تي ٻن فارمن تي صحيح نٿي ڏئي سگهان.“ ڪيس فارم واپس ڪندي چيف انجنيئر راحت کي چيم:

”ابا ڏٺئي؟ آگے آگے ديکھئے هوتا هے کيا.“

اٿنا روزا جي وڃڻ بعد راحت اڙدوءَ ۾ ڪافي بڙ بڙ ڪئي، جيڪي الفاظ فيروز سنز جي اڙدو ڊڪشنري ۾ ملڻ ناممڪن آهن.

”اسان کي موڊ آف ڪرڻ نہ کپي.“ ڪئپٽن سليم چيو.

”موڊ جي ڳالهہ ناهي. هونءَ وينزوئلا ۽ ڪولمبيا جا فوجي باردر تي هڪ ٻئي جي خلاف بندوقون ڇڪيو بيٺا آهن هيءَ ڇوري وري هلي آهي پاڙيسرين جا حق نباهڻ،“ راحت چيو. ان کان پوءِ پنهنجو تڪيو ڪلام ’فڪر جي ڳالهہ ناهي‘ ورجايو.

”راحت! تنهنجو اهو ’فڪر جي ڳالهہ ناهي‘ تان مونکي هڪ ٻولڙي جي ڳالهہ ياد اچي ٿي.“ مون چيومانس.

”ڪيئن؟“ راحت پڇيو.

”هڪ ٻولڙي جهنگ جي سڀني غريب جانورن: هرڻين، سهن، گدڙن، رڍن، ٻڪرين کي چيو تہ اڄ کان آئون توهان جو بادشاهہ آهيان. جيڪي وڻناوَ موج مزا ڪريو ۽ ڪنهن کان بہ ڊڄو نہ. توهان جو ڪوبہ نالو نہ وٺندو. يعني خوش گذاريو فڪر جي ڪا ڳالهہ ناهي.“

هڪ ڏينهن اوچتو شينهن جي اچڻ جو اطلاع مليو. جانور ڊڄي ٻولڙي وٽ آيا تہ هاڻ ڇا ٿيندو.

پولڙي وراڻين ’فڪر جي ڪا ڳالهہ ناهي‘ ان بعد ڊوڙ پائي ناريل جي وڻ جي چوٽيءَ تي چڙهي ويو. ٿوري دير بعد لهي اچي ڪين ٻڌايو تہ فڪر جي ڪا ڳالهہ ناهي. ڪجهہ دير بعد جانور وري پولڙي وٽ آيا تہ شينهن واقعي هن طرف پيو اچي. سندس گجگوڙن جو آواز اچي رهيو آهي. پولڙي هڪ دفعو وري وڻ جي چوٽيءَ تان ٿي اچي ڪين ٻڌايو تہ فڪر جي ڪا ڳالهہ ناهي.

اهڙي طرح پريشان ۽ فڪرمند غريب جانور ذري ذري پولڙي کي پنهنجي خوف کان آگاهہ ڪندا رهيا ۽ هر دفعي پولڙي ساڳيو عمل دهرائي ساڳيو جملو چيو ٿي.

شينهن کي اچڻو هو سو اچي هڪ ٻہ جانور هڙپ ڪري ويو. ان بعد جانورن ڊوراپو ڏيندي پولڙي کي چيو تہ شينهن سندن ساٿين کي ماري ويو پر پاڻ ڪجهہ بہ نہ ڪيائين.

پولڙي تڏو ساهہ ڪڍي چيو: ”آئون ڇا ڪريان. توهان خود ڏٺو تہ مون ڪوشش تہ ڏاڍي ڪئي.“

”سو راحت صاحب! اها وڻ تي چڙهڻ ۽ لهڻ واري ڪوشش نہ ڪجانءِ.“

”نہ اها ڳالهہ ناهي،“ راحت چيو، ”مونکي لڳي ٿو تہ سوپ پنهنجي ٿيندي، انشاءَالله.“

نوابشاه جي اليڪشن ۾ ڀهڻ جو ڪٽڻ

”دل کو بهلانے کو خيال اچها ہے غالب- بنا محنت ۽ ٺلهہ تي جي ڪٽي ٿو وڃان تہ منهنجو حشر بہ اهوئي ٿيندو جنهن لاءِ نوابشاهہ جي 1988ع واري اليڪشن ۾ ڀهڻ صاحب چوندو رهيو.“

ڪيس مون ٻڌايو تہ ماڻهن ڳالهہ ٿي ڪئي تہ ان اليڪشن کان اڳ ڀهڻ صاحب تقريرن ۾ پنهنجي تر جي ماڻهن کي چوندو هو تہ بابا ٻن ٻن اجرڪن جو وڃي بندوبست ڪريو. ڇو جو اليڪشن جي نتيجي بعد هڪ منهنجي ڪٽڻ لاءِ ۽ ٻي منهنجي مخالف جي هارائڻ جي صدمي ۾ مري وڃڻ ڪري ان جي مٿان وجهڻ لاءِ.

”سو لڳي ٿو تہ اهو حال منهنجو بہ ٿيندو. بلڪ ان کان بہ وڌيڪ

خراب، جو ڪنهن جي صورت ۾ خوشي ۽ اڻ تيٽي ڳالهه ٽيڻ جي شاڪ ۾، نه ختم ٿي ويندس پر هارائڻ ۽ گهٽ ووٽ ملڻ جي خواري ۽ صدمي ۾ پڻ."

بهرحال پيو فارم وٺي ڪئپٽن حبيب ۽ ڪئپٽن سليم ڪان صحيحون ڪرايم، جو ٻن ڄڻن جون صحيحون ضروري هيون. فارم جمع ڪرائڻ لاءِ "ڪورٽ آف آنر" جي چيئرمين نميبيا جي مسٽر وڪٽر وٽ ويس نه اسان وارو آذربائيجان وارو يار چنگيز تيمورلوو ان وقت خالي فارم وٺي رهيو هو. مونکي ڏاڍو تعجب لڳو:

"چنگيز تون به وائيس پريزيڊنٽ لاءِ بيهي رهيو آهين ڇا؟" مون پڇيومانس.

هن نٿائيندي نهڪار ڪئي.

"يار ڏس! صاف صاف ٻڌاءِ. آئون نه ائين ٿي چرچن ۾ بيٺو آهيان جو ٻيو ڪو پنهنجو نٿو بيهي. پر تنهنجي توري به دلچسپي هجي نه آئون تنهنجي لاءِ هٽ ڪٽڻ لاءِ تيار آهيان."

"نه آئون نه ٻيو بيهان، يقين ڪر. ٻئي لاءِ فارم وٺي رهيو آهيان." هن پڪ ڏني.

ٻئي ڪنهن لاءِ ورتائين ٿي ان سان منهنجو واسطو نه هو. پڪ سندس سابق هم وطني روس جي ڪئپٽن سرگيءَ لاءِ هوندو.

اليڪشن ۾ هاڻ باقي ٿي ڏينهن وڃي بچيا هئا. ٻئي ڏينهن يونيورسٽي ويندڙ ساڳي بس ۾ ترڪيءَ جو حسن بقال به هو. مونکي ڏسي منهنجي پرسان اچي ويٺو.

"يار اسان کي خبر پئي آهي نه تون وائيس پريزيڊنٽ لاءِ بيٺو آهين." هن ويهڻ سان پڇيو.

"ها. في الحال اڪڙيءَ ۾ مٿو وڌو اٿم."

"نه. تمام سٺو ڪيو اٿئي. مونکي جيئن ئي خبر پئي نه ڏاڍو خوش ٿيس. انشاءالله عرب، ايراني، اسين ترڪ سڀ توکي ووٽ ڏينداسين. چنگيز کان علاوه گڏيل روس جي ٻين رياستن: لٿئنيا، ايستونيا وغيره جا همراه به توکي ووٽ ڏيندا ۽ ٻين کي به اسان Convince ڪرڻ ۾ لڳا پيا آهيون. خبر اٿئي آئون ٿي ان پوسٽ لاءِ بيٺس. پر تنهنجو ٻڌي مون پروگرام ڪئنسل

ڪري ڇڏيو.“

”اها ڳالهه ڪر. رات تنهنجي لنگوٽيا يار چنگيز تولاءِ فارم ڀٽي ورتو.“

ترڪيءَ جو حسن بقال ۽ آذر بائيجان جو چنگيز ٻئي سنا دوست آهن. ٻنهي کي انگريزي نٿي اچي. ٿوري گهڻي هتي اچي سکيا آهن. ٻنهي جي مادري زبان ترڪي آهي. سو سڄو ڏينهن ترڪيءَ ۾ خبرون ڪن. جنهن ۾ گهڻو حصو واپاري خبرن جو هوندو آهي ته وطن واپس هلي هڪ ٻئي جي ملڪ ۾ ڇا امپورٽ ايڪسپورٽ ڪجي.

حسن بقال جي سپورٽ بعد به مونکي پنهنجي پوزيشن ڪا اهڙي مضبوط نه پئي لڳي. عربن، ترڪن، ايرانين ۽ ننڍي کنڊ جي ڪيترن ملڪن جي ووٽن جي پڪ ٿيڻ بعد به ووٽن جو اهو تعداد باقي دنيا جي شاگردن جو هڪ ننڍڙو حصو ٿيو ٿي. سڄي آفريڪا، يورپ ۽ ڏکڻ آمريڪا کنڊ جي ملڪن جا سٺ ستر سيڪڙو ووٽ ٿيا ٿي. ايشيا جا به اجان ڪيترائي ملڪ رهيا ٿي. مون ان ڳالهه جو اظهار حسن بقال سان ڪيو ته ڪٿي پاڻ ڪچو ڪم ته نه ڪري رهيا آهيون.

”مقابلو سخت رهندو. پر پاڻ ڪوشش پوري پوري ڪنداسين. مسلمانن جا ووٽ ته پاڻ کي ملڻ کپن“ حسن بقال چيو.

”نه ائين چئي نٿو سگهجي. گذريل سال آفريڪا کنڊ جي ڪيترن شاگردن رنگ يا مذهب جي بنياد تي نه پر زبان تي ووٽ بازي ڪئي. ويندي جبوتي (عرب ملڪ) جي عليءَ پاڪستان جي عاشق کي ووٽ ڏيڻ بدران هڪ فرينچ ڳالهائيندڙ کي ڏنو. جبوتيءَ ۾ فرينچن جي حڪومت رهي آهي ۽ عربي کان علاوه فرينچ ڳالهائي وڃي ٿي.“ مون ٻڌايومانس.

”پر هن ڀيري سڄي آفريڪا کنڊ جي ڪنهن به ملڪ جو اليڪشن ۾ نٿو بيهي. تنهنجي مقابلي ۾ جيڪي به ڄڻا بيهن ٿا انهن مان هڪ ڪئريبين ايريا جي ملڪ گايانا جو آهي ۽ ٻيو ڏکڻ آمريڪا جي ملڪ وينزوئلا جو آهي جنهن سان ڪنهن به آفريڪي همراهه جو واسطو نه هئڻ ڪپي ۽ جهڙو تون تهڙا هو...“ حسن بقال سمجهايو.

”پر گايانا جو همراه شيدڪي نسل جو آهي سو ٿي سگهي ٿو آفريڪا جي ڪارن جون همدرديون هن سان ٿين.“ مون ٻڌايومانس.

”ان معاملي ۾ آئون ڏسان ٿو. تون فقط اوير ايشيا وارن فلپينو، چيني، ويٽنامي، ٿائي ۽ برمي همراهن کي پڪو ڪر.“ حسن بقال مونکي صلاح ڏني.

ورلڊ مئيريٽائيم يونيورسٽي جي هن اسٽوڊنٽ ڪائونسل جي هٺ هيٺ مختلف ڪميٽيون پڻ آهن جن مان هڪ ”هاسٽل ڪميٽي“ آهي جنهن جو چيئرمين اسان جو حميد قاضي آهي. هاسٽل ۾ رهندڙ ڏيڍ سؤ کن شاگردن مان هر هڪ جو هن سان رابطو رهي ٿو. لنچ بريڪ ۾ قاضيءَ سان صلاح ڪيم تنهن چيو:

”چيني سؤ سيڪڙو شاگرد پاڻ کي ووٽ ڏيندا. هو ڪٽر ايشين آهن. آفريڪن، يورپين يا آمريڪن کي سنئون رخ به نه ڏيندا. گذريل دفعي به مس ٽٺنگ اهوئي پٽي چيو ته ووٽ پنهنجي تر جي ماڻهن کي ڏبو. پر تنهن هوندي به هنن سان ملي ووٽ لاءِ چوڻ ضروري آهي. ٽٺنگ هنن سيني جي لٺ سردارڻ لڳي ٿي. چين جي منسٽري آف ڪميونيڪيشن ۾ اسسٽنٽ سيڪريٽري آهي. سڀ هن جو چيو مڃين ٿا. تون رڳو ان سان ملي ڇڏ.“

”هونءَ چين ۽ پاڪستان جا تعلقات اهڙا سٺا آهن ۽ هنن جي طبيعت مان آئون ايترو واقف آهيان جو سمجهان ٿو ته اها هنن لاءِ هڪ معمولي ڳالهه آهي.“

”پلا ان سلسلي ۾ تون به همراهي ڪرائجانءِ.“ مون قاضيءَ کي چيو.

”بس چئجين. تون ماٺ ڪري ويهي ڏس ته ووٽ ڪيئن ٿا ملن. شام جو اچجانءِ ته فائنل ييئر جي ڪجهه شاگردن وٽ وٺي هلندوسانءِ.“ هن وڏي هام هڻي.

شام جو قاضيءَ وٽ پهتس. هو تيار ٿي رهيو هو، تيسين آئون ڇهين فلور تي ڪمپيوٽر روم ۾ هليو ويس جو خبر پيئي ته چين جي مس ٽٺنگ اتي پنهنجي ٿيسز لکي رهي آهي. پاڻ ايڏي وڏي عمر جي نه آهي پر طبيعت مانيٺي ۽ سنجيدي اٿس. مون اجان ووٽ لاءِ چپ چوريا ته هن يڪدم ورائيو:

”مسٽر الطاف! اسان سيني چيني شاگردن توکي ووٽ ڏيڻ جو سوچيو آهي. گذريل رات اسان ميٽنگ ڪئي هئي ان ۾ سيني يڪراءِ اهوئي فيصلو ڪيو.“

آئون سندس ٿورا مڃي، ڪمپيوٽر روم مان ٻاهر نڪتس تہ ملائيشيا جو چيني ڪئپٽن لي زي خيانگ بلئرڊ راند ڪيڏندي نظر آيو. ڪيس پاسيرو وٺي ملئي زبان ۾ ووٽ جي ڳالهہ ڪيم تہ آيا ان جي اميد رکي سگهان ٿو يا نہ.

"Jangan Susah Hati - دل غمگين نہ ڪر" هن ملئيءَ ۾ ورائيو.

"اورانگ ويٽنامي اداڪا ڪاوان اتائو تاڪ" چيني هجڻ ڪري مون ويٽنامي يا ٻين چينين لاءِ ڪانئس پڇيو تہ اهي دوست اٿئي يا نہ. چو جو ليءَ جو نہ فقط ويٽنامي چينين تي پر برمين ۽ فلپينو همراهن تي پڻ ڪافي اثر رسوخ آهي، جو اهي ڪئلڪيولس، بولين آلجبرا ۽ ٻين حسابي ڪمن ۾، ڪلاس ۾ سڄو وقت ڪئپٽن لي کان مدد وٺن ٿا. ڪئپٽن لي انهن بابت بہ خاطري ڏني جو هونءَ بہ لٿري ملر جي ملڪ (ٻيٽ) مارشل آئلنڊ کان وٺي فلپين تائين ۽ ڪوريا، انڊونيشيا کان رومانيا، پورچوگال تائين ڪو ٻيو اميدوار نہ هو ۽ هتي هڪ لاطيني آمريڪا واري کي ووٽ ڏيڻ بدران مونکي ڏيڻ جو اظهار ڪيو پئي.

پنجابي فلمن جو ولين

ايتري ۾ قاضي اچي ويو. سامهون ٽي وي روم ۾ جبوتيءَ جو سيڪنڊ ٻيٽر جو شاگرد ابوبڪر ويٺو هو. تنهن کي ڳتر ۾ هٿ وجهي چيائين:

"اي يو فرينڊ! يو مسٽ ووٽ اور ڪنٽري مئن."

(Ae! You Friend! you must vote for our Country Man)

"توکي ميان اسان جي هموطنيءَ کي ووٽ ڏيڻو پوندو." هن غريب اسلام عليڪم ڪري ٻهرين ڪيڪاريو ان بعد ووٽ لاءِ Yes Yes ڪري جان ڇڏائي. جبوتي جا ماڻهو عربيءَ کان علاوه فرينچ ڳالهائين ٿا، ان ڪري سندس انگريزي ايتري سٺي ناهي. بهرحال هن ڀڳل سڳل انگريزيءَ ۾ ووٽ جي خاطري ڏني.

ان بعد ساڳي خوفناڪ ادا سان اسان جي قاضي حميد سوماليہ جي محمد خيريءَ کي ووٽ لاءِ چيو ۽ آئون ٻهانو ڪري نڪتائي آيس. ٻئي ڏينهن صبح جو نيرن تي دير سان پهتس تہ ڪئپٽن سليم چيو تہ قاضيءَ شڪايت پئي ڪئي تہ الطاف سست آهي. اليڪشن لاءِ ورڪ نٿو ڪري. پڇيو وڃي.

"نہ بابا!" مون ڪيس سمجهايو، "قاضي جنهن پوليس اسٽائيل سان

همراهن کي ووٽ ڏيڻ لاءِ چوي ٿو ان ۾ منٽ ميڙ گهٽ داداگيري گهٽي آهي. في الحال ظاهري طرح تہ قاضيءَ جو ڇهہ فٽو قد ڏسي هرڪو ها پيو ڪري پر بئلٽ باڪس ۾ منهنجو سر وڃائي ڇڏيندا."

"پوءِ پلا؟" سليم پڇيو.

"ان ڪم لاءِ ڪي ٻيا پير فقير تائيون ٿا؟ باقي قاضيءَ جو اهو پنجابي فلمن جي ولين وارو اسٽائل نهيل ڪم بہ ڏاهي رکندو."

ايتري ۾ اڪيدار جي مئرلين ناشتي جو ٽري کڻي پرسان اچي لنگهي. پاڻ سيني ۾ سهڻي آهي يا گهٽ ۾ گهٽ هن وقت يونيورسٽي ۾ موجود عورتن ۾ هوءَ حسين ترين قرار ڏني وڃي ٿي.

راحت چيو: "ڪنهن نموني سان مئرلين پاڻ کي ووٽ ڏيڻ لاءِ تيار ٿي وڃي تہ ان سان گڏ سندس اڳيان پويان هلندڙ ڏکڻ آمريڪي عاشقن جي گهٽ ۾ گهٽ اڌ لوڏ جا ووٽ ملي سگهندا."

"ان لاءِ سعودي عرب جي الحاربيءَ کي چيو اٿم. جنهن جي اڳيان پويان وري مئرلين پئي هلي." مون ٻڌايومانس.

"پوءِ هوءَ ڇا ٿي چوي؟" راحت پڇيو.

"هوءَ تہ الائي ڇا چوندي ان جي خبر ناهي. اجان مون فقط الحاربيءَ سان ڳالهہ ڪئي آهي تہ آيا هن جي چوڻ تي مئرلين ووٽ ڏيندي. ان تي هن خاطري ڏني آهي تہ هوءَ ووٽ بہ ضرور ڏيندي."

ڪئپٽن سليم منهن کي موڙو ڏيئي بيزاريءَ مان چيو:

"الحاربي وڏو اچي هن جو گهوٽ لڳو آهي جو هن جي چوڻ تي ووٽ بہ ڏيندي."

"بس ان ڪم لاءِ الحاربيءَ ٺيڪو کنيو آهي ۽ هوءَ الحاربيءَ جو ضرور چيو مڃيندي. تيسين پاڻ ٻين کي گهيرو ڪيون." مون وراڻيومانس.

اليڪشن واري ڏينهن کان هڪ ڏينهن اڳ وائيس پريزيڊنٽ جي عهدي لاءِ بيٺل اسان ٽنهي اميدوارن کي پنج پنج منٽ تقرير ڪرڻ جو موقعو ڏنو ويو جيئن آخري دفعو ووٽرن کي مطمئن ڪري سگهون.

ان کان علاوه هر هڪ اميدوار جي دوستن ڪمپيوٽر ذريعي نالا ۽ تصويرون ٺاهي جتي ڪٿي هاسٽل توڙي يونيورسٽي ۾ هٽي ڇڏيون تہ ووٽ جو

سچو حقدار فلاٹو آهي وغيره.

ٻئي ڏينهن صبح کان اليڪشن شروع ٿي ۽ هر هڪ شاگرد ڏهي ۾ ووٽ وجهندو ويو. شام جو ڳڻپ بعد موراڪو جي امين اچي ٻڌايو ته سڀ کان گهڻا ووٽ مون کنيا آهن. ان وقت اسان جو ڪمپيوٽر ڪلاس هلي رهيو هو. سعودي عرب ۽ ايران جا بيحد خوش ٿيا جو گهڻي محنت انهن جي هئي. پنهنجي ووٽن سان گڏ ٻين ڪيترن کي مطمئن ڪرڻ ۾ انهن جو هٿ هو. هاڻ هفتي ڏيڍ بعد ڦهريون وارو وائيس پريزيڊنٽ چارج منهنجي حوالي ڪندو. ان بعد ڏسجي ته ڇا ٿو ٿئي.

نيوفيلڊس جي تازا شايع ٿيل ڪتابن جو تفصيل

اوڙاهه مصنف: غلام نبي مغل

سراج جي ناولن 'پڙاڏو سوئي سڏ' ۽ 'مرڻ مون سين آءُ' کان پوءِ تاريخ جي پس منظر ۽ موجوده حالتن تي لکيل هڪ اهڙو ناول جنهن ۾ سنڌين کي پنهنجي بقا لاءِ روزانو سوين جوڌا قربان ڪرڻا پوندا هئا، پنهنجا اباڻا ڪک ڇڏڻا پيا، دربدر جون ٺوڪرون کائيون پيون، پنهنجون عزتون اکين اڳيان لٽجندي ڏسي بيوسيءَ جي عالم ۾ سواءِ رت جا ڳوڙها ڳاڙڻ جي، ڪجهه نه ڪري ٻي سگهيا. موت جو راڪاس سنڌين سان پاڇي وانگر هر وقت گڏ هوندو هو. ڪابه جاءِ سنڌين لاءِ محفوظ نه رهي هئي. اهڙين حالتن ۾ جڏهن سنڌين متحد ٿي يڪراءِ فيصلو ڪيو ته.... ڪمپيوٽر تي ڪمپوز ٿيل- 410 صفحا- خوبصورت ٽائيٽل- پڪي جلد ۾ - قيمت =/150 رپيا.

آواره مصنف: موهن ڪلپنا

'آواره' جا ڪردار به پنهنجي پنهنجي دنيا جا خودمختيار سورما آهن. ٻاهران ائين پيو لڳندو ته هو زماني جي چال سان بدلجندا رهن ٿا. پر جي تورو به منجهس جهاتي پائي ڏسبو ته معلوم ٿيندو ته هو زماني جي چال سان نه؛ بلڪ زمانو هنن جي چال سان بدلجي رهيو آهي. اهوئي زندگيءَ جو راز آهي، جو موهن ڪلپنا "آواره" ۾ ڏنو آهي. خوبصورت ٽائيٽل- پڪي جلد ۾- قيمت =/50 رپيا.

هرڻ اکيون ڪيڏانهن

شيخ اياز جو نئون نثري نظمن جو ڪتاب

ڪمپيوٽر تي ڪمپوز ٿيل- پڪي جلد ۾ - قيمت =/70 رپيا.

ڪينجهر ڪتاب (جلد پهريون)

رئيس ڪريم بخش خان نظاماڻي جي هن ڪتاب کي ادبي، علمي، فني، تاريخي، تفريحي، معلوماتي ۽ حقيقي نقطه نگاهه کان وڏو مقام ۽ اهميت حاصل آهي.
صفحا 460 - پڪي جلد ۾ -40 کان مٿي اهم شخصيتن جون تصويرون ڏنل- قيمت =/150 رپيا.

اچن جي ملڪ ۾ اسين ڪارا مصنف: الطاف شيخ

يورپ جي هن نئين سفرنامي مان ڪنيل ڪجهه ٽڪرا:

* ڪراچيءَ کان ڪوپن هيگن تائين پيش ايندڙ دلچسپ ڳالهيون * جهازن جو مالڪ ڪنڌ ونئي روئي *عقل وڏو يا پاڏو * سمنڊ ۾ ٻڏي مرڻ پوءِ جي ڳالهه آهي * فارينر کي کهڙي نانگ کاڌو آهي * يورپ جي ٿڌي هوا کان برف ڪوسي * هر ڳالهه ۾ اسان پاڪستاني ليٽ * ڪئپٽن ڪڏهن به رستو نه پڇندو آهي * جهاز رانيءَ لاءِ ڇا ضروري آهي * سٽيڊن ۾ ٻهرين عيد * سمهڻ کپي يا صفائي *ريڊ انڊين کان سبق حاصل ڪريو * حَسين حبشڻ- گهانا جي ايلس * گيانا جو مسٽر انگلش * آفريڪا جاشيدي * يورپ ۾ مسلمانن جو مسئلو * يورپ جي ويڪ اينڊ * ماٺهو ولايت ۾ ڇا لاءِ رهي ٿو * عرب به سستي مارڪيٽ ڳوليندا وتن * ٻار پالجي يا ڪتو * وچ واريون نوجوان ڇوڪريون * روسي اسان جا ماٺٽ * روزو ۽ شراب * حبشي ديو آدم بوءِ ڪندو ايندو * عربي بريس ۽ سنڌي ٽوپي * جوتن جو خيال رک * جهازن جا مالڪ فرشتا نه آهن، وغيره وغيره. تنهن کانسواءِ 18 صفحن تي خوبصورت تصويرون ڏنل - ڪمپيوٽر تي ڪمپوز ٿيل- صفحا 224- خوبصورت ٽائيٽل- پڪي جلد ۾. قيمت /75 رپيا

نيو فيلڊس پبليڪيشنس جا شايع ٿيل ڪتاب

1-	بين الاقوامي قانون ۽ تنظيم	فيروز احمد	(ختم ٿيل)
2-	جيل ۾ 22 مهينا (ڀاڱو 1)	طارق اشرف	(ختم ٿيل)
3-	اڌ ملاقات (خطَ)	طارق اشرف	(ختم ٿيل)
4-	جيل گهاريم جن سان	طارق اشرف	(ختم ٿيل)
5-	جيل ۾ 22 مهينا (ڀاڱو 2)	طارق اشرف	(ختم ٿيل)
6-	زندگيءَ جو تنها مسافر (ڪهاڻيون)	طارق اشرف	(ختم ٿيل)
7-	4- مارچ ۽ سنڌي جوڌا	-	20/-
8-	بهترين ڪهاڻيڪارن جون بهترين ڪهاڻيون	-	(ختم ٿيل)
9-	اونداهي ڌرتي روشن هٿ (ناول)	آغا سليم	45/-
10-	رات منهنجي روح ۾	غلام نبي مغل	(ختم ٿيل)
11-	30 سالن جون چونڊ ڪهاڻيون (ڀاڱو 1)	-	(ختم ٿيل)
12-	ٽٽا ڇپ (ڪهاڻيون)	ايشور چندر	40/-
13-	وايون وڻجارن جون (سفرنامو)	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
14-	30 سالن جون چونڊ ڪهاڻيون (ڀاڱو 2)	-	(ختم ٿيل)
15-	بندر بازارين (سفرنامو)	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
16-	شڪليون (خاڪا)	عبدالقادر جوڻيجو	(ختم ٿيل)
17-	يادگار ڪهاڻيون	مختلف ڪهاڻيڪار	(ختم ٿيل)
18-	ٽين دنيا جون ڪهاڻيون	مترجم: ولي رام ولڀ	(ختم ٿيل)
19-	عظيم ڪهاڻيڪارن جون عظيم ڪهاڻيون	-	(ختم ٿيل)
20-	دل اندر درياءَ (ڪهاڻيون)	مدد علي سنڌي	(ختم ٿيل)
21-	دل جو بندر (ناول)	انورل آئيويس/ نصير اعجاز	(ختم ٿيل)
22-	رهيل قرض (ڪهاڻيون)	ظفر حسن	(ختم ٿيل)
23-	درد جي خوشبو (ناول)	قاضي خادم	(ختم ٿيل)
24-	ڪنهن سان سور سليان (ڪهاڻيون)	مرتب: فيروز احمد	(ختم ٿيل)
25-	فڪر جي آزادي	مترجم: ابراهيم جويو	(ختم ٿيل)
26-	منهنجو ساگر، منهنجو ساحل (سفرنامو)	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
27-	غلامن جو هيڙو (ناول)	دوست محمد پٽي	(ختم ٿيل)
28-	سي ئي جوين ڏينهن (سفرنامو)	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
29-	عاشي (ناول)	هينري رائڊر هئگرڊ/ فضل احمد بچاڻي	75/-
30-	سي هيڙيون رکين ٻاجهه سين (سفرنامو)	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
31-	سڌارٿ (ناول)	هرمن هيس/ فضل احمد بچاڻي	20/-
32-	جپان رس (ڪهاڻيون)	مترجم: الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
33-	روح جي ڪُولا (ناول)	مترجم: فضل احمد بچاڻي	(ختم ٿيل)
34-	درد جا ڏينهن، درد جون راتيون	طارق اشرف	(ختم ٿيل)
35-	سانباهو سمونڊ جو (سفرنامو)	الطاف شيخ	50/-
36-	سورج هوندي مرجهايل (ڪهاڻيون)	نجم عباسي	30/-

37-	آسيہ (ناول)	هينري رائڊر هنگرڊ/ فضل احمد بچاڻي	(ختم ٿيل)
38-	قلندر (ڪهاڻيون)	قرة العين حيدر/ مدد علي سنڌي	(ختم ٿيل)
39-	الطاف شيخ جي نوٽبڪ تان	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
40-	سزا جا سک	آسڪر وائلڊ/ فضل احمد بچاڻي	(ختم ٿيل)
41-	بهترين سفرناما	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
42-	للڪار (ڪهاڻيون)	نجم عباسي	(ختم ٿيل)
43-	ٽڪل سريت (ڪهاڻيون)	البرٽو موراويا/ ولي رام ولڀ	(ختم ٿيل)
44-	لنڊن ٽائين لفٽ (ڪهاڻيون)	مترجم: الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
45-	تصوير جو خون	آسڪر وائلڊ/ فضل احمد بچاڻي	(ختم ٿيل)
46-	حليم شو	حليم بروهي	(ختم ٿيل)
47-	ٻارن جون آکاڻيون	مترجم: الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
48-	سپون	خليل جبران/ فضل احمد بچاڻي	(ختم ٿيل)
49-	سفر يورپ جي ڊائري (سفر نامو)	قاضي عبدالمجيدعابد	(ختم ٿيل)
50-	آزادي خاطر (ڪهاڻيون)	مرتب: فيروز احمد	35/-
51-	چانديءَ جون تارون (ڪهاڻيون)	ماهتاب محبوب	(ختم ٿيل)
52-	مس سدا بهار چنبيلي (ناول)	مترجم: الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
53-	پيار ڪهاڻي (ناول)	نجم عباسي	(ختم ٿيل)
54-	نيگرو، عشق ۽ بغاوت (ناول)	ڪرسٽو فرنڪول/ نصير اعجاز	(ختم ٿيل)
55-	شرم پوٽي (ناول)	گوبند مالهي	(ختم ٿيل)
56-	اڳي ايٽن هياس (جلد1)	فضل احمد بچاڻي	(ختم ٿيل)
57-	پرهه ڪان پهرين (ڪهاڻيون)	ماهتاب محبوب	(ختم ٿيل)
58-	بلنديون (ناول)	نجم عباسي	(ختم ٿيل)
59-	رڃ ۽ پاڇا (ناول)	موهن ڪلپنا	(ختم ٿيل)
60-	مون توکي پيار ڪيو (ڪهاڻيون)	پوپٽي هيرانندڻي	(ختم ٿيل)
61-	آيل ڙي اولاڻا (ڪهاڻيون)	علي بابا	(ختم ٿيل)
62-	شاه لطيف جي شاعري (جلد 2)	تنوير عباسي	(ختم ٿيل)
63-	آپٽي گهوٽ تہ نشا ٽيوني (سفرنامو)	لوڪرام ڏوڏيجا	(ختم ٿيل)
64-	موهن جو دڙو (ناول)	علي بابا	(ختم ٿيل)
65-	ادو عبدالرحمان (ڪهاڻيون)	امر لعل هنگوراڻي	12/-
66-	ڌرتي روشن آهي (ڪهاڻيون)	آغا سليم	40/-
67-	دارون هن ديواني جو (ڪهاڻيون)	نجم عباسي	(ختم ٿيل)
68-	پيغامبر	خليل جبران/ ستار	(ختم ٿيل)
69-	همہ اوست (ناول)	آغا سليم	35/-
70-	اداس واديون (ڪهاڻيون)	حميد سنڌي	(ختم ٿيل)
71-	آئيني جي اڳيان	17 ساهتڪار	12/-
72-	چنڊ چنبيليءَ ول (شاعريءَ)	شيخ اياز	(ختم ٿيل)
73-	لهر لهر زندگي (ڪهاڻيون)	ماهتاب محبوب	(ختم ٿيل)

-74	اڻون ماڻهو (ڪهاڻيون)	سراج	25/-
-75	ٻه ننڍيا ناول	آغا سليم	(ختم ٿيل)
-76	اڳي ايئن هياس (جلد 2)	فضل احمد بچاڻي	25/-
-77	رڻ تي رم جهم (شاعري)	شيخ اياز	50/-
-78	واٽ ويندي	علي احمد بروهي	(ختم ٿيل)
-79	مڪليءَ کان ملاڪا تائين (سفرنامو)	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
-80	ڪهاڻي جو قافلو	نجم عباسي	(ختم ٿيل)
-81	ساهيوال جيل جي ڊائري	شيخ اياز	60/-
-82	سنگاپور ويندي ويندي (سفرنامو)	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
-83	چنڊ جا تمنائي (ڪهاڻيون)	آغا سليم	(ختم ٿيل)
-84	ڀڳت سنگهه کي ڦاسي	شيخ اياز	(ختم ٿيل)
-85	ست يوگوسلاويائي آکاڻيون	جگت آڏواڻي	10/-
-86	ست ڪشميري آکاڻيون	اختر محيعدين/ ايشور چندر	12/-
-87	پن ڇڻ ۽ چنڊ (شاعري)	آغا سليم	20/-
-88	ڪوالالمپور ڪجهه ڪوهه (سفرنامو)	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
-89	ڪپر ٿو ڪن ڪري (شاعري)	شيخ اياز	(ختم ٿيل)
-90	سڌن متي سڌڙا	علي احمد بروهي	(ختم ٿيل)
-91	گانڌي	لوئي فشر/ نجم عباسي	(ختم ٿيل)
-92	پڳل ڪنيزاٽيون	خليل جبران/ عبدالله الفائز	25/-
-93	ماستر هريام جو ٻنڪاڪ وڃڻ...	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
-94	ڪي جو ٻيجل ٻوليو (شاعري)	شيخ اياز	(ختم ٿيل)
-95	سرهي سرهي سار (سفرنامو)	ماهتاب محبوب	(ختم ٿيل)
-96	خط، انٽرويو ۽ تقريرون (ڀاڱو 1)	شيخ اياز	(ختم ٿيل)
-97	دنگيءَ منجهه درياهه (سفرنامو)	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
-98	ڏيئا تيل قليل جا	علي احمد بروهي	(ختم ٿيل)
-99	راج- گهاٽ تي چنڊ (شاعري)	شيخ اياز	(ختم ٿيل)
-100	موتي جي مهراڻ جا	مرتب: فيروز احمد	(ختم ٿيل)
-101	تلاش (ناول)	نجم عباسي	(ختم ٿيل)
-102	لڙيو سج لڪن ۾ (شاعري)	شيخ اياز	(ختم ٿيل)
-103	ڏاهي جهرڪي ۽ ٻيون آکاڻيون	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
-104	مرڻ مون سين آءُ (ناول)	سراج	60/-
-105	پڙاڏو سوئي سڏ (ناول)	سراج	50/-
-106	رات وچ ۾ (ناول)	بريت هيليڊي/ فضل احمد بچاڻي	20/-
-107	ٻڙ جي ڇانوَ اڳي کان گهاٽي (شاعري)	شيخ اياز	(ختم ٿيل)
-108	اک سور (ناول)	رابندرناٿ ٽئگور	50/-
-109	جت جر وهي ٿو جال (سفرنامو)	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
-110	رني ڪوٽ جو خزانو (ڪهاڻيون)	امر جليل	40/-

111-	ماسترياڻي (ناول)	مترجم: نجم عباسي	(ختم ٿيل)
112-	آڪن نيرا ڦليا (شاعري)	شيخ اياز	(ختم ٿيل)
113-	منهنجي دنيا، هيڪل وياڪل (ناول)	سراج	(ختم ٿيل)
114-	رڻ ۾ رج جو اتهاس (ڪهاڻيون)	نورالهديٰ شاهه	50/-
115-	انقلابي ماءُ (سوانح حيات)	مترجم: آزاد قاضي	(ختم ٿيل)
116-	ڪراچيءَ جا ڏينهن ۽ راتيون	شيخ اياز	55/-
117-	جلاوطن (ڪهاڻيون)	نورالهديٰ شاهه	70/-
118-	جڏهن مان نه هوندس (ڪهاڻيون)	امر جليل	70/-
119-	پونر پري آڪاس (شاعري)	شيخ اياز	(ختم ٿيل)
120-	راهون چنڊ ستارا (سفرنامو)	ماهتاب محبوب	60/-
121-	يادين جي انڊلٺ	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
122-	جهُڙ نيڻان نه لهي (شاعري)	شيخ اياز	(ختم ٿيل)
123-	وقت وٿيون وڇوٽيون (ناول)	ڪلا پرڪاش	(ختم ٿيل)
124-	شاهه لطيف جي شاعري (جلد 1، 2 ۽ 3)	تنوير عباسي	(ختم ٿيل)
125-	تنهنجي دنيا، سپ رنگ سانول (ناول)	سراج	(ختم ٿيل)
126-	وڄون وسڻ آئيون (شاعري)	شيخ اياز	(ختم ٿيل)
127-	ونڊسر محل جو مسافر (سفرنامو)	عبدالجبار جوڻيجو	20/-
128-	ڳالهيون آهن ڳچ (سفرنامو)	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
129-	روس جو سير (سفرنامو)	جواهر لال نهرو	30/-
130-	پنهل ڪان پوءِ ۽ جڳ مڙيوئي سپنو	شيخ اياز	(ختم ٿيل)
131-	منهن تنين مشعل (خاڪا)	تنوير عباسي	30/-
132-	فرينچ انقلاب	مترجم: محمد ابراهيم جويو	80/-
133-	علم تحقيق	ڊاڪٽر الهداد ٻوهيو	(ختم ٿيل)
134-	اٺين ڪٿا (ڪهاڻيون)	موهن ڪلپنا	30/-
135-	اُپر چنڊ پس پرين (شاعري)	شيخ اياز	80/-
136-	منهنجي دنيا مرگهه ترشنا (ناول)	سراج	(ختم ٿيل)
137-	اي جرني ٽو ٿائيلينڊ (سفرنامو)	الطاف شيخ	(ختم ٿيل)
138-	پٽڻ ٿو پور ڪري (شاعري)	شيخ اياز	50/-
139-	مٺي مراد (ڪهاڻيون)	ماهتاب محبوب	33/-
140-	منهنجو ڏس آسمان کان پڇو (ڪهاڻيون)	امر جليل	40/-
141-	دنيا پنهنجي ديس پرايا (سفرنامو)	اياز لطيف پليجو	50/-
142-	سوزيءَ سان پيار	مترجم: الطاف شيخ	60/-
143-	هينئڙو ڏاڙهونءَ گل جئن (شاعري)	شيخ اياز	80/-
144-	خط، انٽرويو، تقريرون (ڀاڱو 2)	شيخ اياز	60/-
145-	ڪوٽ لکپت جو قيدي (ڀاڱو 1)	رسول بخش پليجو	130/-
146-	لنڊن تنهنجا ڪيڏا روپ (سفرنامو)	طارق عالم ابڙو	100/-
147-	سنڌو منهنجي ساهه ۾	امر جليل	80/-

148-	ٽڪرا ٽنل صليب جا ۽ واٽون ڦلن ڇانئيون	شيخ اياز	60/-
149-	ڪربلا (ڪهاڻيون)	نورالهديٰ شاهه	65/-
150-	تاريخ جو ڪفن (ڪهاڻيون)	امر جليل	60/-
151-	رهجي ويل منظر (ناول)	طارق عالم ابڙو	70/-
152-	پسي ڳاڙها گل (ڪهاڻيون)	رسول بخش پليجو	45/-
153-	دل جي دنيا (ڪهاڻيون)	امر جليل	45/-
154-	الوداعي گيت (شاعري)	شيخ اياز	40/-
155-	خبرون ڪيڙائن جون (سفرنامو)	الطاف شيخ	70/-
156-	پاپ ۽ پيڙا (ناول)	دوستو وسڪي/ رشيد ڀٽي	50/-
157-	ڪَتين ڪَر موڙيا جڏهن- 1 (شاعري)	شيخ اياز	90/-
158-	ورهاڱي جو ورجاءُ	ماهتاب محبوب	45/-
159-	مٽ مٽ موتين جي	محمد ابراهيم جويو	85/-
160-	قيدياڻيءَ جون اکيون ۽ چنڊ	نورالهديٰ شاهه	75/-
161-	اوهريا جي عميق ڏي (سفرنامو)	الطاف شيخ	50/-
162-	وهڻ مون نہ وڙاءُ	رسول بخش پليجو	55/-
163-	سنڌي ادب جو مختصر جائزو	اڪبر لغاري	55/-
164-	ڪَتين ڪَر موڙيا جڏهن- 2	شيخ اياز	100/-
165-	تنهنجي ڳولا، تنهنجون ڳالهيون (ڪهاڻيون)	زرينہ بلوچ	55/-
166-	ننڊ ولين (شاعري)	شيخ اياز	55/-
167-	ارائونڊ دي ورلڊ (سفرنامو)	الطاف شيخ	45/-
168-	تاريخ جو سفر	ڊاڪٽر مبارڪ علي/ ابوبڪر شيخ	45/-
169-	سانگهڙ (ناول)	محمد عثمان ڏيپلائي	120/-
170-	سَر لوهيڙا ڳيپا (شاعري)	شيخ اياز	100/-
171-	ڪوٽ لکپت جو قيدي (ڀاڱو 2)	رسول بخش پليجو	65/-
172-	ڇا جو ديس ڇا جو..... بندر ديسان ديس	الطاف شيخ	60/-
173-	قومي غدارَ ۽ حساب ڪتاب	لياقت عزيز	50/-
174-	منهنجو وطن منهنجا ماڻهو	لوڪرام ڏوڏيجا	100/-
175-	سورج مکيءَ سانجهه (شاعري)	شيخ اياز	90/-
176-	اوچا ڳاٽ پهاڙن جا	نجم عباسي	50/-
177-	عورت ۽ پيار نئون شهر (ٻہ ڪتاب گڏ)	غلام نبي مغل	45/-
178-	ٽيون وجود. (ڪهاڻيون)	امر جليل	50/-
179-	پياسي ڌرتي رمندا بادل (ناول)	سراج	120/-
180-	جر- ڏيئا جهمڪن	شيخ اياز	80/-
181-	منهنجي سڀ کان پياري ڌيءَ	ذوالفقار علي ڀٽو	50/-
182-	ڪيٽي ڪتاب (آتم ڪهاڻي- جلد 1)	رئيس ڪريم بخش نظاماڻي	150/-
183-	هرڻ اکي ڪيڏانهن	شيخ اياز	70/=
184-	آواره (ناول)	موهن ڪلپنا	50/=
185-	اوڙاهہ (ناول)	غلام نبي مغل	150/=
186-	اڄن جي ملڪ ۾ اسين ڪارا (سفرنامو)	الطاف شيخ	75/=